

POALELUNGI MIHAI

**OBLIGAȚIILE POZITIVE ȘI NEGATIVE ALE STATULUI PRIN
PRISMA CONVENȚIEI EUROPENE PENTRU APĂRAREA
DREPTURILOR OMULUI ȘI A LIBERTĂȚILOR
FUNDAMENTALE**

MONOGRAFIE

CHIȘINĂU 2015

Recenzent: Oleg Balan, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Recomandată pentru publicare de:

Senatul Universității Libere Internaționale din Moldova (proces-verbal nr. 7 din 27 mai 2015).

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE

LISTA ABREVIERILOR

INTRODUCERE

1. OBLIGAȚIA GENERALĂ DE PROTECȚIE A DREPTURILOR OMULUI A STATELOR PĂRȚI LA CEDO

1.1.Principiul universalismului drepturilor omului

1.2.Fundamentul obligației generale de protecție

1.3.Natura obligațiilor opozabile statelor-părți la CEDO

1.4. Obligații extrateritoriale ale statelor-părți la CEDO

2. CONDIȚII DE REALIZARE A OBLIGAȚIEI POZITIVE ȘI NEGATIVE

2.1.Jurisdicția statelor-părți la CEDO

2.2. Răspunderea pentru actele extrateritoriale

2.3. Situații exoneratorii de răspundere

2.4. Cazuri speciale de răspundere extrateritorială

3. ÎNTINDEREA OBLIGAȚIEI POZITIVE A STATELOR POTRIVIT CEDO

3.1.Structura obligației pozitive

3.2.Obligații pozitive și drepturile materiale

3.3.Obligații pozitive și garanțiile procedurale

4. ÎNTINDEREA OBLIGAȚIILOR NEGATIVE

4.1.Conceptul de obligație negativă

4.2.Obligații negative și drepturile materiale

4.3.Obligații negative și garanțiile procedurale

5. STUDII DE CAZ: ÎNDEPLINIREA OBLIGAȚIILOR POZITIVE ȘI NEGATIVE ÎN CIRCUMSTANȚE DE CONFLICT ARMAT

5.1. Susținerea regimurilor separatiste

5.2. Situația din ex'Yugoslavia

5.3.Acțiunile efectivului militar străin în Irak

BIBLIOGRAFIE

CONCLUZII

ANEXĂ

LISTA ABREVIERILOR

AG a ONU	Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite
APCE	Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei
CADO	Convenția americană a drepturilor omului
CADOP	Carta africană a drepturilor omului și popoarelor
CIA	Agenția Centrală de Informații a SUA (Central Intelligence Agency)
CDI	Comisia de drept internațional a Organizației Națiunilor Unite
CEDO	Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale
CEJ	Curtea de Justiție a Uniunii Europene
CIADO	Curtea Interamericană a drepturilor omului
CICR	Comitetul Internațional al Crucii Roșii
CIJ	Curtea Internațională de Justiție
CoE	Consiliul Europei
Comisia EDO	Comisia Europeană a Drepturilor Omului
Comisia IDO	Interamericană a Drepturilor Omului
CPJI	Curtea Permanentă de Justiție Internațională
CS	Consiliul de Securitate al ONU
CSI	Comunitatea Statelor Independente
DIDO	Drept internațional al drepturilor omului
DIP	Drept internațional public
DIU	Drept internațional umanitar
DUDO	Declarația Universală a Drepturilor Omului
KFOR	Forțele Organizației Tratatului Atlanticului de Nord din Kosovo
NATO	Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
ONU	Organizația Națiunilor Unite
Para.	paragraf
PIDCP	Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice
PIDESC	Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale
RDG	Republica Democrată Germană
RFI	Republica Federativă Iugoslavia
RPDC	Republica Populară Democrată Coreeană
RTNC	Republica Turcă a Ciprului de Nord
UE	Uniunea Europeană

UNFICYP	Forțele pacificatoare a ONU în Cipru
UNMIK	Misiunea de Administrație Interimară a Organizației Națiunilor Unite în Kosovo
URSS	Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

CUVÂNT ÎNAINTE

Natura obligațiilor pozitive și negative reclamă din partea statelor-părți la Convenție soluții prompte de natură să corespundă angajamentelor asumate în virtutea tratatului internațional. Din cele constatate în monografie, aceste angajamente depășesc perimetrul teritoriului unui stat, jurisdicția sa fiind susceptibilă să se extindă dincolo de frontiere. Pe lângă dimensiunea teoretico-științifică a problematicii identificării obligațiilor pozitive și negative puse în sarcina statului, inclusiv obligațiilor extrateritoriale, cu prescrierea caracterelor și elementelor inerente acestora, și enumerarea condițiilor exercitării jurisdicției statelor la capitolul respectării obligațiilor asumate, inclusiv dincolo de limitele spațiale ale Consiliului Europei; statele se confruntă cu dificultăți reale legate de adoptarea celor mai potrivite măsuri în ordinea juridică internă pentru evitarea eventualelor condamnări din partea forului jurisdicțional european.

În circumstanțele în care tematica prezentei lucrări științifice este una destul de specifică, iar abordarea jurisprudenciale de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului a obligațiilor pozitive și negative ale statelor în temeiul Convenției Europene a Drepturilor Omului a luat amploare începând cu ultimele două decenii ale secolului precedent și actualmente continuă să se manifeste, doctrina dreptului internațional, în special cea regional-continentală, dar și a dreptului internațional al drepturilor omului, nu conține multiple și concentrate lucrări consacrate acestui subiect. Or, problematica obligațiilor pozitive și negative puse în sarcina statelor semnatare ale Convenției, spre deosebire de alte concepte degajate din conținutul acesteia, s-a afirmat mai târziu și la moment nu și-a atins apogeul. An de an, în dependență de circumstanțele particulare ale cauzei, Curtea Europeană, interpretând normele convenționale relevante formulează noi și noi obligații concrete la care supune statele justițiare.

Așadar, *din punct de vedere teoretic*, în monografie este fundamentată o veritabilă teorie a obligațiilor pozitive și negative puse în sarcina statului, inclusiv obligațiilor extrateritoriale, cu prescrierea caracterelor și elementelor inerente acestora, și enumerarea condițiilor exercitării jurisdicției statelor la capitolul respectării obligațiilor asumate, inclusiv dincolo de limitele spațiale ale Consiliului Europei. În lucrare sunt analizate conceptele de obligații extrateritoriale, rezultate din control general sau efectiv asupra unui teritoriu străin și criteriul agent-stat la stabilirea răspunderii unui stat pentru acte săvârșite în afara teritoriului său. *Din punct de vedere practic*, sunt trecute în revistă principalele obligații pozitive și negative fundamentate în textul Convenției Europene, în rezultat devenind clare limitele concrete ale respectivelor obligații și putând fi stabilite unele tipare cu privire la eventualele soluții date de forul european la cazul plângerilor nesoluționate la moment de Înalta Curte.

Prezenta cercetare are un veritabil caracter științific, în special fiind orientată spre identificarea obligațiilor pozitive și negative concrete puse în sarcina statelor semnatare ale CEDO, stabilirea limitelor acestor obligații și cercetarea particularităților jurisdicției statelor în virtutea Convenției. În monografie sunt probate ipotezele extraterritorialității Convenției Europene și răspunderii statelor-părți pentru încălcarea obligațiilor pozitive și negative dincolo de frontierele naționale. Lucrarea fundamentează instituții noi ale dreptului internațional al drepturilor omului, care de fapt determină conținutul juridic al drepturilor și libertăților concrete ale omului și, în consecință, dezvoltă baza teoretică autohtonă și continentală referitoare la instituția obligațiilor statelor în temeiul Convenției Europene.

Valoarea aplicativă a studiului îi vizează un cerc larg de destinatari: înalți funcționari de stat, în special angajați ai Guvernelor, ministerelor de justiție și afaceri interne, în calitatea lor de exponenți ai puterii de stat și garanți ai respectării drepturilor omului, precum și filistini în calitatea lor de justițiabili ordinari sau speciali în fața diverselor jurisdicții internaționale ale contenciosului drepturilor omului.

Reflecțiile științifice, cu referire la esența și conținutul obligațiilor pozitive și negative, degajate în lucrare, ar putea servi la alimentarea conștiinței juridice a persoanelor abilitate să realizeze justiția internațională, aleși sau desemnați din numele Republicii Moldova, de exemplu în cadrul Curții Europene a Drepturilor Omului, Curții Internaționale Penale sau Curții Internaționale de Justiție.

Nu în ultimul rând, monografia prezintă valoare adăugată pentru magistrații naționali în vederea lărgirii orizontului juridic și întreținerii unui dialog rezultativ între culturile juridice internă și cea externă cu racordarea justiției interne exigențelor, standardelor și practicilor proprii jurisdicției de la Strasbourg. Valoarea aplicativă este în special recomandată profesiilor juridice în procesul aplicării Convenției europene a drepturilor omului, astfel cum a fost interpretată în jurisprudența sa de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Elementele de structură și conținut obligațiilor convenționale, cercetate în lucrare, vor facilita orientarea în procesul identificării jurisprudenței pertinente pentru soluționarea unui caz concret.

Oleg Balan,
Doctor habilitat, profesor universitar

INTRODUCERE

Protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului ia o nouă cotitură spectaculoasă începând cu a doua jumătate a sec. al XX-lea, în urma ororilor cumplite cu care s-a ciocnit umanitatea în perioada imediat premergătoare și în cadrul celui al Doilea Război Mondial. De principiu, pentru ca realitățile aduse de lagărele de genul celui Auschwitz-Birkenau și Gulag să nu fie niciodată repetate, statele lumii, cu un consens majoritar, au hotărât asupra instituirii unei noi ordini mondiale, în care *supremația valorii umane* să nu fie doar o simplă sintagmă declarativă. Consolidând eforturile comune, hotărâte să izbăvească generațiile viitoare de flagelul războiului care, de două ori în cursul unei vieți de om a provocat omenirii suferințe de nespus, să reafirme credința în drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea și valoarea persoanei umane, în egalitatea în drepturi a bărbaților și a femeilor, precum și a națiunilor mari și mici, să creeze condițiile necesare menținerii justiției și respectării obligațiilor ce decurg din tratate și alte izvoare ale dreptului internațional, să promoveze progresul social și condiții mai bune de trai într-o mai mare libertate¹, statele au ajuns mai întâi la ideea fondării Organizației Națiunilor Unite, cu semnarea în acest sens a Cartei ONU care stabilește regulile noii ordini mondiale și, mai târziu, adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului² ce îi recunoaște ființei umane principalele prerogative inerente libertății și demnității.

În baza sistemului internațional cu vocație universală astfel instituit, statele lumii au început să caute mecanisme alternative cu caracter regional de protecție a principalelor drepturi și libertăți recunoscute persoanei. Nu este deloc surprinzător faptul că statele europene, ce au suferit enorm de pe urma atrocităților războaielor mondiale, au fost protagoniste în stabilirea unor astfel de mecanisme la 4 noiembrie 1950 în cadrul reuniunii de la Roma, fiind deschisă spre semnare Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, denumită de acum încolo – Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO)³, care odată cu intrarea în vigoare la 3 septembrie 1953, a devenit principalul instrument regional de protecție a drepturilor omului.

Făcând abstracție de la criticile aduse timp de șapte decenii sistemului instituit de Carta ONU și nefocusându-ne mult pe conflictele armate și crizele ce au avut loc în Coreea, Vietnam, Caraibe, Afganistan, Orientul Apropiat etc. și ce continuă a avea loc în Israel, Siria, Egipt, Libia și spre un mare regret, Ucraina, nu putem afirma că scopul care și l-au pus statele prin adoptarea

¹ Carta ONU din 26 iunie 1945. [on-line]: <http://www.un.org/en/documents/charter/index.shtml> (Vizitat la 10.04.2015).

² Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată prin Rezoluția AG ONU nr. 217A(III) la 10 decembrie 1948. [on-line]: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf (Vizitat la 10.04.2014)

³ Convenția europeană a drepturilor omului, adoptată la 04 noiembrie 1950 la Roma, Italia. [On-line]: http://echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf (Vizitat la 25.01.2015).

Cartei ONU nu a fost atins, cel puțin parțial, deoarece sistemul european de protecție a drepturilor omului instituit în baza CEDO și asigurat prin supravegherea Curții Europene a Drepturilor Omului, ca urmare a transpunerii în practică a dispozițiilor Cartei pe terenul cooperării internaționale regionale între state în materia promovării drepturilor omului, timp de peste 60 de ani de existență a dat rezultate marcante și incontestabile.

Inițial proiectată ca și un act internațional ce consacră o anumită serie de drepturi și libertăți fundamentale aparent elementare și limitate, Convenția Europeană prin intermediul interpretării evolutive dată de Curtea de la Strasbourg, a captat conotații care depășesc astăzi scopurile inițial proiectate de autorii săi.

În baza jurisprudenței dezvoltate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului pe diverse categorii de cauze individuale sau, mai rar, interstatale, cu privire la alegatele încălcări ale drepturilor și libertăților garantate, s-a format un adevărat drept al CEDO în baza căruia pentru fiecare libertate sau drept consacrat sunt stabilite, în dependență de circumstanțele particulare ale speței, anumite limite de protecție. Iar în condițiile în care statele nu acordă justițiabilului limitele necesare de protecție, acesta răspunde internațional în baza dispozițiilor convenționale ce prescriu fie drepturile materiale, fie garanțiile procedurale. În orice eventualitate, odată ce Curtea Europeană este sesizată cu o cerere, ea urmează să verifice dacă, având în vedere concursul de circumstanțe ale respectivei spețe concrete, statul reclamat și-a îndeplinit obligațiile negative și/sau pozitive puse în sarcina sa în temeiul Convenției Europene.

În consecință, orice drept convențional recunoscut persoanei particulare, implică existența anumitor obligații pentru statele semnatare, realitatea secolului XXI fiind că statele într-o măsură mult mai mare decât oricând înainte, sunt împovărate cu obligațiile de a garanta drepturile individuale. Este cert faptul că la momentul actual nu există un drept al omului, care, în absența unor obligații corespondente din partea statului, poate fi considerat pe deplin garantat.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a optat pentru o abordare bifurcată a obligațiilor statelor, împărțindu-le în două categorii: obligațiile negative și obligațiile pozitive.

Obligațiile negative stabilesc limitele acțiunilor statului în privința persoanelor ce sunt în jurisdicția sa. Acestea apără drepturile persoanelor de orice interferință nejustificată din partea organelor și funcționarilor de stat sau din partea terților.

Pe de altă parte, este unanim recunoscut că drepturile omului nu oferă doar o protecție pentru libertatea individuală împotriva unui stat intruziv, dar pot solicita, de asemenea, ca statul să ia măsuri pozitive pentru a asigura o garantare eficientă a dreptului. Curtea de la Strasbourg a recunoscut în mod progresiv obligații pozitive implicite ale statelor-părți, care decurg din

drepturile stipulate în Convenție. În ultima perioadă, după cum afirmă Mowbray, obligațiile pozitive au o importanță tot mai mare în jurisprudența Curții Europene⁴.

Curtea, în practica sa de aplicare a dispozițiilor convenționale, în mare parte, a detaliat conținutul obligațiilor statelor, pe motiv că intenționează să dea o interpretare clară abordărilor comune ale conceptului drepturilor omului și tuturor aspectelor legate de apărarea lor. Principiile juridice cuprinse în hotărârile Curții sunt destinate utilizării coerente a conceptului în practica ei, precum și în sistemele juridice ale statelor-părți în care devin obligatorii. Curtea s-a pronunțat relativ rar privind abordările comune ale obligațiilor statelor, de multe ori axându-se pe neîndeplinirea acestora, care în consecință conduc la încălcări concrete ale drepturilor individuale garantate de Convenție.

Dezvoltarea obligațiilor pozitive și negative este una din căile clare pe care a evoluat Convenția. Toate articolele Convenției pot fi interpretate și aproape toate au fost ca atare interpretate de Curte în sensul să ceară statului fie abținerea de la anumite acțiuni ce ar rezulta în atingerea însăși esenței drepturilor protejate, fie luarea anumitor acțiuni pozitive pentru asigurarea protecției acestora. Iar dezvoltarea continuă a teoriei obligațiilor trebuie văzută ca un veritabil pilon de fortificare al statului de drept.⁵

Ultimele decenii, statele-membre ale Consiliului Europei se confruntă cu noi provocări legate de drepturile transsexualilor, cuplurilor de același sex, imigranților, refugiaților, victimelor conflictelor armate etc., care, fără îndoială, ridică în fața Curții Europene chestiuni dificile și delicate, referitoare la lărgirea și specificarea cercului obligațiilor negative și, mai ales, pozitive, ce se impun în virtutea Convenției, acesta pe an trece modificându-și contururile.

Totodată, exercitarea autorității statelor nu se limitează exclusiv la teritoriile în limita frontierelor de stat asupra cărora este exercitată puterea suverană, situație care condiționează apariția necesității protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului indiferent de locul săvârșirii sau producerii efectelor negative ale ingerinței statutului respondent, extrapolând astfel jurisdicția ultimului în afara teritoriului său – în mod extrateritorial.

Evident, Convenția Europeană a Drepturilor Omului a transformat peisajul intern de elaborare a politicilor statelor europene, devenind o măsură eficace de influență a strategiilor și politicilor de securitate națională. Cu toate acestea, statele semnatare din ce în ce mai mult se confruntă cu situația când Convenția Europeană se aplică și în afara frontierelor acestora, și, astfel, devenind un instrument de constrângere asupra lor în ceea ce privește activitățile extrateritoriale, în aceeași măsură ca și activitățile interne.

⁴Mowbray A.R. The development of positive obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights. Oxford-Portland-Oregon: Hart Publishing, 2004, p. 229.

⁵ Lautenbach G. The Concept of the Rule of Law and the European Court of Human Rights. Oxford : Oxford University Press, 2013, p.179.

Problema aplicării extrateritoriale a Convenției din perspectiva drepturilor omului nu se limitează la însăși actele extrateritoriale în sine, ele, deseori fiind urmări firești ale cooperării interstatale sau apărării intereselor legitime ale statelor sau ale altor entități. Problema constă în abuzurile și consecințele negative asupra situației drepturilor omului per ansamblu în regiune și/sau asupra subiecților afectați de actele extrateritoriale. Deși cazurile aplicării extrateritoriale a CEDO nu sunt atât de numeroase, în termeni statistici ele reflectă unele dintre cele mai vădite abuzuri ale statelor în raport cu persoanele aflate sub jurisdicția acestora, ele implicând îndeplinirea de către state a obligațiilor pozitive și negative dincolo de frontierele naționale.

Având în vedere considerentele enunțate supra și reiterând necesitatea protecției eficiente a drepturilor și libertăților fundamentale la cea mai largă scară, prezenta lucrare științifică identifică rolul și particularitățile obligațiilor pozitive și negative la care sunt ținute statele semnatare ale Convenției Europene a Drepturilor Omului, precum și cercetează soluțiile jurisprudențiale adecvate potrivite noilor provocări cu care se ciocnesc statele justițiare la nivel intern.

Reieșind din premisele actualității și necesității, prezenta cercetare poate fi considerată o provocare academică susceptibilă să stimuleze curiozitatea și capacitățile de cercetare a tuturor celor interesați de domeniul complex al drepturilor omului.

1. OBLIGAȚIA GENERALĂ DE PROTECȚIE A DREPTURILOR OMULUI A STATELOR-PĂRȚI LA CEDO

1.1. Principiul universalismului drepturilor omului

Problematica obligațiilor statelor în materia drepturilor omului tinde să ia o amploare tot mai mare în perioada de după cel de-al Doilea război mondial, perioadă când, grație globalizării, statele au întreprins acțiuni prin care tot mai mult au adus atingere drepturilor și libertăților persoanelor aflate în limitele și în afara teritoriilor acestora, prevăzute în primul rând în DUDO și Pactele cu privire la drepturile civile și politice; sociale, economice și culturale, într-o măsură ascendentă și proporțională creșterii numărului de obligații asumate de către ele.

De aceea ar fi greșit să considerăm, precum că obligațiile ar fi o novație a Curții Europene, termenul fiind introdus și analizat primă dată de către aceasta, deși anume această jurisdicție se poate lăuda cu o bogată jurisprudență, alteori controversată și neclară la prima vedere, de aplicare a CEDO chiar și în afara limitelor teritoriale a părților contractante și în afara limitei spațiale a Convenției – în afara spațiului juridic al Consiliului Europei.

Obligațiile statelor se află într-o strânsă legătură cu *universalismul* drepturilor omului, concept apărut odată cu adoptarea Cartei ONU în 1945 și a Declarației Universale, care denotă obligația *lato sensu* a statelor de a respecta și proteja drepturile omului, prin cooperare și de sine stătător, limitele teritoriale ale statelor fiind irelevante în această privință. Extraterritorialitatea obligațiilor în domeniul drepturilor omului se dovedește a fi principalul aspect al universalității acestora. Însă, după cum remarcă Profesorul S. Skogly⁶, universalismul drepturilor omului, exprimat în dreptul fiecăruia de a se bucura de drepturile omului prevăzute într-un oarecare instrument mondial sau regional fără a fi discriminat, realmente tinde să se intersecteze într-un mod foarte limitat cu obligațiile statelor în domeniul drepturilor omului, avându-se în vedere atitudinea deseori neglijentă a comunității mondiale în privința asumării de către entitățile statale a responsabilității pentru acțiunile agenților săi în afara spațiului teritorial.

Universalismul drepturilor omului reprezintă un ideal spre care trebuie să tindă orice națiune civilizată. Acest ideal inevitabil este „balansat” de factori obiectivi care determină scopurile și efectele tratatelor în materia drepturilor omului pentru beneficiarii acestora, în legătură cu obligațiile pe care și le asumă subiecții primari. În opinia noastră acești factori sunt: abstenența statelor în adoptarea unei poziții ferme în privința extraterritorialității tratatelor din

⁶ S. Skogly. Extraterritoriality – Universal Human Rights without Universal Obligations? Lancaster, 2010. [on-line]: http://eprints.lancs.ac.uk/26177/1/Microsoft_Word_-_Monash_-_Extraterritoriality_-_Final_draft.pdf (Vizitat la 10.04.2014)

domeniul dreptului internațional al drepturilor omului; existența unei percepții anacronice a statului doar în calitate de stat-națiune, fără a fi astfel necesară asumarea unor obligații suplimentare, în privința non-resortisanților (o formă de indiferență). Doar circumstanțele în care se încheie tratatul și voința statelor vor determina *eficacitatea* acestuia.

În sensul obligațiilor la care sunt ținute statele, eficacitatea tratatului este acel parametru principal, care determină beneficiul pe care îl va aduce instrumentul resortisanților fiecărui stat. Eficacitatea este o noțiune ce denotă caracterul *pragmatic* al tratatului, deci în ce măsură statul își va onora obligațiile asumate. Spre exemplu, în cazul Convenției ONU împotriva torturii și a altor tratamente crude, inumane sau degradante există încercări ale SUA și a altor state de a limita aplicarea Convenției doar la teritoriile statelor respective, deși ea în mod expres prevede aplicarea sa extrateritorială (în art. 5, spre exemplu). Vorbind despre CEDO, recent, în cadrul ședinței publice în speța *Hassan*⁷, reprezentantul guvernului Regatului Unit a invocat neaplicarea CEDO în circumstanțe de conflict armat, ci doar a normelor dreptului internațional umanitar ca și *lex specialis* – exemplu care reflectă reticența Regatului Unit în „transportarea” standardelor Convenției odată cu începerea acțiunilor militare.

Scopul noțiunii de eficacitate a tratatului rezidă într-un „pronostic” realist al aplicării extrateritoriale a prevederilor acestuia, dacă o astfel de perspectivă se prevede, statul fiind cel care va echilibra interesele sale cu obligația subsecventă. În acest sens, nu toate tratatele sunt inițial proiectate să fie aplicate extrateritorial – Convenția europeană a drepturilor omului fiind un exemplu elocvent în acest sens, autorii Convenției inițial ignorând perspectiva extrateritorialității, iar practica diferită apărând ulterior. Prin urmare, rolul de a balansa eficacitatea CEDO cu universalismul drepturilor omului îl are Curtea Europeană, investită cu competența de a interpreta Convenția, respectiv de a se pronunța asupra întinderii obligațiilor părților contractante. În acest sens, o abordare excesiv de „agresivă” a problematicii obligațiilor statelor ar putea avea și anumite efecte negative asupra protecției persoanelor.

Termenul de universalism al drepturilor omului ar fi lipsit de orice valoare pragmatică, dacă reflectarea acestuia nu ar putea fi regăsită în documentele politice și juridice cu vocație internațională. Din punct de vedere politico-juridic, un aport imens pentru apariția conceptului de obligații ale statelor a avut-o DUDO, care stipulează în art. 28 că „*Orice persoană are dreptul la o orânduire socială și internațională în care drepturile și libertățile expuse în prezenta Declarație pot fi pe deplin îndeplinite*”. Astfel, statele-membre ale ONU au datoria morală de a coopera între ele pentru a atinge și garanta o astfel de ordine, ceea ce nu este posibil fără

⁷ Înregistrarea ședinței în speța *Hassan c. Regatului Unit* din 11.12.2013. [on-line]: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings&w=2975009_11122013&language=lang (Vizitat la 22.06.2014)

existența obligațiilor pozitive și negative. Această îndatorire a fost reconfirmată și de alte documente politico-juridice cu vocație universală, cum ar fi:

- Declarația Mileniului⁸;
- Declarația privind dreptul la dezvoltare⁹;
- Declarația de la Viena privind Programul de Acțiune¹⁰; etc.

Principala fundamentare juridică a universalității drepturilor omului se conține în art. 1 § 3 al Cartei ONU, care pune accentul pe cooperarea internațională, promovarea și încurajarea respectării drepturilor omului, și anume: *„un scop al ONU este să realizeze cooperarea internațională în promovarea și încurajarea respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie”*¹¹. În sensul obligațiilor, în primul rând, este relevantă noțiunea de „cooperare”, statele având astfel obligația de a contribui la colaborarea comună în domeniul dreptului internațional al drepturilor omului.

Norma conținută în art. 1 al Cartei ONU trebuie citită în coroborare cu art. art. 55 și 56 ale aceleiași Carte, ultimul impunând obligația universală de *„a întreprinde acțiuni în comun și separat pentru realizarea scopurilor enunțate în art. 55”*, iar printre scopurile menționate în art. 55 se enumeră: *„respectarea universală și efectivă a drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie”*. Art. 56 se referă la obligațiile de bază (de substanță), în timp ce art. 55 se referă doar la scopurile acestora. Articolele 55 și 56 ale Cartei ONU coroborate instaurează obligația statelor de a lua acțiunile necesare *în comun și separat* pentru a promova respectarea drepturilor omului. De altfel și preambulul Convenției europene a drepturilor omului stabilește printre scopurile Convenției ca înaltele părți contractante *„să ia primele măsuri pentru garantarea colectivă a anumitor drepturi enunțate în Declarația Universală a Drepturilor Omului”*.

Pe lângă Carta ONU, o deosebită importanță în sensul subiectului discutat o are și Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, care consacră în art. 2 universalitatea drepturilor omului într-un mod similar Cartei ONU: (*„Fiecare stat parte la prezentul Pact, se angajează să acționeze, atât prin propriul său efort, cât și prin asistență și cooperare internațională, în special pe plan economic și tehnic, folosind toate resursele disponibile, pentru ca exercitarea deplină a drepturilor recunoscute în prezentul Pact să fie*

⁸ Declarația Mileniului ONU, adoptat la 18/09/2000 prin rezoluția AG ONU nr. 55/2 [on-line]: <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf> (Vizitat la 10.04.2014)

⁹ Declarația privind dreptul la dezvoltare, adoptată la 04/12/1986 prin rezoluția AG ONU nr. 41/128. [on-line]: <http://humanrightsfor youth.org/wp-content/uploads/2011/03/Declaration-on-the-Right-to-Development.pdf> (Vizitat la 10.04.2014)

¹⁰ Declarația de la Viena cu privire la programul de acțiune, adoptată la Conferința Mondială a Drepturilor Omului la 25/06/1993. [on-line]: <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx> (Vizitat la 10.04.2014)

¹¹ Carta ONU din 26.06.1945. [on-line]: http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU_.pdf (Vizitat la 10.04.2014)

asigurată progresiv prin toate mijloacele adecvate”), omițând referirea la termenii limitativi de „jurisdicție” sau „teritoriu”. De fapt, absența unui „indiciu” juridic în privința extraterritorialității tratatului și limitarea aplicării acestuia doar la teritoriul statului, nu exclude aplicarea extraterritorială a acestuia, cum ar fi, spre exemplu, cazul Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice.

Scopul primar al universalismului drepturilor omului este protecția *erga omnes* a beneficiarilor, fără a oferi posibilitate statelor de a manifesta în afara limitelor teritoriale ale acestora un comportament care ar fi diferit de acel obișnuit în ordinea juridică internă. Însă protecția *erga omnes* a acestora nu este posibilă fără aplicarea eficientă, inclusiv și extraterritorială, a instrumentelor de baza din domeniul dreptului internațional al drepturilor omului.

1.2. Fundamentul obligației generale de protecție

Obligația generală de protecție a drepturilor omului include obligația statelor de prevenire a încălcărilor drepturilor omului și cea de reprimare și de reparare a acestora.

Natura obligației de prevenire a încălcărilor drepturilor omului este tratată în doctrină și în practica judiciară cu mare prudență, deoarece o accepțiune mai largă a acestei obligații ar conduce la angajarea responsabilității statului pentru „riscul” de a încălca dreptul garantat. În acest context trebuie de avut în vedere că una din condițiile de bază ale admisibilității unei cereri în fața Curții Europene se referă la calitatea de „victimă” a pretinsei încălcări din partea statului reclamat a unei obligații de protecție. Obligația statului de a preveni încălcarea unui drept sau a unei libertăți consacrate convențional în mod practic se exteriorizează prin asigurarea conformității cadrului legislativ intern prevederilor CEDO și, în consecință, prin garantarea că toate organele specializate ale statului (justiția, poliția, armata, procuratura etc.) manifestă o conduită ce asigură eficacitatea prevederilor substanțiale ale Convenției și ale legilor interne.

O asemenea situație juridică este caracteristică dreptului onuzian, interamerican sau african. Astfel, art. 1 din Carta africană a drepturilor omului și popoarelor consacră obligația statelor *„de a adopta măsuri legislative sau de altă natură pentru a asigura că drepturile garantate sunt efective”*. La rândul său, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice stabilește în art. 2 § 2 că *„Statele părți la prezentul Pact se angajează ca, potrivit cu procedura lor constituțională și cu dispozițiile prezentului Pact, să adopte măsurile care să permită luarea unor măsuri legislative sau de alt ordin, menite să traducă în viață drepturile recunoscute în prezentul Pact care nu ar fi încă în vigoare”*. Iar art. 2 din Convenția americană a drepturilor omului prevede că *„În condițiile în care drepturile și libertățile consacrate încă nu*

sunt garantate prin norme legislative sau de altă natură, statele-părți urmează să adopte în conformitate cu procesele constituționale și prevederile Convenției măsurile legislative și alte măsuri necesare pentru a eficientiza respectivele drepturi și libertăți”.

Însă în privința continentului european, instrumentele regionale pertinente din materia protecției drepturilor omului nu conțin asemenea clauze exprese ce ar stabili obligația pozitivă a statelor de a adapta cadrul legal intern și conduita agenților naționali exigențelor și standardelor europene. În acest context merită evidențiat că CEDO datează mai devreme decât instrumentele internaționale citate supra, conținutul cărora a fost conceput în dependență de noile realități în materia protecției drepturilor omului, probabil puțin afirmate și cercetate în 1950.

Lacuna respectivă a fost completată pe cale jurisprudențială de către magistrații de la Strasbourg, care treptat au dezvoltat o practică judiciară asemănătoare ca substanță cu standardele înserate în textele altor instrumente internaționale relevante. De mai multe ori în hotărârile și deciziile emise, judecătorii europeni au reiterat că statele-părți la CEDO au obligații pozitive de a adopta măsuri rezonabile și adecvate pentru a proteja drepturile individului consacrate în Convenție, dând naștere astfel unei veritabile teorii a obligațiilor pozitive ale statelor. La acest subiect, două chestiuni par a fi importante, și anume: dacă obligația respectivă a statelor rezultă din prevederile art. 1 CEDO și în ce constau respectivele măsuri rezonabile și adecvate.

Axându-ne pe cea dintâi chestiune, evidențiem că teoria obligațiilor pozitive s-a afirmat datorită unei interpretări dinamice a CEDO și de la bun început magistratul european a demonstrat un comportament confuz în fundamentarea juridică a obligațiilor pozitive. Însă cu scurgerea timpului, referințele la art. 1 al Convenției în acest context au devenit regulate, în ultimii ani Curtea demonstrând în hotărârile pronunțate o veritabilă dorință de a uniformiza teoria obligațiilor pozitive prin impunerea statelor unei obligații generale de protecție în baza art. 1 CEDO.¹² Spre exemplu în speța *Siliadin c. Franței*¹³, Curtea a enunțat în mod neechivoc că în lumina anumitor prevederi convenționale, faptul că un stat contractant se abține de la încălcarea drepturilor garantate nu este suficient pentru a considera că el s-a conformat obligațiilor sale pozitive conform art. 1 din Convenție. Iar în speța ulterioară *Sorensen și Rasmussen c. Danemarcei*¹⁴, Curtea a notat că în virtutea art. 1 din CEDO, statele trebuie să asigure fiecărei persoanei aflate sub jurisdicția sa drepturile și libertățile garantate convențional, această

¹² Panoussis I. L'obligation générale de protection des droits de l'homme dans la jurisprudence des organes internationaux. In: Revue trimestrielle de droit de l'homme, 2007, p. 450.

¹³ Speța *Siliadin c. Franței*, hotărârea din 26/07/2005, definitivă din 26/10/2005, § 77. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69891> (Vizitat la 13/07/2014)

¹⁴ Speța *Sorensen și Rasmussen c. Danemarcei*, hotărârea din 11/01/2006, § 57. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72015> (Vizitat la 13/07/2014)

îndatorire generală implicând obligații pozitive inerente de a asigura exercițiul efectiv al drepturilor garantate de Convenție.

Astfel, având în vedere că raționamentele Curții Europene pe marginea obligațiilor pozitive ale statelor pe terenul CEDO demonstrează aceleași abordări juridice ca și în alte instrumente din sfera protecției drepturilor omului, rămâne de estimat dacă și conținutul obligațiilor respective este unul asemănător. În această privință, mai multe hotărâri emise de Curte denotă că absența unei legislații suficiente și/sau imperative în cadrul juridic intern al statelor-părți la CEDO este calificată ca o nerespectare a obligației de prevenire a încălcărilor drepturilor omului. În viziunea magistraților de la Strasbourg, implementarea unor legi cu caracter imperativ reprezintă principalul mecanism de luptă cu eventualele riscuri de încălcare a prevederilor convenționale, indiferent de substanța dreptului ce se protejează. Această idee se regăsește în raționamentele Curții dezvoltate în spețele citate supra *Siliadin c. Franței* în privința legislației cu privire la combaterea sclaviei (art. 4 „interzicerea sclaviei și a muncii forțate”), și *Sorensen și Rasmussen c. Danemarcei* în privința consacării libertății sindicale negative (art. 11 „libertatea de întrunire și de asociere”). De asemenea, o întâlnim și în alte spețe cu referire la protecția proprietății private (art. 1 Protocol 1 la CEDO „protecția proprietății”), precum *Broniowski c. Poloniei*¹⁵, sau în contextul protecției integrității fizice și morale a persoanei supuse violului și abuzului sexual (prin prisma art. 8 „dreptul la viață privată și de familie” și art. 3 „interzicerea torturii”), ca de exemplu în speța *M.C. c. Bulgariei*¹⁶. Cauzele enunțate demonstrează cu certitudine că prima obligație a statului este de a preveni eventualele încălcări ale drepturilor și libertăților protejate de Convenție prin adaptarea cadrului legislativ intern standardelor și exigențelor general-europene. În speța *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Rusiei*¹⁷ Curtea a mers mai departe și a stabilit cu privire la persoanele de sub jurisdicția Moldovei aflate pe teritoriul transnistrean că și în absența controlului efectiv asupra teritoriilor din stânga Nistrului, Republica Moldova are obligația pozitivă prevăzută în art. 1 al Convenției de a lua măsuri care sunt în puterea sa și în conformitate cu dreptul internațional - fie de ordin economic, diplomatic sau juridic sau de altă natură - pentru a asigura reclamanților respectarea drepturilor garantate de CEDO.

Așadar, precum vedem, Curtea Europeană prin prisma jurisprudenței degajate a consacrat obligația generală pozitivă a statelor de a crea un cadru legal intern sigur și viabil ce să contribuie la eradicarea riscului încălcării drepturilor și libertăților protejate de Convenție. În

¹⁵Speța *Broniowski c. Poloniei*, hotărârea din 24/01/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61828> (Vizitat la 13/07/2014)

¹⁶Speța *M.C. c. Bulgariei*, hotărârea din 04/12/2003, definitivă din 04/03/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61521> (Vizitat la 13/07/2014)

¹⁷ Speța *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, hotărârea din 08/07/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61886> (Vizitat la 30/03/2014)

condițiile în care legislația națională și conduita autorităților interne relevante nu vor corespunde standardelor înserate, exercițiul drepturilor individuale nu va fi garantat în mod corespunzător și statul va fi condamnat ori de câte ori nu va respecta obligația sa pozitivă de a preveni eventualele încălcări ale drepturilor și libertăților protejate.¹⁸ În acest context trebuie să subliniem că obligația de a preveni încălcarea reprezintă unul din aspectele particulare ale obligațiilor pozitive ale statelor pe terenul art. 1 din CEDO, fiind urmat de obligația pozitivă de reprimare a conduitelor contrare standardelor europene și de reparare a încălcărilor drepturilor și libertăților fundamentale.

Referitor la obligația statelor de reprimare și reparare a încălcărilor drepturilor omului, precizăm că jurisprudențele degajate de Curtea Interamericană de Justiție și de Curtea Europeană a Drepturilor Omului consacră obligația statelor de a asigura garantarea eficientă a drepturilor și libertăților fundamentale în aspect procedural. Astfel, obligațiile pozitive ale statului merg mai departe de crearea unui cadru legislativ intern corespunzător standardelor și exigențelor instrumentelor internaționale din materia drepturilor omului și includ de asemenea instituirea unor garanții procedurale sigure și eficiente pentru eventualele încălcări constatate. În virtutea art. 1 din CEDO statul este obligat să întreprindă toate măsurile posibile și necesare pentru a pedepsi pe cei vinovați de încălcarea dreptului individului protejat de Convenție și a repara prejudiciul astfel cauzat. Obligația respectivă este pendinte la toate fazele procedurii, statul de la bun început fiind ținut să asigure desfășurarea unei anchete eficiente pe marginea încălcării invocate, iar ulterior, în cazul constatării faptului încălcării unui drept protejat, să pedepsească pe cei vinovați și să compenseze daunele cauzate victimei. În situația în care vreo obligație dintre acestea nu este îndeplinită în mod suficient sau corespunzător, statul va fi condamnat pentru încălcarea în aspect procedural a dreptului sau libertății garantate.

Dacă analizăm jurisprudența Curții Interamericane de Justiție, constatăm că aceasta de multiple ori s-a pronunțat asupra încălcării de către state a obligațiilor pozitive de a asigura garanții procedurale minime și necesare victimelor încălcărilor drepturilor substanțiale. În acest fel, sistemul interamerican de protecție a drepturilor omului verifică dacă statele își onorează obligațiunile asumate pe terenul art. 1 din Convenția americană a drepturilor omului de la San José. Spre exemplu în speța *Panigua Morales ș.a. c. Guatemalei*¹⁹, Curtea Interamericană a constatat nerespectarea de către statul respondent a obligațiilor sale pozitive din cauza nepedepsirii încălcărilor drepturilor reclamanților consacrate de Convenție. Nerespectarea obligațiilor pozitive s-a datorat lipsei complete de investigare, reprimare, reținere, judecare și

¹⁸ Panoussis I., *op. cit.*, p. 452.

¹⁹ Speța *Panigua Morales ș.a. c. Guatemalei*, hotărârea asupra fondului din 08/03/1998, § 173. În: baza de date a Curții Interamericane a Drepturilor Omului. [on-line]: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_37_ing.pdf (Vizitat la 21/07/2014)

condamnare a persoanelor responsabile de încălcare (deși statul în virtutea îndatoririlor ce-i revin este ținut să utilizeze toate mijloacele și metodele ce le are la dispoziție pentru a combate impunitatea), încurajând astfel recidivismul cronic de încălcare a drepturilor fundamentale ale omului și o absență absolută de protecție a victimelor și rudelor acestora contra arbitrariului.

Deci, hotărârea enunțată demonstrează cu certitudine că statului îi este impusă obligația pozitivă de a reprima încălcările comise ale drepturilor protejate prin organizarea și desfășurarea unei anchete eficiente și pedepsire a făptuitorilor vinovați, în caz contrar statul urmând a fi condamnat pentru o încălcare pasivă a drepturilor reclamantilor.

În materia dreptului la integritate fizică și morală, Curtea Interamericană de multiple ori a considerat că obligația de a întreprinde măsuri active de către statul reclamat se fundamentează pe două motive. În primul rând, victimele încălcării beneficiază de dreptul de a le fi compensate prejudiciile cauzate prin respectiva încălcare, absența unei anchete efective desfășurate de către organele de stat reducând la minim eventualul succes al victimei în fața instanțelor de judecată naționale în obținerea unei compensații. Iar în al doilea rând, pentru că reprezintă cel mai bun mijloc de a evita posibila recidivă atât din partea făptuitorilor culpabili, cât și din partea potențialilor infractori ce le-ar urma exemplul. În așa mod, Convenția interamericană instituie o veritabilă „prevenire *a posteriori*”, conduita statutului având rolul fundamental să descurajeze persoanele în comiterea ulterioară a actelor condamnabile. O asemenea obligație pozitivă a fost stabilită expres în speța *Myrna Mack Chang c. Guatemalei*²⁰, Curtea subliniind că statele au obligația pozitivă să adopte toate măsurile necesare și corespunzătoare pentru a proteja și asigura exercițiul normal al dreptului la viață al indivizilor aflate sub jurisdicția lor, protecția dreptului la viață nu se răsfrânge doar asupra legislativului prin crearea unui cadru legal suficient, dar și asupra tuturor instituțiilor publice, inclusiv organelor abilitate cu asigurarea ordinii și securității (poliției și forțelor armate), adică statele trebuie să adopte toate măsurile necesare pentru prevenirea, judecarea și condamnarea celor vinovați de privarea ilegală de viață a victimelor. La cazul privării ilegale de viață, statele sunt ținute să investigheze eficient circumstanțele speței și să-i pedepsească pe cei vinovați, mai ales dacă sunt implicați agenții statului, în caz contrar ele vor contribui la crearea condițiilor de impunitate și la facilitarea comiterii actelor condamnabile în viitor, contrar obligației pozitive de a respecta și a asigura exercițiul efectiv al dreptului la viață.

²⁰Speța *Myrna Mack Chang c. Guatemalei*, hotărârea din 25/11/2003.În: baza de date a Curții Interamericane a Drepturilor Omului. [on-line]: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_101_ing.pdf (Vizitat la 21/07/2014)

Într-o altă speță *Castillo Paez c. Peru*²¹, Curtea Interamericană de Justiție s-a pronunțat asupra tentativelor statului reclamat de a se eschiva de la răspundere prin invocarea dificultăților de ordin intern, ce au justificat conduita pasivă a autorităților publice. Curtea într-o manieră categorică a subliniat că statul peruan în virtutea Convenției este obligat să investigheze circumstanțele încălcării drepturilor reclamantului, chiar admitând că anumite dificultăți de ordin intern au împiedicat identificarea persoanelor responsabile de comiterea crimelor alegate, familia victimei beneficiază în continuu de dreptul de a cunoaște ce i s-a întâmplat și unde i sunt rămășițele. Ține de îndatorirea statului să utilizeze toate mecanismele ce i sunt puse la dispoziție pentru a satisface respectivele așteptări legitime din partea familiei victimei. Adițional obligației de a investiga, statul are obligațiile de a preveni infracțiunile de dispariție forțată și de a pedepsi pe cei vinovați, aceste îndatoriri rămânând în vigoare pentru Peru până la executarea lor integrală.

Precum vedem, Curtea de la San José a atribuit obligațiilor respective un caracter cvasi-imperativ, similar Curții de la Strasbourg în speța precitată *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Rusiei*, nefiind admisibile motivele de ordin intern ce ar justifica omisiunea statului de a se conforma îndatoririlor prescrise în asigurarea exercițiului efectiv al drepturilor garantate.

Reieșind din situația că obligațiile pozitive ale statului constau în inițierea și desfășurarea unei anchete eficiente pe marginea încălcării dreptului substanțial protejat, pedepsirea persoanelor responsabile de încălcare și repararea prejudiciului cauzat victimei, deducem cu claritate că obligațiile respective poartă un caracter procedural, fiind aplicabile mai ales la cazul încălcării dreptului la viață și nerespectării interdicției torturii, tratamentelor, pedepselor inumane și degradante.

În acest context, merită de subliniat faptul că jurisprudența instanței interamericane merge mai departe în garantarea dreptului la viață în aspectele sale substanțiale și procedurale și obligă statele-părți să protejeze așa-numitul „drept la adevăr”, noțiune autonomă în sensul Convenției de la San José.²² Așadar, în speța *Bamaca Velasquez c. Guatemalei*²³ Curtea a notat că „dreptul la adevăr” reprezintă dreptul victimei sau a rudelor apropiate ale acesteia de a obține o informație clară despre faptele în care drepturile sale au fost încălcate și obligațiile corelative ale organelor de stat competente în investigarea și reprimarea încălcărilor respective. O atare abordare jurisprudențială fără îndoială îmbogățește conținutul obligațiilor pozitive ale statului în

²¹ Speța *Castillo Paez c. Peru*, hotărârea asupra fondului din 03/11/1997. În: baza de date a Curții Interamericane a Drepturilor Omului. [on-line]: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_34_ing.pdf (Vizitat la 21/07/2014)

²² Panoussis I., *op.cit.*, p. 455.

²³ Speța *Bamaca Velasquez c. Guatemalei*, hotărârea asupra fondului din 25/11/2000. În: baza de date a Curții Interamericane a Drepturilor Omului. [on-line]: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_70_ing.pdf (Vizitat la 21/07/2014)

reprimarea încălcărilor drepturilor omului, având o importanță specială pentru victimele încălcării și rudele lor apropiate în cazurile de dispariție forțată a persoanelor sau de lipsire ilegală de viață.

Dacă trecem de pe continentul american spre cel european și analizăm jurisprudența degajată de Curtea de la Strasbourg, observăm că problematica obligațiilor pozitive ale statelor de reprimare și reparare a încălcărilor drepturilor omului și-a găsit abordare în practica Curții începând cu anii ‘90 ai secolului trecut. Prima hotărâre în care Curtea Europeană s-a pronunțat asupra obligațiunii generale a statului de protecție a fost emisă în speța *McCann ș.a. c. Regatului Unit*²⁴ (27 septembrie 1995), unde s-a subliniat că obligația statului de a proteja dreptul la viață în virtutea art. 2 din CEDO, citită în coroborare cu obligația generală de protecție conform art. 1, cere în mod imperativ desfășurarea unei anchete oficiale eficiente în situațiile de privare de viață a persoanelor ca rezultat al utilizării forței, inclusiv și de către agenții de stat.

În așa fel, magistrații europeni au subliniat obligația statului reclamat de a efectua o anchetă eficientă și rezultativă în vederea investigării tuturor circumstanțelor în cauzele referitoare la art. 2 CEDO (dreptul la viață) inclusiv și în acelea în care moartea victimei a survenit în urma aplicării forței de către agenții de stat. Aceeași logică se observă și în spețele în care se invocă încălcarea art. 3 din CEDO (interzicerea torturii), statul în virtutea obligațiilor pozitive ce îi revin fiind ținut să desfășoare o anchetă eficientă, cu stabilirea tuturor circumstanțelor esențiale.

În speța ulterioară *Bursuc c. României*²⁵, Curtea de la Strasbourg a evidențiat că atunci când o persoană susține în mod credibil că ar fi fost victima unor tratamente contrare art. 3 din Convenție, din partea poliției sau a altor servicii similare ale statului, dispoziția menționată, coroborată cu obligația generală a statului, prevăzută la art. 1, de a recunoaște „oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în Convenție”, impune implicit cerința desfășurării unei anchete oficiale efective. O asemenea anchetă, la fel ca și cea impusă de prevederile art. 2, trebuie să fie de natură să conducă la identificarea și sancționarea persoanelor vinovate. În caz contrar, interdicția legală generală a tratamentelor inumane sau degradante ar fi lipsită de eficiență practică, în ciuda importanței sale fundamentale, și s-ar crea posibilitatea ca în unele cazuri agenții statului, beneficiind de o cvasi-impunitate, să calce în picioare drepturile persoanelor aflate sub supravegherea lor.

²⁴ Speța *McCann ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 27/09/1995.În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57943>(Vizitat la 13/07/2014)

²⁵ Speța *Bursuc c. României*, hotărârea din 12/10/2004, definitivă din 12/01/2005.În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67028>(Vizitat la 13/07/2014)

În speța *Pereira Henriques c. Luxemburgului*²⁶, Curtea a reiterat că obligația specială a statului pe terenul art. 2 din Convenție coroborată cu cea generală pe terenul art. 1, presupune cu referire la cauzele în care se invocă încălcarea dreptului la viață, inițierea și desfășurarea unei investigații eficiente care să elucideze toate circumstanțele importante și să releve identitatea celor vinovați. Obligațiile pozitive presupun implementarea de către state a unor mecanisme corespunzătoare de protecție a drepturilor fundamentale pentru a preveni, reprima și sancționa încălcările, cu identificarea și pedepsirea infractorilor.

Deci, similar jurisdicției interamericane, Curtea Europeană enunță expres obligația pozitivă a statelor de a reprima și a repara încălcările drepturilor omului și libertăților fundamentale prin investigarea cazului de încălcare și pedepsire a celor vinovați, cu compensarea prejudiciilor cauzate victimei sau familiei acesteia.

O asemenea abordare o regăsim și printre opiniile Comitetului ONU pentru Drepturile Omului, care referindu-se la obligațiunile generale impuse statelor-părți la Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, a enunțat că conduita statului se va ridica la o încălcare a prevederilor Pactului în materia obligațiilor ce-i revin dacă el va tolera încălcarea sau va eșua să adopte toate măsurile necesare pentru a preveni, reprima, investiga sau repara prejudiciul cauzat indivizilor în urma încălcării drepturilor sale garantate.²⁷

În fine, precum vedem, prescrierea obligațiilor pozitive ale statelor de a adopta cuantumul măsurilor necesare pentru a reprima și repara încălcările comise ale drepturilor și libertăților garantate, prin organizarea unei anchete eficiente, pedepsirea persoanelor vinovate și compensarea prejudiciilor survenite, este caracteristică nu doar mecanismelor regionale de protecție a drepturilor omului, precum sunt cel interamerican și european, dar și mecanismului de protecție cu o vocație universală instituit de ONU.

1.3. Natura obligațiilor opozabile statelor-părți la CEDO

Statele semnatare au căzut de acord că scopurile Convenției vor fi cel mai bine îndeplinite printr-o înțelegere comună și respectare a drepturilor omului, fără însă să prevadă că în baza normelor materiale a CEDO, ele ar avea obligații pozitive care s-ar extinde și în privința persoanelor aflate în afara jurisdicției teritoriale a acestora. Curtea, prin precedentul său judiciar, stabilește standardele europene ce corespund valorilor comune ale statelor-membre ale

²⁶Speța *Pereira Henriques c. Luxemburgului*, hotărârea din 09/05/2006, definitivă din 09/08/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-75350> (Vizitat la 13/07/2014)

²⁷Raportul nr. 31 al Comitetului ONU pentru Drepturile Omului asupra naturii obligației juridice generale impuse statelor în lumina Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice, 29 martie 2004. [on-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G04/419/56/PDF/G0441956.pdf?OpenElement> (Vizitat la 13/07/2014)

Consiliului Europei, care permit deopotrivă menținerea și promovarea unor criterii unice în privința protecției uniforme a drepturilor înserate în CEDO, oriunde s-ar afla persoana care pretinde un drept încălcat. Standardul de protecție nu este însă echivalent cu măsurile pe care poate (sau trebuie) să le ia statul în vederea garantării unei protecții efective și depline a persoanelor aflate sub jurisdicția sa.

În conformitate cu conjunctura existentă la sfârșitul anilor “40 a secolului trecut, intenția celor care au elaborat Convenția a fost să garanteze indivizilor o anumită libertate față de stat. Din acest motiv majoritatea prevederilor au fost formulate într-un mod negativ, interzicând statelor intervenția arbitrară și/sau disproporționată în exercitarea liberă a drepturilor și libertăților fundamentale prevăzute de CEDO. Obligațiile pozitive au fost și continuă să fie o creație jurisprudențială, Curtea stabilind pentru prima dată în anul 1968 în speța *Belgian linguistic* („Afacerea lingvistică din Belgia”), că pentru protecția efectivă a drepturilor prevăzute de Convenție, înaltelor părți contractante poate să le fie cerut de a întreprinde anumite acțiuni pozitive²⁸. Deși obligațiile pozitive își regăsesc originea în jurisprudența Curții, ele sunt un rezultat al interpretării extensive a prevederilor Convenției și nu creația *ex proprio motu* a Curții.

În ciuda faptului că de la adoptarea Convenției în 1950, conceptul obligațiilor pozitive nu a fost invocat pentru aproape 20 ani, totuși hotărârea în speța *Belgian Linguistic* a marcat unul dintre primele puncte de cotitură în sistemul de la Strasbourg, deoarece chiar dacă nu expres, a fost exprimată poziția Curții precum că CEDO necesită a fi interpretată într-o manieră evolutivă, cu scopul unei protecții efective a drepturilor omului și a libertăților fundamentale²⁹. Cu atât mai mult că standardele de protecție trebuie să crească paralel dezvoltării societății și cerințelor corelative acesteia³⁰.

Hotarele dintre obligațiile pozitive și negative ale statului nu se supun unei identificări precise, în special în domeniul vieții private: de exemplu, refuzul de a autoriza un străin de a se reuni cu familia sa poate fi considerat drept un act de la care autoritățile ar trebui să se abțină, dar poate fi interpretat ca o încălcare prin faptul că statul nu a întreprins acțiuni necesare pentru a proteja respectarea corespunzătoare a vieții sale de familie.

Cu toate acestea, chiar și originea obligațiilor pozitive reprezintă obiect de dispută doctrinară. Lina Urbaite³¹ afirmă că nici textul Convenției, nici jurisprudența Curții nu ne oferă conceptul general al obligațiilor pozitive. Mai mult, Curtea, în mod expres, refuză dezvoltarea

²⁸ Speța *Belgian linguistic c. Belgiei*, hotărârea din 23/07/1968. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57525> (Vizitat la 25/07/2014)

²⁹ Urbaite L. *Judicial Activism in the Approach of the European Court of Human Rights to Positive Obligations of the State*. În: *Baltic Yearbook of International Law*, Volume 11. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2011, p.218.

³⁰ Speța *Tyrer c. Regatului Unit*, hotărârea din 25/04/1978, § 31. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57587> (Vizitat la 25/07/2014)

³¹ Urbaite, *op. cit.*, p.214.

unei teorii generale în această privință. Respectiv, obligațiile pozitive pot fi simplu definite drept cerințe înaintate statelor de a întreprinde acțiuni pentru a proteja posibilitatea de a se bucura de drepturile Convenției. Nici nu este clar dacă elaborarea conceptului general al obligațiilor pozitive este necesar de a fi privit ca un obiectiv al jurisprudenței sau al doctrinei.

În opinia ex-președintelui Curții Jean-Paul Costa³², conceptul obligațiilor pozitive sau afirmative ale înaltelor părți contractante este expres și implicit prezent în textul Convenției. Articolul 1, care încorporează temelia acestora, plasează statele sub obligația generală „**de a recunoaște tuturor**” drepturile care reies din prevederile substanțiale ale CEDO (art. 1 utilizează formula *to secure* în varianta engleză, și *reconnaissent* în varianta franceză, fiecare dintre ele având conotații diferite în sensul tipurilor obligațiilor).

Suntem de părerea că obligațiile pozitive poartă totuși un caracter preponderent implicit, deoarece obligația generală de recunoaștere (pe care o invocă ex-președintele) poate fi interpretată în mod declarativ, negativ, dar și pozitiv, precum a făcut-o Curtea. Or, obligațiile pozitive încorporează anumite caractere, care ar trebui să fie regăsite în textul Convenției, principalul dintre ele fiind acțiunea afirmativă a statului, sau obligația de a lua măsuri pentru ca persoana aflată sub jurisdicția sa să se bucure de dreptul respectiv în cel mai eficient și deplin mod. Acest caracter poate fi regăsit doar în urma unei interpretări extensive a prevederilor Convenției, care nu prevede expres obligația părților contractante de a întreprinde anumite măsuri, prevederile materiale având mai curând o conotație negativă. Apar mai puține deficiențe de interpretare în cazul anumitor articole, care cer mai „accentuat” statelor să ia anumite acțiuni pozitive, cum ar fi obligația de a garanta un proces de judecată echitabil din articolul 6 § 1, sau de a desfășura alegeri libere conform art. 3 din Protocolul 1.

Trebuie remarcat faptul că originea convențională a obligațiilor pozitive le constituie articolele 1 și 13, care consacră obligații generale și dezvoltarea principiului eficacității.

Articolul 1 al Convenției stabilește că statul trebuie să asigure tuturor, în limitele sale de jurisdicție, drepturile și libertățile înscrise în Convenție. Rolul acestui articol nu e doar să marcheze competența Curții ci să ateste caracterul obligatoriu al Convenției. Necesită a fi menționat faptul că articolul 1, de asemenea, este aplicabil în privința drepturilor substanțiale înscrise în protocoalele adiționale la Convenție. Chiar dacă implicațiile intenționate originare ale art. 1 nu sunt clare, ar părea destul de sigur de a presupune că grupul de redactare a Convenției nu a prevăzut posibilitatea ca obligația de a nu interveni să implice – fără o oarecare referință expresă – obligații pozitive din partea statelor-membre.

³² Costa J-P. The European Court of Human Rights: Consistency of its case law and positive obligations. In: Netherlands Quarterly of Human Rights, Vol.26/2. Netherland: 2008, p.452.

Cu toate acestea, anume pe art. 1 s-a bazat Curtea în dezvoltarea precedentului judiciar care a izvorât din art. 2, statuând în speța *McCann*, că art. 2 § 1 coroborat cu art. 1 urmează a fi interpretat în spiritul stabilirii obligației procedurale în situațiile în care persoana aflată sub jurisdicția unei părți contractante a fost omorâtă, *inter alia*, de către agenții statului³³.

În anumite cazuri, Curtea chiar a provocat o stare de incertitudine a statelor în privința scopului și naturii responsabilităților acestora ce reies din Convenție³⁴. Astfel, în cazul obligațiilor pozitive ce rezultă din articolele 2 și 3 există un nivel rezonabil de certitudine în privința responsabilităților corelative ale statelor, obligația procedurală de a investiga moartea unei persoane cauzată de agentul statului este una generală, care urmează a fi realizată în conformitate cu o serie de criterii (promptitudine, meticulozitate, independență, implicarea rudelor); spre deosebire de articolele 8-11, de exemplu, unde existența și întinderea unei obligații pozitive într-un anumit ansamblu de circumstanțe va fi determinată de nenumărate variabile.

Articolul 13, care cere furnizarea de remedii eficiente în caz de încălcare a drepturilor protejate, întruchiează natura subsidiară a mecanismului convențional, impunând responsabilitatea primară a statelor să ofere un recurs efectiv în privința drepturilor încălcate. Art. 13 este subsidiar altor articole ale Convenției, și aplicabilitatea acestuia cere o încălcare (discutabilă) a unei alte prevederi în substanță. Nu este obligatoriu ca acest „recurs” să îmbrace o formă judiciară, statele având posibilitatea de a pune la dispoziție mijloacele cele mai adecvate pentru a garanta persoanelor aflate sub jurisdicția lor o formă de protecție, de natură să restabilească drepturile încălcate. De altfel, obligațiile negative ar fi lipsite de substanță dacă persoana, la fiecare încălcare a drepturilor sale, ar trebui să se adreseze către înalta Curte. În acest caz sistemul european de protecție a drepturilor omului ar fi lipsit de eficacitate.

Principiul eficacității evidențiază sistemul Convenției și a fost cel mai influent la dezvoltarea obligațiilor pozitive, fiind cel mai des invocat de Curte în cazurile „constatării” obligațiilor pozitive. Criteriul „eficienței” nu are limite clare, fiind evaluat în dependență de circumstanțele fiecărei spețe. Dezvoltarea noțiunii de obligație pozitivă de către Curte este provocată de grija pentru eficacitatea fiecăreia dintre garanțiile convenționale, care trebuie, după cum deseori se reiterează în actele jurisdicționale ale acesteia, a fi practică și efectivă, dar nu teoretică și iluzorie. Această grijă alimentează întregul sistem al Convenției: nu există o limită *a priori* contextelor în care o obligație pozitivă poate fi regăsită, precedentul judiciar al Curții oferind generos exemple concrete.

³³ Speța *McCann ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 27/09/1995, § 161. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57943> (Vizitat la 25/07/2014)

³⁴ Speța *Plattform Ärzte für das Leben c. Austriei*, hotărârea din 21/06/1988, §31. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57558> (Vizitat la 25/07/2014)

Cu referire la această problemă, și de asemenea luând în considerare că, pe de o parte, obligațiile pozitive în cauză nu sunt expres enunțate în Convenție și în consecință nu au fost de bună voie și cu bună știință subscribe de statele-membre când acestea au ratificat-o, în timp ce, pe de altă parte, ele pot pune o povară financiară și instituțională considerabilă pe seama statului, pare a fi înțeles și justificat de ce Curtea a atenuat introducerea conceptului obligațiilor pozitive (implicite) cu latitudinea lăsată statelor, având o largă marjă de apreciere, pentru ca acestea să determine care tip și măsură a acțiunii afirmative este necesară pentru a face eficace dreptul sau libertatea în cauză, fără a pune o sarcină imposibilă sau excesiv de împovărătoare.³⁵

În aprecierea dacă există sau nu încălcarea unei obligații pozitive, se ia în vedere echilibrul care trebuie respectat dintre interesul general al comunității și interesele individului, reieșind din conceptul marjei de apreciere a statului. Curtea a recunoscut precum că nu este rolul său de a critica sau corecta sistemele legislative interne. Oricum, discreția statelor este obiect al supravegherii finale din partea Curții, care încearcă să se asigure că soluțiile găsite nu impun o povară excesivă asupra unui sector al societății sau indivizilor prin stabilirea unor standarde comune minime care să furnizeze un cadru larg european pentru protecția națională a drepturilor omului.

Curtea nu indică care măsuri statul trebuie să le ia pentru a răspunde obligațiilor sale, ea doar verifică dacă măsurile relevante sunt potrivite și suficiente ca să se garanteze exercitarea efectivă a drepturilor prevăzute de Convenție. Chiar și în cazul incapacității obiective a statului de a acționa, Curtea determină în ce măsură un efort minim a fost totuși posibil, în special în legătură cu drepturile absolute, cum a fost cazul obligațiilor pozitive ale Republicii Moldova de a utiliza toate mijloacele diplomatice și juridice internaționale întru ameliorarea situației deținuților pe teritoriul transnistrean.³⁶

Conținutul obligațiilor pozitive variază foarte mult: acestea pot fi acțiuni ale legislativului, executivului sau instituțiilor de aplicare a legii naționale. Dacă ne referim concret la substanța acțiunilor cerute, acestea sunt de conținut sau de procedură (acțiuni pozitive). Trăsătura principală este că statul trebuie să fie activ și să ia măsurile necesare pentru a proteja dreptul consacrat, precum: a efectua urmărirea penală a circumstanțelor morții, a criminaliza oarecare acte cu scopul de a proteja persoanele, a furniza informație unei persoane cu privire la originea/identitatea sa, a oferi asistență juridică gratuită în procedura penală, a asigura suficiente garanții procesuale în procedura civilă, a furniza asigurarea medicală necesară, a lua măsuri pentru a preveni situațiile care pun în pericol viața etc.

³⁵ Speța *Osman c. Regatului Unit*, hotărârea din 28/10/1998, § 116. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58257> (Vizitat la 25/07/2014)

³⁶ Speța *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, hotărârea din 08/07/2004, § 333. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61886> (Vizitat la 25/07/2014)

Prin urmare, obligațiile pozitive pot fi definite ca acțiuni sau măsuri pe care statul trebuie să le ia întru garantarea protecției eficiente a drepturilor și libertăților consacrate în Convenție, inclusiv în sfera relațiilor private, prin luarea de măsuri legislative și executive pentru a preveni și, în caz de încălcare, a remedia la nivel național încălcările acestora.

1.4. Obligații extrateritoriale ale statelor-părți la CEDO

Obiectul și scopul Convenției în calitate de instrument de protecție a indivizilor cere ca prevederile sale să fie interpretate în modul garantării practice și eficace a drepturilor și libertăților fundamentale pe care le protejează, și din acest motiv, ea este incompatibilă cu o abordare negativistă a obligațiilor convenționale ale înaltelor părți contractante.

Vorbind despre tratatele internaționale, statele își asumă obligații prin exprimarea liberă a consimțământului de a deveni parte la ele. Momentul nașterii obligațiilor este determinat astfel prin momentul intrării în vigoare a tratatului, dictat de circumstanțele specifice a acestuia. Situația este oarecum diferită în cazul obligațiilor extrateritoriale. Datorită caracterului excepțional al acestora, obligațiile extrateritoriale se pot naște doar în virtutea unor circumstanțe speciale, de regulă, provocate de acțiunile statului ce au efect sau sunt exercitate în afara limitelor sale teritoriale.

Obligațiile extrateritoriale în majoritatea cazurilor vor putea fi determinate din masa obligațiilor generale prin întinderea spațială a acestora, adică statul își va asuma un anumit comportament în afara limitelor sale teritoriale. Obligația rezultată deseori va fi onorată în legătură cu o persoană aflată în afara limitelor teritoriale ale statului sau în legătură cu un spațiu extrateritorial, existând, prin urmare, un punct de legătură similar celui din doctrina dreptului internațional privat. Această analogie este necesară doar pentru înțelegerea particularităților obligațiilor extrateritoriale, nu și a naturii juridice a acestora, ele, în mod evident, depășind sfera privată.

Așadar, obligațiile extrateritoriale, în dependență de circumstanțe, vor avea efecte asupra unui spațiu situat în afara teritoriului statului, care și-a asumat obligația, dacă statul respectiv va controla în mod exclusiv acest teritoriu, deci dacă teritoriul se va afla sub jurisdicția exclusivă a acestui stat. Raționamentul dat se referă atât la spațiul terestru, cât și la marea teritorială, însă nu și la spațiile maritime cu regim mixt sau la spațiile maritime nesupuse jurisdicției statelor. În acest sens sunt posibile 2 situații: ocupația unui teritoriu de către forțele armate ale unui alt stat sau a unei entități derivate (cum ar fi Uniunea Europeană), sau suportul economic, militar, financiar a unui regim separatist, al cărei autorități desfășoară controlul exclusiv asupra spațiului unui alt stat. Este de menționat că statul își poate exercita pe un teritoriu străin jurisdicția și

nemijlocit asupra unei persoane (nu asupra spațiului), și aceasta – prin intermediul unui agent, aflat în serviciul său..

În primul caz, momentul apariției obligației extrateritoriale va fi identic momentului începerii ocupației de către stat sau a suportului entității nestatale care deja deține un control exclusiv asupra teritoriului. Dimensiunea spațială va atrage răspunderea statului pentru orice ingerință în drepturile și libertățile omului săvârșită pe teritoriul ocupat/aflat sub controlul exclusiv al statului respectiv.

În aceste situații, nașterea obligației extrateritoriale va avea loc anterior cauzării ingerinței. Situația va fi diferită în cazul când statul va acționa prin intermediul agentului său pe teritoriul unui alt stat sau atunci când statul permite unui stat terț să săvârșescă pe teritoriul său fapte, care ulterior, deja pe teritoriul statului terț, vor fi cauzatoare de ingerințe. Aici momentul nașterii obligației extrateritoriale va coincide cu momentul săvârșirii actului extrateritorial sau a admiterii faptei unui stat pe terț pe teritoriul său (spre exemplu – în cazul extrădării persoanei, ulterior fiindu-i cauzate ingerințe). Obligațiile extrateritoriale vor fi limitate din punct de vedere al conținutului doar la fapta respectivă și la dreptul încălcat.

Obligațiile extrateritoriale se dovedesc a fi o categorie distinctă în raporturile guvernate de CEDO, iar pentru însușirea adecvată a acestora e necesară definirea exhaustivă și delimitarea caracterelor sale speciale.

În sens larg obligațiile extrateritoriale pot fi definite în felul următor: „*obligațiile cu caracter global, prevăzute în Carta ONU și în instrumentele din domeniul drepturilor omului, de a lua măsuri în mod separat și prin cooperare, pentru a realiza drepturile omului în mod universal*”³⁷. Din punctul nostru de vedere, definiția dată obligațiilor extrateritoriale este, de principiu, una exhaustivă și cuprinde în sine toate elementele sale speciale, și anume:

- sunt *globale*, deci sunt înlăturate limitările de orice natură. Aceasta înseamnă că obligațiile extrateritoriale în lumina CEDO nu sunt, în principiu, limitate nici din punct de vedere personal – ipotetic vorbind, orice persoană, indiferent de cetățenie sau de locul aflării acesteia poate beneficia de protecția oferită prin Convenție, nici din punct de vedere spațial – actul extrateritorial al statului va atrage răspunderea extrateritorială a acestuia indiferent de *locus delicti*. Totuși, pot exista anumite limitări speciale a aplicării extrateritoriale a Convenției, care înlătură protecția oferită de către ea în anumite circumstanțe;

- *sursa* obligațiilor sau fundamentarea acestora se conține în Carta ONU și în tratatele internaționale ce consacră drepturile și libertățile fundamentale ale omului. În sensul

³⁷ The Maastricht Principles on Extraterritorial Obligations of States. [on-line]: <http://www.lse.ac.uk/humanRights/articlesAndTranscripts/2011/MaastrichtEcoSoc.pdf> (Vizitat la 13.04.2014)

protecției persoanelor prin prisma CEDO, evident că principala sursă este însăși Convenția, celelalte instrumente având doar o valoare adăugată;

- *conținutul* acestora – de a lua măsuri prin *cooperare* și *de sine stătător*– presupune atât obligația negativă de nu a aduce atingere drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, cât și pe cele pozitive – de a le proteja împotriva actelor ilicite ale subiecților din ordinea juridică internă și internațională, și a întreprinde măsuri legislative și executive în vederea realizării acestora. Dacă cooperarea este un aspect important din punct de vedere al genezei și a politicii internaționale ce formează ordinea publică internațională, atunci actele/omisiunile statelor au un caracter mai concret, vorbind despre impactul acestora asupra fiecărui individ în parte. Un act extrateritorial al statului poate da naștere atât obligațiilor sub aspectul cooperării internaționale, cât și sub aspectul actelor individuale ce afectează drepturile sau obligațiile unei anumite persoane, sau să cuprindă concomitent ambele aspecte;

- *scopul* presupune respectarea universală a acestora. Măsurile date urmează a fi exercitate atât separat, cât și prin cooperare.

Obligațiile extrateritoriale nu trebuie înțelese în sensul atribuirii responsabilității fiecărui stat pentru asigurarea drepturilor omului tuturor persoanelor de pe glob. Acțiunile statelor dau naștere obligațiilor extrateritoriale corelative drepturilor omului doar în anumite circumstanțe și condiții. O precondiție generală ar fi ca statul să-și exercite controlul sau autoritatea asupra unor persoane sau spații, aflate în afara limitelor sale teritoriale, într-un mod care ar avea un impact negativ asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor respective.

Astfel, obligațiile extrateritoriale se dovedesc a fi o *excepție* în aplicarea Convenției, deoarece nașterea acestora este determinată doar de acțiunile/omisiunile statelor în legătură cu persoanele aflate sub jurisdicția sa.

În sens restrâns, obligațiile extrateritoriale pot fi definite în felul următor: „*obligații ce rezultă din actele sau omisiunile unui stat, comise în interiorul sau în afara teritoriului său, ce produc efecte asupra drepturilor omului în afara teritoriilor acestuia*”³⁸. Definiția dată se încadrează în situația unui act extrateritorial al unui stat, pasibil de a produce o ingerință în drepturile sau libertățile omului prevăzute în tratat, și reflectă acele caractere, cumularea cărora este necesară pentru angajarea răspunderii extrateritoriale a statului:

- elementul faptic – actele sau omisiunile statului (se face referire la încălcarea obligațiilor pozitive sau negative ale statelor);

- elementul spațial – actul/omisiunea se va produce, de regulă, în afara teritoriului statului, dar e posibil și ca actul să fie produs pe teritoriul statului provocator de ingerință, însă consecințele acestuia să fie suportate în afara teritoriului său; și

³⁸*Ibidem*

- ingerința – presupune existența unei legături cauzale între actul/omisiunea statului și efectul negativ asupra drepturilor omului.

În scopul angajării răspunderii statului pentru încălcarea unei obligații extrateritoriale va fi necesar ca statul să satisfacă un anumit *test*, „standardizarea” căruia depinde de fiecare tratat în parte. În cazul Convenției europene a drepturilor omului acest test este determinat de elementul „jurisdicție” din art. 1 a Convenției. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice prevede noțiunea de „teritoriu”. Convenția americană a drepturilor omului de asemenea prevede noțiunea de „jurisdicție”. Ceea ce unește aceste două noțiuni, utilizate în instrumentele respective și nu în mod abstract, este faptul că înțelesul lor se deosebește de acel obișnuit în dreptul internațional public. Interpretarea acestor noțiuni ține în primul rând de competența organelor de supraveghere instituite prin tratatele respective, dar și a jurisdicțiilor internaționale de competență generală, cum ar fi CIJ. Este important de menționat că ambele concepte – teritoriul și jurisdicția – reprezintă două fațete ale aceluiași fenomen – al obligațiilor extrateritoriale.

Inițial conceptul de obligații extrateritoriale a fost interpretat restrictiv, statele fiind în acest sens obligate doar la abținerea de la un comportament provocator de ingerințe (obligații negative), reieșind din conjunctura existentă în perioada legiferării mondiale a celei de-a doua generații de drepturi. În ultimele două decenii însă, obligațiile extrateritoriale se dovedesc să nu aibă vreo deosebire, cel puțin din punct de vedere formal, în legătură cu componența acestora, de obligații „obișnuite”, acestea fiind, în dependență de clasificare: pozitive/negative sau, de a respecta/proteja de ingerințele din partea terților/de a îndeplini³⁹. Astfel:

- obligația de a respecta presupune obligația statului de a respecta drepturile omului într-un alt stat atunci când este vorba de cooperare mutuală sau de acțiuni militare, spre exemplu;
- obligația de a proteja se referă la activitățile terților ce pot provoca o ingerință în drepturile și libertățile fundamentale ale unui individ, statul asigurând prin metode legitime apărarea;
- prin obligația de a îndeplini se va înțelege obligația statelor de a lua astfel de măsuri legislative și/sau administrative care sunt necesare pentru ca persoanele să se poată bucura de drepturile și libertățile respective în deplină măsură.

Structura obligațiilor extrateritoriale s-a dovedit a fi o problemă de ordin practic în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. O perioadă lungă de timp Curtea se afla pe poziția că drepturile prevăzute în Convenție nu pot fi „*divizate și adaptate*”⁴⁰, ceea ce înseamnă dacă statul obiectiv nu avea posibilitatea să garanteze apărarea drepturilor atât sub aspect negativ

³⁹ Maastricht Guidelines, Guideline no. 6. The Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights. [on-line]:<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/Maastrichtguidelines.html> (Vizitat la 14/04/2014)

⁴⁰ Speța *Bankovic ș.a. c. Belgiei ș.a.*, decizia din 12/12/01. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22099> (Vizitat la 25/03/2014)

cât și pozitiv, și în măsura în care nu avea posibilitatea să garanteze respectarea tuturor drepturilor prevăzute în Convenție, răspunderea statului pentru actele extrateritoriale ale acestuia nu era angajată. Acest principiu limita drastic aplicarea extrateritorială a Convenției, fiind practic neaplicabilă actelor unui stat efectuate prin intermediul agentului său în condiții de conflict armat. Abia în 2009, după adoptarea hotărârii pe cauza *Al-Skeini*, Curtea a afirmat că drepturile și libertățile prevăzute în Convenție, de fapt, pot fi „*divizate și adaptate*”⁴¹.

Faptul că CEDO este un instrument *regional* nu diminuează caracterul fundamental al acestuia, mai ales în măsura în care obligațiile ce rezultă din Convenție coincid cu obligațiile *erga omnes* din dreptul internațional al drepturilor omului.

Drepturile fundamentale ale persoanelor, grupurilor de persoane și popoarelor sunt afectate și dependente de actele extrateritoriale ale statelor, luând în considerare influența economică, socială și militară ce își începe existența odată cu nașterea fenomenului globalizării și „noii ordini mondiale”.

Obligațiile extrateritoriale din domeniul dreptului internațional al drepturilor omului reprezintă un punct de convergență a mai multor principii de drept internațional public.

Reieșind din obligația statelor-membre ale ONU de a coopera în sensul protecției universale a drepturilor și libertăților fundamentale, obligațiile extrateritoriale se dovedesc a fi o continuare logică a principiului cooperării internaționale, dar și, în mod evident, a principiului respectării drepturilor omului.

Obligațiile extrateritoriale, adeseori, pot fi determinate din punct de vedere spațial, adică statul are datoria să exercite un anumit comportament în afara limitelor sale teritoriale sau pot fi anticipate de un asemenea comportament. Acțiunile respective vor fi în mod obligatoriu o manifestare a jurisdicției statului, deci a autorității legislative, executive și judiciare. Însă, obligația de a manifesta un anumit comportament nu poate fi privită *in abstracto* de acțiunile statului care preced apariției obligației de a respecta drepturile și libertățile fundamentale. Realmente, obligația extrateritorială în majoritatea cazurilor va fi precedată de un act extrateritorial. Aici deosebim 2 tipuri de situații: atunci când statul exercită jurisdicția extrateritorială pe teritoriul unui stat terț și atunci când statul exercită jurisdicția pe teritorii nesupuse jurisdicției statelor.

În privința corelației dintre principiile fundamentale și obligațiile extrateritoriale, prima situație, atunci când statul va exercita jurisdicția sa pe teritoriul unui alt stat în mod legal sau ilegal, este mai interesantă. Jurisdicția se va exercita legal în cazul în care există un acord dintre statul care exercită jurisdicția extrateritorială și statul pe teritoriului căruia aceasta este exercitată.

⁴¹ Speța *Al-Skeini ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 7/07/2011. § 137. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105606> (Vizitat la 25/03/2014)

Jurisdicția se va exercita ilegal atunci când acest acord lipsește, spre exemplu, în cazul intervenției militare.

Din momentul în care statul și-a introdus contingentele militare pe teritoriul unui alt stat cu încălcarea normelor *jus contra bellum* (norme ce interzic recurgerea la forță întru soluționarea diferendelor, precum cele înserate în textul art. 2 § 4 al Cartei ONU), el oricum va fi obligat să respecte normele dreptului internațional al drepturilor omului. Astfel, principiul respectării drepturilor omului nu va putea fi neglijat indiferent de încălcarea altor principii fundamentale, precum: principiul neagresiunii, integrității teritoriale și acel al inviolabilității frontierei de stat. În acest sens, principiul respectării drepturilor omului are un caracter autonom față de celelalte principii menționate.

Totodată, o altă situație poate fi observată atunci când statul va exercita jurisdicția executivă pe teritoriul unui stat terț, cum ar fi cazul *extrădării extraordinare*, deci fără acordul statului pe al cărui teritoriu se efectuează extrădarea. Faptul dat ar putea fi privit și ca o imixtiune în afacerile interne ale aceluia stat terț, însă și în acest caz principiul respectării drepturilor omului va avea caracter autonom, deci primul stat va fi oricum ținut să respecte obligațiile sale din sfera dreptului internațional al drepturilor omului.

În cea de-al doilea caz, când statul exercită jurisdicția pe teritorii nesupuse jurisdicției statelor, cum ar fi marea liberă, problema deja nu mai este privită în termeni „teritoriali”, cum ar fi în circumstanțele ce dau naștere raporturilor dintre statul „intervenient” și statul pe al cărui teritoriu își exercită jurisdicția primul, ci este privită exclusiv în termeni „personali”, adică în ce mod actul extrateritorial al statului a afectat drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei recunoscute ca fiind sub jurisdicția sa în marea liberă, celelalte principii având implicații subsidiare.

Interpretarea prezenței și întinderii obligațiilor extrateritoriale în privința fiecărui tratat din domeniul dreptului internațional al drepturilor omului în mod separat, ține de competența jurisdicțiilor internaționale și organelor formate în scopul monitorizării conformității părților contractante obligațiilor ce rezultă din instrumentul respectiv. Criteriile și circumstanțele reieșind din care un stat va avea obligații extrateritoriale, în final de ele fiind legată și eficacitatea aplicării tratatului respectiv, depind de raționamentele, condițiile istorice, prevederile tratatului ș.a. factori, aplicarea extrateritorială a acestora nefiind uniformă.

Practica Curții Europene a Drepturilor Omului cu privire la aplicarea extrateritorială a CEDO, după cum s-a exprimat fostul judecător al Maltei la Înalta Curte, Giovanni Bonello, în opinia sa separată în speța *Al-Skeini*, ar fi o amestecătură de jurisprudență în cel mai bun caz⁴².

La acest capitol, considerăm că este oportună retrospectiva în practica organelor internaționale de interpretare a clauzei jurisdicționale în paralel cu Convenția Europeană.

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice

Atât Comitetul pentru Drepturile Omului (în continuare – Comitetul), fiind organul responsabil de monitorizarea conduitei statelor, cât și CIJ au elaborat o practică clară și coerentă de aplicare a respectivului Pact. Tratatul utilizează în mod diferențiat 2 criterii: teritoriul și jurisdicția, fapt care nu trebuie să admită o concluzie greșită, precum că termenul de jurisdicție ar trebui interpretat doar în lumina celui alt criteriu.

În speța *Lopez Burgos. Uruguayului*⁴³, Comitetul pentru Drepturile Omului a stabilit că această clauză jurisdicțională nu poate fi interpretată în sensul că statul, un grup de persoane sau o persoană să aibă dreptul de a se angaja în vreo activitate sau să exercite vreun act, care ar avea drept scop încălcarea oricărui drept sau libertate, recunoscută prin Pact, sau că drepturile și libertățile prevăzute în Pact ar fi limitate într-un mod extensiv. Mai mult, Comitetul chiar a subliniat scopul primordial al interpretării Pactului în folosul extrateritorialității, susținând că ar fi de neconceput ca să se interpreteze astfel responsabilitatea în conformitate cu art. 2 § 1 (“Statele părți la prezentul Pact se angajează să respecte și să garanteze tuturor indivizilor care se găsesc pe teritoriul lor și aflați sub jurisdicția lor drepturile recunoscute în prezentul Pact, fără nici o deosebire, în special de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine națională sau socială, avere, naștere sau întemeiată pe orice altă împrejurare”) al Pactului, încât să permită statelor-părți să comită încălcări pe teritoriul unui alt stat, care ar fi inadmisibile pe teritoriul propriului stat. Această soluție nu reprezintă o novație în ziua de astăzi, speța datând cu anul 1979, iar Comitetul a reușit în mod remarcabil să estimeze toată problematica aplicării extrateritoriale a pactului în 2 propoziții, materie în care Curtea Europeană nu a înregistrat succes timp îndelungat.

O altă speță, unde Comitetul a abordat problema consecințelor actului săvârșit pe teritoriul unui stat, care ulterior se produc pe teritoriul altui stat este *Mohammad Munaf c. României*⁴⁴. Reclamantul – jurnalist de profesie care avea cetățenie dublă (a Irakului și SUA), a

⁴²Opinia separată concurentă a judecătorului Giovanni Bonello în speța *Al-Skeini ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 7/07/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105606> (Vizitat la 25/03/2014).

⁴³Speța *Burgos c. Uruguay*, Comunicarea comitetului pentru drepturile omului din 29/07/1981. [on-line]: <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/0/e3c603a54b129ca0c1256ab2004d70b2?Opendocument> § 12(3) (Vizitat la 22/04/2014)

⁴⁴ Speța *Mohammad Munaf c. României*, Comunicarea Comitetului ONU pentru drepturile omului din 21/09/2009. [on-line]: <http://www.refworld.org/docid/4acf500d2.html> (Vizitat la 22/04/2014)

invocat încălcarea dreptului la viață și nerespectarea interdicției torturii. El a indicat că aflându-se în Irak, a fost capturat împreună cu alți 3 jurnaliști români și ținut în localurile ambasadei române din Bagdad, iar apoi transmis militarilor americani pentru a fi investigat în cadrul unei proceduri penale. Ulterior a fost predat autorităților Irakului, fiind torturat și condamnat la moarte. Reclamantul a invocat că guvernul României a încălcat prevederile Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice prin predarea lui autorităților respective. Comitetul a statuat că pentru a angaja responsabilitatea României, ultima trebuie să: expună persoana la riscul real de a-i fi încălcate în mod extrateritorial drepturile respective, potrivit informației pe care o cunoștea agentul guvernului; și să existe o *legătură cauzală* dintre actul statului și consecința care s-a produs în afara jurisdicției acestuia. Astfel, Comitetul a accentuat criteriul clar, când statul ar trebui să fie responsabil pentru acțiunile sale, care produc consecințe extrateritoriale.

În privința corelării aplicării extrateritoriale a Pactului cu răspunderea internațională, Comitetul a comentat că statele-membre sunt obligate să garanteze drepturile prevăzute în Pact tuturor persoanelor aflate sub *controlul lor efectiv, chiar dacă aceste persoane nu sunt situate pe teritoriul statului respectiv*⁴⁵.

Astfel, Comitetul preferă o interpretare extensivă a principiului controlului efectiv, extinzându-l asupra acțiunilor agenților statului, independent de faptul dacă ingerința s-a produs în interiorul sau în afara localurilor aflate sub jurisdicția statului.

Dacă ne referim la jurisprudența Curții Internaționale de Justiție în materia respectivă, răspunzând la întrebarea dacă Pactul urmează să fie aplicat extrateritorial de guvernul izraelit asupra teritoriilor, care *de facto* se află sub jurisdicția sa, în speța *Consecințele juridice ale construirii unui zid în teritoriul palestinian ocupat*, CIJ a statuat în opinia sa consultativă că redactorii Pactului nu au intenționat să permită statelor să scape de obligațiile lor atunci când își exercită jurisdicția în afara teritoriului lor național, ci doar de a împiedica persoanele nerezidente ale aceluși stat să invoce drepturi față de acesta care nu cad sub jurisdicția lui⁴⁶. CIJ a concluzionat în mod expres, că Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice este aplicabil actelor statelor, comise în afara teritoriilor proprii.

Sistemul interamerican de protecție a drepturilor omului

Acesta reprezintă un sistem de organe, create sub egida Organizației Statelor Americane⁴⁷, menit să monitorizeze respectarea drepturilor omului de către statele-membre ale organizației. El reprezintă, în principiu, o analogie a sistemului de protecție a Consiliului Europei

⁴⁵ General Comment No. 31 (80) on -The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenants, 29/03/2004, § 10 [on-line]: <http://www.refworld.org/docid/478b26ae2.html> (Vizitat la 22/04/2014)

⁴⁶ Speța *Consecințele juridice ale construirii unui zid în teritoriul ocupat al Palestinei...* § 109

⁴⁷ Site-ul oficial al Organizației Statelor Americane [on-line]: <http://www.oas.org/en/default.asp> (Vizitat la 23.04.2014)

care a existat până la reformarea Curții Europene prin Protocoalele 9 și 11. Constă din două organe principale – Comisia Interamericană a Drepturilor Omului și Curtea Interamericană a Drepturilor Omului. Principalele instrumente juridice de protecție sunt Declarația Americană a Drepturilor Omului, Convenția Americană a Drepturilor Omului și Carta organizației⁴⁸.

Aplicarea extrateritorială a instrumentelor juridice nu a suferit modificări majore în ultima perioadă, Curtea și Comisia Interamericane deja având practică stabilă și coerentă în acest sens. Cele mai culminante evoluții ale jurisprudenței organelor în folosul obligațiilor extrateritoriale sunt: principiul nediscriminării definit în art. 1 a Convenției și aplicarea agresivă a criteriului de *autoritate și control*. Ultimul criteriu se deosebește de criteriile aplicate de Curtea Europeană prin flexibilitatea lui. El acoperă, în principiu, orice act extrateritorial al statului săvârșit prin intermediul agenților săi, ori de câte ori aceștia se află sub autoritatea și controlul statului reclamat. Criteriul de autoritate și control privește atât dimensiunea relațiilor directe de agent-stat, cât și acelor indirecte.

În speța *Armado Alejandro Jr. ș.a. c. Cunei*⁴⁹, Comisia Interamericană a Drepturilor Omului a evaluat aplicarea extrateritorială a Convenției americane în spațiul aerian internațional. Reclamanții au invocat faptul că nava aeriană militară care aparținea Forțelor Aeriene Cubaneze, a distrus două nave aeriene comerciale în timp ce ele se aflau în spațiul aerian internațional, fapt care a cauzat moartea persoanelor care se aflau la bordul navelor doborâte. Comisia a statuat că în unele circumstanțe aplicarea extrateritorială a Convenției americane a drepturilor omului este nu doar admisibilă, ci și necesară, în conformitate cu principiul nediscriminării în protecția drepturilor omului, după cum este prevăzut în art. 1 al respectivei Convenții. Referindu-se la *legătura causală* dintre moartea victimelor în urma încălcărilor produse prin acțiunile navei cubaneze, Curtea a concluzionat că aceasta a survenit în urma acțiunilor directe ale echipajului aeronavei, care se afla în acel moment sub controlul și autoritatea guvernului cubanez. Aceste constatări au satisfăcut criteriile pentru determinarea răspunderii Cunei pentru fapta internațională ilicită, și anume:

- a) încălcarea obligației internaționale;
- b) imputabilitatea faptei statului pârât;
- c) legătura causală dintre fapta ilicită și suferința victimei.

În mod similar, în speța *Coard ș.a. c. SUA*⁵⁰ Comisia a aplicat extrateritorial Convenția Americană, în circumstanțele conflictului armat din Grenada. Reclamanții au invocat

⁴⁸Carta Organizației Statelor Americane din 30 aprilie 1948. [on-line]: https://www.oas.org/dil/treaties_A-41_Charter_of_the_Organization_of_American_States.pdf (Vizitat la 24.04.2014)

⁴⁹ Speța *Armado Alejandro Jr. ș.a. c. Cunei*, raportul Comisiei IADO din 29/09/1999. [on-line]: <http://www1.umn.edu/humanrts/cases/86-99.html> (Vizitat 24/04/2014)

⁵⁰ Speța *Coard ș.a. c. SUA*, raportul Comisiei IDO din 29/09/1999. [on-line]: <http://www1.umn.edu/humanrts/cases/us109-99.html> (Vizitat la 24/04/2014)

încălcarea de către guvernul SUA dreptului la un proces echitabil și la libertate, care i-a încarcerat neoferindu-le vreun remediu de atac a deciziei unilaterale a agentului Statelor Unite de a-i deține în custodia militară a forțelor armate americane. Guvernul SUA a încercat fără succes să-și argumenteze acțiunile prin necesitate militară și inaplicabilitatea dreptului internațional al drepturilor omului pe timp de conflict armat. Comisia a statuat că dreptul la un proces echitabil este absolut, protecția pe timp de conflict armat a civililor fiind garantată de rând cu dreptul la libertate (cu excepțiile prevăzute în Convențiile de la Geneva din 1949), menționând *inter alia*, că drepturile omului se protejează în mod nediscriminatoriu, reieșind din simpla natură umană a beneficiarilor, iar statele sunt obligate să protejeze aceste drepturi ori de câte ori ele sunt supuse autorității și controlului lor.

Reieșind din jurisprudența analizată, poate fi menționat faptul că organele sistemului american de protecție a drepturilor omului, în spețele ce implică aplicarea extrateritorială a instrumentelor relevante, nu ezită să facă referință la *principiul autorității și controlului statului*, acesta fiind aplicat de către ele în mod prioritar față de principiul teritorialității. De asemenea, Comisia nu ezită să invoce clauza de nediscriminare, ceea ce îi permite să aplice instrumentele cu mai puțină „ipocrizie juridică”.

Curtea Internațională de Justiție (CIJ)

În speța *Georgia c. Federației Ruse*, CIJ a luat în considerare principiul controlului efectiv, invocat de guvernul georgian în scopul determinării jurisdicției Rusiei cu privire la aplicabilitatea extrateritorială a Convenției cu privire la eliminarea discriminării rasiale⁵¹, care nu conține o clauză extrateritorială expresă. În speța dată Georgia a invocat actele violente și discriminatorii exercitate de către forțele armate rusești, argumentându-și poziția prin faptul că Convenția se extinde asupra obligațiilor Rusiei ce reies din actele armatei ruse staționate în Abhazia și Osetia de Sud⁵². Rusia a contraargumentat că obligațiile care reies din articolele 2 și 5 ale Convenției se aplică doar pe teritoriul statelor-părți⁵³, deoarece în ea ar lipsi o clauză extrateritorială, iar în absența acesteia nu se poate vorbi despre o veritabilă excepție a extrateritorialității reieșind din dreptul internațional public, invocând speța *Consecințele juridice ale construirii unui zid în teritoriul palestinian ocupat*. Curtea a inversat ultimul argument, statuând că lipsa unei bariere jurisdicționale duce la absența limitei teritoriale pentru obligațiile ce reies din Convenție.

⁵¹ Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială din 21 decembrie 1965. [online]: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CERD.aspx> (Vizitat la 15/04/2014)

⁵² Speța Aplicarea Convenției internaționale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială (Georgia c. Federației Ruse), Cerere pentru indicarea măsurilor provizorii. Ordonanța CIJ din 15/10/2008 [online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/140/14801.pdf> (Vizitat la 23/04/2014)

⁵³ Speța *Aplicarea Convenției internaționale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială* (Georgia c. Federației Ruse), Obiecțiile preliminare a Federației Ruse, din 01/12/2009. Volumul 1. § 153. <http://www.icj-cij.org/docket/files/140/16099.pdf> (Vizitat la 18/04/2014)

Prin urmare, Curtea nu a statuat care circumstanțe ar trebui să servească drept temei pentru aplicarea extrateritorială a Convenției, însă în mod implicit a venit la concluzia că în lipsa unei clauze teritoriale sau jurisdicționale, ea urmează a fi aplicată în afara limitelor teritoriale a statelor-părți.

Comitetul împotriva torturii

În conformitate cu art. 2 alin. (1) al Convenției împotriva torturii și a altor tratamente crude, inumane sau degradante ⁵⁴: „*Fiecare stat parte va lua măsuri legislative, administrative, judiciare și alte măsuri eficiente pentru a împiedica comiterea unor acte de tortură **pe teritoriul de sub jurisdicția sa***”. Clauze similare pot fi găsite în articolele 5 § 1, 11 și 16 ale tratatului. În pofida ambiguității sintagmei subliniate, Comitetul interpretează Convenția în folosul aplicării extrateritoriale a acesteia, în limitele exercitării *controlului efectiv*. Astfel, după primirea raportului din partea Regiunii Speciale Administrative Macao, în care era stabilit că Macao aplică extrateritorial actele încriminate conform Convenției doar dacă pe teritoriul celui alt stat actele similare sunt de asemenea încriminate (o interpretare cel puțin stranie, fiind evidentă lacuna de neaplicare extrateritorială a Convenției în cazul absenței dublei încriminări sau în cazul spațiilor nesupuse jurisdicției vreunui stat), Comitetul i-a recomandat statului să aplice „jurisdicție deplină în aplicarea extrateritorială a Convenției împotriva torturii” ⁵⁵.

⁵⁴Convenția împotriva torturii și a altor tratamente crude, inumane sau degradante din 10 decembrie 1984. [on-line]: <http://www.un.org/documents/ga/res/39/a39r046.htm> (Vizitat la 22.06.2014).

⁵⁵ Observațiile finale ale Comitetului împotriva torturii în Regiunea Administrativă Specială Macao din 19/01/2009. [on-line]: <http://www.refworld.org/country,,CAT,,MAC,,4986bc0c13,0.html> (Vizitat la: 20/04/2014)

2. CONDIȚII DE REALIZARE A OBLIGAȚIEI POZITIVE ȘI NEGATIVE

2.1. Jurisdicția statelor-părți la CEDO

Percepția adecvată a condițiilor de aplicare a CEDO, dar și a art. 1 al Convenției este indisolubil legată de accepțiunile existente ale noțiunii de jurisdicție în dreptul internațional public. Acest concept nu are o accepțiune unică, fiind interpretat în funcție de circumstanțe, adică de instrumentul, subiectul dreptului internațional și obiectul de interpretare la care ne referim.

Profesorul Lukașuk definește jurisdicția statelor în felul următor: „*Jurisdicția reprezintă manifestarea suveranității statului și semnifică puterea statală, volumul și domeniul de acțiune al acesteia*”⁵⁶. Din definiția dată poate fi dedus caracterul *abstract* al noțiunii de jurisdicție, aceasta având implicații teritoriale, dar totodată nelimitându-se la ele. Este important să delimităm noțiunea de jurisdicție de cea de teritoriu din motivul efectelor pe care le au asupra întinderii obligațiilor extrateritoriale. Teritoriul se dovedește a fi o noțiune mai limitativă din perspectiva obligațiilor statelor din domeniul dreptului internațional al drepturilor omului, deoarece astfel întinderea obligației se limitează la teritoriul statului contractant. Pe de altă parte, autoritatea statului se poate efectiv răsfrânge și asupra teritoriilor statelor terțe, noțiunea de jurisdicție dovedindu-se a fi astfel o noțiune mai largă, ce permite aplicarea tratatului oriunde statul efectiv își exercită autoritatea.

Dintr-o altă perspectivă, în sensul organelor internaționale de soluționare a diferendelor, noțiunea de jurisdicție este utilizată pentru a defini atât competența (materială, personală, spațială, temporală) a acestor organe, cât și pentru a defini organele propriu-zise. În acest sens jurisdicția internațională reprezintă un „*organ care are funcția soluționării unui diferend internațional printr-o decizie obligatorie urmare a aplicării dreptului internațional...identificându-se prin activitatea sadictio iuris*”⁵⁷.

Prin urmare, putem distinge cel puțin 3 accepțiuni ale noțiunii de jurisdicție în dreptul internațional public. Acest fapt nu trebuie să creeze confuzii, deoarece cert este că în tratatele din domeniul dreptului internațional al drepturilor omului întotdeauna se menționează explicit sau implicit subiectul căruia i se atribuie noțiunea de jurisdicție.

Astfel, vorbind despre art. 1 al CEDO, noțiunea de jurisdicție trebuie privită doar în raport cu înaltele părți contractante. Mai mult, noțiunea de jurisdicție în lumina Convenției

⁵⁶ Лукашук И.В. Международное право. Общая часть. Москва: Волтерс Клувер 2008, p. 330.

⁵⁷ Sârcu-Scobioală D. Actul jurisdicțional internațional. Chișinău: 2013, p.28.

urmează a fi percepută într-un mod *autonom* față de dreptul internațional public, în conformitate cu jurisprudența pertinentă a Curții Europene.

În general, jurisdicția statelor, este un aspect al suveranității, care se referă la competența judiciară, legislativă și administrativă a lor⁵⁸, având finalitatea de a reglementa (în sens larg) conduita persoanelor fizice și juridice din ordinea juridică internă. Jurisdicția emană din conceptul de suveranitate, care, după natura sa, este strâns legat de elementul spațial – de teritoriul aflat sub suveranitatea statului. Acest fapt duce la prioritatea interpretării jurisdicției statale prin prisma *principiului teritorialității*. Din teritoriul statului fac parte spațiul terestru, acvatic (în limita a 12 mile maritime, în măsura în care excludem apele interne) și spațiul aerian⁵⁹. Ne interesează și teritoriile care nu sunt supuse jurisdicției naționale, cum ar fi marea liberă, unde exercitarea extrateritorială a jurisdicției trezește mai puține dificultăți.

Principiul teritorialității formal reflectă accepțiunea actuală a Curții de interpretare a art.1, prin care se are în vedere primatul definiției teritoriale a noțiunii de jurisdicție.

Principiul are efecte distincte, în dependență de spațiul teritorial în discuție. Astfel, dacă vorbim despre teritoriul statului asupra căruia acesta în mod normal are jurisdicție, atunci va opera prezumția jurisdicției, ceea ce înseamnă că ori de câte ori statul nu-și controlează o porțiune din propriul teritoriu, el urmează să aducă dovada faptului dat⁶⁰. Pe de altă parte, ori de câte ori statul va exercita jurisdicția extrateritorială, proba acestui fapt va fi adusă de către reclamant, statul putând obiecta, astfel operând o prezumție a neexercitării extrateritoriale a jurisdicției⁶¹. Mai mult, statul, în sensul art. 1, va exercita jurisdicția și asupra acelor porțiuni ai teritoriului său, care nu sunt supuse *de facto* controlului.

Noțiunea jurisdicției statelor în dreptul internațional public presupune cel puțin trei dimensiuni ale acesteia:

1. competența normativă, adică autoritatea statului de a reglementa comportamentul persoanelor;
2. competența executivă, adică autoritatea de a aplica normele elaborate;
3. competența judiciară, care presupune autoritatea statului de a realiza justiția.

Astfel, când noțiunea dată se aplică cu referire la suveranitatea statelor, ea de asemenea nu are o definiție unică. Distincția dintre competențele jurisdicționale ale unui stat ne interesează atât din punct de vedere teoretic, cât și practic.

⁵⁸ Brownlie I. Principles of Public International Law. 7th edn. Oxford University Press, 2008, p. 299.

⁵⁹ Burian A. ș.a. Drept Internațional Public. Ediția a IV-a. Chișinău: Elena V.I., 2012, p. 158.

⁶⁰ Speța *Catan ș.a. Moldovei și Federației Ruse*, hotărârea din 19/10/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114082> (Vizitat la 20/04/2014)

⁶¹ Speța *Pad ș.a c. Turciei*, decizia din 28/06/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81672> (Vizitat la 20/04/2014)

Obligațiile statelor implică în mod prioritar competența executivă și cea legislativă. Executivă – deoarece anume ea „permite” agenților statelor să comită ingerințe în afara teritoriilor acestora. Totodată, pentru aplicarea extrateritorială a Convenției în mod absolut va avea implicații și jurisdicția normativă, deoarece, acționând extrateritorial statul extrapolează ordinea sa juridică internă în afara teritoriului său, iar datorită acțiunii directe a CEDO asupra dreptului intern, statele, în mod ideal, n-ar trebui să ezite „transportarea” standardelor ce reies din Convenție și în privința faptelor agenților săi care acționează extrateritorial. Acest argument nu trebuie confundat cu impunerea obligațiilor convenționale statelor terțe care nu sunt părți la CEDO.

Pe de altă parte, competența judiciară are implicații limitate. Este cazul, spre exemplu, situației când e vorba despre procedura judiciară în privința unui stat străin sau a unei misiuni diplomatice în statul acreditat, aflată pe rolul instanței judiciare a acestui stat.

Sensul general-acceptat al jurisdicției ar fi că aceasta se exercită în limitele teritoriale ale statului în cauză. Aceasta înseamnă că statele nu-și pot exercita jurisdicția în afara limitelor sale teritoriale, deci pe teritoriul altor state, *decât cu consimțământul ultimelor*. Spre exemplu, în baza acordului dintre două state, ele își exercită competența executivă prin stabilirea misiunilor consulare, sau când e vorba despre delegarea de către un stat a competențelor în domeniul controlului vamal și asupra străinilor, unui stat terț⁶².

O excepție de la regula enunțată, cu un scop limitat, ar fi ocupația militară, fie licită sau ilicită. În alte circumstanțe, exercitarea extrateritorială a jurisdicției va fi considerată ilegală, cum a fost, spre exemplu, în cazul capturării lui Adolf Eichmann în Argentina de către agenții Mossad-ului (securiști ai Israelului), fără măcar o notificare a autorităților argentine. În general, exercitarea extrateritorială ilegală a jurisdicției statale duce la încălcarea normelor internaționale cu caracter imperativ.

În orice eventualitate, dreptul internațional public nu interzice exercitarea extrateritorială a jurisdicției, în măsura în care acest fapt nu duce la încălcarea vădită a normelor imperative, fiind admisibilă oricând clauza *scopului rezonabil* pentru a aplica extrateritorialitatea unui instrument legal. Astfel, CIJ, în opinia consultativă cu privire la *Consecințele juridice ale construirii unui zid pe teritoriul palestinian ocupat*, a statut că: „în timp ce jurisdicția statelor este în primul rând teritorială, ea poate fi uneori exercitată în afara teritoriului național”⁶³. Scopul rezonabil menționat, înseamnă nimic altceva decât discreția statelor de a determina unde și când să exercite extrateritorial jurisdicția, ceea ce și poate duce la multiple abuzuri din partea

⁶² Tratatul dintre Principatul Liechtenstein și Elveția privind uniunea primului cu teritoriul vamal elvețian din 29 martie 1923. [on-line]: <http://www.worldlii.org/int/other/LNTSer/1924/1.pdf> (Vizitat la 18/04/2014)

⁶³ Speța *Consecințele Juridice ale Construirii unui Zid în Teritoriul Palestinian Ocupat, avizul consultativ al CIJ din 9/07/2004*. [on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf> p.179, para. 109 (Vizitat la 18/04/2014)

lor, cum ar fi detenția controversată a persoanelor de către SUA la baza militară Guantanamo Bay din Cuba. Discreția statelor în acest sens este *de jure* limitată de suveranitatea altor state, realmente însă ea este nelimitată. Prin urmare, în dreptul internațional public, scopul principal al noțiunii de jurisdicție este limitarea jurisdicției statelor, limitare care este necesară pentru exercitarea armonioasă a drepturilor suverane a statelor.

Din perspectiva dreptului internațional al drepturilor omului, este irelevant dacă statul exercită jurisdicția în mod legal sau ilegal. Dacă ar fi să ne abstractizăm de la limitările *ratione loci* și *ratione personae* a diferitor instrumente internaționale din domeniul protecției drepturilor omului, atunci, în mod normal, oricând statul ar exercita extrateritorial jurisdicția sa. Acel stat nu ar putea invalida și aplicarea instrumentelor internaționale la care este parte. Or, atunci când statul își exercită jurisdicția normativă și executivă în afara spațiilor sale teritoriale, el nu ar trebui să aibă discreția de aplicare a dreptului său intern în mod selectiv, spre exemplu, să utilizeze mecanismele punitive fără să le armonizeze cu mecanismele de protecție a drepturilor omului la care este parte.

De altfel, am putea spune că astfel de state nu doar creează un vacuum în protecția drepturilor omului, ci chiar neglijează propriile angajamente față de alte state. Dar și dimensiunea etică a problematicii exercitării extrateritoriale a jurisdicției nu trebuie ignorată: poziția statelor suverane față de beneficiarii drepturilor omului nu poate fi comparată nici juridic, nici moral.

Cert este că jurisdicția, în sensul obligațiilor extrateritoriale ale statelor, ce reies din tratatele dreptului internațional al drepturilor omului, se referă la capacitatea statelor de a-și exercita autoritatea în afara limitelor sale teritoriale, astfel determinându-se întinderea obligațiilor convenționale. Prin prisma tratatelor din domeniul dreptului internațional al drepturilor omului, aceasta semnifică nimic altceva decât un test, un criteriu obligatoriu pentru a iniția acțiunea extrateritorială a tratatului.

În speța enunțată *supra* Al-Skeini ș.a. c. Regatului Unit, la care se va face referință de multiple ori în prezenta lucrare, Curtea Europeană a reușit să adopte o concepție alternativă de jurisdicție personală, în baza legăturii exclusive existente între statul reclamat și persoanele aflate sub autoritatea acestuia. În mod paralel, referindu-se la teritoriile și zonele plasate sub controlul efectiv al statului, Curtea a admis că utilizarea forței de către agenții de stat ce au operat în afara teritoriului ultimului, se poate încadra în noțiunea de jurisdicție în sensul art. 1, reclamanții regăsindu-se sub controlul statului respectiv.

În contextul enunțat este interesantă abordarea criteriului personal al jurisdicției, și anume posibilitatea aplicării CEDO asupra persoanelor ce se află în afara spațiului juridic al Consiliului European, prin intermediul agenților unui stat-parte la Convenție. Ideea jurisdicției exercitate de

către agenții unui stat asupra persoanelor ce se regăsesc spațial în afara hotarelor respectivului stat, nu este una nouă pentru practica Curții de la Strasbourg. Astfel, conceptul unei jurisdicții „personale” a fost utilizat de Comisia EDO încă în anii “70 ai secolului trecut, fiind formulate raționamente în vederea angajării responsabilității unui stat pentru activitatea extrateritorială a agenților săi. În asemenea situații, Comisia a admis că statele au fost obligate să asigure drepturile și libertățile consacrate de CEDO pentru toate persoanele asupra cărora își exercitau autoritatea, nu doar acelor ce se regăsesc în limitele teritoriului suveran, dar în mod egal și acelor de peste hotarele țării.⁶⁴ În așa fel, Comisia EDO nu s-a demonstrat interesată de chestiunea subordonării responsabilității statelor în privința teritoriilor unde actele contestate au fost emise, și nici de întrebarea dacă a existat vreun titlu juridic conform căruia actele contestate ale agenților ar fi emise conform normelor relevante ale dreptului internațional public. În mod esențial, chestiunea primordială la care Comisia s-a referit a fost de ordin faptic și a vizat determinarea dacă autoritățile statului au exercitat la momentul comportamentului încriminat un control efectiv asupra persoanelor ce se pretind a fi victime.⁶⁵ Oricum însă nici Comisia, și nici Curtea Europeană până la speța *Al-Skeini* nu s-a pronunțat asupra admisibilității aplicării Convenției în afara spațiului Consiliului European, în speța *Bankovic* stabilind expres limitarea extrateritorialității CEDO prin criteriul spațiului juridic.

Precum vedem, speța *Al-Skeini* nu a fost prima și nici unica în care organele de supraveghere de la Strasbourg s-au pronunțat asupra competenței personale de aplicare a CEDO în afara teritoriului nemijlocit al statului reclamat, însă anume aici Curtea Europeană a formulat conceptul de *ratione personae* al jurisdicției din perspectiva controlului efectiv al agenților unui stat asupra persoanelor, subliniind că exercitarea fizică a autorității primilor joacă la caz un rol decisiv, debarasându-se de conceptul de *espace juridique* stabilit anterior în speța *Bankovic*, conform căruia jurisdicția unui stat urmează a fi determinată în funcțiune de teritoriul statelor-membre a Consiliului European.

O atare abordare a criteriului *ratione personae* marchează o perioadă nouă în afirmarea jurisprudenței degajate de instanța europeană în primul rând deoarece presupune abandonul teoriei spațiului juridic și condiționează afirmarea unei extrateritorialități cu titlu de universalitate. Este marcant faptul că Curtea Internațională de Justiție pe terenul aplicabilității Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice în avizul consultativ din speța precitată *Consecințele juridice ale construirii unui zid pe teritoriul palestinian ocupat* și în hotărârea din speța *Activitățile armate asupra teritoriului Congo* (Republica Democrată Congo

⁶⁴Speța *Hess c. Regatului Unit*, decizia din 28/05/1975. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70003> (Vizitat la 22/04/2014)

⁶⁵Velu J., Ergec R. La convention européenne des droits de l'homme. Bruxelles: Bruylant, 1990, p. 68.

c. Ugandei)⁶⁶, a reținut o concluzie asemănătoare, notând că Pactul este aplicabil acțiunilor unui stat comise în cadrul exercițiului suveranității sale în afara propriilor teritorii.

Într-o manieră paradoxală, deși Curtea de la Strasbourg în practica degajată de multiple ori notează asupra lipsei necesității de a se conforma *ad-literam* regulilor dreptului internațional general, conceptele juridice înserate în CEDO având un caracter autonom, ea pronunță soluții finale respectând întocmai abordările date în dreptul internațional public.

Asemenea cazuri nu sunt unice în practica Curții de la Strasbourg, cu referire la competența *ratione loci* ea de asemenea își aliniază raționamentele în conformitate cu abordările jurisprudențiale ale altor instanțe internaționale din sfera protecției drepturilor omului, în evaluarea pretinselor încălcări estimând criteriului legăturii între stat și individ și nu cel al locului comiterii faptei imputabile (*locus delicti*).⁶⁷

În contextul analizei dimensiunii personale, este importantă aprecierea activităților agenților unui stat pentru a determina distincția procedurală între conceptele de jurisdicție și imputabilitate. De principiu, grație caracterului preliminar, aprecierea jurisdicției statului respondent se distinge de identificarea actelor ce i-ar fi fost atribuite. O atare opozițiune între jurisdicție, estimarea căreia se face la faza preliminară a analizei speței, și imputabilitate, care se referă la fondul încălcării invocate, poate fi regăsită în jurisprudența degajată de Curte. Or, referindu-se la actele condamnabile ce au fost săvârșite în afara teritoriului statului reclamat, spre exemplu în limitele unei zone aflate sub controlul acestuia, magistrații europeni de o manieră abituală au conchis că condiția jurisdicției la caz a fost satisfăcută. În așa fel, testul jurisdicției efectuat de Curte la faza preliminară a examinării diferă în mod clar de chestiunea imputabilității, ultima relevând estimarea chestiunii dacă actele contestate de reclamant au fost comise de un organ al statului reclamat și îi pot fi atribuite celui din urmă în cadrul evaluării fondului cauzei.

Recurgerea la concepția jurisdicției personale nu trebuie să diferențieze aceste etape succesive de examinarea a cauzei, preliminară și pe marginea fondului, la stabilirea jurisdicției conform art. 1 Curtea beneficiind de opțiunea atât să recurgă la evaluarea criteriului de control efectiv, cât și a celui de autoritate agent-stat, precum vom vedea în continuare.

După cum am stabilit *supra*, jurisdicția statelor rezită în capacitatea acestora de a-și manifesta competențele legislative, executive și judiciare atât în limitele teritoriului lor, cât și în exterior. Cuvântul cheie aici este „capacitatea”, deoarece ori de câte ori statul își va exercita extraterritorial competențele, în scopul determinării jurisdicției, Curtea nu se va limita doar la

⁶⁶ Speța *Activitățile armate asupra teritoriului Congo* (Republica Democrată Congo c. Ugandei), hotărârea din 09 decembrie 2005. [on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/116/10455.pdf> (Vizitat la 24/06/2014)

⁶⁷ Laval P.-F. A propos de la jurisdiction extraterritoriale de l'etat. Observation sur l'arret Al-Skeini de la Cour Europeenne des droits de l'homme d 7 juillet 2011. In: Revue generale de droit international public, Vol. CXVI, 2012, p. 79.

teritoriul asupra căruia statul reclamat este îndreptățit să și-o exercite. Astfel, ori de câte ori la Înalta Curte va parveni o cerere cu implicații extrateritoriale, ea va examina situația faptică, în legătură cu care se invocă o încălcare a Convenției.

Așadar, scopul fiecărui tratat din domeniul drepturilor omului determină întinderea drepturilor beneficiarilor tratatului, dar și stabilește anumite limite obligațiilor corelative ale statelor. Aceste limite se stabilesc printr-o clauză, care poate fi exprimată prin sintagma „*jurisdicția statelor*”, precum este cazul CEDO; „*teritoriul și competența statelor*”, precum este în cazul Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice; sau doar „*teritoriul*”, cum e prevăzut în Convenția cu privire la abolirea sclaviei⁶⁸. Fiecare din aceste sintagme reglementează în mod diferit scopurile spațiale și personale a tratatelor respective, creând diverse „*limite*” în exercitarea drepturilor și libertăților prevăzute în ele.

După cum cunoaștem, așa numitele „clauze jurisdicționale” nu se bucură de o istorie bogată. În perioada pre-onuziană s-a utilizat un alt tip de limitări, spre exemplu obligația de a proteja drepturile rezidenților și cetățenilor, după cum a fost prevăzut în *Tratatul de pace din 1919 de la Saint Germain*⁶⁹. Astfel, se utiliza un criteriu strict personal – doar cetățenii statului semnatar și rezidenții recunoscuți prin legea națională. Deci despre aplicarea extrateritorială a actului nu putea fi nici vorbă. Din perioada interbelică se pare cunoscută doar o singură încercare de a implementa o clauză jurisdicțională, SUA propunând includerea unei asemenea clauze în art. 6 a Pactului Ligii Națiunilor, sub umbrela căreia s-ar fi declarat principiul nediscriminării minorităților statelor, care doresc să devină membre ale organizației, care totodată prevedea în art. 23 ”protecția justă a tuturor rezidenților aflați pe teritoriul statelor- membre”⁷⁰.

În asemenea condiții, Convenția europeană a drepturilor omului poate fi considerată un pionier în introducerea limitărilor obligațiilor sub forma clauzei jurisdicționale.

Clauzele jurisdicționale pot fi de două tipuri: exprese și implicite. Clauză jurisdicțională expresă poate fi regăsită în art.1 al CEDO, art.1 al Convenției Americane a Drepturilor Omului, în art. 2 (§1) al Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice, art.1 al Convenției CSI cu privire la drepturile și libertățile fundamentale ale omului⁷¹, art. 3(§1) al Cartei Arabe a Drepturilor Omului (similară după formulare art. 1 din PDCP). În toate normele menționate se

⁶⁸ Convenția suplimentară cu privire la abolirea sclaviei, comerțului cu sclavi și a instituțiilor și practicilor similare sclaviei din 30 aprilie 1956. [on-line]: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SupplementaryConventionAbolitionOfSlavery.aspx> (Vizitat la 19/04/2014)

⁶⁹ Tratatul de Pace între Puterile Aliate și Asociate și Austria; Protocol, Declarația și Declarația specială, Saint-Germain-en-Laye din 10 septembrie 1919. [on-line]: <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1920/3.html> (Vizitat la 19/04/2014)

⁷⁰ Pactul Societății Națiunilor din 28 aprilie 1919. [on-line]: www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=3dd8b9854 (Vizitat la 19.04.2014)

⁷¹ Convenția Comunității Statelor Independente privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului din 11 august 1998. [on-line]: <http://www.terralegis.org/terra/act/c26.html> (Vizitat la 19.04.2014)

utilizează formula „...tuturor persoanelor aflate sub *jurisdicția...*”, sau un echivalent al acesteia. Interpretarea lor se face conform dreptului internațional public și specificului fiecărui tratat în parte.

Mai interesantă este situația clauzelor internaționale implicite, prin care se înțelege că în clauza generală cu privire la obligația statelor de a proteja drepturile prevăzute în instrumentul internațional se indică măsurile generale pe care trebuie să le ia statul întru protecția drepturilor omului, măsuri care se clarifică prin indicarea unora din competențele care fac parte din jurisdicția statelor. Spre exemplu, în art. 1 al Convenției Africane a Drepturilor Omului și Popoarelor este stipulat: „*Statele-membre ale Organizației Unității Africane, părți la prezenta Cartă, vor recunoaște drepturile, obligațiile și libertățile prevăzute în acest capitol și se angajează să adopte măsuri legislative și de altă natură pentru realizarea lor*”. O prevedere analogică se conține și în Convenția cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială.

La rândul său, art. 1 din CEDO prevede: „*Înaltele Părți Contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în Convenție*”. Este într-o oarecare măsură fascinant faptul că aceste, la prima vedere, simple noțiuni cauzează atâta neclaritate în aplicarea Convenției. În orice eventualitate, comentarea clară a scopului Convenției are o importanță primordială pentru aplicarea eficientă a ei.

Inițial, art. 1 propus de către Comitetul Adunării Consultative a Consiliului Europei conținea sintagma „*Fiecare stat-parte al prezentei Convenții se obligă să protejeze fiecărei persoane care își are reședința pe teritoriul său următoarele drepturi...*”⁷². Ulterior a fost aleasă sintagma alternativă, cea de „*sub jurisdicția lor*”, Comitetul considerând că noțiunea de „reședință” este prea restrictivă, fiind benefică extinderea scopului Convenției asupra tuturor persoanelor aflate pe teritoriul unui stat-parte, și nu doar asupra rezidenților, în sensul juridic al cuvântului. Combinarea noțiunilor de reședință și teritoriu ar restrânge drastic cercul beneficiarilor Convenției, deoarece, pe de o parte CEDO ar fi aplicabilă doar pe teritoriul părții contractante, iar pe de altă parte s-ar limita doar la rezidenții statului respectiv, ceea ce înseamnă că nu toate persoanele aflate *de facto* pe teritoriul unui stat-parte ar putea beneficia de drepturile și libertățile fundamentale prevăzute de Convenție.

Este important de menționat că Comitetul nu a scăpat din vizor principiul teritorialității, ci doar a hotărât să utilizeze criteriul spațial, în loc de acel personal, ceea ce înseamnă că termenul de jurisdicție prevăzut în art. 1 inițial trebuia să reflecte accepțiunea teritorială a jurisdicției, deci acea „clasică” în dreptul internațional public. Bunăoară, în speța *Bankovic*,

⁷² Travaux préparatoires la art. 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. [on-line]: [http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART1-COUR\(77\)9-EN1290551.PDF](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART1-COUR(77)9-EN1290551.PDF) (Vizitat la 25/03/2015).

Curtea a statuat: „art. 1 al Convenției trebuie să fie considerat ca reflectând noțiunea ordinară și esențial teritorială a jurisdicției, alte temeuri pentru jurisdicție fiind excepționale și necesitând justificare suplimentară”⁷³, principiul reiterat în fiecare speță cu implicații extrateritoriale. Prin urmare, atât din *Travaux préparatoires* a Convenției, cât și din jurisprudența Curții rezultă că de la bun început în scopul juridic al CEDO nu intra și aplicarea extrateritorială a acesteia.

Totuși, nu poate fi ignorat faptul că în majoritatea absolută a cazurilor, ingerințele cauzate persoanelor care pledează într-o procedură contencioasă în fața Curții, au fost provocate pe teritoriul unei părți contractante, de aceea este clară dorința statelor de a limita cât mai mult aplicarea Convenției în afara teritoriilor acestora, ceea ce nu întotdeauna este justificat și legitim.

În perioada postbelică, dreptul internațional public încerca să întărească protecția juridică a statelor independente, ele având suveranitate deplină asupra teritoriilor sale, iar jurisdicția, adică capacitatea de a-și exercita autoritatea asupra teritoriului, derivând din noțiunea de suveranitate⁷⁴. Această retrospectivă ne arată că extrateritorialitatea, în esență, era percepută ca și o atentare a jurisdicției unui stat asupra jurisdicției altui stat, ceea ce ar fi fost inadmisibil în condițiile zidirii „noii ordini mondiale” conform sistemului instaurat de Carta ONU. Cu toate acestea, importanța *Travaux préparatoires* pentru interpretarea prevederilor Convenției este limitată și are un rol subsidiar. În acest sens se expune în primul rând art. 32 a Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor⁷⁵ și preambulul Convenției prin sintagma „*further realisation of human rights and fundamental freedoms*”(dezvoltarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale). În jurisprudența Curții de asemenea poate fi deseori regăsită următoarea regulă: ”Convenția este un instrument viu, care trebuie interpretat în lumina condițiilor de astăzi”⁷⁶. Prin urmare, accepțiunea inițial pur teritorială a autorilor Convenției are și trebuie să aibă astăzi un rol tot mai limitat.

Anterior am menționat că noțiunea de jurisdicție din art. 1 are un sens autonom de acel obișnuit în dreptul internațional și că nu ar trebui interpretată exclusiv conform acestuia. Nu trebuie să uităm că CEDO este un instrument supus unei interpretări progresive, în funcție de acele probleme care sunt ridicate spre interpretare în procedura contencioasă a Curții. Probabil, am trebui să le „mulțumim” guvernelor Turciei și Regatului Unit pentru faptele ilicite produse extrateritorial, deoarece anume ele au ridicat problema aplicării extrateritoriale a Convenției.

⁷³ Speța *Bankovic ș.a. c. Belgiei ș.a.*, decizia din 12/12/01, para. 61. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22099> (Vizitat la 25/03/2014)

⁷⁴ Frederick A. Mann. *The Doctrine of Jurisdiction in International Law*. Hague: Recueil Des Cours, Hague Academy of International Law, 1964, p. 111

⁷⁵ Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor din 23 mai 1969. [on-line]: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201155/volume-1155-I-18232-English.pdf> (Vizitat la 23/06/2014)

⁷⁶ Speța *Tyrer c. Regatului Unit*, hotărârea din 25/04/1978, para.31. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57587> (Vizitat la 24/06/2014)

Autonomia noțiunii de jurisdicție rezidă în primul rând în faptul că ea nu reflectă percepția generală a acesteia în dreptul internațional public, în pofida argumentului contrar al Curții, care poartă un caracter pur declarativ⁷⁷. Scopul primar al „jurisdicției” din art. 1 al Convenției, în opinia noastră, este de a defini întinderea obligațiilor statelor contractante, pe când jurisdicția în dreptul internațional general are ca scop limitarea jurisdicției statelor, ce reiese din suveranitatea pe care o posedă. Întinderea jurisdicției extrateritoriale, respectiv întinderea obligațiilor extrateritoriale ale statelor se determină prin *testele* pe care le aplică Curtea Europeană, reieșind din circumstanțele fiecărui caz, care sunt: *controlul efectiv asupra unui spațiu și autoritatea agent-stat*.

Este remarcabil faptul că Înalta Curte practic nu întâmpină dificultăți în aplicarea extrateritorială a Convenției în interiorul spațiului juridic al Consiliului Europei. O situație total inversă poate fi observată în cazul aplicării CEDO în afara acestuia. O asemenea situație duce la fragmentarea testelor și standardelor de aplicare extrateritorială a Convenției, în funcție de teritoriul statului unde se afla persoana a cărei îngădire ilegală a drepturilor este pretinsă.

Autonomia noțiunii se datorează și acelor limitări pe care le utilizează Curtea în jurisprudența sa în materie de extrateritorialitate: limitarea aplicării Convenției doar la spațiul juridic al Consiliului Europei (*espace juridique*); limitarea aplicării extrateritoriale atunci când nu poate fi determinat aportul statului la actul extrateritorial din cadrul unei campanii militare (principiul aurului monetar); art. 15 CEDO care poate servi ca o limitare generală pentru aplicarea extrateritorială a unor drepturi; art. 56 a Convenției de asemenea poate servi ca o limitare în anumite circumstanțe (clauza colonială), ș.a. Este important să menționăm că pe lângă aspectul exercitării jurisdicției în afara teritoriului, mai există și un efect opus al acesteia. În ipoteza în care statul nu deține control efectiv asupra teritoriului său, CEDO nu va iezița să perceapă faptul dat ca și o excepție de la teritorialitatea jurisdicției statului. Drept exemple pot servi incapacitatea Moldovei și Ciprului de a controla unele teritorii formal aflate sub suveranitatea lor. Astfel, Moldova nu a fost considerată responsabilă pentru unele ingerințe produse pe teritoriul Transnistriei pe motivul lipsei de control efectiv, în speța *Ivanțoc c. Moldovei și Federației Ruse sau Catan și alții c. Moldovei și Federației Ruse*, iar Ciprul și resortisanții acestuia au acționat în nume propriu la Curte, invocând răspunderea Turciei pentru acțiunile autoproclamatei Republici a Ciprului de Nord.

Prin urmare, din punct de vedere al contenciosului Curții Europene, noțiunea de jurisdicție, în cauzele care implică extrateritorialitatea, reprezintă și un criteriu de admisibilitate. Însă ea se deosebește de criteriile clasice de admisibilitate, cum ar fi respectarea termenului de

⁷⁷ Speța *Issa c. Turciei*, hotărârea din 16/11/2004, para. 67. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67460> (Vizitat la 24/06/2014)

șase luni, caracterul neanonim al plângerii, sau epuizarea căilor interne de atac. Jurisdicția este un criteriu cu caracter special, reieșind din care, Curtea Europeană va decide două chestiuni: dacă statul pârât a avut obligația a cărei încălcare se invocă; dacă victima a avut dreptul corelativ obligației respective. Prin intermediul jurisdicției se va purcede astfel la concluzia, dacă reclamantul poate pretinde încălcarea. Din punct de vedere al procedurii, chestiunea privind jurisdicția statului reclamat poate fi soluționată atât la etapa examinării admisibilității, cât și a fondului, în dependență de complexitatea circumstanțelor și dificultăților cu care se confruntă Curtea.

Pentru evitarea confuziilor, specificăm că „criteriul” de jurisdicție nu este unul de atribuire a răspunderii statelor pentru actele extrateritoriale. Prin faptul că instanța de la Strasbourg constată jurisdicția extrateritorială a unei părți contractante într-o speță, trebuie înțeleasă doar *constatarea existenței* obligațiilor extrateritoriale ale statului, deci a obligațiilor primare pozitive/negative ale acestuia. Răspunderea și obligațiile degajate din constatarea răspunderii statului pentru încălcarea obligației primare vor avea caracter secundar față de obligația primară, în cazul în care totuși se va stabili faptul ingerinței în drepturile și libertățile fundamentale ale reclamantului. Astfel, obligațiile ce derivă din răspunderea extrateritorială a statului și obligația extrateritorială propriu-zisă reprezintă două noțiuni distincte, iar constatarea jurisdicției statului reclamat nu urmează a fi egalată cu stabilirea răspunderii acestuia.

Statul nu este unicul subiect al raporturilor juridice de răspundere internațională. O problemă disputată rămâne răspunderea organizațiilor internaționale⁷⁸.

Ultimele posedă capacitate juridică în sensul dreptului internațional public, fapt prin care ele *a priori* își asumă răspundere pentru faptele proprii. Altfel nu poate fi, deoarece s-ar crea un vacuum juridic în privința consecințelor faptelor ilicite comise de către ele, art.3 al *Proiectului de articole privind răspunderea organizațiilor internaționale* (în continuare – Proiectul) statuând: ”*Orice act internațional ilicit al unei organizații internaționale atrage răspunderea internațională a acelei persoane*”.

Luând în considerare intrarea în vigoare a Protocolului 14 la CEDO⁷⁹ și art.59 (§ 2) actual al CEDO⁸⁰, considerăm oportună analiza efectelor acestuia asupra răspunderii Uniunii

⁷⁸Proiectul de articole privind răspunderea organizațiilor internaționale, adoptat de Comisia ONU de Drept Internațional la 09 noiembrie 2011. [on-line]: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_11_2011.pdf (Vizitat la 24/04/2014).

⁷⁹Protocolul 14 la CEDO din 13 mai 2004[on-line]: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/FR/Treaties/Html/194.htm>(Vizitat la 20.04.2014)

⁸⁰ Art 59(2) al CEDO: ”*Uniunea europeană poate adera la prezenta Convenție*”

Europene pentru încălcarea obligațiilor extrateritoriale, chiar dacă la momentul de față UE încă nu a aderat la Convenția europeană⁸¹.

Deși toate statele-membre ale UE sunt și părți la CEDO, formal Uniunea nu este responsabilă pentru actele propriilor organe în fața Înaltei Curți⁸², astfel existând un vacuum juridic în privința protecției drepturilor și libertăților fundamentale a persoanelor aflate „sub jurisdicția” Uniunii Europene. Mai întâi ne vom referi la aspectul mai problematic al jurisdicției UE – a acțiunilor militare dirijate de ea, iar apoi și la interpretarea noțiunii de jurisdicție a UE în general.

Tratatul de la Lisabona a reconfirmat intenția UE de a extrapola ordinea sa juridică în afara Uniunii, inclusiv prin atribuțiile referitoare la misiunile militare de *Politică externă și de securitate comună* (în continuare – PESC)⁸³. Este important faptul că Uniunii nu i-a fost atribuită competența exclusivă pentru conducerea operațiunilor militare în afara spațiului UE. Astfel, atribuirea răspunderii internaționale pentru actele sale ilicite trezește diverse dificultăți juridice.

În primul rând, statele mențin controlul disciplinar, penal și parțial administrativ asupra membrilor contingentelor, pe când UE deține doar control strategic și politic asupra acestora. Astfel, soldații rămân membri ai forțelor armate naționale, pe când controlul strategic aparține Comitetului Politic și de Securitate a UE, conform art. 14 al Tratatului de la Maastricht⁸⁴. În același timp, UE din punct de vedere practic nu are capacitate militară suficientă pentru a conduce acțiunile sale militare de sine stătător, având, în principiu trei opțiuni principale⁸⁵.

Prima ar fi acționarea exclusivă cu un contingent de până la 2000 persoane, această opțiune fiind aleasă relativ rar din motive de eficiență redusă. A doua ar fi opțiunea unuia dintre acele cinci sedii operaționale naționale, în esență fiind create contingente combinate din membrii forțelor armate naționale ale statelor-membre și ale UE. A 3-a opțiune este colaborarea Uniunii Europene cu NATO în baza acordului Berlin Plus⁸⁶. Deci este evident că în majoritatea situațiilor UE nu păstrează controlul efectiv în ansamblu asupra misiunilor militare conduse.

⁸¹ Datele actuale oficiale privind statele-membre la CEDO, [on-line]: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=005&CM=&DF=&CL=ENG> (Vizitat la 17/04/2014)

⁸² Între anii 2003 și 2011, Comisia Europeană s-a implicat activ în procesul de elaborare a Proiectului, în versiunea actuală a acestuia fiind luat în considerare specificul UE. Prin urmare, în dreptul răspunderii internaționale nu există *lex specialis* pentru atribuirea răspunderii internaționale UE.

⁸³ Frederik Naert. *International Law Aspects of the EU's Security and Defence Policy*. Antwerp: Intersentia, 2010, p. 15–191.

⁸⁴ Tratatul de la Maastricht din 7 februarie 1992. [on-line]: <http://www.eurotreaties.com/maastrichtec.pdf> (Vizitat la 10/04/2014)

⁸⁵ Grevi G. ș.a. *European security and defence policy. The first 10 years (1999-2009)*. Paris: The EU institute for security studies, 2009, 448 p. [on-line]: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/ESDP_10-web.pdf (Vizitat la 10/04/2014)

⁸⁶ Acordul Berlin Plus dintr-e UE și NATO. [on-line]: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/berlinplus /berlinplus en.pdf (Vizitat la 10/04/2014)

Proiectul prevede standarde diferite pentru atribuirea acțiunilor unităților militare complet detașate în favoarea UE și pentru acțiunile unităților militare detașate incomplet, adică, într-o oarecare măsură aflate sub autoritatea unui stat. Astfel, în primul caz acțiunea va fi în mod automat imputabilă organizației⁸⁷, iar în al doilea va fi imputabilă doar în cazul satisfacerii testului de *control efectiv*⁸⁸. Diferența dată, în privința Uniunii Europene cel puțin, pare oarecum artificială, luând în considerare că statele întotdeauna vor păstra competențe, chiar și limitate, asupra contingentelor sale militare.

În acest sens este importantă observația oportunității angajării răspunderii solidare a statelor pentru actele extrateritoriale ale Uniunii Europene, implementarea cărora e lăsată pe seama statelor. Întrebarea dată nu este una prematură, deoarece deja există încercări de a angaja răspunderea UE. Astfel, Comisia s-a declarat incompetentă *ratione personae* atunci când reclamanții înaintau cereri împotriva Comunităților Europene sau a UE⁸⁹, iar în speța *Matthews c. Regatului Unit*, Marea Cameră a recunoscut competența Curții *ratione personae* în contenciosul împotriva statelor-membre ale UE, care au impus impedimente cetățenilor în privința realizării politicilor UE⁹⁰.

În privința angajării răspunderii solidare a Uniunii și statelor sale membre există reglementări exhaustive în Proiectul Acordului privind aderarea UE la CEDO⁹¹ (în continuare – Proiectul de aderare). Art. 3 § 3 a acestuia stabilește modificarea art. 36 a Convenției prin adăugarea în viitorul aliniat 4 a acestuia posibilitatea de se plânge pe acțiunile Uniunii Europene în calitate de co-pârât. Iar în cazul în care ingerința va fi imputabilă și statului și UE, atunci se va angaja **răspunderea solidară** a acestora, după cum e prevăzut în art. 3 §7 a Proiectului de aderare. Prin urmare, în cazul eventualelor acțiuni militare combinate va putea fi angajată răspunderea solidară a Uniunii Europene și a statelor sale membre în cazul imposibilității depistării controlului efectiv al UE asupra trupelor militare în mod separat.

Plângerea va putea fi depusă atât împotriva unui stat-parte la Convenție, cu atragerea ulterioară în proces a UE, cât și invers.

⁸⁷ Art. 6 al Proiectului de articole privind răspunderea organizațiilor internaționale. [on-line]: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_6_2001.pdf (Vizitat la 23.03.2014)

⁸⁸ Art. 7 al Proiectului de articole privind răspunderea organizațiilor internaționale. [on-line]: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_6_2001.pdf (Vizitat la 23.03.2014)

⁸⁹ Speța *Confédération Française Démocratique du Travail c. Comunităților Europene*, decizia Comisiei EDO din 10/07/1978, para. 4. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-74373> (Vizitat la 06/04/2014)

⁹⁰ Speța *Matthews c. Regatului Unit*, hotărârea din 18/02/1999. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58910> (Vizitat la 07/04/2014)

⁹¹ Proiect de acord revizuit privind aderarea Uniunii Europene la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. În: Raportul grupului de negociere privind aderarea UE la CEDO. [on-line]: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/accession/Meeting_reports/47_1\(2013\)008rev2_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/accession/Meeting_reports/47_1(2013)008rev2_EN.pdf) (Vizitat la 10/04/2014)

Pentru a atrage UE în proces, va fi necesar ca normele dreptului UE sau acțiunile Uniunii ce reies din actele constitutive ale acesteia să contravină CEDO.

Cu toate acestea, aplicarea extrateritorială a Convenției în raport cu Uniunea Europeană nu se va limita doar la acțiunile militare ale acesteia.

Astfel, jurisdicția UE va trebui să fie interpretată în lumina art. 1 CEDO în privința tuturor *actelor, măsurilor sau omisiunilor instituțiilor, organelor, posturilor, agențiilor, sau oricăror persoane care activează în numele Uniunii Europene*⁹².

Prin urmare, UE îi vor fi imputabile doar acțiunile sau omisiunile ce reies din competențele sale. În același timp, acțiunile sau omisiunile ce reies *din implementarea* de către state a politicilor UE vor fi imputabile doar statelor, iar UE îi vor fi atribuibile acțiunile/omisiunile prin care aceste „politici” au fost adoptate.

Art. 1 § 6 a Proiectului de aderare interpretează jurisdicția în lumina jurisprudenței pertinente a Curții, prioritate având principiul teritorialității, însă și aplicarea extrateritorială este prevăzută, cu următoarea condiție: *dacă acțiunile UE ar fi, în circumstanțe similare, atribuibile unui stat*. Aceasta înseamnă că aceleași teste și aceleași reguli de aplicare extrateritorială a Convenției pentru acțiunile sau omisiunile extrateritoriale ale statelor sunt aplicabile și Uniunii Europe. Este plauzibil faptul că acordul prevede în mod expres angajarea răspunderii UE pentru faptele agenților săi în sens larg, adică a aceluia care acționează din numele Uniunii Europene, luând în considerare controversele care există în jurul subiectului dat.

Considerăm că aplicarea CEDO în privința acțiunilor/omisiunilor UE va trezi mai puține dificultăți în privința jurisdicției acesteia, sau cel puțin natura lor va fi diferită de cele existente în privința statelor. Ipotetic vorbind, dimensiunea spațială a jurisdicției Uniunii Europene se răsfrânge asupra întregului spațiu al statelor-membre ale acesteia. Prin urmare, doar dacă actul UE va avea efecte și în exteriorul tuturor teritoriilor aflate sub jurisdicția statelor-membre, am putea vorbi despre extrateritorialitatea CEDO. În celelalte situații ne vom afla în fața aplicării teritoriale „ordinare” a Convenției.

2.2. Răspunderea pentru actele extrateritoriale.

În plan social, răspunderea internațională a statelor este determinată prin simpla apartenență a acestora la comunitatea internațională. Fiind membru al comunității internaționale, statul nu poate să nu poarte răspundere, în sens larg, pentru acțiunile sale⁹³, acest fapt exprimându-se prin maxima *sic uti suo non laedat alienum* („Folosește ceea ce e al tău fără a

⁹²*Idem*, art.1(3).

⁹³ Лукашук И. В. Право Международной Ответственности. Москва: Wolters Kluwer Russia, 2004, p. 17.

cauza pagube altuia”). O chestiune importantă, astfel, este corelația dintre dreptul răspunderii internaționale și aplicarea extrateritorială a CEDO.

Răspunderea pentru nerespectarea obligațiilor ce reies din CEDO este întemeiată pe forța obligatorie a Convenției, conform principiului *pacta sunt servanda bonae fide*, ultima ”*legând părțile și trebuind să fie executată de ele cu bună credință*”⁹⁴; precum și pe obligația statelor contractante de a proteja drepturile și libertățile prevăzute de Convenție, după cum prevede art. 1 al CEDO. Totodată prin art. 19 și 32 a CEDO, Curtea Europeană a Drepturilor Omului se împuternicește să asigure respectarea de către părțile contractante a obligațiilor ce decurg din Convenție, în mod implicit fiind investită cu atribuția de a constata prezența răspunderii extrateritoriale a părților pentru nerespectarea art 1.

Dreptul răspunderii nu face statul un „garant” al drepturilor și libertăților fundamentale, statele fiind responsabile doar pentru actele ilicite în sensul ordinii juridice internaționale. Într-o altă ipoteză, dreptul internațional al drepturilor omului extinde calitativ această răspundere generică la un alt nivel. Grație extrateritorialității obligațiilor ce reies din anumite instrumente, prin care se realizează universalismul drepturilor omului, statele totuși sunt obligate să participe în raporturile internaționale în calitate de garanți ai drepturilor omului. Scopul *ratione personae* a Convenției europene a drepturilor omului, ipotetic vorbind, se extinde asupra tuturor persoanelor existente pe glob, independent de formalitatea scopului inițial al Convenției de a fi aplicată doar în interiorul spațiului juridic european. Acest fapt oferă oricărei persoane, din orice colț al globului, posibilitatea procedurală să sesizeze Curtea cu o cerere, care va fi examinată într-o măsură sau alta, cu o eventuală satisfacție echitabilă în cazul în care statul a încălcat o obligație extrateritorială. În acest sens, Convenția *nolens volens* este un instrument al ordinii mondiale (deși într-o măsură limitată), deoarece impune statelor obligația de a participa în raporturile sale, inclusiv extrateritoriale, în calitate de garanți ai unei ordini juridice în spiritul universalității drepturilor omului.

Principiul răspunderii statelor pentru faptele internaționale ilicite, care este la fel aplicabil obligațiilor extrateritoriale, se referă la toate tratatele internaționale din domeniul drepturilor omului, cu excepțiile *lex specialis* prevăzute în tratatele respective⁹⁵. Acest principiu este reafirmat în numeroase spețe ale Curții Europene. Astfel, în speța *A. c. Regatului Unit*⁹⁶, Curtea a constatat că statul reclamat nu a reglementat nici un mecanism eficient pentru prevenirea tatălui

⁹⁴ Art. 27 al Convenției de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 23 mai 1969. [on-line]: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201155/volume-1155-I-18232-English.pdf> (Vizitat la 23.06.2014)

⁹⁵ Astfel e prevăzut în art. 55 al Proiectului de articole CDI privind răspunderea statelor pentru faptele internaționale ilicite. [on-line]: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_6_2001.pdf (Vizitat la 23/03/2014)

⁹⁶ Speța *A. c. Regatului Unit*, hotărârea din 23/09/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58232> (Vizitat la 25/03/2014)

vitreg a unui copil de nouă ani să-i provoace vânătași severe. Prin urmare, statul reclamat a fost considerat *responsabil* pentru inacțiunea de a reglementa un mecanism efectiv, care ar preveni astfel de violențe împotriva copiilor. În mod similar, în speța *Vetter c. Franței*⁹⁷, statul reclamat a fost condamnat pentru neclaritatea dreptului său intern în privința discreției organelor de poliție de a audia prin intermediul dispozitivelor de supraveghere. Astfel, statele nu numai că nu sunt în drept să invoce legislația sa internă, ci chiar pot fi direcționate de către Curte în privința unor anumite reglementări, care vin în contradicție cu obligațiile asumate de înaltele părți contractante pe terenul CEDO.

Proiectul de articole a CDI privind răspunderea statelor prevede: ”*Orice act internațional ilicit al unui stat implică răspunderea internațională a aceluia stat*”⁹⁸. Astfel, ori de câte ori statul eșuează să respecte drepturile și libertățile fundamentale prevăzute în CEDO, în mod automat⁹⁹ se angajează răspunderea internațională a acestuia, conform normelor *speciale* prevăzute în Convenție privind răspunderea statelor. În privința faptei ilicite în sensul dreptului internațional public, articolele prevăd următoarele două elemente ale răspunderii statelor: ”*O acțiune sau o omisiune a unui stat se consideră internațional ilicită, dacă: 1. poate fi atribuită statului în conformitate cu dreptul internațional public (elementul subiectiv); și 2. constituie o încălcare a unei obligații internaționale (elementul obiectiv).*” Dacă ar fi să privim prin analogie practica Înaltei Curți de la Strasbourg, atunci am observa că, de principiu, reclamantul are sarcina de a proba că statul reclamat a efectuat o ingerință neconformă în drepturile și libertățile fundamentale prevăzute în Convenție, și că statului reclamat îi este imputabilă ingerința produsă (deci fapta ilicită).

După cum a fost enunțat *supra*, statul ca și orice persoană juridică reprezintă o entitate abstractă, care nu poate acționa în numele său în mod direct. Prin urmare, ”acțiunile sau omisiunile oricărui organ al statului sunt considerate ca și acțiuni/omisiuni ale statului în sensul dreptului internațional public, indiferent de faptul, dacă acest organ exercită funcții legislative, executive sau judiciare, oricare ar fi poziția deținută în structura organizatorică a statului...” (art. 4 din Proiect). Astfel, acțiunile/intenția oficialilor/organelor statului sunt privite ca și intenția statului pe care agentul îl reprezintă în afara limitelor teritoriale ale aceluia stat. Prin prisma Convenției europene această regulă trebuie privită în sens larg, adică atunci când, spre exemplu, un agent al statului a încălcat dreptul la viață a unei persoane în afara calității sale oficiale, iar un

⁹⁷ Speța *Vetter c. Franței*, hotărârea din 31/05/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69188> (Vizitat la 25/03/2014)

⁹⁸ Art. 1 din Proiectul de articole CDI privind răspunderea statelor pentru faptele internaționale ilicite. [on-line]: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_6_2001.pdf (Vizitat la 23.03.2014)

⁹⁹ Speța *Fosfații în Maroc*, Obiecțiile Preliminare, hotărârea CPJI din 14/06/1938 [on-line]: http://www.icjij.org/pcij/serie_AB/AB_74/01_Phosphates_du_Maroc_Arret.pdf (Vizitat la 15/04/2014)

alt agent nu a investigat acest fapt, statul va fi responsabil pentru fapta celui de-al doilea agent, dar și pentru fapta primului agent în cazul în care a acționat în afara competențelor sale.

În dreptul răspunderii internaționale statul de asemenea este responsabil pentru acțiunile și omisiunile persoanelor sau entităților care, deși nu reprezintă organe ale statului, sunt împuternicite să exercite anumite **elemente de autoritate guvernamentală**. Actele acestora vor fi considerate acțiuni/omisiuni ale aceluși stat, cu condiția ca încălcarea obligației de către agent să aibă loc în timpul exercițiului împuternicirilor. În acest sens, Curtea Interamericană a Drepturilor Omului a stabilit în speța *Velásquez Rodríguez c. Hondurasului*¹⁰⁰ următoarele: ” în conformitate cu dreptul internațional, un stat este responsabil pentru actele agenților asumate în calitatea lor oficială și pentru omisiunile lor, chiar și atunci când acești agenți acționează în afara limitelor sale de autoritate sau încalcă dreptul intern”.

Regula dată este mai ales oportună în situația în care tot mai multe guverne delegă competențe importante unor entități private sau în eventualitatea ocupației. Camera de apel a Tribunalului Internațional Penal pentru Fosta Iugoslavia de asemenea a menționat în speța *Tadic* că ”Condiția dreptului internațional pentru atribuirea statelor a actelor efectuate de către persoanele fizice este că statul exercită control asupra individului”¹⁰¹. O situație similară poate fi observată în ipoteza recunoașterii de către stat, a acțiunilor unor persoane private, care, deși nu sunt atribuibile statului în cauză, totuși sunt recunoscute de către el ca și acțiuni proprii¹⁰².

Acțiunile persoanelor private sunt atribuibile statelor prin prisma dreptului internațional public general într-o măsură limitată, spre deosebire de dreptul CEDO, unde răspunderea statelor se angajează pentru faptele persoanelor private cauzatoare de prejudicii prin prisma obligației de *a proteja*, cum ar fi drepturile consacrate de art. 2 (dreptul la viață) și art. 3 (întețicerea torturii), *de jure* statul fiind pedepsit pentru încălcarea obligației pozitive de a investiga încălcarea; sau când statul tolerează repetitiv un anumit comportament ilicit al resortisanților săi fără a se implica¹⁰³. Deci se purcede la o ficțiune, când *de jure* fapta primară nu este pedepsită prin prisma CEDO, însă fără ea răspunderea statului pentru încălcarea obligației derivate (secundare) de către agentul statului nici nu ar exista.

Conceptul de **elemente de autoritate guvernamentală**, astfel, este interpretat extensiv. Spre exemplu, în spețele împotriva Turciei, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit

¹⁰⁰ Speța *Velásquez Rodríguez v. Honduras*, hotărârea din 21/07/1989. IACJ Reports 1999. [on-line]: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_07_ing.pdf (Vizitat la 16/04/2014)

¹⁰¹ Speța *Procurorul c. Tadic*, Camera de apel a Tribunalului internațional pentru fosta Iugoslavia, hotărârea din 15/07/1999. para.117[on-line]: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf> (Vizitat la 16/04/2014)

¹⁰² Astfel, în speța *Personalul Diplomatic și Consular CIJ* a statuat că aprobarea ulterioară de către statul Iranian printr-un decret a acțiunilor militanților, care au capturat ambasada SUA din Teheran și personalul acesteia, reprezintă acte ilicite ale Iranului. Speța *Personalul Consular și Diplomatic*...para.74

¹⁰³ Speța *Remetin c. Croației(2)*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145741> (Vizitat la 26/07/2014)

legătura dintre organele de conducere a Republicii Turcești a Ciprului de Nord și guvernului Turciei în privința ingerințelor provocate victimelor atât de către organele de conducere separatiste, cât și de persoanele private, cărora le-a fost „permisă” ingerința¹⁰⁴.

În mod analogic fapta ilicită a statului poate să se manifeste prin încălcarea unei obligații fie pozitive (omisiune) și/sau negative (acțiune).

Din jurisprudența Curții Europene poate fi observat că anume imputabilitatea faptei ilicite deseori reprezintă o problemă disputată și dificilă, care dă sorți de izbândă statelor reclamate chiar și în eventualitatea unei ingerințe aparent evidente.

Elementul subiectiv s-ar manifesta prin termenul de „jurisdicție” a statelor din art.1 CEDO. Prin urmare, statului îi va fi imputabilă fapta ori de câte ori actul ilicit, care a stat la baza încălcării obligației extrateritoriale a acestuia de a proteja dreptul sau libertatea încălcată, a fost săvârșit pe teritoriul statului reclamat de către un agent al acestuia sau al unui stat terț, consecințele producându-se în afara limitelor teritoriale; sau de către un agent al statului reclamat, în afara limitelor sale teritoriale, în cazul controlului efectiv asupra unui spațiu sau în urma ocupației militare sau exercitării autorității sale asupra unor persoane. Acest aspect nu se limitează, dar privește cel mai mult obligațiile extrateritoriale ale statelor, trezind dificultăți pentru Curte în mai multe spețe de referință, cum ar fi *Loizidou c. Turciei*¹⁰⁵; *Ilich Ramirez Sanchez c. Franței*¹⁰⁶; *Öcalan c. Turciei*¹⁰⁷; *Issa c. Turciei*¹⁰⁸ ș.a.

În practica Curții Europene există spețe în care atât primul, cit și al doilea element au servit în mod separat pentru respingerea/scoaterea de pe rol a unei cereri. Cel mai cunoscut caz de neaplicare extrateritorială a Convenției în legătură cu faptul neconstatării jurisdicției de către Înalta Curte este *Bankovic ș.a c. Belgiei ș.a.*, unde a fost stabilit că statele reclamate nu pot fi trase la răspundere în legătură cu acțiunile militare colective exercitate prin intermediul unei organizații internaționale, săvârșite în afara spațiului juridic al Convenției și fără posibilitatea de a delimita aportul fiecărui stat participant la ingerința produsă. Prin urmare, Curtea nu a avut posibilitatea să se refere la pretinsa încălcare a obligației, din motivele enunțate mai sus, deși o ingerință în drepturile și libertățile fundamentale a fost evidentă. Deci ca și criteriu pentru neangajarea răspunderii internaționale a fost întrebuițat elementul subiectiv. Totodată, există cazuri de aplicare extrateritorială a Convenției, când fapta pretinsă era acoperită de elementul

¹⁰⁴ Speța *Isaak c. Turciei*, hotărârea din 24/06/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-87146> (Vizitat la 15/04/2014)

¹⁰⁵ Speța *Loizidou c. Turciei*, hotărârea din 18/12/1996. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58007> (Vizitat la 26/03/2014)

¹⁰⁶ Speța *Ramirez Sanchez c. Franței*, hotărârea din 04/07/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58007> (Vizitat la 26/03/2014)

¹⁰⁷ Speța *Öcalan c. Turciei*, hotărârea din 12/05/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69022> (Vizitat la 27/03/2014)

¹⁰⁸ Speța *Issa ș.a. c. Turciei*, hotărârea din 16/11/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67460> (Vizitat la 27/03/2014)

subiectiv, actul fiind imputabil statului însă elementul obiectiv, adică încălcarea obligației pozitive/negative nu a fost constatată, prin urmare nefiind posibilă angajarea răspunderii internaționale a statului reclamat, exemple notorii fiind spețele *M c. Danemarcei*, *Pad ș.a. c. Turciei ș.a.*

Pentru a percepe clar dificultățile pe care le întâmpină Înalta Curte la examinarea spețelor cu implicații extrateritoriale, este necesar în primul rând de dedus din jurisprudența sa acele condiții, care, regăsidu-se în circumstanțele unei eventuale spețe, ar putea atrage după sine și aplicarea extrateritorială a Convenției. Sarcina dată nu are un scop teoretic, dar în primul rând practic, servind următoarelor obiective:

- previzibilității – ceea ce înseamnă înțelegerea cu lux de amănunte când și în ce circumstanțe este posibilă aplicarea extrateritorială a CEDO;
- flexibilității – perceperea clară a obligațiilor și întinderii acestora, și, reieșind din circumstanțele unei spețe – adaptabilitatea acestora;
- eficienței – aplicarea extrateritorială a Convenției trebuie să aducă maxim beneficiu persoanelor cărora li s-a încălcat vreun drept protejat printr-un act extrateritorial, deci să reprezinte un remediu cu adevărat efectiv în spețe cu implicații de extrateritorialitate.

Reieșind din jurisprudența Curții, pot fi identificate următoarele elemente absolut necesare pentru aplicarea extrateritorială a Convenției: *actul extrateritorial*, *jurisdicția statului*, *legătura jurisdicțională dintre actul extrateritorial și ingerința produsă (jurisdictional link)*. Curtea le ia pe toate în considerare, chiar dacă nu întotdeauna fiecare este disputat de către părți. Prezența tuturor elementelor este necesară pentru angajarea răspunderii extrateritoriale a statelor. Din acele 3 elemente menționate, cel mai dificil din punct de vedere al analizei juridice este elementul de jurisdicție, la care ne vom referi pe parcursul lucrării.

Așadar, pentru aplicarea extrateritorială a Convenției și protecția persoanelor în afara hotarelor statului pârât, este necesară existența unei ingerințe provocate extrateritorial, care ar atrage răspunderea internațională a statului conform Convenției. Ingerința comisă extrateritorial va avea drept premisă un act extrateritorial, care va consta dintr-o acțiune/omisiune a statului cu caracteristici specifice doar categoriei date de fapte. Iar pentru ca actul extrateritorial să poată fi imputat statului, obligațiile extrateritoriale ale acestuia trebuie să se extindă și în privința persoanei care invocă cauzarea unei ingerințe ilegale, deci să fie constatată jurisdicția extrateritorială a statului reclamat asupra victimei ingerinței. Jurisdicția extrateritorială asupra unei persoane nu întotdeauna se exercită într-un mod exclusiv, de aceea, în sensul art.1 a CEDO e posibil ca 2 state să exercite concomitent jurisdicția asupra aceleași persoane, fiecare cu un anumit set de obligații proporționale gradului de jurisdicție exercitat. Astfel, nu este suficient ca statul să fie doar purtător de obligații extrateritoriale, este necesar de a fi constatată și legătura

dintre actul extrateritorial și ingerința în drepturile persoanei aflate sub jurisdicția statului. Doar în acest fel va putea fi angajată răspunderea extrateritorială a statului.

Extrateritorialitatea CEDO reprezintă o categorie juridică destul de vastă și complexă, încât ar fi greșit să percepem în mod egal circumstanțele generale ale tuturor spețelor cu implicații extrateritoriale, „tratamentul nediscriminatoriu” în privința acestora fiind o soluție greșită dacă să luăm în considerare toate „necunoscutele”. Așadar, reieșind din cercetarea empirică a jurisprudenței pertinente a Înaltei Curți am putea delimita 3 categorii de spețe cu implicații extrateritoriale:

a. Activitatea extrateritorială a statelor. În această categorie se includ circumstanțele în care statele săvârșesc un act prin intermediul agenților săi, în afara limitelor sale teritoriale. Prin agenți vom înțelege atât persoanele aflate în raporturi juridice oficiale cu statul reclamat, cum ar fi agenții de securitate sau membrii diviziunilor militare, dar și agenții pe care statul îi suportă în activitatea ilicită a acestora, cum ar fi grupurile paramilitare, regimurile separatiste. Este necesar ca agentul să săvârșească fapta cauzatoare de ingerință în afara teritoriului statului cu care întreține raporturi de subordonare *lato sensu*. Categoria dată este cea mai vastă, dar și cea mai problematică din punct de vedere al determinării prezenței jurisdicției statului. Doar în cazul acestei categorii vor trebui îndeplinite toate 3 condiții enunțate *supra*.

b. Acțiunea/omisiunea statului săvârșită pe teritoriul propriu, însă ingerința *de facto* producându-se în afara teritoriului acestuia, deja prin intermediul agenților unui entități terțe. Este cazul extrădării de pe teritoriul statului reclamat, persoana fiind ulterior supusă riscului încălcării unui drept sau unei libertăți fundamentale; sau a expulzării străinilor/refugiaților etc. Extrateritorialitatea categoriei date de cauze se manifestă prin faptul că acțiunea/omisiunea (cel mai des) statului duce la încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale, dar deja pe teritoriul unui stat terț. Încălcarea, de regulă, se manifestă prin riscul pe care îl generează statul reclamat față de pretinsa victimă prin acțiunea sau inacțiunea acestuia. Actul prin care persoana se supune riscului se produce pe teritoriul statului reclamat, deci jurisdicția acestuia urmează a fi prezumată, fără ca reclamantul să fi trebuit să probeze elementul jurisdicției. În acest sens, reclamantul va trebui doar să demonstreze cum și în ce măsură statul a expus victima riscului ingerinței ilegale.

c. O categorie specială de cauze cu implicații extrateritoriale se referă la adjudecarea pe teritoriul unei părți contractante în beneficiul unei persoane fizice/juridice din ordinea juridică internă a despăgubirilor de la un stat terț, acțiunea/omisiunea statului terț care stă la baza adjudecării fiind săvârșită pe teritoriul celui de-al doilea stat sau de către reprezentanța diplomatică/consulară a acestuia. Extrateritorialitatea Convenției se manifestă într-un mod indirect, prin prisma art.6, de regulă constatându-se invocarea nejustificată de către statul

reclamat a principiului imunității jurisdicționale a statelor în urma acțiunilor intentate la nivel național împotriva acestora, a funcționarilor publici de rang înalt sau împotriva misiunilor diplomatice. Astfel, Curtea dezaprobă conceptul imunității absolute a statelor în procesele naționale, Convenția servind ca și garant al posibilității inițierii unei cauze civile împotriva statului terț, de către resortisanții statului forului prin intermediul unei instanțe naționale a ultimului. Categoriei date de cazuri de asemenea îi este specifică absența necesității probării elementului de jurisdicție datorită faptului că acționarea în justiție (ca și circumstanță principală) se efectuează pe teritoriul unei părți contractante, prin intermediul unei instanțe aflate sub jurisdicția sa. Prin urmare, jurisdicția se prezumă, iar actul extrateritorial în cazul dat se manifestă prin extrapolarea standardelor convenționale și în raport cu statele terțe, care nu sunt părți la CEDO, cel puțin în măsura în care vorbim despre acte ale statului de tip *acta jure gestionis* (acțiuni de domeniul privat), spre deosebire de *acta jure imperii* (acțiuni suverane ale statului).

Reiterăm că jurisdicția statului nu este limitată exclusiv la teritoriul suveran al acestuia, exercitarea ei fiind îngăduită doar de capacitățile și intențiile lui. Reieșind din acest considerent, ori de câte ori statul săvârșește o faptă în afara teritoriului aflat sub jurisdicția sa, ne vom afla în fața unui act extrateritorial. Actul extrateritorial reprezintă un element faptic, care are potențialul de a fi catalizator de fapte cauzatoare de ingerințe în drepturile și libertățile garantate de Convenție. Astfel, din punct de vedere al beneficiarilor acesteia, actul extrateritorial poate avea efecte asupra oricărei persoane fizice (mai rar juridice), indiferent de locul aflării ei pe glob.

Actul extrateritorial se poate manifesta atât prin acțiune, cât și prin omisiune, cu alte cuvinte este susceptibil de a încălca o obligație pozitivă, cât și negativă. Prin acțiune se va manifesta, spre exemplu, în cazul torturării unei persoane, pe teritoriul unui alt stat; iar prin omisiune – în cazul absenței unei investigații eficiente când există teme rezonabil de a considera că o persoană aflată sub jurisdicția statului a fost omorâtă de către agenții acestuia pe teritoriul unui alt stat, deci prin încălcarea obligației procedurale ce reiese din art. 2 CEDO.

Noțiunea de act extrateritorial este definită în jurisprudența Curții în felul următor: „*legătura reală dintre reclamant și statele reclamate este fapta imputată care, ori de câte ori fiind decisă, a fost produsă, sau a avut efecte, în afara teritoriului statelor*”¹⁰⁹. Poate fi observat accentul pe caracterul faptic al actului extrateritorial. Odată ce este executat, actul creează legătura *de facto* între stat și persoană, pe când jurisdicția presupune doar legătura juridică dintre ei. Actul extrateritorial este o condiție obligatorie pentru aplicarea extrateritorială a Convenției pentru toate 3 categorii de circumstanțe de aplicare extrateritorială enunțate *supra*.

¹⁰⁹ Speța *Bankovic ș.a. c. Belgiei ș.a.*, decizia din 12/12/01, para. 54. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22099> (Vizitat la 25/03/2014)

Totuși, nu este deloc necesar ca statul să exercite jurisdicția în sensul art.1 CEDO atunci când acționează extrateritorial¹¹⁰, astfel fiind posibilă situația în care statul va săvârși un act extrateritorial, însă datorită absenței obligației extrateritoriale a statului, persoana nu va putea beneficia de protecția oferită de CEDO.

Actul extrateritorial poate fi săvârșit prin intermediul agenților statului, cum ar fi serviciile de securitate sau membrii contingentelor militare. În cazul în care statul va susține militar, tehnic, financiar etc. un regim separatist sau va ocupa un spațiu supus *de jure* jurisdicției unui alt stat, actele entității separatiste vor fi imputabile acestui stat.

În lumina celor expuse, propunem următoare definiție: *actul extrateritorial reprezintă acțiunea/inacțiunea statului, săvârșită în afara teritoriului acestuia prin intermediul agenților săi, și susceptibilă de a produce o ingerință în drepturile și libertățile fundamentale prevăzute în Convenție; sau săvârșită în limitele teritoriale ale statului, consecințele actului manifestându-se pe teritoriul unui stat terț.*

Din definiția propusă rezultă două dimensiuni ale actului extrateritorial: acte care sunt săvârșite în interiorul unui stat, consecințele producându-se în afara acestuia; și actele săvârșite în afara teritoriului suveran al statului.

Actele săvârșite în limitele teritoriale ale statului: este cazul extrădării, atunci când există riscul evident că în statul care a solicitat extrădarea, persoana va fi supusă torturii, pedepselor sau tratamentului inuman sau degradant, sau supusă pedepsei capitale, un exemplu fiind speța de referință *Söering*¹¹¹. În cazul dat nu va fi necesară stabilirea elementului de jurisdicție, deoarece actul cauzator de ingerință întotdeauna se va produce pe teritoriul statului, iar consecința negativă – în afara acestuia. Tipul dat de acte este relevant și pentru protecția străinilor, atunci când actele de extrădare pot crea riscuri pentru viața și/sau integritatea fizică și psihică a acestora.

A doua dimensiune, care generează mai multe dificultăți pentru aplicarea extrateritorială a Convenției este situația în care atât actul extrateritorial, cât și ingerința, se produc în afara teritoriului unei părți contractante. Drept exemple pot servi spețele *Issa ș.a. c. Turciei; Bankovic ș.a. c. Belgiei ș.a.; Loizidou c. Turciei; Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, ș.a. Actele extrateritoriale din categoria dată întotdeauna vor fi săvârșite în afara teritoriului statului, ceea ce înseamnă că vor fi implicați agenții *ex lege* ai statului sau acei privați. Totuși, în dependență de criteriul aplicat pentru determinarea jurisdicției, statul poate fi găsit responsabil și pentru actele persoanelor private, față de care statul nu a luat măsuri – mai ales atunci când ultimul exercită un

¹¹⁰ Speța *Issa ș.a. c. Turciei*, hotărârea din 16.11.2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67460> (Vizitat la 23/04/2014)

¹¹¹ Speța *Söering c. Regatului Unit*, hotărârea din 07/07/1989. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57619> (Vizitat la 03/05/2014)

control efectiv/general asupra teritoriului unui alt stat. Respectiv, pentru imputabilitatea acestui tip de acte va fi obligatorie constatarea jurisdicției în sensul art. 1. Datorită scopului menționat de aplicare prioritara a Convenției în spațiul juridic al acesteia, actele jurisdicționale pot fi clasificate în acele produse în interiorul spațiului juridic al CEDO, cum ar fi în cazul speței *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*; și în acele produse în afara spațiului juridic al CEDO, spre exemplu în speța *Al-Skeini ș.a. c. Regatului Unit*. Clasificarea data este importantă nu doar din punct de vedere teoretic, Curtea aplicând standarde mai stricte în al doilea caz.

În fine, după cum a fost afirmat *supra*, pentru aplicarea extrateritorială a Convenției nu este suficient ca statul să săvârșească o faptă extrateritorială, este necesar de a constata că statul reclamat a exercitat efectiv jurisdicția asupra victimei ingerinței și, respectiv, a avut obligația negativă/pozitivă a cărei încălcare se invocă.

Datorită naturii abstracte a statelor, acțiunea/omisiunea cauzatoare de ingerințe a acestora nu se poate manifesta fizic decât prin intermediul agenților săi. Pentru a determina legătura dintre stat și agent, atunci când ultimul acționează extrateritorial pe seama statului, va fi necesară probarea elementului jurisdicției extrateritoriale, care reprezintă *capacitatea statelor de a-și exercita autoritatea în afara limitelor sale teritoriale*. În baza legăturii dintre stat și agent, va fi necesară stabilirea ulterioară și a legăturii dintre agent și victima ingerinței, care se poate manifesta în mod divers: prin autoritatea exercitată în mod direct asupra persoanei prin intermediul agentului, aflarea pe teritoriul controlat de către statul reclamat, sau aflarea în localurile aflate sub controlul său.

Jurisdicția extrateritorială poate fi exercitată doar cu acordul statului pe al cărui teritoriu ea se operează, cu următoarele excepții: ocupația militară, irelevant fiind faptul dacă este licită sau nu; și spațiile juridice nesupuse jurisdicției statelor – marea liberă, spre exemplu. În acest sens, noțiunea de „acord” trebuie privită în sens larg, deoarece răspunderea statului poate fi angajată chiar și atunci când acesta și-a manifestat acordul în mod tacit, prin inacțiunea sau ajutorul prestat unui alt stat în vederea producerii unei ingerințe, cum ar fi cazurile de extrădare extraordinară către agenții SUA de pe teritoriile statelor contractante¹¹².

Spre deosebire de exercitarea teritorială a jurisdicției, cea extrateritorială are un caracter *exceptional*, fiind exercitată în scopuri speciale, îndeosebi militare și de securitate statală. *Per a contrario*, jurisdicția teritorială și obligațiile derivate din exercitarea acesteia întotdeauna preced acțiunea/inacțiunea cauzatoare de ingerință în drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Jurisdicția în sensul art. 1 CEDO este o noțiune autonomă, cu un rol special în cazul obligațiilor extrateritoriale. Reiterăm că ea denotă în primul rând întinderea obligației

¹¹² Speța *Husayn (Abu Zubaydah) c. Poloniei*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146047> (Vizitat la 25/07/2014)

extrateritoriale a statului. Acesta este rolul final al noțiunii de jurisdicție, deoarece ori de câte ori statul va exercita extrateritorial jurisdicția în sensul art.1, el va purta și obligații extrateritoriale proporționale gradului de exercitare a acesteia. Rolul secundar al elementului de jurisdicție este determinarea legăturii dintre stat și agentul său direct sau indirect, care poate fi privit atât în calitate de purtător al suveranității statului, ori ca un executor al directivelor acestuia. Reieșind din rolul secundar al elementului de jurisdicție, pot fi determinate 2 funcții ale acestuia:

- determinarea legăturii dintre agentul statului ca purtător al suveranității și persoana pretinsa victimă a unei încălcări. Deoarece jurisdicția extrateritorială urmează a fi analizată nu doar în termeni spațiali, statul deseori va exercita jurisdicția nu asupra unui spațiu, ci doar asupra persoanelor, prin intermediul agenților săi. Aici poate fi observat un raport juridic complex, care determină legătura jurisdicțională dintre stat și persoană prin intermediul agenților săi sau a unei autorități locale;

- determinarea gradului de exercitare extrateritorială a jurisdicției. În cazul aplicării extrateritoriale a Convenției, persoana, în momentul producerii actului cauzator de ingerință, se va afla sub jurisdicția a cel puțin 2 state: a statului care acționează extrateritorial și a aceluia, pe teritoriul căruia subiectul se află. Astfel, trebuie să fie determinat cum și în ce măsură fiecare dintre ele exercită jurisdicția asupra persoanei respective, reieșind din circumstanțele fiecărei spețe. Acest raționament este mai ales relevant situației în care statele care au exercitat concomitent jurisdicția asupra aceleiași persoane, sunt co-reclamate într-un contencios în fața Curții.

Dacă actul extrateritorial are un caracter mai mult faptic, atunci acel de jurisdicție are o conotație formal-juridică.

Astfel, jurisdicția este doar un element de *imputabilitate*, nu și de atribuire a răspunderii extrateritoriale. Cu alte cuvinte, faptul că statul își exercită extrateritorial jurisdicția încă nu înseamnă că el este responsabil pentru o ingerință cauzată unei persoane. Acest fapt doar înseamnă că statul respectiv e pasibil de a purta răspundere internațională, în măsura exercitării jurisdicției de către el. Exercițarea jurisdicției în sensul art. 1 nici într-un caz nu se egalează cu răspunderea pentru fapta invocată. Pentru aceasta va fi necesară constatarea de către Curte a celui de-al treilea element – a legăturii jurisdicționale dintre actul extrateritorial și ingerința produsă.

Pentru determinarea legăturii dintre agentul statului și statul pârât, respectiv și a jurisdicției în sensul art. 1, Curtea aplică, în dependență de circumstanțele invocate, câteva criterii, utilizate alternativ. Criteriul aplicat va determina întinderea obligațiilor statelor în lumina Convenției, sarcina probațiunii, dar și cercul de persoane pasibile de protecție extrateritorială. În cazul în care, conform criteriului aplicat nu va putea fi determinată legătura dintre stat și agentul

său care a acționat extrateritorial, reieșind din actul extrateritorial invocat, reclamantul nu va beneficia de protecție prin prisma Convenției.

Așadar, în cazurile cu implicații extrateritoriale, dacă statul săvârșește acte extrateritoriale, vor fi aplicate următoarele criterii întru identificarea jurisdicției:

1. Criteriul *controlului efectiv asupra spațiului* (*Effective control over an area*) – unul dintre criteriile pe larg aplicat de Curte. *Controlul efectiv*, care este un criteriul *spațial*, constă în controlul exercitat de către un stat asupra unei porțiuni de teritoriu a unui stat terț, deci aflat în afara hotarelor primului stat. Este un criteriu cu aplicare limitată, deoarece nu permite aplicarea Convenției în cazurile când agenții acționează în afara teritoriului controlat, sau atunci când statul în general nu deține control efectiv asupra teritoriului, dar săvârșește încălcări în afara teritoriului său. În principiu, este aplicabil doar în situațiile când:

a. statul este ocupant în sensul art. 42 a Regulilor de la Haga¹¹³, deci când *armata inamică* exercită autoritatea de fapt asupra teritoriului respectiv. Vorbind despre conflictele armate moderne, situația descrisă este invocată extrem de rar, deoarece autoritatea pe care o exercită înaltele părți contractante asupra teritoriului ocupat al statului terț trebuie să fie exclusivă;

b. când autoritatea se exercită pe teritoriul aflat sub controlul efectiv al unei entități, care este juridic și faptic separată de guvernul statului respectiv, totodată îi este acordat suport militar, politic și economic de către statul terț, a cărui jurisdicție, respectiv și răspundere pentru acțiunile entității se invocă. Este cel mai des cazul regimurilor separatiste, care exercită autoritatea asupra unui teritoriu într-un mod exclusiv, ele fiind viabile doar datorită suportului economic și militar acordat de către un stat terț, iar controlul efectiv este deseori însoțit de prezența trupelor militare ale statului, a cărui răspundere pentru încălcările săvârșite pe teritoriul respectiv se invocă.

În orice eventualitate, *controlul* întotdeauna trebuie să fie *de facto*¹¹⁴ exclusiv, astfel excluzându-se exercitarea faptică a autorității statului care are jurisdicția de drept asupra spațiului respectiv.

Reieșind din faptul că criteriul de control efectiv este unul spațial, Curtea trebuie să constate cu certitudine că statul care exercită controlul efectiv are posibilitatea obiectivă de a proteja drepturile și libertățile fundamentale garantate prin CEDO în totalitatea acestora, iar ultima nu e posibilă fără ca, controlul exercitat să fie unul exclusiv. Acesta nu înseamnă că cel

¹¹³ Convenția de la Haga privind legile și obiceiurile războiului terestru din 26 ianuarie 1910, Regulamentul privind legile și obiceiurile războiului terestru. [on-line]: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp (Vizitat la 04/04/2014)

¹¹⁴ Давид Э. Принципы права вооружённых конфликтов: Курс лекций, прочитанных на юридическом факультете Открытого Брюссельского университета. Москва: Международный Комитет Красного Креста, 2011, с. 563.

de-al doilea stat va fi exonerat de obligațiile sale ce reies din Convenție, în legătură cu teritoriul pe care nu-l controlează, însă volumul acestora va fi mai limitat.

Constatarea jurisdicției în baza criteriului de control efectiv va avea ca efect extinderea obligațiilor extrateritoriale ale statului reclamat asupra tuturor persoanelor situate pe teritoriul controlat (sau care ar avea drepturi garantate prin Convenție asupra unor obiecte situate pe teritoriul controlat), în raport cu toate drepturile și obligațiile prevăzute, dar și stabilirea legăturii dintre stat și fiecare membru al grupului respectiv ca și agent *de facto* al statului reclamat. Practic, statul va fi responsabil pentru încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor situate pe teritoriul aflat sub controlul său efectiv în egală măsură cu persoanele în mod normal aflate sub jurisdicția sa (cel mai des pe teritoriul său), fiind responsabil nu doar pentru acțiunile/omisiunile agenților *de facto* ai săi, dar, uneori, și pentru acțiunile oricăror persoane private pe teritoriul respectiv.

În dependență de subiectul care nemijlocit exercită controlul efectiv, criteriul dat are două ramificații: control *efectiv* asupra spațiului și control *general* asupra spațiului.

Controlul efectiv asupra spațiului se va aplica în cazurile când statul acționează direct, prin intermediul agenților săi *ex lege*, spre exemplu prin intermediul forțelor sale armate. În acest caz nu va fi necesară probarea legăturii juridice dintre ei, ci doar a legăturii spațiale dintre stat și teritoriul ocupat, a faptului că statul reclamat într-adevăr exercită control exclusiv asupra teritoriului respectiv, deci a jurisdicției asupra persoanelor aflate pe acel teritoriu. Totuși, acest criteriu de control efectiv este mai puțin relevant datorită specificului conflictelor armate moderne.

Pe de altă parte, *controlul general asupra unui spațiu (overall control)* va fi aplicabil circumstanțelor în care statul reclamat va determina viabilitatea unei entități nestatale, care va controla în mod exclusiv, de regulă ilicit, o parte a teritoriului unui stat terț. Entitatea menționată cel mai des va avea forma unei autorități separatiste, respectiv a unui stat nerecunoscut. Spre exemplu, în cazul susținerii economice, militare și politice a unui grup armat, cum este în cazul conflictelor armate din Transnistria și nordul Ciprului, Curtea a constatat răspunderea indirectă a statelor care le-au acordat suport entităților respective pentru încălcările Convenției constatate pe teritoriile controlate de autoritățile transnistrene sau a RTCN. În privința ingerințelor cauzate de către autoritățile respective nu este necesară probarea existenței unui ordin direct din partea statului reclamat. Ultimul poartă răspundere extrateritorială prin simplul fapt al suportului esențial acordat entității care nemijlocit produce ingerințele.

În general, accețiunea Curții a controlului general este una extensivă, în speța *Loizidou* fiind stabilit: „Este evident din numărul mare de trupe angajate în activități în nordul Ciprului că armata turcă exercită un control general asupra acea parte a insulei”. Deci pentru angajarea

răspunderii Turciei a fost satisfăcător suportul financiar, militar etc. acordat de către ea RTCN pentru a angaja răspunderea primei. În dreptul răspunderii internaționale¹¹⁵, precum și în dreptul internațional penal¹¹⁶ standardul pare a fi mai înalt, pe lângă suportul financiar, militar, economic fiind necesară și probarea rolului statului reclamat în planificarea, organizarea și coordonarea activităților entității non-statale. După cum remarcă profesorul Cassese, în dreptul internațional penal *controlul efectiv* presupune existența unei directive și a constrângerii statului asupra agentului¹¹⁷, pe când *controlul general* prezumă doar probarea suportului prin aprovizionarea cu armament, echipament, antrenarea militarilor, acordarea suportului politic și economic etc.

În ambele cazuri, aspectele criteriului controlului efectiv vor avea conotație teritorială, ceea ce le impune caracterul autonom față de caracteristica acelorași criterii în dreptul internațional penal sau dreptul răspunderii internaționale, pentru aplicarea lor aici fiind observate implicațiile principiului teritorialității. În celelalte 2 ramuri criteriul controlului efectiv/general servește doar pentru extrapolarea răspunderii statului/inculpatului și în privința faptelor entității non-statale, deci scopul criteriului este unul mai îngust.

E remarcabil că atât în cazurile conflictelor armate din interiorul spațiului Consiliului Europei, cât și în afara acestuia, până acum s-a aplicat doar criteriul controlului general, astfel fiind vorba exclusiv despre susținerea regimurilor separatiste, nu și încălcarea drepturilor omului prin intermediul propriilor forțe armate. Doar în speța *Bankovic* s-a încercat invocarea ingerințelor cauzate de către statele reclamate prin acțiunile forțelor armate ale acestora, deci aplicarea criteriului de control efectiv, însă Curtea a fost reticentă în privința angajării răspunderii extrateritoriale a acestora. Controlul efectiv este un test mult mai limitativ decât celălalt, fiind aplicabil doar în circumstanțe de ocupație militară sau exercitare exclusivă a jurisdicției printr-un agent direct. Aplicarea lui creează curențe, pe care le vom accentua în continuare la analiza detaliată a jurisprudenței.

Curtea a dezvoltat principiul controlului efectiv în spețele privind ocupația Ciprului de Nord de către Turcia: *Loizidou*; *Cipru*¹¹⁸; *Bankovic ș.a. c. Belgiei ș.a. etc.* În spețele date, precum și în *Ilașcu c. Federației Ruse și Moldovei* și *Ivanțoc c. Federației Ruse și Moldovei*¹¹⁹, Curtea a extins aplicarea acestuia la suportul economic, politic și militar și de altă natură.

¹¹⁵ Speța *Nicaragua c. SUA*, hotărârea CIJ din 27 iunie 1986, para. 242, 277. [on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf> (Vizitat la 16/04/2014)

¹¹⁶ Speța *Procurorul c. Tadic*, Camera de apel a Tribunalului internațional pentru fosta Iugoslavia, hotărârea din 15/07/1999, para. 137 [on-line]: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf> (Vizitat la 16/04/2014)

¹¹⁷ Cassese A. The Nicaragua and Tadic Test Revisited in Light of the ICJ Judgement on Genocide in Bosnia. În: *European Journal of International Law*. Vol 18. No.4. 2007. [on-line]: <http://www.ejil.org/pdfs/18/4/233.pdf> p. 653 (Vizitat la 18/04/2014)

¹¹⁸ Speța *Cipru c. Turciei*, hotărârea din 10/05/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58007> (Vizitat la 30/03/2014)

¹¹⁹ Speța *Ivanțoc ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, hotărârea din 15/11/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-107480> (Vizitat la 02/04/2014)

Considerăm că și în spețele interstatale pendinte: *Ucraina c. Rusiei*¹²⁰ și *Georgia c. Rusiei*¹²¹, la fel va fi aplicat criteriul de control general datorită similitudinilor circumstanțelor spețelor menționate și aceloră în legătură cu conflictele armate din nordul Ciprului și estul Moldovei. Urmează a fi interesantă soluția Curții pe marginea încălcărilor invocate de agenții ruși (militari) în Crimeea în timpul și după alipirea acesteia, deoarece aici suntem în prezența unui veritabil control spațial general, spre deosebire de criza din regiunile Donețk și Lugansk și activitatea regimurilor separatiste în aceste teritorii, care implică un control efectiv. Oricum, suntem încă departe de formularea raționamentelor finale ale Curții de la Strasbourg în privința fondului încălcărilor invocate.

Din cele menționate putem concluziona că CEDO se aplică în circumstanțe care ar putea atrage aplicabilitatea criteriului de control efectiv (dacă nu există o derogare în sensul art. 15, sau o excepție în sensul art. 56). Totodată criteriul în cauză este destinat în principal protecției persoanelor, ori de câte ori statul acționează extrateritorial direct (cu ajutorul contingentelor sale militare), sau indirect – prin intermediul unei mișcări separatiste sau grupări paramilitare.

Doar Curtea de la Strasbourg a adăugat elementul spațial criteriului de control efectiv, fiind rezonabilă întrebarea dacă exercitarea controlului efectiv, conform interpretării oferite de către ea, poate fi egalată ocupației. Răspunsul urmează a fi parțial afirmativ, deoarece controlul efectiv/general este doar o manifestare a stării de ocupație militară¹²², însă o implică cu certitudine. Statul poate fi ocupant și fără a deține control efectiv asupra spațiului, cum a fost în cazul ocupației unor regiuni a Irakului de către forțele armate britanice – ultimele exercitând pe teritoriul ocupat o anumită cantitate de prerogative caracteristice unui guvern viabil, însă controlul pe care-l exercitau era insuficient și nici pe departe unul exclusiv. Putem deduce că ori de câte ori statul reclamat va fi ocupant în sensul art. 42 al Regulilor de la Haga, identificarea jurisdicției înaltor părți contractante nu va fi posibilă în măsura în care statul nu exercită control efectiv asupra spațiului. În astfel de circumstanțe, în lumina insuficienței evidente a criteriului dat, Curtea aplică al doilea criteriu – autoritate agent-stat.

2. Criteriul *autorității agent-stat* (*State-Agent authority*) este cel de-al doilea test utilizat de către Curte întru identificarea jurisdicției extrateritoriale a statului reclamat și pretinsa victimă a încălcării. Spre deosebire de criteriul precedent, în cazul dat răspunderea statului este angajată în raport cu fapta săvârșită de către fiecare agent al acestuia în mod separat, în privința uneia sau

¹²⁰ Press release-ul grefei Curții privind acordarea măsurilor provizorii în speța *Ucraina c. Rusiei*, publicat la 13/03/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-4699472-5703982> (Vizitat la 02/04/2014)

¹²¹ Speța *Georgia c. Rusiei*, decizia privind admisibilitatea cererii din 13/12/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108097> (Vizitat la 02/04/2014)

¹²² Occupation and other forms of administration of foreign territory. Raport. Comitetul Internațional al Crucii Roșii, 2012. [on-line]: <http://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/icrc-002-4094.pdf> (Vizitat la 15/04/2014)

mai multor persoane. Noțiunea de agent trebuie privită în sensul strict al acesteia, între stat și agent existând raporturi prestabilite la nivel național. Agentul poate fi un membru al forțelor armate naționale, angajat al serviciilor naționale de securitate ale statului reclamat, un agent diplomatic sau consular, persoană cu statut de judecător care-și exercită funcțiile în afara teritoriului statului reclamat etc.

Autoritatea agent-stat reprezintă un criteriu personal, deoarece elementul de jurisdicție nu este probat prin intermediul spațiului pe care statul reclamat își exercită controlul efectiv, ci prin intermediul unui agent al statului, respectiv autorității statale pe care o exercită statul prin intermediul agentului. Prin urmare, noțiunea de jurisdicție din art. 1 dobândește o interpretare extrem de extensivă, persoana fiind „sub jurisdicția” statului ori de câte ori se va afla sub autoritatea agentului respectivului stat. Gradul autorității poate fi divers: începând cu aflarea persoanei în localurile aflate sub controlul exclusiv al statului reclamat și terminând cu omorul acesteia în stradă.

Criteriul dat este oarecum dispensat de principiul teritorialității, deoarece spațiul exercitării jurisdicției îi este irelevant acestuia. Astfel, fiind o excepție de la principiul teritorialității, criteriul stabilește legătura jurisdicțională a statului exclusiv cu victima ingerinței.

În cazul acestui criteriu reclamantul va trebui să probeze acțiunea specifică a agentului, ingerința și legătura juridică pe care a avut-o agentul în momentul cauzării ingerinței în drepturile și libertățile fundamentale ale victimei, standardul de probațiune fiind mai înalt în legătură cu fiecare dintre acțiunile pe care le invocă reclamantul. În cazul *controlului efectiv* se va proba în mod separat elementul de jurisdicție și al actului extrateritorial cauzator de ingerință, iar în cazul *autorității agent-stat* legătura dintre aceste 2 elemente este mai strânsă.

În dependență de natura raportului juridic dintre stat și agent, criteriul *autorității agent-stat* poate fi privit în sens larg și în sens restrâns.

În sens restrâns, criteriul reflectă situația în care încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei are loc în limitele *unor localuri* aflate sub jurisdicția exclusivă a statului reclamat, cum ar fi sediul misiunii diplomatice sau consulare a statului reclamat: *X c. Republicii Federale Germane*¹²³; *X c. Regatului Unit*¹²⁴; jurisdicția exercitată asupra unei nave maritime sau aeriene: *Mededev ș.a. c. Franței*¹²⁵; sau unitatea militară, cum a fost în cazul lui *Baha Mousa* în speța *Al-Skeini ș.a. c. Regatului Unit*.

¹²³ Speța *X. c. Germaniei*, decizia din 02/01/1970. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-3085> (Vizitat la 02/04/2014)

¹²⁴ Speța *X. c. Regatului Unit*, decizia din 15/12/1977. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-74380> (Vizitat la 04/04/2014)

¹²⁵ Speța *Mededev ș.a. c. Franței*, hotărârea din 29/03/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97979> (Vizitat la 28/04/2014)

Deși în accepțiunea dată criteriul are și un caracter spațial, el totuși se deosebește de acel al controlului efectiv. În acest sens pot fi identificate cel puțin 2 deosebiri: în cazul controlului efectiv protecția Convenției se întinde asupra întregului teritoriu aflat sub controlul statului reclamat, pe când în cazul autorității agent-stat doar în privința persoanei aflate în interiorul localurilor aflate sub controlul exclusiv al statului reclamat și doar în legătură cu acțiunea/omisiunea agentului statului, localul de regulă având un scop prestabilit: militar; de transportare a bunurilor etc. În cazul controlului efectiv, cercul de subiecți care pot provoca ingerința este mai larg, statul fiind pasibil de răspundere și pentru ingerințele cauzate prin acțiunile persoanelor private, pe când în cazul autorității agent-stat ingerința poate fi cauzată doar de către un agent al statului.

În sens larg, criteriul *autorității agent-stat* urmează a fi apreciat în situația în care statul săvârșește actul extrateritorial prin intermediul agentului, irelevant fiind teritoriul sau localul. Deci oriunde agentul statului cauzează o ingerință unui individ, faptul dat va atrage răspunderea extrateritorială a statului, precum în spețele: *Al-Skeini ș.a. c. Regatului Unit, Drozd, Janousek c. Franței și Spaniei*¹²⁶.

Analizând criteriul de control efectiv am stabilit că aplicabilitatea acestuia e în principal limitată la circumstanțele de ocupație militară, ceea ce nu este suficient pentru extrateritorialitatea CEDO. Și după cum poate fi observat, ori de câte ori reclamantul va proba elementul de jurisdicție în privința faptei unui agent care a acționat extrateritorial, răspunderea extrateritorială a statului respectiv se va angaja inevitabil, fie dacă agentul a acționat în calitate de polițist, securist sau judecător. Totuși, în cazul acțiunilor militare, atunci când ele efectiv nu implică ocupația unui teritoriu, Curtea a ezitat mult timp să aplice criteriul autorității agent-stat. Abia în 2011, prin hotărârea dată în speța *Al-Skeini*, Curtea a permis aplicarea acestuia în circumstanțele de conflict armat, fie când e vorba despre faptele agenților în străzile sau bunurile imobile private ale resortisanților statului respectiv, fie în limita locurilor aflate sub controlul exclusiv ale statului reclamat.

Prin urmare, criteriul *autoritate agent-stat*, sau criteriul personal, este unul mult mai des aplicat decât cel precedent, practicarea căruia permite aplicarea Convenției ori de câte ori agentul statului, acționând în numele statului, săvârșește o ingerință neconformă în drepturile sau libertățile convențional garantate. Criteriul dat a fost aplicat pentru determinarea legăturii juridice dintre stat și agent în majoritatea cazurilor clasice de extrateritorialitate, adică în cazurile ingerințelor săvârșite la sediul misiunilor diplomatice și consulare, la bordul navelor maritime și aeriene, în cazul „extrădărilor extraordinare” săvârșite de un stat-parte în afara teritoriului său,

¹²⁶ Speța *Drozd și Janousek c. Franței și Spaniei*, decizia Comisiei EDO din 12/12/1989. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-24752> (Vizitat la 04/04/2014)

etc., în principiu, orice acte săvârșite în lipsa controlului efectiv. După examinarea speței *Al-Skeini*, acest criteriu este aplicat și în cazul acțiunilor militare.

Totodată, datorită caracterului său personal, criteriul dat în mod axiomatic solicită un standard mai înalt de probare a fiecărei acțiuni specifice a agentului statului, care a provocat încălcarea drepturilor și libertățile fundamentale ale persoanei – dincolo de orice dubiu rezonabil – ceea ce lipsește în cazul testului precedent. Aceasta înseamnă că, în cazul acțiunilor militare colective, reclamantul va fi obligat să probeze aportul specific al statului în cauzarea ingerinței.

Spre deosebire de controlul efectiv, drepturile și libertățile fundamentale vor fi protejate proporțional faptelor invocate, deci Convenția se va aplica fragmentar. Datorită caracterului spațial al criteriului precedent, aplicarea CEDO era posibilă în totalitatea sa. În cazul autorității agent-stat însă, întinderea obligațiilor extrateritoriale are un grad proporțional efectului actului extrateritorial exercitat de statul reclamat.

Ultimul element necesar pentru angajarea răspunderii extrateritoriale ale statelor în lumina CEDO este legătura jurisdicțională dintre actul extrateritorial și ingerința produsă. Criteriul dat nu este unul folosit în jurisprudența Curții în mod expres, dar considerăm necesar să-l deducem, cel puțin din punct de vedere teoretic.

După cum a fost stabilit *supra*, nu este suficientă constatarea jurisdicției, ci și încălcarea propriu-zisă a obligației, întinderea căreia a fost proporțională jurisdicției exercitate. Cu alte cuvinte, este absolut necesar ca între actul extrateritorial și ingerința produsă să existe un anumit grad de cauzalitate. Cauzalitatea, de regulă, nu se examinează de către Curtea de la Strasbourg în mod distinct de elementul de jurisdicție, însă am considerat oportună cercetarea separată doctrinară a acesteia.

Cauzalitatea în spețele cu implicații extrateritoriale se manifestă într-un mod specific. Dat fiind faptul exercitării neexclusive și neuniforme a jurisdicției, este important să fie determinată acțiunea/omisiunea cărui stat a provocat ingerința în drepturile și libertățile pretinsei victime. Aspectul dat este mai ales important în spețele cu implicații extrateritoriale, când jurisdicția extrateritorială a părții contractante reclamat se exercită în „concură” cu jurisdicția statului, pe al cărui teritoriu statul reclamat o exercită. Un alt aspect ar fi acțiunile militare colective, când mai multe state săvârșesc acțiuni potențial cauzatoare de ingerințe, fiind astfel necesară, conform standardelor jurisprudențiale ale Curții, determinarea cauzalității actului extrateritorial conform gradului de jurisdicție exercitat.

Spre exemplu, în speța *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, reclamantii au invocat încălcarea obligațiilor convenționale ale statelor reclamate în legătură cu mai multe încălcări ale drepturilor și libertăților garantate prin Convenție. Una dintre dificultățile cu care s-a confruntat Înalta Curte consta în determinarea imputabilității acțiunilor/omisiunilor statelor reclamate,

fiecare dintre ele exercitând un anumit grad de jurisdicție asupra spațiului. Curtea a stabilit controlul efectiv general a Federației Ruse asupra teritoriului aflat sub administrarea autorităților separatiste transnistrene, pe când Moldova avea jurisdicția *de jure* asupra reclamanților, care se aflau în custodia separatiștilor. Prin urmare, ambele state exercitau jurisdicție, respectiv obligațiile ce reies din CEDO erau opozabile ambelor. Însă întrebarea era pusă în felul următor: în ce măsură acțiunile/omisiunile statelor puteau angaja răspunderea statelor reclamate. Curtea a fixat ponderea răspunderii proporțional gradului de jurisdicție exercitate de către fiecare dintre statele reclamate, Federația Rusă fiind responsabilă pentru încălcările substanțiale ale Convenției atât de către agenții săi – membri ai forțelor armate, cât și reprezentanții autorităților transnistrene. Totodată, a fost stabilit că noțiunea de jurisdicție în lumina art. 1 avea un scop redus pentru Moldova, ea fiind responsabilă doar pentru neonorarea obligațiilor pozitive de a lua măsuri juridice și diplomatice în privința resortisanților, aflați pe teritoriul efectiv necontrolat de către ea, vizavi de alte state și organizații internaționale în vederea protecției drepturilor și libertăților fundamentale garantate prin Convenție. Respectiv, răspunderea statelor reclamate a fost angajată în legătură cu acțiunile/omisiunile fiecăruia dintre ele, în coraport cu limitele jurisdicționale stabilite anterior.

Este posibilă situația în care statul să aibă jurisdicție în legătură cu acțiunile extrateritoriale ale agentului său – judecător, însă din motivul că el, în momentul săvârșirii actului extrateritorial nu avea calitatea de agent oficial al statului, legătura cauzală nu a fost regăsită, precum a fost în speța *Drozdz și Janousek c. Franței și Spaniei*¹²⁷.

Pe de altă parte, în cazul acțiunilor militare colective reclamatul urmează să probeze modul în care acțiunea/omisiunea statului reclamat a determinat cauzarea ingerinței, cum a fost în cazul bombardărilor Belgradului de către forțele militare ale NATO, la planificarea, controlul și executarea cărora au participat mai multe state, inclusiv și nemembre ale Consiliului Europei. Deși actul extrateritorial era evident reieșind din circumstanțele speței, reclamanții nu au reușit să probeze legătura juridică a statului cu fiecare dintre pretinsele victime ale actului extrateritorial, respectiv cauzalitatea nu a mai fost examinată de către Înalta Curte.

Concluzionând asupra celor relatate, susținem că angajarea răspunderii extrateritoriale a statului reclamat va fi posibilă doar dacă a fost constatată cauzalitatea dintre actul extrateritorial al statului în privința unei persoane, asupra căreia Curtea a stabilit prezența jurisdicției. Statul urmează a fi găsit responsabil pentru încălcarea unei obligații extrateritoriale doar în măsura exercitării jurisdicției, deci în limitele obligației extrateritoriale ce-i revine, și doar în proporția acestei din urmă.

¹²⁷ Speța *Drozdz și Janousek c. Franței și Spaniei*, hotărârea din 26.06.1992, para. 84-97. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57774> (Vizitat la 01/07/2014)

2.3. Situații exoneratorii de răspundere

În Convenția Europeană, dar și în jurisprudența Curții au fost elaborate limitări generale (clauza derogatorie, imunitatea de jurisdicție) și specifice (*espace juridique*, clauza colonială) aferente aplicării extrateritoriale a CEDO. Ori de câte ori va fi depistată cel puțin una dintre ele, efectele pe care ar trebui să le producă Convenția vor fi înlăturate într-un mod relativ sau absolut, respectiv potențialii beneficiari nu vor mai putea invoca încălcarea acesteia.

Espace juridique

Espace juridique sau „spațiul juridic” este o limitare specifică doar extrateritorialității CEDO. Ea constă în conceptul, conform căruia Convenția este un instrument al ordinii publice (*ordre public*) europene, iar aplicarea acesteia este necesară a fi limitată la spațiul statelor-membre ale Consiliului European, chiar dacă statul ar exercita jurisdicția extrateritorială în sensul art. 1.

Conceptul poate fi aplicat doar în cazul aplicării criteriului spațial, și nu al celui de autoritate agent-stat, ceea ce de asemenea a creat dificultăți de interpretare în lumina jurisprudenței Curții de până la *Bankovic*¹²⁸. Paradoxal, dar același concept al unei ordini publice europene unice a fost utilizat și pentru aplicarea extrateritorială a Convenției în interiorul spațiului juridic.

Conceptul de *espace juridique* nu are nici un suport convențional sau judiciar, hotărârea care i-a dat impuls fiind în speța *Bankovic*, creând astfel un precedent periculos în sensul negării protecției drepturilor și libertăților fundamentale atunci când ele obiectiv trebuie protejate. Curtea a ignorat jurisprudența precedentă, când jurisdicția statului-membru a fost recunoscută în afara spațiului juridic al Consiliului European: *Issa*¹²⁹ și *Ocalan*¹³⁰, statuând că statele reclamate în spețele respective nu au obiectat în acest sens. Argumentul dat este mai mult decât dubios, deoarece jurisdicția în lumina art. 1 este oarecum o stare de fapt obiectivă care n-ar trebui să depindă de contradictorialitate, iar ultima n-ar trebui să fie abordată în sensul său absolut. Mai mult, Curtea a examinat chestiunea jurisdicției în hotărârea finală în speța *Issa* (trecuseră 3 ani după *Bankovic*), constatând că Turcia a exercitat extrateritorial jurisdicția, prin agenții săi, care acționau în nordul Irakului, tacit ignorând argumentul *espace juridique* din *Bankovic*.

¹²⁸ Speța *Bankovic ș.a. c. Belgiei ș.a.*, decizia din 12/12/01. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22099> (Vizitat la 25/03/2015).

¹²⁹ Speța *Issa c. Turciei*, hotărârea din 16/11/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67460> (Vizitat la 25/03/2015).

¹³⁰ Speța *Ocalan c. Turciei*, hotărârea din 12/05/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69022> (Vizitat la 25/03/2015).

Curtea a examinat chestiunea jurisdicției și în speța *M. c. Danemarcei*¹³¹, fiind vorba despre ambasada statului reclamat care se afla pe teritoriul fostei RDG, care evident nu era membru al Consiliului Europei, dar, precum și Republica Federativă Iugoslavia în *Bankovic*, se afla în inima Europei continentale. Totodată, și în speța *Pad*¹³² Curtea a constatat jurisdicția Turciei în privința agenților săi, care acționau pe teritoriul Iranului. Deci Curtea în mod vădit a ignorat conceptul interpretat în *Bankovic*, dar nici nu s-a expus expres împotriva acestuia.

Conceptul de *espace juridique* a devenit desuet odată cu adoptarea hotărârii în speța *Al-Skeini*¹³³, unde Curtea a stabilit scopul limitativ al acestuia: de a nu impune statelor care nu sunt părți la Convenție standardele ce reies din ea, ceea ce nu înseamnă că CEDO nu trebuie să fie aplicată în afara spațiului Consiliului Europei, astfel excluzând vacuumul aparent creat după *Bankovic*. Ironic, Curtea a făcut trimitere la aceeași jurisprudență ca și în *Bankovic*, dar deja în vederea aplicării extrateritoriale a Convenției.

Principiul aurului monetar

Principiul aurului monetar este o limitare specifică în principal aplicării extrateritoriale, elaborată de CIJ în speța *Aurul monetar scos din Roma în 1943*¹³⁴. Ea constă în regula, conform căreia Curtea nu poate judeca statul reclamat fără să se expună asupra răspunderii unui stat terț, absent în proces. Deci este un caz specific al imunității jurisdicționale a statelor, acestea nefiind supuse autorității altor state sau instituții „terțe” create de ele. În eventualitatea unui proces la Curtea Europeană principiul dat este relevant pentru spețele, unde circumstanța dominantă va fi acțiunea militară colectivă, cu implicarea statelor sub egida NATO sau ONU, spre exemplu.

În mod practic, principiul dat reprezintă obligația procedurală a reclamantului de a proba prestația specifică a statului reclamat în cadrul acțiunilor colective, în urma căreia s-a produs o ingerință în drepturile și libertățile reclamantului. Cu alte cuvinte, aceasta ar fi probațiunea legăturii cauzale, însă cu accentul pe prestația specifică a statului, ultima fiind realmente problematică, nu doar din punct de vedere factologic, ci și din punct de vedere al dreptului răspunderii. În acest sens, statele reclamate au obiectat în spețele: *Bankovic*¹³⁵ – în privința acțiunilor NATO în RFI; *Behrami*¹³⁶ – în legătură cu acțiunile colective ale forțelor pacificatoare

¹³¹ Speța *M. c. Danemarcei*, decizia Comisiei EDO din 14/10/1992. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-1390> (Vizitat la 25/03/2015).

¹³² Speța *Pad ș.a. c. Turciei*, decizia din 28/06/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81672> (Vizitat la 25/03/2015).

¹³³ Speța *Al-Skeini ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 7/07/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105606> (Vizitat la 25/03/2015).

¹³⁴ Speța *Aurul monetar scos din Roma în 1943. Obiecții preliminare*. Hotărârea CIJ din 15/06/1954. [on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/19/4761.pdf> (Vizitat la 25/03/2015).

¹³⁵ Speța *Bankovic*, precitată.

¹³⁶ Speța *Behrami și Behrami c. Franței*, decizia din 02/05/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80830> (Vizitat la 25/03/2015).

ONU în Kosovo; sau în *Saddam Hussein c. Forțelor de coalitie*¹³⁷. Prin urmare, principiul aurului monetar reprezintă o limitare relativă, putând înlătura efectele extrateritoriale ale Convenției în paralel cu probarea absenței jurisdicției statului în anumite circumstanțe.

Clauza derogatorie (art. 15 al CEDO)

Art. 15 al Convenției reprezintă o limitare generală temporară a aplicabilității CEDO în circumstanțe de război sau de pericol public iminent, care amenință ordinea constituțională a statului. Pentru aplicarea art. 15, statul interesat trebuie să notifice Secretarul General al Consiliului Europei în acest sens. În privința celorlalte drepturi și libertăți, statele dețin o marjă largă de apreciere pe marginea relației dintre scopul limitat al derogării și drepturile, încălcarea cărora este „necesară”¹³⁸, ele aflându-se într-o poziție mai bună pentru a decide asupra chestiunii date. De-a lungul existenței Convenției, art. 15 a fost aplicat doar de 6 ori, cel mai recent în 2001 de către Marea Britanie, în urma acțiunilor teroriste de la 11 septembrie 2001 din New York, limitând aplicarea art. 5 § 1 în privința străinilor neexpulzabili¹³⁹. În speța recentă *A. c. Regatului Unit*, Marea Cameră a stabilit că derogarea de la art. 5 în privința detenției în absența înaintării învinuirii doar a non-naționalilor era disproporționată și nejustificată¹⁴⁰.

Totodată nu se influențează aplicabilitatea altor instrumente internaționale, cum ar fi Convențiile de la Geneva cu privire la protecția persoanelor pe timp de conflict armat. Derogarea nu poate fi absolută, statul fiind obligat să protejeze nucleul dur de drepturi, după cum e prevăzut în art. 15 § 2.

Clauza derogatorie ar putea servi în viitor pentru ameliorarea „conflictelor” dintre dreptul CEDO și dreptul internațional umanitar. Spre exemplu, în cazul detenției autorizate prin dreptul internațional umanitar în vederea determinării statutului de combatant al persoanei, dar prohibite prin art. 5 al Convenției (precum a avut loc în circumstanțele speței *Hassan*¹⁴¹). Declarația făcută în sensul art. 15 ar putea limita aplicabilitatea art. 5 în circumstanțele de conflict armat.

Pare că unicul contencios apărut în legătură cu implicațiile extrateritoriale ale clauzei derogatorii a fost *cazul Ciprului*. În perioada respectivă insula se afla sub administrația Regatului Unit, iar Grecia a invocat încălcarea drepturilor resortisanților Ciprului de către

¹³⁷ Speța *Saddam Hussein c. Albaniei, Bulgariei, Croației ș.a.*, decizia din 14.03.2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-1618258-1694937> (Vizitat la 25/03/2015).

¹³⁸ Speța *Irlanda c. Regatului Unit*, hotărârea din 18/01/1978. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57506> (Vizitat la 25/03/2015).

¹³⁹ Corneliu Bîrsan. Convenția Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol I: drepturi și libertăți. București: ALL Beck, 2005, p.925

¹⁴⁰ Speța *A. c. Regatului Unit*, hotărârea din 19/02/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91403> (Vizitat la 25/03/2015).

¹⁴¹ Speța *Hassan c. Regatului Unit*, hotărârea din 16/09/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146501> (Vizitat la 25/03/2015).

guvernul britanic. Ultimul a invocat aplicarea art. 15, respectiv a stării de „pericol public” pentru neaplicarea parțială a Convenției¹⁴².

Clauza colonială (art.56 al CEDO)

Clauza colonială a fost incorporată în Convenție în vederea limitării obligațiilor care ar apărea pentru state în privința fostelor colonii. Art.56 are un alt scop, mai larg, decât simpla exercitare a jurisdicției, referindu-se nu doar la extinderea teritorială a acesteia în sensul art. 1 CEDO, ci și a răspunderii metropolelor pentru acțiunile/omisiunile administrațiilor locale aflate pe aceste teritorii. Din motive aparent politice s-a decis de a condiționa răspunderea dată unei declarații speciale. Pentru ca Convenția să fie aplicată asupra persoanelor aflate pe teritoriile fostelor colonii, statul urmează să facă o declarație prin care extinde jurisdicția sa și asupra acestora, după cum e prevăzut în art. 56 § 4.

Aplicabilitatea clauzei coloniale depinde, într-o oarecare măsură, și de legislația națională a metropolei. Spre exemplu în cazul Regatului Unit, la nivel constituțional se diferențiază entitățile pentru care el poartă răspundere, deci care fac parte din Regatul Unit *per se* și/sau s-a făcut o declarație în sensul art. 56, și teritorii care, deși aflându-se sub controlul, suveranitatea și jurisdicția *de facto* a Coroanei britanice, totuși nu fac parte din Regatul Unit. Este o distincție pe care Înalta Curte o tolerează¹⁴³. Pe de altă parte, teritoriile de peste mări a Franței fac, potrivit Constituției acesteia, parte din teritoriul Republicii, declarațiile în sensul art. 56 fiind astfel oarecum inutile¹⁴⁴.

În speța *Loizidou*¹⁴⁵ Turcia a invocat clauza colonială pentru a nu aplica Convenția pe teritoriul Ciprului, din motiv că în declarația unilaterală de recunoaștere a dreptului la recurs individual în fața Comisiei EDO Turcia a încercat să limiteze cererile doar la acele ce se referă la ingerințele produse de autoritățile turcești și doar pe teritoriul său. Curtea a sesizat scopul limitat al clauzei coloniale, statuând că pentru aplicarea extrateritorială a CEDO nu este necesară o declarație în sensul art. 56, stabilind nevalabilitatea restricțiilor teritoriale din declarațiile turcești.

La prima vedere s-ar crea impresia că exercitarea extrateritorială a jurisdicției ar implica în mod automat răspunderea statului-parte la CEDO pentru teritoriile în privința relațiilor internaționale pe care ultimele le asigură. Coraportul dintre art. 1 și art. 56 ne duce însă la o altă concluzie: în cazul unui „conflict” dintre articolele în cauză, care neapărat va exista în cazul

¹⁴²Norris R., Reiton P. The suspension of guarantees: a comparative analysis of the american convention on human rights and the constitutions of the states parties. In: American University Law Review, 1981, Vol. 30, p. 198.

¹⁴³ Speța *Chagos Islanders c. Regatul Unit*, decizia în din 11/12/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115714> (Vizitat la 25/03/2015).

¹⁴⁴Charrier J.-L., Chiriac A. Codul Convenției Europene a Drepturilor Omului. Chișinău: Balacron, 2008, p. 669.

¹⁴⁵ Speța *Loizidou c. Turciei*, hotărârea din 18/12/1996. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58007> (Vizitat la 25/03/2015).

exercitării extrateritoriale a jurisdicției pe teritoriile în privința cărora nu a fost făcută o declarație, preferință se va da clauzei coloniale, ceea ce înseamnă că extrateritorialitatea Convenției este limitată de teritoriile fostelor colonii.

Limitarea dată este una absolută – CEDO nu se va aplica pe teritoriile fostelor colonii în lipsa unei declarații în sensul art. 56. Fără excepții, chiar dacă statul exercită control efectiv/general pe teritoriul fostei colonii.

Spre exemplu, în speța *Quark Fishing Ltd.*¹⁴⁶ Curtea a declarat inadmisibilă cererea prin care reclamantul a invocat încălcarea dreptului de proprietate prin limitarea activității de pescuit a acestuia pe insulele Georgia de Sud și Sandwich de Sud (South Georgia and the South Sandwich Islands) – fostă colonie a Regatului Unit, teritoriu asupra căruia statul reclamat exercita control efectiv. În pofida faptului că pe insulă produceau efecte actele normative britanice, Curtea a refuzat să aplice Convenția din motivul absenței unei declarații în sensul art. 56.

Similar, în speța *Chagos Islanders c. Regatul Unit* reclamanții, au invocat încălcarea art. 1 Protocol 1 la CEDO pentru împiedicarea accesului la bunurile sale imobile aflate pe insulele Arhipelagului Chagos. În anii “70-80 ai secolului trecut Regatul Unit a întreprins acțiuni de expulzare a reclamanților de pe teritoriile insulelor pentru a facilita construcția unei baze militare, care urma a fi supuse controlului SUA. Din 1965 Arhipelagul Chagos face parte din Teritoriul Britanic din Oceanul Indian, susceptibil de a fi obiect al clauzei coloniale. Până în 1965 Arhipelagul Chagos făcea parte din Mauritius, alt dominion britanic, în privința căruia Marea Britanie a făcut declarație în sensul art. 56 în 1966, însă Mauritius în scurt timp și-a declarat independența, Chagos situându-se în afara scopului declarației. Curtea a stabilit că, chiar și în eventualitatea exercitării controlului efectiv asupra spațiului (în speță – a insulelor), statul nu urmează să poarte răspundere în legătură cu acțiunile agenților săi pe teritoriile respective, criteriile elaborate în jurisprudență pentru identificarea jurisdicției fiind inaplicabile în cazul declarației făcute conform art. 56.

La aceleași concluzii a ajuns Înalta Curte și în legătură cu extrădarea reclamantului din Macao (ex-colonie portugheză) în China¹⁴⁷, sau a jurisdicției Regatului Unit în privința persoanelor aflate în Hong Kong¹⁴⁸.

Contrar practicii menționate mai sus, în speța *Matthews*¹⁴⁹ Curtea a aplicat Convenția pe teritoriul insulei Gibraltar – teritoriu *pentru relațiile internaționale ale căruia Regatul Unit este*

¹⁴⁶ Speța *Quark Fishing Ltd. c. Regatul Unit*, decizia din 19/09/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77008> (Vizitat la 25/03/2015).

¹⁴⁷ Speța *Yonghong c. Portugaliei*, decizia din 25/11/1999. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-5646> (Vizitat la 25/03/2015).

¹⁴⁸ Speța *Bui Van Thanh ș.a. c. Regatul Unit*, decizia din 12/03/1990. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-647> (Vizitat la 25/03/2015).

responsabil. Reclamanta a invocat încălcarea dreptului la alegeri libere prin neorganizarea alegerilor în Parlamentul European pe teritoriul Gibraltarului. Înalta Curte a stabilit că Convenția și Protocolul 1 erau opozabile statului reclamat și în legătură cu persoanele aflate în Gibraltar, deci a fost recunoscută jurisdicția teritorială a Regatului Unit asupra insulei, deoarece Regatul Unit a făcut declarația relevantă în sensul art. 56.

Speța trezește interes datorită interpretării pe care a oferit-o Curtea noțiunii de „organ legislativ”, după cum e prevăzut în art. 3 a Protocolului 1. Datorită faptului că *aquis*-ul comunitar avea acțiune și asupra resortisanților Gibraltarului, Curtea a considerat inechitabil faptul că ultimii erau lipsiți de dreptul la vot în Parlamentul European. Or, noțiunea de „legislativ” n-ar trebui să se limiteze doar la organele naționale, ea având incidență și asupra acelor suprastatale în eventualitatea în care deciziile luate de către Parlamentul European afectează direct resortisanții Gibraltarului. Ulterior Regatul Unit a dispus extinderea uneia dintre circumscripțiile sale electorale și asupra Gibraltarului.

Scopul clauzei coloniale se poate intersecta cu situația în care oficialii unui stat exercită unele competențe judiciare sau polițienești pe teritoriul unui alt stat, conform unei cutume bilaterale sau unui acord prestabilit, însă ele nu urmează a fi confundate.

Astfel, în speța *Drozd și Janousek*¹⁵⁰ fusese stabilit că jurisdicția statului ar putea, în anumite circumstanțe să se întindă și asupra unui judecător detașat către un alt stat. Speța dată însă constituie un caz *sui generis* dacă am privi-o prin prisma art. 56. Reclamanții au invocat, *inter alia*, răspunderea statelor reclamate pentru îngrădirea dreptului la un proces echitabil de către judecătorii francezi, care fiind retrași sau pur și simplu detașați, exercitau funcțiile judiciare pe teritoriul Andorrei, ca fiind cunoscători ai limbii și legilor locale. Partea cea mai problematică consta în determinarea naturii juridice a raporturilor existente între Andorra și statele reclamate. Ultimele au stabilit în anul 1278 sistemul *diarhic* de conducere a Andorrei, prin care șefului statului francez și episcopului de Urgell le era recunoscută calitatea de co-principi, sistem care este și astăzi viabil. Prin urmare, era necesar de a fi stabilit dacă teritoriul Andorrei era pasibil de a fi catalogat ca și teritoriu pentru relațiile internaționale ale căruia statele reclamate erau responsabile.

Andorra, în perioada examinării speței, nu era parte la Convenție, dar nici nu posedă o natură juridică clară din punct de vedere al subiecților dreptului internațional. Nefiind membru al Consiliului Europei în acel moment și semnând până la 3 tratate în capacitate proprie, Curtea a pus sub semn de întrebare calitatea Andorrei de subiect de drept internațional. Curtea a stabilit că

¹⁴⁹ Speța *Matthews c. Regatului Unit*, hotărârea din 18/02/1999. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58910> (Vizitat la 25/03/2015).

¹⁵⁰ Speța *Drozd și Janousek c. Franței și Spaniei*, decizia Comisiei EDO din 12/12/1989. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-24752> (Vizitat la 25/03/2015).

Andorra nu este nici condominiu, deci teritoriu aflat în proprietatea comună a Spaniei și Franței, dar nici a fiecăruia dintre aceste state în mod separat, Convenția fiind astfel inaplicabilă în mod automat pe teritoriul în cauză. Totodată s-a constatat că funcțiile pe care le exercita președintele francez în calitate de co-principe al Andorrei sunt separate și ultimele nu pot fi privite ca și exercitare a suveranității franceze; iar episcopul de Urgell este numit de Sfântul Scaun, el nefiind uneori cetățean spaniol, actele acestuia nefiind imputabile Spaniei.

Guvernul spaniol a obiectat că doar o declarație de extindere teritorială prezentată, în conformitate cu art. 56 a Convenției ar fi fost capabilă să atragă răspunderea Spaniei în privința teritoriului Andorrei, adăugând că ar exista un obstacol juridic în acest sens – pentru relațiile internaționale ale Andorrei au fost exclusiv responsabili co-principii în comun. Un argument cel puțin dubios din punct de vedere a poziției Franței, care tolerează funcțiile președintelui său de co-șef al Andorrei. Or, președintele Franței nu-și exprimă consimțământul în calitate de persoană privată de a fi co-principele Andorrei. Cu toate acestea, Curtea a admis opinia guvernului spaniol, Andorra nefiind pasibilă de a fi calificată ca și teritoriu pentru a cărui relații internaționale statele reclamate ar fi fost responsabile, în pofida naturii sale ambigue. În privința judecătorilor detașați din Franța, Înalta Curte a constatat că în activitatea acestora în Andorra ei exercitau acte în calitate de judecători andorrieni și nu francezi, ei aplicau legea Andorrei și statutul lor era reglementat de ultima. Astfel, actele judecătorilor francezi detașați în Andorra nu erau imputabile guvernului francez.

Prin urmare, atât în privința judecătorilor detașați, cât și în privința președintelui Franței care exercită funcția șefului de stat al Andorrei, Curtea a delimitat strict calitatea acestora de agenți ai Andorrei și Franței. Totuși, dacă problema ar fi privită din perspectiva necesității securizării colective a drepturilor omului, dar și a evoluției dreptului răspunderii internaționale, atunci actualitatea hotărârii Plenului Curții ar putea fi pusă sub semn de întrebare, cel puțin sub aspectul angajării răspunderii Franței.

Cu o problemă similară s-a confruntat Comisia EDO și în speța *X. și Y. c. Elveției*¹⁵¹. În baza unui acord încheiat între Liechtenstein și Elveția, deciziile luate de „poliția străinilor” a Elveției erau obligatorii spre executare pe teritoriul Liechtenstein-ului, ceea ce însemna că prima exercita extrateritorial jurisdicția sa executivă, dar și legislativă (deoarece deciziile erau luate în baza legislației federale elvețiene), cu consimțământul celui de-al doilea stat. Primul reclamant, nefiind cetățean a nici unuia dintre statele implicate, a primit interdicție de intrare pe teritoriul Liechtenstein-ului, de către „poliția străinilor” a Elveției, pentru o perioadă de 2 ani. La

¹⁵¹ Speța *X. și Y. c. Elveției*, decizia Comisiei EDO din 14/07/1977. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-74512> (Vizitat la 25/03/2015).

momentul examinării cauzei, Liechtenstein încă nu era parte la Convenție, de aceea Comisia trebuia să decidă asupra imputabilității acțiunilor relevante ale Elveției, cu efecte extrateritoriale.

Comisia a stabilit, că, reieșind din tratatul menționat, Liechtensteinul se afla în imposibilitatea de a exclude efectul extrateritorial al deciziilor luate de către „poliția străinilor elvețiană” (doar autoritățile elvețiene îl puteau exclude, și doar în măsura în care un asemenea efect era prevăzut în actul respectiv). Prin urmare, Elveția urma să fie considerată responsabilă și pentru actele ce aveau efecte pe teritoriul Liechtenstein, iar persoanele asupra cărora efectele se răsfrângeau erau considerate sub jurisdicția primei în sensul art.1.

Un aspect curios al opozabilității CEDO față de Moldova în legătură cu regiunea transnistreană este faptul că guvernul moldav a încercat printr-o declarație să limiteze aplicarea Convenției pe teritoriul aflat în afara controlului său, în legătură cu mai multe articole, în privința acțiunilor administrației separatiste, până la consumarea conflictului, ceea ce înseamnă că persoanele aflate pe teritoriul respectiv ar fi fost private de garanțiile CEDO. Art. 57 al CEDO prevede posibilitatea formulării rezervelor în momentul aderării la Convenție, cu condiția ca rezerva să nu aibă caracter general, deci să nu fie ambiguă sau să facă trimiteri la prevederi specifice ale Convenției.

Agentul guvernamental a propus interpretarea art. 57 în coroborare cu art. 56, solicitând o interpretare extensivă a ultimului, în vederea abordării „negative” a noțiunii de jurisdicție în lumina art. 1, cu scopul de a se exonera în general de obligațiile ce reies din CEDO în privința populației aflate pe teritoriul din stânga Nistrului. Curtea a stabilit în decizia cu privire la admisibilitate în speța *Ilașcu* că art. 56 nu poate fi interpretat „negativ”, constatând că declarația făcută de guvernul moldav în privința regiunii transnistrene, pentru faptul că era generală în sensul art. 57, nici nu putea fi calificată ca rezervă în sensul Convenției¹⁵².

Imunitatea de jurisdicție

Imunitatea de jurisdicție este o limitare generală a Convenției, având tangente importante și cu (ne)aplicabilitatea extrateritorială a acesteia. Ultimele câteva decenii există discuții aprinse în privința relației dintre conceptul de imunitate a statelor și încălcarea normelor cu caracter imperativ (*jus cogens*) de către state, fiind generată întrebarea: dacă este justificat faptul că imunitatea statelor servește drept barieră pentru angajarea răspunderii lor pentru încălcarea normelor *jus cogens*¹⁵³, reieșind din principiul *par in parem non habet imperium* („un egal nu are putere asupra altui egal”, adică un stat-subiect al dreptului internațional nu poate fi supus jurisdicției unui alt stat). În categoria dată, extrateritorialitatea se manifestă într-un mod mai

¹⁵² Speța *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, decizia din 04/07/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-5948>(Vizitat la 25/03/2015).

¹⁵³ Bianchi A. Human Rights and the Magic of Jus Cogens. *European Journal of International Law*, 2008, Vol.19, nr.3. p. 491-508.

specific, problema interpretării jurisdicției fiind omisă deoarece drepturile se invocă a fi încălcate de către ramura judiciară a statului, în privința actelor altor state. În mod axiomatic reclamanții vor invoca încălcarea dreptului la proces echitabil în legătură cu imunitatea unui stat terț.

Astfel, în prima speță, unde Curtea a concluzionat despre imunitatea unui stat – *Al-Adsani*¹⁵⁴, cu privire la o acțiune adusă în Regatul Unit împotriva unui membru al guvernului Kuweitului, reclamantul a invocat actele de tortură comise de către ultimul, prioritate însă a obținut imunitatea Kuwaitului. Ulterior, în mod similar, Curtea a declarat inadmisibilă cererea împotriva Greciei și Germaniei, prin care cei 257 de reclamanți au invocat încălcarea art. 6 § 1 din CEDO prin refuzul de a executa hotărârea judecătorească emisă de autoritățile grecești împotriva Germaniei, în legătură cu atrocitățile (deci încălcările normelor imperative) comise de ultima în perioada celui de-al Doilea război mondial pe teritoriul Greciei¹⁵⁵.

O percepție similară este reflectată și în privința imunității jurisdicționale a ONU în cazul acționării împotriva acesteia în instanțele de judecată dintr-un stat-membru în *Stichting Mothers of Srebrenica*¹⁵⁶. În 1993 orașul bosniac Srebrenica a intrat în perimetrul teritoriului declarat de ONU ca zonă de siguranță. În pofida acestui fapt, în 1995 a avut loc odiosul masacru de la Srebrenica, ca urmare a atacului săvârșit de forțele armate a sârbilor bosniaci. Reclamanții au invocat că genocidul din Srebrenica a avut loc din cauza inacțiunilor ONU și Olandei pentru prevenirea acestuia.

La caz, Curtea a stabilit că imunitatea ONU este similară cu cea a statelor, iar în dreptul internațional public nu există o practică clară în privința genocidului (a se citi – „în privința normelor *jus cogens*”) ca și excepție de la invocarea imunității ONU, ultima servind astfel, unui scop legitim și nefiind disproporționată.

Art. 6 este, în principiu, aplicabil acțiunilor împotriva unui stat pentru despăgubirea persoanelor cărora li s-au provocat daune personale, însă imunitatea statelor ar fi o barieră procedurală proporțională (deci admisibilă) în privința torturii sau a genocidului. În aprecierea dată Curtea nu a fost absolut categorică, proporționalitatea fiecărei excepții de la conceptul imunității statelor urma să fie evaluată în fiecare caz în mod separat, luând în considerare evoluția dreptului internațional public și abordările contemporane ale principiului cutumiar al imunității de jurisdicție a statelor inclusiv prin prisma practicii altor jurisdicții internaționale¹⁵⁷.

¹⁵⁴ Speța *Al-Adsani c. Regatului Unit*, hotărârea din 21/11/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59885> (Vizitat la 25/03/2015).

¹⁵⁵ Speța *Kalageropoulou ș.a. c. Greciei și Germaniei*, decizia din 12/12/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23539> (Vizitat la 25/03/2015).

¹⁵⁶ Speța *Stichting Mothers of Srebrenica ș.a. c. Olandei*, decizia din 11/06/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122255> (Vizitat la 25/03/2015).

¹⁵⁷ Nica A. Abordările actuale ale principiului imunității de jurisdicție a statelor în lumina hotărârii Curții Internaționale de Justiție din 03 februarie 2012. În: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor

Într-o speță recentă, Curtea a apreciat ultimele evoluții ale dreptului internațional în acest sens¹⁵⁸. Reclamanții au invocat încălcarea art.6 CEDO, în legătură cu scoaterea de pe rol a cererii de chemare în judecată. Au susținut că au fost torturați în Arabia Saudită, ulterior acționând împotriva statului Arabia Saudită și oficialilor acesteia în judecătoriile din Marea Britanie. În privința actelor de tortură invocate împotriva Arabiei Saudite, Curtea a statuat că nu există o excepție cristalizată față de imunitatea jurisdicțională a statelor în acest sens, constatând la caz lipsa încălcării dreptului reclamanților la un proces echitabil.

Analiza în privința oficialilor a fost mai puțin rigidă, deoarece ei posedă doar imunitate funcțională, deci ea se limitează la actele săvârșite de ei doar în capacitatea lor oficială, concluzionând: ”în lumina evoluțiilor recente din dreptul internațional public, aflate în curs de desfășurare, această problemă trebuie ținută sub supraveghere de către statele contractante”. Astfel Curtea a dat de înțeles că în viitorul apropiat conceptul rigid al imunității „de stat” al oficialilor pentru actele de tortură poate să se miște din loc. Ulterior acesta va însemna revizuirea globală a corelației dintre noțiunile de imunitate jurisdicțională și încălcarea normelor cu caracter imperativ.

Reieșind din clasificarea acțiunilor statelor în *acta jure imperii* și *acta jure gestionis*, toate actele ilicite enumerate mai sus pot fi astfel privite ca acțiuni care reies din suveranitatea statului. Totodată, distincția dintre aceste două categorii este suficient de subtilă pentru a cauza dificultăți în clasificarea acțiunilor statului, mai ales când ele se referă la drepturile lui reale. Spre exemplu, bunurile imobile aflate cel puțin în utilizarea misiunilor diplomatice sunt exonerate de actele de executare a hotărârilor judiciare, indiferent de legitimitatea titlului persoanei private, încălcarea art. 6 și a art. 1 Protocol 1 fiind astfel proporționale¹⁵⁹. Totodată va fi considerată drept neproporțională ingerința ce rezultă din neplata compensației în locul restituirii bunului folosit de către misiunea diplomatică.¹⁶⁰

3.4. Cazuri speciale de răspundere extrateritorială

Activitatea extrateritorială a serviciilor de securitate a statelor. Această categorie de spețe se referă la recunoașterea jurisdicției extrateritoriale a statelor pentru acțiunile agenților săi,

cercetători „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei în contextul valorificării opțiunii europene: viziuni ale tinerilor cercetători”, Ediția a-VII, Chișinău, 30 mai 2013, Vol. I, p. 243-252.

¹⁵⁸ Speța *Jones ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea în din 14/01/2014, definitivă din 02/06/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-140005> (Vizitat la 25/03/2015).

¹⁵⁹ Speța *Manoilescu și Dobrescu c. României și Federației Ruse*, decizia din 03/03/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72683> (Vizitat la 25/03/2015); Speța *Kirovi c. Bulgariei și Turciei*, decizia din 02/10/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77726> (Vizitat la 25/03/2015).

¹⁶⁰ Speța *Vrioni și alții c. Albaniei și Italiei*, hotărârea din 29/09/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94452> (Vizitat la 25/03/2015).

săvârșite în scopurile justiției penale, cum ar fi aducerea forțată de pe teritoriul unui alt stat a unei persoane învinuite de săvârșirea vreunei infracțiuni sau acapararea unei nave maritime bănuite că transportă bunuri interzise în circuit.

Astfel, în speța *Ramirez Sanchez*¹⁶¹ reclamantul a fost arestat de către autoritățile sudaneze și transmis ofițerilor francezi, care l-au adus forțat pe o navă aeriană militară. Ultima a aterizat la baza militară din Franța, unde a fost înaintată învinuirea. Reclamantul a invocat încălcarea art. 3 și art. 5 CEDO, declarând că procedura de extrădare a fost ilegală. Fosta Comisie EDO a recunoscut jurisdicția Franței în actul de extrădare, statuând că din momentul în care a fost transmis ofițerilor francezi, reclamantul s-a aflat sub autoritatea, astfel „jurisdicția” statului reclamat. Într-o altă speță, unde reclamantul, fiind în Liechtenstein, a fost „păcălit” de autoritățile germane să ajungă pe o aeronavă care l-a adus la pragul judecătoriei germane, Curtea la fel a prezumat jurisdicția extrateritorială a Germaniei¹⁶². În mod similar, Curtea a recunoscut jurisdicția Turciei pentru acțiunea de arest efectuată de agenții săi, exercitată pe o aeronavă aflată pe teritoriul aeroportului din Nairobi (Kenya)¹⁶³, prezumând-o în mod expres. Prin urmare, în cazul arestărilor și capturărilor persoanelor, statul este perceput ca exercitând competențele sale suverane. Ori de câte ori o parte contractantă la CEDO a fost implicată în acte de extrădare „neordinară”, Înalta Curte a aplicat criteriul de autoritate agent-stat pentru a determina prezența jurisdicției statelor reclamate.

În cazul sechestrării navelor maritime în marea liberă, înregistrate sub pavilionul unui stat terț, Curtea de asemenea a pledat în folosul extrateritorialității jurisdicției statului. Astfel, în speța *Medvedyev ș.a. c. Franței*¹⁶⁴, constatând că Franța, prin faptul acaparării cu ajutorul forțelor speciale franceze a unei nave maritime înregistrate în Cambodgia, suspectate de transportarea substanțelor narcotice, a exercitat, cel puțin *de facto*, control deplin și exclusiv asupra navei respective, din momentul acaparării navei și până la transmiterea reclamanților autorităților franceze¹⁶⁵. Putem concluziona că, ori de câte ori statul exercită controlul asupra unei nave maritime sau aeriene, acesta va exercita jurisdicția în sensul art. 1 al CEDO, reieșind din autoritatea pe care o exercită asupra persoanelor. Pare a fi confuz, însă aici se utilizează un criteriu dublu: în privința navei – controlul efectiv, iar în privința persoanelor – autoritatea agent-stat. Însă, reieșind din faptul că art. 1 prevede „jurisdicția asupra persoanelor”, până la urmă se aplică cel de-al doilea criteriu.

¹⁶¹ Speța *Ramirez Sanchez c. Franței*...

¹⁶² Speța *Stoke c. Germaniei*, hotărârea din 19/03/1991. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57673> (Vizitat la 28/04/2014)

¹⁶³ Speța *Ocalan c. Turciei*, hotărârea din 12/05/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69022> (Vizitat la 28/04/2014)

¹⁶⁴ Speța *Medvedyev ș.a. c. Franței*, hotărârea din 29/03/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97979> (Vizitat la 28/04/2014)

¹⁶⁵ *Ibid.* para. 67

Exercitarea jurisdicției extrateritoriale a statelor prin acapararea navelor maritime poate fi privită și prin prisma protecției străinilor împotriva expulzării, fiind împiedicați să ajungă pe teritoriile statelor reclamate. Astfel, Curtea de multiple ori a stabilit jurisdicția statelor care acaparau nave maritime care transportau emigranți și îi aduceau la locul plecării¹⁶⁶.

Răspunderea statelor pentru actele cu efect extrateritorial. Această categorie de cazuri poate fi rezumată în felul următor: dacă acțiunea sau inacțiunea statului-parte, prin care persoana a fost expulzată sau extrădată, a provocat o ingerință ulterior comisă de către un alt stat, indiferent dacă acesta este sau nu parte la Convenție, va fi recunoscută încălcarea dreptului respectiv din partea primului stat, dacă el cunoștea sau trebuia să cunoască despre eventuala ingerință. Totodată, ea este mai puțin problematică din punct de vedere al „tehnicii juridice”, deoarece nu implică exercitarea extrateritorială a jurisdicției statelor-părți – nefiind necesară aplicarea criteriilor. Cu alte cuvinte, se angajează răspunderea indirectă a ultimilor, reieșind din riscurile în privința actelor ilicite, care pot fi săvârșite de un stat terț. Precedentele enumerate sunt deosebit de relevante și pentru protecția refugiaților.

Convenția nu garantează dreptul de a nu fi extrădat *per se*, însă Curtea poate interzice extrădarea persoanei în calitate de măsură provizorie pentru protecția drepturilor care fac parte din nucleul dur, iar apoi se expune asupra consecințelor extrădării, deci dacă ar exista riscul rezonabil ca reclamantul să fie supus torturii, tratamentelor inumane sau degradante, sau pedepsei capitale. Riscul în privința tratamentelor contrarii CEDO se evaluează în raport cu statul unde reclamantul urmează a fi extrădat, în dependență de legislația, practica de aplicare a acesteia și reputația statului în domeniul protecției drepturilor omului. Obligația de a dobândi astfel de informație, deci de a cunoaște riscurile cărora va fi supus extrădatul, o are în primul rând partea contractantă.

În mod primordial, ne referim la cazurile de extrădare a persoanelor dintr-un stat-parte la CEDO într-un stat terț. Astfel, în speța notorie *Söering c. Regatului Unit*¹⁶⁷, reclamantul fusese învinuit de săvârșirea omorului în SUA. Aflându-se în Regatul Unit, SUA a solicitat extrădarea acestuia. Reclamantul s-a adresat către Curte invocând, *inter alia*, încălcarea art. 3 în eventualitatea extrădării, deoarece ar fi existat riscul real de fi supus pedepsei capitale, și anume a fenomenului de „culoar al morții”, care poate fi descris ca și o combinație de circumstanțe degradante la care ar fi fost expus reclamantul dacă ar fi extrădat și ar fi în așteptarea pedepsei

¹⁶⁶ Speța *Xhavara ș.a. c. Italiei și Albaniei*, decizia din 11/01/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-31884> (Vizitat la 30/04/2014); Speța *Hirsi Jamaa ș.a. c. Italiei*, hotărârea din 23/02/2012. În baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109231> (Vizitat la 30/04/2014)

¹⁶⁷ Speța *Soering c. Regatului Unit*, hotărârea din 07/07/1989. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57619> (Vizitat la 03/05/2014)

capitale pentru omorul săvârșit¹⁶⁸. Astfel, nu era disputată însăși pedeapsa capitală, Curtea fiind realistă în evaluarea prohibiției *de facto* (pentru timpul emiterii hotărârii) a pedepsei penale la nivel regional, dar și a recunoscut că statele contractante n-o pot impune altor state. Totodată, în pofida perfecțiunii aparente a sistemului judecătoresc american, Curtea a purces la examinarea circumstanțelor individuale ale reclamantului, și dacă ele, fiind coroborate cu „culoarul morții” și termenul îndelungat dintre condamnare și executare a pedepsei, ar putea constitui o încălcare a art. 3. Prin urmare, s-a ajuns la următoarea concluzie: „având în vedere perioada îndelungată petrecută în culoarul morții în astfel de condiții extreme, suferința așteptării executării pedepsei cu moartea, precum și circumstanțele personale ale solicitantului, în special vârsta lui și starea psihică la momentul infracțiunii, extrădarea reclamantului în SUA l-ar expune la un risc real de tratament peste limitele pragului art. 3. Scopul legitim de extrădare ar putea fi realizat prin alte mijloace”¹⁶⁹. Este important de menționat, că culoarul morții reprezintă doar o latură caracteristică pedepsei capitale. În pofida vechimii hotărârii Curtea nu a dat o interpretare extensivă raționamentul său. Astfel, Curtea nu a considerat drept o încălcare a art. 3, extrădarea în SUA, unde persoana ar risca privarea de libertate pe viață într-un penitenciar securizat la maxim, cu posibilități limitate de comunicare¹⁷⁰. De asemenea, Curtea a declarat inadmisibilă cererea, prin care se invocă riscul reclamantului de a fi supus torturii după extrădarea în SUA¹⁷¹.

În general, Curtea analizează obiectiv condițiile generale și starea protecției drepturilor fundamentale în țările unde persoanele urmează să fie extrădate. Astfel, într-un alt caz corelat extrădării, reclamantul, având statut de refugiat în Regatul Unit, conform legislației britanice și acordurilor bilaterale dintre ultimul și Iordania, unde urma să fie extrădat, fiind condamnat *in absentia* în cel de-al doilea stat. Având de gând să conteste sentința, el a invocat încălcarea art. 6, în privința riscului de a fi supus torturii în procesul rejudecării. Curtea a admis argumentul dat, reieșind din practicile din Iordania în acest sens, utilizând testul de „refuz flagrant al justiției”¹⁷². Iar într-o speță recentă împotriva Federației Ruse, Înalta Curte a stabilit că extrădarea unui cetățean kârgâz din Rusia în Kârgâzstan ar constitui o încălcare a art. 3 din cauza informațiilor

¹⁶⁸ *Idem*, para. 81.

¹⁶⁹ *Idem*, para. 111.

¹⁷⁰ Speța *Babar Ahmad ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 10/04/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-110267> (Vizitat la 04/05/2014); Speța *Harkins and Edwards c. Regatului Unit*, hotărârea din 17/01/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108599> (Vizitat la 04/05/2014)

¹⁷¹ Speța *Al-Moayad c. Germaniei*, decizia din 20/02/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-79710> (Vizitat la 04/05/2014)

¹⁷² Speța *Othman (Abu Qatada) c. Regatului Unit*, hotărârea din 17/01/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108629> (Vizitat la 07/05/2014)

negative despre protecția generală a drepturilor omului și probabilitatea înaltă că reclamantul va fi supus unui tratament contrar art. 3¹⁷³.

Urmează a fi atrasă atenția și la fapta incriminată pentru care se cere extrădarea, în raport cu pedeapsa pe care va fi pasibil s-o ispășească extrădatul. Într-o speță recentă împotriva Letoniei, reclamantul a invocat că percepția în justiția americană a crimelor cibernetice, pentru comiterea cărora el era învinuit, este echivalentă crimelor de terorism, astfel că el ar putea fi supus tratamentelor degradante în sensul art. 3 și ulterior pedepsit cu privațiune de libertate pe-un termen care considerabil depășea termenul prevăzut în legea penală letonă. Curtea nu a găsit vreun temei să considere că persoana ar fi supusă maltratării, nici nu a considerat pedeapsa disproporțională¹⁷⁴. *Per a contrario*, rațiunea ar fi opusă dacă reclamantul totuși ar fi supus extrădării pentru crime legate de practici teroriste.

Mai mult, Curtea a pedepsit înaltele părți contractante și pentru permiterea – deci inacțiunea, în privința – practicilor americane de „extrădare extraordinară” (*extraordinary rendition*), soldate cu încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale, care reprezintă transferul extrajudiciar al persoanelor de sub jurisdicția teritorială ai unui stat spre un alt stat, cu scopul de a deține și interoga persoana în afara cadrului legal „obișnuit”, unde persoana deținută este supusă riscului real de aplicare a torturii, tratamentelor crude inumane sau degradante, posibilitatea încălcării art.3 al Convenției având probabilitate avansată¹⁷⁵.

În 2001 președintele SUA George W. Bush a împuternicit Agenția Centrală de Inteligență (în continuare – CIA) să desfășoare așa-numitul program „*High Value Detainees*” (Deținuți de valoare înaltă), care presupunea capturarea extrateritorială secretă a persoanelor suspectate de a fi implicate în acte de terorism împotriva SUA, cu detenția clandestină a acestora în cadrul bazelor militare ale SUA sau ale altor state, dar aflate la dispoziția SUA, unde persoanele puteau fi interogate în cel mai „eficient” mod, cu aplicarea tehnicilor nu tocmai ortodoxe de interogare. Detenția suspectilor era efectuată extrateritorial pentru a nu le fi aplicate drepturile constituționale, dar și acele garantate prin tratatele internaționale (cum ar fi Convenția împotriva torturii), din partea SUA tradițional emanând scepticism în privința obligațiilor sale extrateritoriale din domeniul drepturilor omului. Prin urmare, persoanele erau lipsite de drepturi elementare rezultate din aplicarea tehnicilor de tortură; audierea cazurilor acestora doar de către comisii militare, formate din ofițeri militari, care puteau accepta probele dobândite prin tortură,

¹⁷³ Speța *Mamadaliyev c. Federației Ruse*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145746> (Vizitat la 25/07/2014)

¹⁷⁴ Speța *Čalovskis c. Letoniei*, hotărârea din 24/07/ 2014, para. 136-147. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145791> (Vizitat la 25/07/2014)

¹⁷⁵ Speța *El-Masri c. Fostei Republice Iugoslave a Macedoniei*, hotărârea din 13/12/2012, para. 218. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115621> (Vizitat la 07/05/2014)

detenția suspectilor era efectuată în lipsa drepturilor *habeas corpus*, fiind lipsiți de libertate în mod arbitrar, pentru perioade mai mari de 10 ani.

Astfel, reclamantul – cetățean german, trecând vama macedoneană, a provocat suspiciuni în privința pașaportului său eliberat de autorități¹⁷⁶. El a fost adus forțat într-o cameră de hotel din Skopje în mod secret, deci în afara cadrului legal, unde a fost ținut 30 de zile, fiind amenințat cu arme de foc când a încercat să evadeze. Ulterior autoritățile l-au adus forțat în aeroportul din Skopje, unde i-au fost provocate leziuni corporale, și a fost îmbarcat pe o aeronavă CIA. Ulterior, a fost transportat în Kabul (Afghanistan), unde s-a aflat cinci luni. După ce CIA l-a escortat în Germania, reclamantul a adus la cunoștința procurorului public al orașului Skopje faptul că a fost maltratată de către agenții de stat macedoneni, primind refuz de la autorități în privința investigării faptelor invocate. Luând în considerare ineficiența ultimei, Curtea a statuat *inter alia* încălcarea obligației procedurale care reiese din art. 3, iar în privința capătului material al art. 3 a fost constatată răspunderea Macedoniei pentru acțiunile agenților din hotel, torturarea reclamantului în aeroportul Skopje și extrădarea lui în afara cadrului legal, el astfel fiind supus riscului tratamentului contrar art. 3. În speța dată poate fi observat cum acțiunile, iar apoi și omisiunile Macedoniei în privința unei persoane, au servit ca temei pentru răspunderea ei și în privința acțiunilor agenților aflați sub autoritatea SUA, respectiv și jurisdicția ultimei (pentru că sistemul lor judiciar e mai democratic decât executivul). Într-un mod similar, Curtea a stabilit răspunderea Maltei pentru emiterea ilicită al actului de arest, în temeiul căruia reclamantul a fost deținut neîntemeiat în Spania¹⁷⁷.

În 2 spețe recente Curtea a avut o abordare extrem de critică în privința procedurilor de extrădare extraordinară, fascinante atât din punct de vedere substanțial, cât și procedural.

În fapt este vorba despre reclamanții *Al-Nashiri*¹⁷⁸ și *Husayn*¹⁷⁹, ambii fiind supuși extrădării extraordinare în anul 2002 din Emirate Arabe Unite și, respectiv, Pakistan. Au fost în mod separat transferați la mai multe baze militare secrete: „Salt Pit” din Afghanistan, „Cat's eye” din Tailanda, România¹⁸⁰, iar spre sfârșitul aceluiași an au fost mutați la baza militară poloneză de lângă Stare Kiejkuty, unde au fost deținuți până în iunie 2003 cu transportarea ulterioară spre baza militară americană Guantanamo Bay din Cuba, acolo fiind deținuți și la data emiterii hotărârii – 24 iunie 2014. Aceasta înseamnă că reclamanții timp de 12 ani au fost privați de

¹⁷⁶ *Idem*.

¹⁷⁷ Speța *Stephens c. Maltei*, hotărârea din 21/04/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-92351> (Vizitat la 07/05/2014)

¹⁷⁸ Speța *Al Nashiri c. Poloniei*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146044> (Vizitat la 25/07/2014)

¹⁷⁹ Speța *Husayn (Abu Zubaydah) c. Poloniei*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146047> (Vizitat la 25/07/2014)

¹⁸⁰ Curtea urmează să examineze speța cu circumstanțe similare, intentată de către reclamantul *Al Nashiri* împotriva României. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=002-7210> (Vizitat la 25/07/2014)

libertate ilegal, fără înaintarea învinuirii și lipsiți de garanții procedurale fundamentale și deținuți *incommunicado*. Nemijlocit reclamanții se aflau în contact doar cu agenții americani. Ei au invocat încălcarea Convenției pe mai multe capete, de către Polonia în calitate de complice”¹⁸¹, pentru ajutorul prestat în exercitarea actelor extrateritoriale ale SUA față de reclamanți, în timpul aflării acestora pe teritoriul Poloniei și în privința consecințelor permiterii transferului acestora spre baza Guantanamo Bay. Curtea a considerat că survolarea spațiului aerian polonez și aterizarea avionului CIA (care i-a transportat pe reclamanți) pe teritoriul Poloniei și controlul permiselor secrete de lângă Stare Kiejkuty nu putea fi efectuată fără consimțământul preexistent al acestui stat. Reieșind din informația răspândită despre relele tratamente și abuzurile bănușilor în comiterea actelor de terorism de către autoritățile americane, guvernul polonez trebuia să-și dea seama că, prin ajutorul acordat părții americane, el a expus reclamanții riscurilor tratamentelor contrare Convenției¹⁸². Deci Polonia în mod direct nu era implicată în comiterea actelor internaționale ilicite, ci doar a asistat SUA în comiterea acestora. Prin urmare, acestui stat i-au fost imputabile acțiunile SUA, care nu puteau fi exercitate fără ajutorul logistic prestat de partea poloneză.

Curios este faptul că guvernul polonez a refuzat în mod repetat să producă probele solicitate de Înalta Curte, ridicând problema confidențialității datelor privind detenția și existența bazei secrete americane, bazându-se doar pe legislația internă poloneză. Polonia a condiționat producerea probelor de limitarea administrării copiilor acestora doar judecătorilor Curții care nemijlocit erau preocupați de soluționarea speței, iar copiile să fie transmise doar reprezentanților polonezi ai reclamanților. Luând în considerare că sarcina probațiunii în privința încălcării articolelor 2 și 3 îi revine statului, faptul netransmiterii probelor a stârnit mai multe consecințe. În primul rând, Curtea a stabilit încălcarea obligației procedurale a statului ce reiese din art. 38 al Convenției, care prevede obligația înaltelor părți contractante de a colabora cu Înalta Curte oricând ea o solicită, inclusiv prin producerea probelor. Evident că argumentul potrivit căruia legislația națională a Poloniei limita transmiterea datelor calificate de către ea drept „secrete” a fost respins. În al doilea rând, Curtea și-a bazat raționamentul, în legătura cu drepturile încălcarea cărora a fost invocată, preponderent pe rapoartele organizațiilor internaționale, precum: Parlamentul European, rapoartele și rezoluțiile APCE a CoE și a AG a ONU. Un loc separat în administrarea probatoriului l-au ocupat rapoartele CICR și ale CIA prin care cu lux de amănunte s-a demonstrat faptul aflării reclamanților în custodia CIA și „tehnicile de investigație” utilizate pentru dobândirea probelor împotriva lor. În al treilea rând, din cauza

¹⁸¹ Proiectul C.D.I. privind răspunderea statelor pentru faptele internaționale ilicite prevede în art.16:

“ Un stat care ajută sau asistă un alt stat în comiterea unui act internațional ilicit de către acesta din urmă este responsabil la nivel internațional pentru acest lucru dacă: (a) statul face acest lucru cunoscând circumstanțele actului internațional ilicit; și (b) actul ar fi ilicit pe plan internațional în cazul comiterii de către acest stat.”

¹⁸² Speța *Husayn...* para. 444; Speța *Al Nashiri...* para. 442.

faptului că guvernul polonez nu a prezentat probe pentru contestarea datelor din rapoartele prezentate de reclamanți și reticenței de a colabora, el inițial s-a aflat pe poziții procedurale mai „slabe” decât reclamanții. Curtea a stabilit că deși reclamanții urmează să facă dovada *prima facie* în privința pretensei încălcări, ea va trage concluzii puternice din faptul că guvernul reclamat refuză să furnizeze probe de importanță crucială, prin care ar aduce explicații solide asupra faptelor invocate de către reclamanți¹⁸³, chiar și în lipsa probelor directe în privința transportării reclamanților spre Polonia.

Din punct de vedere substanțial, spețele în cauză prezintă nu mai puțin interes. Curtea a stabilit încălcarea art. 3 sub aspect procedural și pe 2 capete sub aspect material. Sub aspect procedural s-a constatat lipsa unei investigații eficiente în privința alegerii de extrădare extraordinare cu detenție subsecventă a persoanelor pe teritoriul Poloniei. Deși în 2008 organele de procuratură naționale au început o astfel de investigație, ea nu a putut fi considerată promptă, deoarece reclamanții au fost deținuți în Polonia în 2002-2003. Și nici efectivă deoarece până în momentul emiterii hotărârii Înaltei Curți investigația respectivă nu a avut vreun rezultat, iar datele despre investigație erau secrete. Reamintim că reieșind din confidențialitatea documentelor relevante investigației, guvernul polonez nu a prezentat Curții nici un fel de date specifice. În legătură cu absența unei anchete eficiente, Curtea a subliniat obligația pozitivă a înaltei părți contractante de a adopta și implementa măsurile de protecție a resortisanților împotriva potențialelor abuzuri din partea serviciilor secrete, prezența cărora în sistemul de drept polonez a fost pusă sub întrebare¹⁸⁴. În baza lipsei investigației efective Înalta Curte a stabilit și încălcarea art. 13 a Convenției¹⁸⁵.

Sub aspect material, Curtea a stabilit încălcarea art. 3 în baza tratamentelor aplicate reclamanților pe durata custodiei acestora la baza militară poloneză. Curtea a considerat suficiente în acest sens raporturile CIA și a CICR, în care, *inter alia*, au fost stabilite următoarele metode de tratament: execuții simulate, inclusiv cu utilizarea unei bormașini în timp ce interogatul stătea în picioare cu ochii legați; pozițiile stresante; amenințări în privința membrilor familiei, împingerea în perete ș.a., gravitatea acestora fiind astfel suficientă pentru a fi calificate drept tortură în sensul art. 3. A fost stabilită încălcarea art. 3 și pe capătul riscului la care au fost expuși reclamanții prin transportarea ulterioară a acestora din Polonia¹⁸⁶. În privința „admiterii” transportării ulterioare a reclamatului Al Nashiri, Curtea a constatat și încălcarea art. 1 a Protocolului 6 din motivul riscului real de a fi supus pedepsei capitale în urma procesului în fața

¹⁸³ Speța *Al Nashiri*...para. 395.

¹⁸⁴ *Idem*, para. 488.

¹⁸⁵ *Idem*, para. 550.

¹⁸⁶ Speța *Al Nashiri*...para. 518; Speța *Husayn*...para. 51.

comisiei militare¹⁸⁷, ceea ce relevă o abordare originală a problemei extradării persoanelor în SUA.

O dată fiind dovedit faptul detenției secrete a reclamanților, Curtea a constatat răspunderea Poloniei și pentru încălcarea art. 5 pentru perioada detenției și transferului acestora de pe teritoriul polonez, privațiunea de libertate fiind ilicită datorită însăși naturii extradării extraordinare, care presupune lipsirea individului de garanțiile procedurale esențiale¹⁸⁸. Reclamanții au fost deținuți *incommunicado*, deci privați de dreptul de a menține legături cu lumea exterioară, cu familiile lor, ceea ce a constituit o încălcare dreptului la viață privată prevăzut de art.8¹⁸⁹. În perioada detenției, reclamanții au fost interogați de comisia militară americană compusă din ofițeri militari, care erau împuterniciți să condamne persoanele chiar și prin utilizarea probelor dobândite în urma actelor de tortură, ceea ce a constituit refuz flagrant al justiției, respectiv încălcarea art.6 §1¹⁹⁰.

Cea mai stringentă problemă a speței, cu toată complexitatea sa, a fost absența și reticența guvernului în stabilirea unor măsuri de control a statului asupra acțiunilor serviciilor de securitate, dacă ar fi să neglijăm interesele politice care ar putea fi implicate într-o asemenea situație. Totuși, dacă statul și-ar fi onorat obligația pozitivă de a constitui mecanisme eficiente de prevenire a cazurilor de detenție secretă, atunci și celelalte consecințe negative ar fi fost anihilate. Regretabil însă, luând în considerare specificul serviciilor de securitate, detenția secretă a persoanelor este un efect iminent existenței acestora, iar actele de tortură nu reprezintă o practică rară pentru dobândirea informației, ceea ce nicidecum nu înlătură obligațiile pozitive menționate mai sus.

Activitatea misiunilor diplomatice în străinătate și relațiile diplomatice ale statelor.

Activitatea misiunilor diplomatice reprezintă o excepție clasică de la principiul teritorialității, Curtea având în acest sens o practică veche de recunoaștere a jurisdicției statelor pentru actele agenților diplomatici și consulari, ei fiind reprezentanți *ex lege* ai statului respectiv. Extrateritorialitatea CEDO în astfel de cazuri se manifestă prin efectul pe care îl are un stat asupra unei alte entități statale, de regulă această influență fiind abstractă.

Astfel, „X” a fost sub jurisdicția Germaniei, invocând conspirarea consulului german din Maroc pentru a forța expulzarea lui din acel stat, cu încălcarea art. 3 al Convenției¹⁹¹. Curtea a abordat problema prin prisma cetățeniei, statuând că datorită statutului special pe care îl au cetățenii unui stat, ultimul poate să exercite jurisdicția asupra acestora și în afara teritoriilor sale.

¹⁸⁷ Speța *Al Nashiri*...para. 578.

¹⁸⁸ Speța *Al Nashiri*...para. 530-531; Speța *Husayn*...para. 524-526.

¹⁸⁹ Speța *Al Nashiri*...para. 539; Speța *Husayn*...para. 533.

¹⁹⁰ Speța *Al Nashiri*...para. 567-568; Speța *Husayn*...para. 553-554.

¹⁹¹ Speța *X. c. Germaniei*, decizia din 25/09/1965. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-82912> (Vizitat la 30/04/2014)

În mod similar, a fost angajată răspunderea extrateritorială a Regatului Unit pentru acțiunile extrateritoriale ale consulului britanic, care trebuia să intervină în favoarea lui „X”, cetățean britanic angajat într-o dispută asupra custodiei copilului comun cu soțul ei iordanian¹⁹². În aceste două spețe a fost aplicat criteriul de *autoritate agent-stat*, Convenția fiind aplicabilă doar în privința acțiunilor agenților consulari (diplomatici).

Situația este diferită în condițiile în care o persoană se află în oficiul consular, ultimul fiind perceput ca și o entitate separată. Astfel, Comisia a stabilit că 18 reclamanți s-au aflat sub jurisdicția Danemarcei, când au încercat să evadeze din Republica Democrată Germană în Republica Federativă Germană prin ambasada Danemarcei din Berlin, unde au solicitat negocieri cu autoritățile competente ai RDG pentru a părăsi țară. Ulterior ambasadorul a apelat la serviciul de poliție al RDG, reclamanții ca urmare fiind deținuți și interogați. Localurile misiunii diplomatice daneze erau inviolabile pentru autoritățile RDG. Astfel, s-a exercitat autoritate exclusivă asupra persoanelor și bunurilor acestora¹⁹³. Atunci, când persoanele și bunurile private se află în spațiile protejate în lumina dreptului diplomatic și consular, ele se vor afla sub jurisdicția statului respectiv.

Mai mult, jurisdicția va fi recunoscută și atunci când statul nu ia măsuri diplomatice suficiente pentru a proteja corespondența de la intervenția autorităților dintr-un alt stat¹⁹⁴.

În cauzele care țin de contestarea actelor din raporturile de muncă ale reprezentanțelor diplomatice ale statelor cu angajații săi, Curtea aplică testul clasic de proporționalitate atunci când persoanele apelează la instanțele de judecată naționale. Astfel, fiind concediată din funcția de contabil-șef, de la ambasada Kuweitului din Franța, reclamanta a contestat actul în instanțele franceze. Cererea sa a fost respinsă la nivel național, autoritățile franceze invocând imunitatea jurisdicțională a Kuweitului. Ulterior reclamanta s-a adresat Curții, invocând încălcarea art. 6. Înalta Curte a reieșit din funcțiile pe care le-a exercitat reclamanta, stabilind că competențele de muncă ale reclamantei nu puteau constitui *acta jure empirii* (acte de suveranitate), și nici una din obligațiile ei nu aduceau atingere intereselor suverane ale Kuweitului¹⁹⁵, fiind astfel constatată o încălcare disproporționată a art.6 § 1 din CEDO. La aceeași concluzie a ajuns Curtea și în cazul

¹⁹² Speța *X. c. Regatului Unit*, decizia din 15/12/1977. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-74380> (Vizitat la 30/04/2014)

¹⁹³ Speța *M. c. Danemarcei*, decizia Comisiei EDO din 14/10/1992. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-1390> (Vizitat la 02/05/2014)

¹⁹⁴ Speța *Bertrand Russell Foundation ltd. c Regatului Unit*, decizia Comisiei EDO din 02/05/1978. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-73447> (Vizitat la 02/05/2014)

¹⁹⁵ Speța *Sabeh El Leil c. Franței*, hotărârea din 29/06/2011. Para. 61-67. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105378> (Vizitat la 02/05/2014)

întârzierii plății salariilor persoanei, care era angajată în calitate de fotograf la ambasada SUA din Viena¹⁹⁶.

Este evident faptul că pentru a „înlătura” imunitatea, Curtea și-a bazat raționamentul pe distincția dintre *acta jure empirii* și *acta jure gestionis* din perspectiva statului a cărui imunitate a invocat-o guvernul reclamat.

Curtea a stabilit încălcarea art. 6 și în cazul neexaminării cererii de către instanța națională din cadrul Federației Ruse, prin care s-a solicitat achitarea datoriei de la ambasada Republicii Democratice a Coreei de Nord¹⁹⁷. Datoria a apărut în urma unui împrumut acordat de către o persoană fizică Consilierului comercial al ambasadei coreene. Raționamentul Curții a fost asemănător cu cel precedent, încheierea contractului de împrumut (de altfel ca și a oricărei tranzacții comerciale) fiind un *acta jure gestionis* – ceea ce constituie o excepție rezonabilă de la principiul imunității jurisdicționale absolute a statului.

Din practica enunțată rezultă că înaltele părți contractante nu pot invoca imunitatea altor state, analogic și organizații internaționale, atunci când sunt lezate drepturile și libertățile fundamentale ale persoanelor prin *acta jure gestionis* (din sfera raporturilor private).

¹⁹⁶ Speța *Wallishauer c. Austriei*, hotărârea din 17/07/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=002-6294> (Vizitat la 02/05/2014)

¹⁹⁷ Speța *Oleynikov c. Rusiei*, hotărârea din 14/03/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-117124> (Vizitat la 03/05/2014)

3. ÎNTINDEREA OBLIGAȚIEI POZITIVE A STATELOR POTRIVIT CEDO

3.1. Structura obligației pozitive

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a dezvoltat o practică judiciară particulară pe terenul obligațiilor pozitive ale statelor în materia protecției drepturilor materiale garantate de CEDO. Ea a stabilit pe cale jurisprudențială că statele contractante sunt obligate să asigure o garantare eficientă exercițiului drepturilor și libertăților consacrate de Convenția Europeană contra arbitrariului, acordând protecție atât împotriva ingerințelor persoanelor private, cât și împotriva imixtiunilor din partea agenților statului. Deși textul Convenției nu stabilește *in terminis* obligații pentru statele-părți de a garanta anumite drepturi și libertăți consacrate, Curtea de la Strasbourg în virtutea rolului unic ce-i revine de a interpreta prevederile convenționale, a conchis că asemenea obligații sunt inerente sistemului de protecție european al drepturilor omului, însăși autorii CEDO în *travaux préparatoires*¹⁹⁸ asupra art. 1 operând cu sintagma „*Orice stat-parte la prezenta Convenție garantează tuturor persoanelor în limitele teritoriului său următoarele drepturi...*”, însă ulterior înlocuind-o cu prezenta variantă “*Înaltele părți contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în Titlul I al prezentei Convenții*”.

Neprescrierea expresă a obligațiilor pozitive de textul CEDO a condiționat afirmarea ideii precum că punerea pe seama statelor a respectivelor obligații se contrabalansează de recunoașterea unei largi marje de apreciere în a adopta măsuri concrete pentru a eficientiza protecția drepturilor fundamentale. În acest sens, nu odată s-a notat că deși obligațiile pozitive la care sunt ținute statele-părți nu sunt conținute în mod expres în textul Convenției, și având în vedere că acestea pot pune pe seama statelor sarcini considerabile financiare sau organizaționale, este justificat faptul că Curtea a combinat introducerea conceptului de obligații pozitive cu admiterea unei largi marje de apreciere respectivelor state pentru a determina care anume măsură de acțiuni afirmative se cere pentru ca dreptul sau libertatea vizată să fie eficientă.¹⁹⁹

Astfel, deși statele-părți au fost impuse să respecte anumite obligații pozitive întru asigurarea protecției eficiente a drepturilor omului, ele au fost autorizate la un câmp discreționar larg în ceea ce privește alegerea mecanismelor și metodelor concrete în acest sens.

¹⁹⁸ Travaux préparatoires la art. 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. [on-line]: [http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART1-COUR\(77\)9-EN1290551.PDF](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART1-COUR(77)9-EN1290551.PDF) (Vizitat la 25/03/2015).

¹⁹⁹ Dijk v. P. *Op. Cit.* p. 22.

Oricum însă Curtea de Strasbourg, în virtutea rolului superior de supraveghere, și-a conservat competențele de a verifica dacă respectivele mecanisme și metode concrete adoptate de state-părți au fost suficiente și concludente pentru a eficientiza protecția unui drept sau a unei libertăți la cazul unui anumit reclamant, ce invocă nerespectarea de către statul respondent a obligațiilor pozitive ce-i revin în baza CEDO.

Cu toate că termenul de obligație pozitivă este des folosit în deciziile Curții, o definiție generală nu a fost elaborată. Însă o astfel de definiție poate fi ușor reconstituită având în vedere jurisprudența degajată de forul european. În cauza de referință *Afacerea lingvistică belgiană*²⁰⁰, reclamanții, luând ca bază pentru plîngerile lor, au susținut că astfel de obligații ar trebui să fie recunoscute ca ”obligații de a face ceva”. Curtea a refuzat să aprobe acest punct de vedere juridic și a preferat să constate că dispoziția invocată de art. 2 din Protocolul nr. 1 (dreptul la instruire) prin natura sa impune reglementarea de către stat.

Abia în speța *Aireyc. Irlandei*²⁰¹ în 1979, Curtea Europeană a pus bazele reale ale obligației pozitive condamnămnd nu un obstacol pozitiv reprezentat de stat, dar pasivitatea sa care a cauzat obstrucție în exercitarea efectivă a unui drept garantat. În opinia Curții Europene, prima caracteristică a obligațiilor pozitive este faptul că acestea, în practică, impun autorităților naționale să ia măsurile necesare pentru a proteja un drept sau, mai precis, să adopte măsuri rezonabile și adecvate pentru a proteja drepturile individului.

Dacă ne referim la structura și caracterele obligațiilor pozitive, urmează să evidențiem că ultimele sunt indivizibile și de fapt presupun îndatoriri fundamentale pentru statele semnatare ce constau în fie a proteja, fie a îndeplini. Obligația de a proteja cere statului să prevină terții de la ingerință în drept; iar obligația de a îndeplini cere fie să asigure dreptul în mod direct, fie să faciliteze dispoziția asistând indivizii sau comunitățile în crearea propriilor prevederi – la fel cere statului să promoveze dreptul răspândind informația și educând cetățenii despre drepturile ce li sunt recunoscute.

Având în vedere jurisprudența actuală dezvoltată de Curte, diversitatea măsurilor pe care statele sunt obligate să le întreprindă este una impresionantă, aici incluzându-se obligația de a adopta un cadru juridic eficient pentru a proteja drepturile garantate; îndatoririle de a investiga plîngerile precum că anumite drepturi au fost încălcate; obligația de a lua măsuri operative în anumite cazuri pentru a proteja persoanele de încălcări ale drepturilor lor; îndatoririle de a

²⁰⁰ Speța referitoare la anumite aspecte de utilizare a limbilor în cadrul educației în Belgia c. Belgiei (*Afacerea lingvistică belgiană*), hotărârea din 23/07/1968. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57525> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁰¹ Speța *Airey c. Irlandei*, hotărârea din 09/10/1979. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57420> (Vizitat la 25/03/2015).

furniza informații cu privire la amenințările la adresa drepturilor individuale; obligația de a furniza resurse și pregătire, precum și altele²⁰².

Obligațiile pozitive sunt indeterminate, planificate și necesită resurse, precum și cer realizare treptată odată cu disponibilitatea resurselor. Afirmarea că o obligație este indeterminată pretinde că este imposibil de definit ceea ce un organ trebuie să întreprindă pentru a executa obligația. Indeterminarea poate denota imprecizia sau incomensurabilitatea și neînțelegerea radicală. Imprecizia presupune că conținutul obligației nu poate fi derivat din cadrul dreptului. Spre exemplu, protecția împotriva sărăciei nu concretizează minimul necesar. Incomensurabilitatea este mai problematică deoarece înseamnă că diferite valori sau bunuri nu pot fi măsurate de același sistem de calcul²⁰³.

Obligația de a proteja

Această obligație presupune că statul trebuie să protejeze indivizii de încălcarea drepturilor lor de către alți indivizi. Dar protejând drepturile unei persoane X, statul trebuie să ia în considerare că persoana Y la fel are drepturi. Însă protejarea lui X nu trebuie să fie efectuată prin constrângerea exagerată asupra lui B.

Curtea Europeană s-a confruntat pentru prima dată cu asemenea o situație sub incidența dreptului de asociere. În speța *Platform "Arzte fur das Leben" c. Austriei*²⁰⁴, în care o demonstrație împotriva avorturilor a fost întreruptă de o demonstrație în susținerea acestora. Demonștrării (X) au pretins că guvernul austriac a eșuat să protejeze dreptul lor față de contra-demonștranți (Y). Primul principiu identificat de Curte a fost obligația de a proteja demonștrării față de alții, și anume: "într-o democrație dreptul de a contramanifesta nu se poate extinde la împiedicarea exercitării dreptului de a manifesta. Într-adevăr, libertatea efectivă de întrunire pașnică nu poate, prin urmare, să fie redusă la o simplă obligație din partea statului de a nu interveni".

O analiză similară poate fi aplicată în privința art. 2 – dreptul la viață. În cauza *Osman c. Regatului Unit*²⁰⁵, reclamantii (X) au afirmat că autoritățile au eșuat să-i protejeze de infractor (Y) în ciuda că existau indicii clare că ultimul reprezenta o amenințare serioasă la adresa siguranței fizice a lor. Aici Curtea Europeană a identificat două principii majore. Primul este obligația de a-l proteja pe X de Y luând măsuri preventive. Al doilea este obligația de restrângere respectând drepturile lui Y. Ambele principii trebuie optimizate prin prisma constrângerilor de

²⁰² O'Connell R. Releasing political equality: the European Court of Human Rights and positive obligations in a democracy. In: Northern Ireland Legal Quarterly, 2010, no. 61 (3), p. 263-279.

²⁰³ Fredman S. Human Rights Transformed: Positive rights and positive duties. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 71

²⁰⁴ Speța Platform "Arzte fur das Leben" c. Austriei, hotărîrea din 21/06/1988. În baza de date HUDOC [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57558> (vizitat la 15/05/2015)

²⁰⁵ Speța Osman c. Regatului Unit, hotărîrea din 28/10/1998. În baza de date HUDOC [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58257> (vizitat la 15/05/2015)

fapt, cum ar fi ”dificultățile implicate în politica societăților moderne și imprevizibilitatea comportamentului uman”.

Cât privește art. 3, Curtea în speța *Z și alții c. Regatului Unit*²⁰⁶ a repetat că articolul dat interzice în termeni absoluți tortura și tratamentul sau pedepsele inumane sau degradante. Obligația statului în acest caz este de a lua măsuri ce garantează că indivizii din jurisdicția sa nu sunt supuși torturii sau tratamentelor inumane, inclusiv astfel de tratamente nu sunt administrate de persoane private.

Obligația de a îndeplini

Indeterminarea este cel mai des invocată în privința obligațiilor de a îndeplini. Pentru respingerea acestei acuzații este necesar de a separa dreptul protejat de obligația aferentă acestuia. Dreptul este scopul, iar obligația este mijlocul de realizare. Dreptul poate să nu fie îndeplinit imediat, fie că alte principii au prioritate, fie că resursele necesare nu sunt disponibile. Totuși dreptul nu poate fi redus la o simplă aspirație. Există în continuare o obligație de a realiza dreptul: faptul că obligația este complexă și supusă factorilor concurenți nu este motiv pentru reducerea importanței dreptului. Scopul este de a-l optimiza la cel mai înalt nivel legal și material posibil.

Obligațiile pozitive au ca scop să asigure tuturor abilitatea de a-și exercita drepturile. Din acest scop pot fi deduși patru parametri. Primul este efectivitatea – indiferent de nivelul garantării reale la un anumit moment sau indiferent de pașii întreprinși pentru auto-garantare, acestea trebuie să fie adecvate și să urmărească realizarea dreptului. Al doilea – participarea – implicarea celor afectați în proces este esențială pentru că rezultatul să fie semnificativ. Al treilea – răspunderea – autoritățile trebuie să fie în state să explice și să justifice pașii întreprinși pentru optimizarea dreptului. Al patrulea parametru este egalitatea – obligațiile pozitive trebuie concentrate asupra persoanelor dezavantajate, care nu se pot bucura de drepturile lor în aceeași măsură ca ceilalți.

Spre exemplu, în speța *Airey c. Irlandei* citată supra, Curtea de la Strasbourg a recunoscut că dreptul la un proces echitabil poate în anumite circumstanțe da naștere obligației pozitive de a oferi asistență juridică justițiabilului dezavantajat în raport cu soțul său.

În esența lor, obligațiile de a îndeplini necesită timp pentru realizare. Chiar dacă obligația de a optimiza este progresivă, nu este cazul ca crearea condițiilor corespunzătoare pentru valorificarea dreptului dat să fie amânată. În primul rând statul este imediat obligat să întreprindă acțiuni pentru atingerea scopului în măsura în care circumstanțele o permit, tinzând să atingă o realizare maxim posibilă a drepturilor în ciuda resurselor inadecvate. În al doilea rând, există o

²⁰⁶Speța *Z și alții c. Regatului Unit*, hotărîrea din 10/05/2001. În baza de date HUDOC [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59455> (vizitat la 15/05/2015)

obligatie imediata de a monitoriza gradul de realizare. Si in al treilea rind, exista obligatia imediata de a garanta ca drepturile relevante vor fi exercitate fara discriminare.

3.2. Obligatii pozitive si drepturile materiale

In ceea ce urmeaza, vom analiza jurisprudenta Curtii Europene pe terenul obligatiilor pozitive si drepturilor materiale garantate de Conventie, elucidand obligatii certe formulate de Curte si puse pe seama statelor-parti.

Obligatiile pozitive fundamentate in textul art. 2 CEDO (dreptul la viata): din continutul articolului dat decurg o serie de obligatii specifice, precum urmeaza.

Protectia dreptului la viata a persoanei

Aceasta obligatie este una fundamentala intr-o societate democratica, Curtea in jurisprudenta sa relevantă de multiple notand ca art. 2 care salvgardeaza dreptul la viata si prescrie o serie de circumstante cand privarea de viata ar fi justificata, reprezinta una din prevederile de baza ale Conventiei, de la care nu se admite vreo derogare.²⁰⁷ Impreuna cu art. 3, art. 2 consacra una din valorile fundamentale ale societăților democratice care creeaza Consiliul Europei. Prin urmare, circumstantele in care privarea de viata ar putea fi justificata, trebuie stipulate in mod strict. Obiectul si scopul Conventiei ca si instrumentului de protectie a drepturilor si libertăților fundamentale cere ca art. 2 sa fie interpretat si aplicat astfel incat garantiile sale sa fie practice si efective.²⁰⁸

De asemenea, in cauza *Makaratzis c. Greciei*²⁰⁹ Curtea Europeana a subliniat expres ca in virtutea art. 2 CEDO statul contractant urmeaza nu doar sa se abtina de la privarea intentionata si ilegală de viata, dar de asemenea sa adopte masuri corespunzatoare in ordinea de drept internă pentru a salvarda vietile persoanelor aflate sub jurisdicția sa. Aceasta presupune obligatia de baza a statului de a asigura dreptul la viata prin implementarea unui cadru legal si administrativ adecvat pentru a preveni comiterea de infractiuni contra persoanei, urmat de stabilirea unei masinării juridice in vederea prevenirii, suprimării si pedepsirii violării acestor norme.

In speța recentă *Pisari c. Moldovei și Rusiei*²¹⁰, magistrații de la Strasbourg au notat ca exceptiile continute in § 2 al art. 2 se extind, dar nu prescriu exclusiv, omorul intentionat. Textul art. 2 citit in intregime demonstreaza ca § 2 nu defineste situatiile in care se permite omorul

²⁰⁷ Speța *Velikova c. Bulgariei*, hotărârea din 18/05/2000, definitivă din 04/10/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58831> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁰⁸ Speța *Salman c. Turciei*, hotărârea din 27/06/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58735> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁰⁹ Speța *Makaratzis c. Greciei*, hotărârea din 20/12/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67820> (Vizitat la 25/03/2015).

²¹⁰ Speța *Pisari c. Moldovei și Rusiei*, hotărârea din 21/04/2015. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-153925> (Vizitat la 25/04/2015).

intenționat al individului, însă descrie cazurile în care se acceptă utilizarea forței letale, ce poate rezultă, ca o consecință nedorită, spre privarea de viață. Utilizarea forței, oricum trebuie să fie nu mai mult decât “absolut necesară” pentru a atinge unul din scopurile stipulate expres în textul art. 2. În așa fel, termenul de “absolut necesară” cere un test de necesitate mai strict și convingător, în special, forța letală utilizată trebuie să fie strict proporțională cu scopurile stipulate în § 2 al art. 2. Totodată, Curtea a notat că de principiu, nu există o asemenea necesitate când se cunoaște că persoana ce urmează a fi reținută nu prezintă o amenințare pentru viața și securitatea altora și nu ar fi comis o infracțiune violentă.

Precum vedem, Curtea Europeană apreciază obligația pozitivă a statelor de protecție a vieții oricărui individ aflat în jurisdicția sa, ca fiind una fundamentală și proeminentă, dată fiind valoarea supremă protejată de art. 2 din Convenție. Deși utilizarea forței este permisă, aceasta urmează a fi absolut necesară și strict conformă scopurile prevăzute de § 2.

Planificarea și controlul operațiunilor forțelor de securitate

Utilizarea forței letale de către forțele de poliție sau de securitate este obiectul unei examinări minuțioase din partea Curții, atât în ceea ce privește cadrul juridic și planificarea, cât și desfășurarea nemijlocită operațiunii în cauză. În așa fel, utilizarea forței letale de către ofițerii de poliție poate fi justificată în anumite circumstanțe, însă art. 2 nu oferă statelor o *carte blanche*. Acțiunile neregulate și arbitrare comise de state prin intermediul agenților săi sunt incompatibile cu asigurarea eficientă a drepturilor omului. Aceasta înseamnă că fiind autorizate de legislația națională, operațiunile speciale desfășurate de organele de poliție sau de ordine urmează a fi în mod suficient reglementate, cu prescrierea unor garanții adecvate împotriva arbitrariului și abuzului de forță.

În cauza *McCann și alții c. Regatului Unit*²¹¹, prima speță a Curții în care aceasta s-a expus asupra fondului cererii privind încălcarea art. 2, reclamanții au susținut că paragraful 1 al respectivului articol impune statului obligația pozitivă de a “proteja” viața. Ei au argumentat că această prevedere obligă statul să asigure o pregătire adecvată și să exercite un control strict asupra operațiunilor forțelor de securitate ce pot implica utilizarea forței letale. Din perspectiva reclamanților, organizarea și desfășurarea operațiunii forțelor britanice ce s-a soldat cu moartea a trei persoane, nu s-a conformat cerințelor prevăzute de Convenție pe terenul art. 2. Marea Cameră a Curții, la rândul său, a căzut de acord cu majoritatea argumentelor invocate de reclamanți și decisă că în cazul dat într-adevăr a avut loc o încălcare a art. 2. Ea a stabilit că nu a fost probat faptul că utilizarea forței letale de către agenții statului a fost la cazul prezentei spețe

²¹¹ Speța *McCann și alții c. Regatului Unit*, hotărârea din 27/09/1995. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57943> (Vizitat la 25/03/2015).

absolut necesară pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenței ilegale în temeiul art. 2 § 2.

Se reține că de la pronunțarea hotărârii în cauza nominalizată, în sarcina statelor a fost pusă obligația diligenței în planificarea și controlul desfășurării unei operațiuni speciale de către forțele de securitate.

În speța ulterioară *Andronicou și Constantinou c. Ciprului*²¹², operațiunea forțelor de poliție de eliberare a ostaticilor s-a soldat cu moartea atât a infractorului cât și a ostaticului. Reclamanții au susținut că autoritățile nu au reușit să minimizeze recurgerea la forța letală în faza de planificare și control a operațiunii de salvare. Comisia a găsit o încălcare parțială a art. 2 în ceea ce privește utilizarea Forțelor Speciale de Poliție pentru a pune capăt unui conflict domestic. Cu toate acestea, Curtea cu o majoritate calificată de voturi (5 la 4) nu a constatat o încălcare a art. 2, stipulând că în fața sa nu a fost demonstrat faptul precum că alegata operațiune ar fi organizată într-un mod în care recurgerea la forța letală nu ar fi minimizată. Suplimentar, Curtea a conchis că folosirea forței letale în circumstanțele cauzei, deși ar putea fi regretabilă, nu a excedat limitele absolut necesare pentru a proteja viețile ofițerilor de poliție și ai terților implicați, iar statul reclamat s-a conformat obligațiilor ce i sunt puse în sarcină în temeiul art. 2.

În cauza mai recentă citată supra *Makaratzis c. Greciei*, șoferul mașinii urmărite de poliție a fost grav rănit ca rezultat al folosirii armei de foc de către forțele de ordine. Marea Cameră a Curții a recunoscut legitimitatea aplicării forței letale în cazul dat, dar totuși a conchis că aceasta a fost excesivă. Ea a notat că caracterul excesiv al aplicării forței se datorează printre altele și deficiențelor cadrului legal, acesta fiind ”învechit și incomplet”, deoarece nu a furnizat poliției orientări și criterii clare privind utilizarea forței în timp de pace.

În cazul *Avșar c. Turciei*²¹³, Curtea a considerat statul reclamat responsabil pentru acțiunile voluntarilor civili (gărzilor populare subordonate jandarmeriei locale) care au acționat în asociere cu forțele de securitate. Mehmet Avșar a fost reținut de către forțele de ordine civile și omorât în timp ce se afla în custodia acestora. Forul contenciosului european a hotărât asupra responsabilității art. 2 în aspectul său substanțial, și anume de a garanta dreptul la viață al oricărei persoane aflate în jurisdicția sa.

Este notabil că hotărârea în cauză stabilește responsabilitatea statelor contractante atât pentru acțiunile forțelor de securitate regulate, cât și pentru acțiunile voluntarilor civili. Statele ce doresc să utilizeze forțe civile în menținerea ordinii publice trebuie să asigure acestora o

²¹² Speța *Andronicou și Constantinou c. Ciprului*, hotărârea din 09/10/1997. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58102> (Vizitat la 25/03/2015).

²¹³ Speța *Avșar c. Turciei*, hotărârea din 10/07/2001, definitivă din 27 martie 2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59562> (Vizitat la 25/04/2015).

pregătirea riguroasă privind exercitarea și limitarea competențelor lor și să supună forțele civile unui control efectiv.

Protecția justițiabililor împotriva amenințărilor din partea terțelor persoane

Obligația statului de a proteja persoanele în relațiile lor cu alții a fost confirmată pentru prima dată de Curte în hotărârea dată în speța de referință *Osman c. Regatului Unit*²¹⁴. Marea Cameră a Curții a stabilit că autoritățile au datoriat de a preveni și reprimă infracțiuni, în cazul în care se constată că: (1) autoritățile știau sau ar fi trebuit să știe la moment despre existența unui risc real și imediat pentru viața unei persoane fizice identificate din partea actelor criminale ale unei terțe părți, și (2), nu au reușit să ia măsuri în domeniul de aplicare al competențelor lor care urmau să evite acest risc. De fapt, în speță, reclamantii s-au plâns că soțul și tatăl lor a fost omorât de către profesorul fiului, care avea o atitudine deosebită față de ultimul. Având în vedere ”atașamentul” exclusiv, demonstrat de profesor față de elevul său și numeroasele conflicte catalogate cu familia Osman, despre care poliția a fost informată, reclamantii au considerat că familia ar fi trebuit să beneficieze de protecție specială din partea autorităților. Curtea însă a observat că diferitele indicii oferite de comportamentul persoanei în cauză nu au sugerat că el va face un atentat la viața unui membru al familiei Osman, și chiar dacă autoritățile au fost informate în modul corespunzător despre comportamentul său neobișnuit, riscul de deces nu părea suficient de real sau imediat la moment. Prin urmare, Curtea cu o majoritate de voturi (17 la 3) nu a constatat nici o încălcare a art. 2 din partea oficialei Londra, însă a specificat expres obligațiunea pozitivă a statului prin intermediul organelor sale specializate de a proteja justițiabilii contra amenințărilor la viața lor din partea terțelor persoane.

La rândul său, Curtea a constatat încălcarea art. 2 în speța mai recentă *Dink c. Turciei*²¹⁵, care se referea la asasinarea jurnalistului turc Firat Dink, ce a scris pe larg despre relațiile turco-armene mereu abordate într-un mod special în respectivul stat. În urma publicațiilor sale, jurnalistul a fost condamnat penal, precum și amenințat din partea extremiștilor naționaliști turci. El a fost împușcat mortal în a. 2007. Curtea a constatat nu numai că forțele de securitate turcești știau despre ostilitatea intensă față de reclamant din partea comunității ultra-naționaliste, dar, de asemenea că poliția și jandarmeria au fost informate cu privire la probabilitatea unei tentative de asasinat, și chiar despre identitatea instigatorilor suspectați. Cu toate acestea, autoritățile naționale nu au reușit să ia măsurile necesare pentru a proteja viața lui Firat Dink, iar faptul că el nu ar fi cerut protecția din partea poliției, nu exonerează statul de obligația de a-i proteja viața contra unor amenințări reale.

²¹⁴ Speța *Osman c. Regatului Unit*, hotărârea din 28/10/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58257> (Vizitat la 25/04/2015).

²¹⁵ Speța *Dink c. Turciei*, hotărârea din 14/09/2010, definitivă din 14 decembrie 2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-100383> (Vizitat la 25/04/2015).

Furnizarea de servicii medicale

Curtea consideră că art.2 este capabil să cuprindă obligația statului de a oferi o gamă limitată de servicii și facilități medicale. Această posibilitate a fost cercetată în cauza *L.C.B. c. Regatului Unit*²¹⁶, în care reclamanta, fiica unui soldat care a fost prezent pe insula Christmas în timpul testelor nucleare, a susținut că neinformarea părinților săi despre consecințele posibile ale expunerii la radiație este o încălcare a obligațiilor statului pe terenul art. 2. Cu toate că în hotărîrea dată Curtea nu a găsit o încălcare a respectivului articol, ea a considerat că în virtutea acestuia statul trebuie nu doar să se abțină de la încălcarea intenționată și ilegală a dreptului la viață a persoanei, dar și să ia măsurile necesare pentru a salvagarda viețile celor care sunt în jurisdicția sa.

În speța ulterioară *Velikova c. Bulgariei* citată supra, Curtea Europeană a constatat unanim eșecul autorităților naționale de furniza servicii medicale adecvate pentru un deținut grav rănit. În fapt, concubinul reclamantei, Slavtcho Tsonchev, de etnie romă, a decedat în timp ce s-a aflat în custodia poliției. El a fost arestat, fiind suspectat de furt de vite, iar după câteva ore s-a plîns că se simte rău. Ofițerii de poliție au chemat ambulanța, din declarațiile dâșilor a rezultat că medicul venit a considerat că Tsonchev era în stare de ebrietate, ceea ce nu i-a permis examinarea acestuia. Cîteva ore mai tîrziu ambulanța a fost chemată din nou, același medic a constatat decesul lui Tsonchev – cauza fiind pierderea acută de sînge. Guvernul nu a fost capabil să prezinte careva documente care ar fi atestat că serviciile medicale oferite lui Slavtcho Tsonchev au fost corespunzătoare, iar avînd în vedere existența unor probe suficiente care demonstrează dincolo de orice dubiu rezonabil că dînsul a decedat în rezultatul vătămărilor corporale în perioada când s-a aflat în custodia forțelor de ordine, fiind angajată astfel răspunderea statului respondent, Curtea a constatat încălcarea art. 2 în aspect de substanță.

În cauza *Anguelova c. Bulgariei*²¹⁷, Curtea a găsit o încălcare separată a art. 2 pe marginea eșecului autorităților naționale de a furniza servicii medicale prompte unui alt deținut grav rănit. Fiul reclamantei nu a primit îngrijire medicală în timp ce s-a aflat în custodia poliției, deși evident s-a simțit rău și ulterior a decedat. Curtea a decis că comportamentul neglijent al ofițerilor de poliție și lipsa de reacție din partea lor, care nu au asigurat fiului reclamantei servicii medicale corespunzătoare, avînd în vedere raportul de expertiză prezentat conform căruia întîrzierea în furnizarea asistenței medicale a fost fatală, a constituit o încălcare a obligației statului de a proteja persoanele ce sunt în custodia sa.

Obligația de a desfășura o anchetă eficientă (aspectul procedural al art. 2 CEDO)

²¹⁶ Speța *L.C.B. c. Regatului Unit*, hotărârea din 09/06/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58176> (Vizitat la 25/04/2015).

²¹⁷ Speța *Anguelova c. Bulgariei*, hotărârea din 13/06/2002, definitivă din 13/09/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60505> (Vizitat la 25/04/2015).

Această obligație a fost subliniată pentru prima dată în speța citată supra *McCann și alții c. Regatului Unit*. Curtea a menționat expres cu titlu de principiu general că trebuie să existe o careva formă efectivă de investigație oficială atunci când indivizi au fost omorâți în rezultatul aplicării forței de către agenții statului.

În speța ulterioară *Kelly și alții c. Regatului Unit*²¹⁸, Curtea a subliniat o dublă justificare pentru obligația de a organiza anchete interne – ”scopul esențial al investigației este să asigure implementarea efectivă a legislației interne care protejează dreptul la viață și, în cazurile când sunt implicați agenți sau organe ale statului, să garanteze răspunderea pentru decesele ce au avut loc sub responsabilitatea lor”. Astfel, Curtea Europeană a conturat elementele-cheie ale unei anchete eficiente în conformitate cu exigențele stabilite de art. 2: inițierea de către stat din proprie inițiativă; independența; eficiența; publicitatea și transparența; promptitudinea rezonabilă; implicarea rudelor/familiei.

Amploarea și natura obligației de a investiga incidentele mortale de către organele statului a fost clarificată, în special, printr-o serie de cauze (spre exemplu *Ergi*²¹⁹, *Tanrikulu*²²⁰, *Kaya c. Turciei*²²¹) referitoare la sud-estul Turciei, regiunea Kurdistan, în anii 1990, în care magistrații de la Strasbourg au constatat că autoritățile nu au reușit să investigheze acuzațiile înaintate forțelor de securitate privind omorul simpatizanților partidului naționalist al kurzilor PKK, și au constatat încălcarea obligației procedurale pe terenul art. 2. Astfel, în speța *Tanrikulu c. Turciei*, Marea Cameră a Curții a notat că autoritățile au eșuat să organizeze o anchetă efectivă a circumstanțelor decesului soțului reclamantei și a decis că oficiala Ankara a ignorat sarcinile puse pe seama sa în această privință. Camera a menționat expres că pierderea de vieți omenești este o practică tragică și frecventă în regiunile de Sud-est ale țării, care poate împiedica colectarea de probe concludente. Oricum însă asemenea condiții nu exonerează statul reclamat de obligația impusă prin art. 2 de a dezvolta o anchetă eficientă. Mai mult, nici existența ciocnirilor armate și nici frecvența înaltă a cazurilor fatale nu poate afecta obligația statului pe terenul art. 2 de a asigura o investigație efectivă și independentă a deceselor survenite în urma ciocnirilor cu implicarea forțelor de securitate, chiar dacă circumstanțele acestora în multe aspecte rămân a fi neclare.²²²

²¹⁸ Speța *Kelly și alții c. Regatului Unit*, hotărârea din 04/05/2001, definitivă din 04/08/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59453> (Vizitat la 25/04/2015).

²¹⁹ Speța *Ergi c. Turciei*, hotărârea din 28/07/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58200> (Vizitat la 25/04/2015).

²²⁰ Speța *Tanrikulu c. Turciei*, hotărârea din 08/07/1999. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58289> (Vizitat la 25/04/2015).

²²¹ Speța *Kaya c. Turciei*, hotărârea din 19/02/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58138> (Vizitat la 25/04/2015).

²²² Speța *Ergi c. Turciei*, hotărârea din 28/07/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58200> (Vizitat la 25/04/2015).

Curtea a constatat încălcarea art. 2 și într-un număr de cauze relativ recente intentate la cereri contra Bulgariei privind utilizarea forței de către poliție, ancheta și urmărirea penală inadecvate a deceselor și vătămarilor corporale cauzate victimelor (*Angelova și Iliev*²²³, *Ognyanova și Choban*²²⁴, *Anguelova c. Bulgariei*). Curtea a subliniat în respectivele spețe că absența răspunderii directe a statului cu privire la decesul rudelor reclamanților nu exclude aplicabilitatea art. 2 din Convenție, iar circumstanțele cauzelor cer organizarea și desfășurarea unor anchete eficiente când există temeuri de a considera că individul a suferit vătămări grave în condiții suspicioase. Investigația trebuie să fie capabilă să identifice cauza vătămarilor și acelor responsabili pentru a-i pedepsi. Iar în caz de deces, investigația are o importanță și mai mare, având în vedere faptul că scopul esențial al acesteia este de a asigura implementarea corespunzătoare a normelor interne privind protecția dreptului la viață (speța *Angelova și Iliev c. Bulgariei* nominalizată supra).

Totodată, Curtea a reiterat că în spețele ce implică alegații precum că agenții statului ar fi responsabili de moartea persoanei, scopul respectivei obligații de investigare este unul de mijloace și nu de rezultat. În așa fel, autoritățile urmează să adopte măsuri adecvate pentru a securiza probele referitoare la incident, incluzând depozițiile martorilor, examinarea medico-legală, raport de autopsie care ar include o expunere completă și exactă a vătămarilor și o analiză obiectivă a constatărilor clinice referitor la cauza decesului. Oricare deficiențe în investigație ce subminează posibilitatea de a stabili cauza morții sau persoanele responsabile de acesta riscă să nu satisfacă standardele cerute (speța *Ognyanova și Choban*).

În cauza de referință *Nachova și alții c. Bulgariei*²²⁵, în care reclamanții au invocat că autoritățile naționale au omis să satisfacă obligațiile pozitive pe terenul art. 2 în ceea ce privește decesul rudelor lor de etnie romă, Marea Cameră a Curții a subliniat că obligații stricte vor apărea în investigarea violenței rasiste, or în cazul în care există suspiciuni că atitudinile rasiale au indus un act de violență, este deosebit de important ca ancheta oficială să fie condusă cu vigoare și imparțialitate, având în vedere necesitatea de a reafirma continuu condamnarea din partea societății a rasismului și urii etnice și pentru a menține încrederea minorităților în capacitatea autorităților de a le proteja de amenințarea violenței rasiste. Respectarea obligațiilor pozitive ale statului în temeiul art. 2 din Convenție cere ca sistemul juridic intern să demonstreze capacitatea de a pune în aplicare legea penală împotriva celor care au luat ilegal viața altuia, fără deosebire de rasa sau originea etnică a victimei.

²²³ Speța *Angelova și Iliev c. Bulgariei*, hotărârea din 26/07/2007, definitivă din 26/10/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81906>(Vizitat la 25/04/2015).

²²⁴ Speța *Ognyanova și Choban c. Bulgariei*, hotărârea din 23/02/2006, definitivă din 23/05/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72549> (Vizitat la 25/04/2015).

²²⁵ Speța *Nachova și alții c. Bulgariei*, hotărârea din 06/07/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69630> (Vizitat la 25/04/2015).

Investigația ineficientă a decesului a făcut obiectul și mai multor spețe contra Moldovei. Astfel, în cauza *Railean c. Moldovei*²²⁶, reclamantul s-a plâns că urmărirea penală deschisă în urma morții fiului dânsului în cadrul unui accident rutier a fost incompatibilă cu obligația diligenței procedurale instituite pe terenul art. 2. Curtea Europeană a notat că însăși autoritățile naționale (procurorul) au constatat că cercetarea a fost efectuată „într-un mod vădit unilateral și superficial” și au fost identificate o serie de deficiențe grave în cadrul investigației efectuate. Iar urmărirea penală a durat mai mult de 5 ani. În asemenea circumstanțe, Curtea în unanimitate a conchis că a avut loc o încălcare a art. 2 în aspectul său procedural.

Iar în speța *Iorga c. Moldovei*²²⁷, ce a vizat investigația decesului fiului reclamantei, găsit spânzurat în timp ce a fost înrolat în forțele armate naționale, Curtea a considerat că omisiunea de a informa reclamanta despre drepturile sale procedurale și despre mersul investigației, precum și omisiunea de a asigura exercițiul acestor drepturi; tergiversarea și întârzierea inexplicabilă la efectuarea unor măsuri de investigație importante și decizia finală de încetare a investigației, luată în absența reclamantei, sunt incompatibile cu obligațiile procedurale ale statului respondent impuse prin prisma art. 2 din Convenție.

Precum vedem din cele relatate, art. 2 CEDO instituie pentru statele-părți atât obligații referitor la substanța dreptului la viață, cât și procedura de investigare a atentatelor la acesta.

Obligațiile pozitive pe terenul art. 3 CEDO (interzicerea torturii): art. 3 CEDO are un conținut mult mai laconic în comparație cu alte drepturi materiale garantate de Convenție, fapt care însă nu a împiedicat dezvoltarea unui jurisprudențe foarte vaste și bogate în acest context. Din conținutul art. 3 reies următoarele obligații pozitive pentru statele contractante.

Adoptarea de măsuri de protecție contra maltratării și abuzurilor

Curtea Europeană a constatat statele sunt obligate să întreprindă acțiuni eficiente pentru a proteja indivizii contra maltratării grave care încalcă interdicția de fond a art. 3. Problema încălcării obligațiilor pozitive ce decurg din art. 3 apare în special:

- atunci când încălcarea a fost posibilă din cauza legislației inadecvate din materia protecției. Acesta este cazul speței *A. c. Regatului Unit*²²⁸, în care reclamantul (minor) a pretins că deși s-a stabilit că tatăl său vitreg îl maltrata, ultimul a fost achitat de către instanța de judecată internă în corespundere cu normele britanice relevante, care stabileau legalitatea pedepsei corporale aplicate copiilor. În acest caz, Curtea a conchis asupra necesității stabilirii

²²⁶ Speța *Railean c. Moldovei*, hotărârea din 05/01/2010, definitivă din 28/06/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-96449> (Vizitat la 25/04/2015).

²²⁷ Speța *Iorga c. Moldovei*, hotărârea din 23/03/2010, definitivă din 23/06/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97883> (Vizitat la 25/04/2015).

²²⁸ Speța *A. c. Regatului Unit*, hotărârea din 23/09/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58232> (Vizitat la 25/04/2015).

unei legislații penale în ceea ce privește incriminarea pedepselor fizice aplicate de către părinți față de copiii lor.

- în cazul în care, deși legea națională oferă o protecție suficientă, autoritățile fiind informate cu privire la cazuri de maltratare, au rămas pasive și nu au reacționat în mod eficient sau au reacționat prea târziu. Spre exemplu, în speța *Z. și alții c. Regatului Unit*²²⁹, serviciile sociale nu au întreprins măsuri cu privire la plasarea copiilor maltratați pe parcursul a patru ani și jumătate după ce au fost informați despre practicile odioase comise în mediul familial. Marea Cameră a Curții a notat că deși recunoaște caracterul dificil și sensibil al chestiunilor puse în fața serviciilor sociale și principiul important de respectare a vieții familiale, în respectiva cauză nu au existat dubii în privința faptului că sistemul național a eșuat să protejeze copii împotriva unui lung și grav abuz.

O altă speță în care Curtea de la Strasbourg s-a pronunțat asupra măsurilor de protecție din partea statului pe terenul art. 3, în mod special referindu-se la limitele acestora, este *Pretty c. Regatului Unit*²³⁰. Circumstanțele speței relevă o situație mai rară și interesantă. În fapt, reclamanta suferind de o boală gravă caracterizată de dureri acute a decis să se sinucidă, dar fiind fizic inaptă să comită o asemenea faptă, a dorit ca soțul ei să o asiste și a cerut autorităților ca acesta să nu fie urmărit penal. În mod pronosticabil, cererea dânzei a fost respinsă. În fața Curții Europene, reclamanta a pretins că suferințele cauzate de maladia de care suferea, au fost egalabile cu un veritabil tratament degradant. Curtea nu a găsit o încălcare a art. 3, indicând că cererea dânzei a mers prea departe de parametrii acceptabili ai obligației pozitive a statului ce decurge din art. 3. Iar pretenția referitor la faptul că statul trebuia să-i asigure asistență în suicid a fost contrară atât normelor de drept interne, cât și prevederilor internaționale, precum și incompatibilă cu însăși obligația statului de a proteja viața persoanei în temeiul art. 2.

Furnizarea condițiilor acceptabile de detenție

De la schimbul mileniilor încoace, Curtea Europeană a decis să examineze detenția persoanelor în condiții proaste o ca încălcare a art. 3. Astfel, în speța *Dougoz c. Greciei*²³¹, reclamantul de naționalitate siriană a fost plasat în detenție pînă la expulzarea acasă. El a declarat că centrul de detenție a străinilor în care a fost temporar plasat era arhiplin, nu existau suficiente paturi, saltele și plăpumi, iar regulile de igienă și sanitare au fost neglijate. Curtea a clasificat condițiile inadecvate de detenție ca tratament degradant, notând că popularea celulelor, încălzirea și aerisirea spațiului, condițiile sanitare, suficiența locurilor pentru dormit, calitatea alimentelor,

²²⁹ Speța *Z. și alții c. Regatului Unit*, hotărârea din 10/05/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59455> (Vizitat la 25/04/2015).

²³⁰ Speța *Pretty c. Regatului Unit*, hotărârea din 29/04/2009, definitivă din 29/07/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60448> (Vizitat la 25/04/2015).

²³¹ Speța *Dougoz c. Greciei*, hotărârea din 06/03/2001, definitivă din 06/06/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-63896> (Vizitat la 25/04/2015).

posibilitatea contactării cu lumea înconjurătoare etc. reprezintă criteriile de bază ce urmează a fi apreciate cumulativ în contextul stabilirii dacă detenția individului a fost sau nu conformă exigențelor stabilite prin art. 3.

Condițiile de detenție nesatisfăcătoare au constituit temei de constatare a încălcării art. 3 și într-o altă speță contra statului Elen, și anume *Peers c. Greciei*²³², unde Curtea a conchis că autoritățile nu au întreprins nici un fel de acțiuni pentru a îmbunătăți condițiile detenției reclamantului, încălcând astfel obligația pozitivă ce îi revine statului în această privință.

La rândul său, în cauza *Price c. Regatului Unit*²³³, reclamanta ce suferea de un handicap fizic a fost pusă în detenție pentru o noapte, ulterior pretinzând că condițiile din celulă nu corespundeau necesităților sale speciale. Curtea a criticat unanim comportamentul judecătorului național responsabil și a constatat încălcarea art. 3, notând că condițiile în care reclamanta a fost plasată au constituit un tratament degradant, iar obligația statului pe terenul respectivului articol a fost încălcată. Hotărârea din această cauză sugerează ideea că Curtea va lua în considerare necesitățile particulare ale deținuților, iar cu cât mai mari sunt necesitățile fizice sau medicale ale persoanelor cu handicap deținute, cu atât mai multe măsuri statul trebuie să adopte pentru a asigura detenția acestora în condiții acceptabile.

Spre regret, condițiile inadecvate de detenție contrare exigențelor art. 3 CEDO nu au constituit o excepție pentru statul nostru, existând mai multe spețe în care Republica Moldova a fost condamnată pe acest teren. Spre exemplu, în cauza *Ostrovar c. Moldovei*²³⁴, Curtea de la Strasbourg a subliniat că statul trebuie să asigure ca persoana să fie deținută în condiții care sunt compatibile cu respectarea demnității sale umane, ca modul și metoda de executare a pedepsei să nu cauzeze persoanei suferințe sau dureri de o intensitate care să depășească nivelul de suferință inerent detenției și ca, având în vedere exigențele detenției, sănătatea și integritatea persoanei să fie în mod adecvat asigurate, printre altele, prin acordarea asistenței medicale necesare. Atunci când sunt evaluate condițiile de detenție, trebuie luate în considerație efectele cumulative ale acestor condiții, precum și durata detenției. Aceleași raționamente au fost reiterate de Curte în spețele ulterioare *Șarban c. Moldovei*²³⁵ și *Ciorap c. Moldovei*²³⁶, ea subliniind și dreptul tuturor deținuților la condiții de detenție compatibile cu demnitatea umană, pentru a asigura că maniera și metoda de executare a măsurilor impuse nu-i supune la suferință sau dificultăți de o intensitate

²³² Speța *Peers c. Greciei*, hotărârea din 19/04/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59413> (Vizitat la 25/04/2015).

²³³ Speța *Price c. Regatului Unit*, hotărârea din 10/07/2001, defintivă din 10/10/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59565> (Vizitat la 25/04/2015).

²³⁴ Speța *Ostrovar c. Moldovei*, hotărârea din 13/09/2005, defintivă din 15/02/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70138> (Vizitat la 25/04/2015).

²³⁵ Speța *Șarban c. Moldovei*, hotărârea din 04/10/2005, defintivă din 04/01/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70371> (Vizitat la 25/04/2015).

²³⁶ Speța *Ciorap c. Moldovei*, hotărârea din 19/06/2007, defintivă din 19/09/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81136> (Vizitat la 25/04/2015).

care să depășească nivelul de suferință care nu poate fi evitată inerentă detenției; în plus, în afara sănătății deținuților, bunăstarea lor trebuie să fie asigurată în mod adecvat, luând în considerație cerințele practice ale detenției.

Asigurarea deținuților cu tratament medical adecvat

În cauza *Hurtado c. Elveției*²³⁷, reclamantul s-a plîns că aflîndu-se în detenție a cerut să fie examinat de un medic, dar a trebuit să aștepte șase zile ca cererea lui să fie satisfăcută. În urma examinării medicale, s-a stabilit că reclamantul avea o coastă fracturată. În fața Curții, dînsul a pretins că eșecul autorităților elvețiene de a-i asigura un tratament medical prompt constituie o încălcare a art. 3. Fosta Comisie Europeană a Drepturilor Omului a conchis că sub incidența art. 3 al Convenției, statul are o obligație pozitivă specifică de a proteja bunăstarea fizică a persoanelor private de libertate, iar lipsa tratamentului medical adecvat în astfel de situații trebuie clasificat ca tratament inuman. Deși plîngerea reclamantului a fost radiată de pe rolul Curții Europene în legătură cu soluționarea amiabilă a cauzei, concluziile formulate de Comisie demonstrează raționamente importante referitor la necesitatea și obligativitatea furnizării de servicii medicale adecvate și prompte persoanelor aflate în custodia statului.

În speța *Ilhan c. Turciei*²³⁸, fratele reclamantului a fost arestat de forțele de ordine în cadrul unei operațiuni antiteroriste. Arestantul a fost bătut în timpul reținerii, suferind leziuni majore, printre care și traume ale creierului. Cu toate acestea, autoritățile turcești i-au asigurat asistență medicală abia după 36 de ore de la incident. Marea Cameră a Curții, în urma audierii rezultatelor investigației la fața locului organizate de Comisia Europeană, a decis că luînd în considerare maltratarea severă suferită de deținut și circumstanțele particulare ale cauzei, inclusiv intervalul semnificativ de timp înainte ca să primească tratament medical adecvat, el a fost victima unei suferințe crude și serioase ce poate fi caracterizată ca acte de tortură.

În speța notorie *Kudla c. Poloniei*²³⁹, Marea Cameră a Curții a stipulat că în baza prevederilor art. 3 ”statul trebuie să asigure că persoana este deținută în condiții ce sunt compatibile cu respectul pentru demnitatea umană, că modul și metoda de executare a măsurii nu o supun la suferință sau dureri de o intensitate care să depășească nivelul inevitabil de suferință inerent în detenție și că, avînd în vedere cerințele practice pentru închisoare, starea lui de sănătate și bunăstarea sunt securizate în mod adecvat, oferindu-i, printre altele, asistența medicală necesară.”

²³⁷ Speța *Hurtado c. Elveției*, decizia de radiere de pe rol din 28/01/1994. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57868> (Vizitat la 25/04/2015).

²³⁸ Speța *Ilhan c. Turciei*, hotărârea din 27/06/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58734> (Vizitat la 25/04/2015).

²³⁹ Speța *Kudla c. Poloniei*, hotărârea din 26/10/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58920> (Vizitat la 25/04/2015).

La rândul său, în speța *Paladi c. Moldovei*²⁴⁰, Marea Cameră a Curții Europene a notat că statul trebuie să asigure, având în vedere exigențele detenției, că sănătatea și integritatea persoanei deținute să fie în mod adecvat asigurate, printre altele, prin acordarea asistenței medicale necesare. Faptul reclamantul era într-o stare medicală gravă, care a fost confirmată de mai mulți medici specialiști și că dânsului nu i s-a acordat asistența medicală necesară pentru starea sa, a constituit tratament contrar art. 3 al Convenției, Republica Moldova neîndeplinindu-și obligațiunile pozitive la care este ținută în virtutea respectivului articol.

Asigurarea integrității fizice și morale a persoanei aflate în custodia autorităților

În speța de referință pe terenul art. 3 în aspect substanțial, *Aydin c. Turciei*²⁴¹, reclamanta de origine kurdă s-a plâns că în timpul detenției provizorii, ea având doar 17 ani, a fost bătută cu cruzime și violată de către ofițerii de poliție din jandarmerie în care a fost adusă pentru suspiciunile precum că familia dânzei ar avea careva legături cu membrii PKK (Partidul de muncă al Kurdistanului, organizație partizană ce luptă pentru independența regiunilor populate de kurzii etnici, implicată în mai multe diversiuni). Marea Cameră a Curții Europene, în urma audierii raportului prezentat de Comisia Europeană de investigație *in situ*, a notat că art. 3 din Convenție consacră una din valorile de bază ale societății democratice și în acest fel interzice în termeni absoluți tortura, tratamentul ori pedepsele inumane sau degradante. Art. 3 nu admite nicio excepție sau derogare, chiar și în cazurile în care s-ar prezuma că persoana vizată poate fi implicată în activitate teroristă sau alte activități criminale grave. Pentru a stabili dacă un anumit comportament este susceptibil a fi calificat ca tortură, trebuie de ținut cont de faptul acesta presupune un tratament deliberat ce cauzează suferințe foarte grave și crude. La cazul speței, Camera a conchis că în condițiile în care reclamanta aflată în detenție a fost bătută și mai apoi violată de către un individ a cărui identitate încă urmează a fi stabilită, iar violul unui deținut de către agentul statului constituie o formă extrem de gravă și respingătoare de tratament având în vedere lejeritatea cu care făptuitorul poate exploata vulnerabilitatea victimei și rezistența slăbită a acesteia, precum și ținând cont de situația că violul lasă răni psihologice adânci ce nu trec cu scurgerea timpului atât de rapid precum la cazul altor violențe fizice sau mentale, relele tratamente aplicate dânzei s-au ridicat la veritabile acte tortură, iar statul reclamat în mod evident a omis să respecte obligația pozitivă de protecție a deținutului aflat în custodia sa.

Investigarea acuzațiilor de maltratare din partea agenților statului (aspectul procedural al art. 3 CEDO)

²⁴⁰ Speța *Paladi c. Moldovei*, hotărârea din 10/03/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91702> (Vizitat la 25/04/2015).

²⁴¹ Speța *Aydin c. Turciei*, hotărârea din 25/09/1997. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58371> (Vizitat la 25/04/2015).

În speța citată supra *Aydin c. Turciei*, reclamanta a susținut că eșecul autorităților de a organiza o investigație efectivă a plîngerii sale privind violul și maltrătarile din partea angajaților penitenciarului a constituit și o încălcare a art. 3 în aspect de procedură. Marea Cameră a Curții a decis însă de a examina cazul dat sub incidența art. 13.²⁴² În așa fel, Curtea Europeană inițial a fost mai puțin dispusă să examineze plîngerile privind ancheta inefficientă a pretinselor maltrătară. Însă un an mai târziu a fost unanim aprobată obligația pozitivă a statului de a investiga acuzațiile de comitere a actelor de tortură.

În speța *Assenov și alții c. Bulgariei*²⁴³, Curtea a specificat că în cazul în care o persoană ridică o pretenție discutabilă precum că a fost grav maltrată de poliție sau de alți agenți ai statului în mod ilegal și cu încălcarea art. 3, această dispoziție, coroborată cu obligația generală a statului în temeiul art. 1 al Convenției de a "asigura oricărei persoane aflate sub jurisdicția sa drepturile și libertățile definite în Convenție", prevede implicit că ar trebui să existe o anchetă oficială efectivă. Această obligație, ca și cea în temeiul art. 2, ar trebui să fie capabilă să ducă la identificarea și pedepsirea celor responsabili. Dacă acest lucru nu se întâmplă, interdicția legală generală a torturii și a tratamentelor inumane și degradante, în pofida importanței sale fundamentale, ar fi inefficientă în practică; și ar fi posibil, în unele cazuri, pentru agenții statului să facă abuz de drepturile celor aflați în controlul lor cu impunitate virtuală.

În speța ulterioară *Sevtap Veznedaroglu c. Turciei*²⁴⁴, reclamanta a susținut că în timpul detenției sale a fost supusă torturii, iar autoritățile relevante nu au întreprins careva acțiuni privind examinarea plîngerii acesteia. Curtea a considerat că reieșind din circumstanțele cauzei date, reclamanta a pus bazele unei plîngeri discutabile susținînd că a fost torturată, persistînd în alegațiile sale până în instanță de judecată. Însă autoritățile naționale, în pofida plîngerii reclamantei și rapoartelor de expertiză medicale prezentate care certificau prezența leziunilor în urma eliberării acesteia din custodia statului, nu au adoptat careva măsuri pentru a investiga cazul, a obține alte detalii de la reclamantă sau a audia polițiștii de la locul de detenție, iar judecătorul de instrucție a respins plîngerea fără careva investigație. Curtea Europeană a conchis că inerția afișată de către autorități ca răspuns la afirmațiile victimei a fost în contradicție cu obligația procedurală care le revine în temeiul art. 3 al Convenției și constatat o încălcare a articolului vizat.

²⁴² Mowbray A.R. The development of positive obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights. Oxford-Portland-Oregon: Hart Publishing, 2004, p.59.

²⁴³ Speța *Assenov și alții c. Bulgariei*, hotărârea din 28/10/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58261> (Vizitat la 25/04/2015).

²⁴⁴ Speța *Sevtap Veznedaroglu c. Turciei*, hotărârea din 11/04/2000, definitivă din 18/10/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58897> (Vizitat la 25/04/2015).

În cauzele menționate, Curtea nu a reușit să determine dacă reclamanții au fost maltratați de către agenții statului după cum ei au pretins, dar a constatat încălcări ai obligației pozitive a art. 3 în aspectul său procedural, și anume cu privire la desfășurarea unei anchete eficiente.

În cazul *Satik și alții c. Turciei*²⁴⁵, Curtea cu o unanimitate de voturi a constatat încălcarea atât în aspect de substanță, cât și în aspect de procedură a art. 3. În fapt, reclamanții au susținut că în timpul detenției au fost maltratați de către agenții statului. În aspect procedural, Curtea a constatat că ineficiența anchetei desfășurate este, în sine, incompatibilă cu obligația statului în temeiul art. 3 din Convenție de a iniția o investigație pe baza unei plângeri discutabile precum că o persoană a fost grav maltrată de agenții săi. Totodată, Curtea a notat că ancheta ar trebui să fie capabilă să ducă la identificarea și pedepsirea celor responsabili de pretinsele acte de maltratare.

Spre regret, și la acest capitol statul nostru a fost condamnat de mai multe ori de oficialii de la Strasbourg, fiind constatat că ancheta internă desfășurată cu privire la pretinsele abuzuri și maltratări, a fost ineficientă.

În așa fel, în speța absolut recentă *I.P. c. Moldovei*²⁴⁶, în care reclamanta a pretins încălcarea art. 3 în aspect de procedură prin neorganizarea unei anchete eficiente asupra pretinsului caz de viol comis asupra dânzei de către prietenul său, Curtea Europeană a subliniat că art. 3 CEDO dă naștere obligației pozitive a statului de a organiza și desfășura o anchetă eficientă, care nu se limitează doar la investigarea cazurilor de rele tratamente din partea agenților statului. Prin urmare, în sarcina statelor contractante este pusă obligația pozitivă inerentă art. 3 de a reglementa un cadru legal efectiv de pedepsire a infracțiunilor de viol, aplicându-l în practică prin organizarea unei investigații rezultative și urmărirea penală. La cazul speței, Curtea cu o unanimitate de voturi a hotărât că investigația organizată de oficialitățile moldave a avut mai multe carențe, iar plângerea reclamantei nu a fost tratată în mod serios. Drept consecință, forul european a conchis asupra încălcării de către statul reclamat a obligației pozitive ce izvorăște din art. 3 al Convenției de investigare și pedepsire a infracțiunii de viol și abuzului sexual.

Obligațiile pozitive ce reies din conținutul art. 8 CEDO (dreptul la respectarea vieții private și de familie): din conținutul respectivului articol, pe cale jurisprudențială au fost definitivate mult mai multe (în comparație cu alte drepturi incidente) obligații pozitive pentru statele-părți la CEDO, și anume: recunoașterea oficială a alegerii numelui, recunoașterea identității etnice, asigurarea accesului la informațiile oficiale, stabilirea paternității/maternității,

²⁴⁵ Speța *Satik și alții c. Turciei*, hotărârea din 10/10/2000, definitivă din 10/01/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58851> (Vizitat la 25/04/2015).

²⁴⁶ Speța *I.P. c. Moldovei*, hotărârea din 28/04/2015. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-154152> (Vizitat la 25/04/2015).

asigurarea inviolabilității fizice, morale și sexuale a persoanelor, recunoașterea oficială a transsexualilor, oficializarea relației de familie între părinți și copiii născuți în afara căsătoriei, separarea soților, consultarea părinților naturali în cazul preluării copiilor în custodia statului și/sau adopția, reunirea copiilor cu părinții lor naturali, furnizarea de facilități pentru persoanele cu handicap sau bolnave, admiterea de membri ai familiei non-naționali la cazul deciziilor în materie de imigrație, protecția împotriva poluării, protecția datelor cu caracter personal, protecția imaginii individului, protecția convorbirilor telefonice, protecția informațiilor despre starea sănătății, protecția corespondenței scrise împotriva cenzurii.

Recunoașterea oficială a alegerii numelui

Recunoașterea din partea autorităților naționale a alegerii numelui de către persoane în baza art. 8 a fost admisă spre examinare de Curte pentru prima dată în cauza *Burghartz c. Elveției*²⁴⁷, unde reclamantii s-au plâns de refuzul autorităților elvețiene de a introduce în actele civile modificări în urma căsătoriei și schimbării numelui, soțul intenționând să-și aleagă un nume dublu adăugând numele soției la al său. Curtea a stipulat că deși art. 8 din Convenție nu conține nicio dispoziție explicită privind numele, ca un mijloc de identificare personală și de conexiune la o familie, numele unei persoane totuși se referă la viața ei privată și de familie. Faptul că societatea și statul au un interes în reglementarea utilizării numelor nu exclude acest lucru, deoarece aceste aspecte de drept public sunt compatibile cu viața privată concepută ca incluzând, într-o anumită măsură, dreptul de a stabili și a dezvolta relații cu alte ființe umane, în context profesional sau de afaceri, precum și în altele (paragraf 24). În speță, Curtea a notat că reieșind din declarațiile reclamantului, numele pe care și l-a ales a devenit cunoscut în mediul academic, iar refuzul autorităților naționale de a-i introduce modificări în actele oficiale ar putea afecta cariera lui științifică. Curtea a constatat încălcarea art. 8 combinat cu art. 14 (interzicerea discriminării), subliniind că speța nu ridică careva chestiuni de respectare a tradiției istorice referitoare la alegerea numelui în urma căsătoriei, iar promovarea egalității sexelor reprezintă un scop major al statelor-membre ale Consiliului European. Prin urmare, interdicția instituită pentru bărbați de a alege un nume comun compus din al său și al soției, nu este compatibilă cu prevederile CEDO pe terenul vieții private și de familie și interdicției discriminării.

Spre comparație, în cauza ulterioară *Stjerna c. Finlandei*²⁴⁸, unde reclamantul a cerut autorităților să-i permită schimbarea numelui, pretinzând că cel actual reprezintă doar parțial numele de familie purtat de strămoșii lui de origine suedeză (Tawaststjerna), precum și invocând că este dificil la pronunțare și îi creează inconveniențe, fiind similar unei porecle pejorative,

²⁴⁷ Speța *Burghartz c. Elveției*, hotărârea din 22/02/1994. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57865> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁴⁸ Speța *Stjerna c. Finlandei*, hotărârea din 25/11/1994. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57912> (Vizitat la 25/03/2015).

Curtea nu a găsit o încălcare a art. 8, stabilind că în ciuda utilizării sporite a numerelor de identificare personale în Finlanda și în alte state contractante, numele păstrează un rol esențial în identificarea persoanelor. Deși recunoaște, prin urmare, că pot exista motive reale ce determină o persoană să dorească să-și schimbe numele său, Curtea admite că restricțiile legale privind o astfel de posibilitate pot fi justificate de interesul public; de exemplu, în scopul de a asigura înregistrarea corectă a populației sau pentru a proteja mijloacele de identificare personale și a lega purtătorii unui nume de o familie. În respectiva speță, Curtea a conchis că în fața sa nu au fost prezentate probe suficiente care să o determine să ajungă la o altă concluzie decât autoritățile finlandeze care au refuzat schimbarea numelui, autoritățile naționale fiind mai bine plasate decât o jurisdicție internațională să evalueze gradul de inconveniență privind utilizarea unui anumit nume în societatea națională, iar faptul că numele în cauză ar putea fi utilizat ca o poreclă de denigrare a reclamantului, nu constituie temei suficient pentru a-l schimba, în condițiile în care o multitudine de nume sunt susceptibile distorsiunii. Drept consecință, Curtea a statuat că refuzul guvernului reclamat nu a excedat marja de apreciere recunoscută autorităților naționale, la caz cerințele reclamantului neintersectând obligația pozitivă a statului de a recunoaște schimbarea/alegerea unui alt nume decât cel existent.

O concluzie asemănătoare a fost atinsă în speța *Guillot c. Franței*²⁴⁹, unde reclamantii s-au plâns de refuzul autorităților franceze de a înregistra prenumele fiicei nou-născute ca fiind "**Fleur de Marie**, Armine, Angèle", fata fiind înscrisă în actele oficiale ca "**Fleur-Marie**, Armine, Angèle", astfel doleanțele părinților la acest subiect nefiind satisfăcute și înlocuite cu cele ale oficialilor. Magistrații europeni cu o majoritate de voturi (7 la 2) au considerat că refuzul de a înscrie prenumele Fleur de Marie, ținând cont de interesele copilului și interesele generale ale societății, nu se ridică la o încălcare a obligației pozitive de a respecta viața privată și de familie a reclamantilor, iar disconfortul și supărarea psihologică a părinților din cauza respingerii **acelui** nume pentru copil, deși pot fi înțelese, nu constituie temei suficient de admitere a plângerii și constatare a răspunderii statului **reclamat**. În acest context, este interesantă opinia disidentă a judecătorilor MacDonald și De Meyer²⁵⁰, care au considerat că statul a comis o ingerință nejustificată în dreptul reclamantilor la respectarea vieții private și de familie, neonorându-și obligațiile pozitive pe terenul recunoașterii numelui deoarece nu este clar în ce mod pretinsul nume Fleur de Marie ar putea prejudicia interesele copilului. Or, o asemenea prejudiciere ar putea fi invocată **în** cazul prenumelor cunoscute ale sfinților sau ale personalităților vestite din istoria lumii antice, precum Cleopatra, Mesalina, Irodiada, Pilat, Caligula sau Nero, dar nu și în

²⁴⁹ Speța *Guillot c. Franței*, hotărârea din 24/10/1996. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58069> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁵⁰ Opinia disidentă a judecătorilor MacDonald și De Meyer în speța *Guillot c. Franței*, În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58069> (Vizitat la 25/03/2015).

situația prenumelui Fleur de Marie, foarte apropiat de cel introdus în actele oficiale de Fleur-Marie.

Recunoașterea identității etnice

Curtea Europeană a Drepturilor Omului prin jurisprudența degajată a pus pe seama statelor semnatare ale CEDO și obligația pozitivă de a recunoaște o anumită identitate etnică pretinsă de individ, în condițiile în care respectiva identitate rezultă din circumstanțe ce par a fi veridice. În practica sa recentă, speța *S. și Marper c. Regatului Unit*²⁵¹, Curtea a decis că identitatea etnică, fără îndoială, trebuie privită ca un element inerent al vieții private ce se încadrează în sfera protecției oferită de art. 8 din Convenție.

În această privință, într-o altă speță recentă *Ciubotaru c. Moldovei*²⁵², în care reclamantul a pretins încălcarea art. 8, prin refuzul autorităților naționale de a înregistra în actele de stare civilă apartenența sa etnică ca fiind română, din motivul neindicării în actele părinților perfectate în perioada sovietică a acestei etnii, Curtea de la Strasbourg a evidențiat caracterul extrem de sensibil al chestiunilor ce reies din circumstanțele cazului și a enunțat că nu contestă dreptul guvernului de a solicita anumite dovezi obiective asupra pretensei etnii. Însă în prezenta speță magistrații europeni au conchis că autoritățile naționale au pus obligații excesive în sarcina reclamantului de a demonstra precum că cel puțin unul din părinții **lui** a fost de etnie română și oficial înregistrat astfel, situație care reprezintă o obligație de probațiune disproporționată în raport cu realitățile istorice din Republica Moldova. S-a subliniat că cadrul intern relevant nu prevedea posibilitatea de a prezenta alte probe decât înregistrarea etniei ascendenților pentru a demonstra apartenența la un anumit grup etnic, precum limba maternă, numele, empatie etc. Într-un final, Curtea a conchis că statul **reclamat** a omis să-și onoreze obligațiile pozitive de a respecta dreptul reclamantului la viață privată contrar prevederilor art. 8 pe acest teren, iar refuzul de a-i recunoaște o anumită identitate etnică a fost considerat contrar Convenției.

Asigurarea accesului la informațiile oficiale

Curtea a examinat o serie de cazuri în care reclamanții și-au revendicat dreptul de a avea acces la informația deținută de autoritățile publice, pentru care aveau un interes deosebit. Astfel, în speța de referință *Gaskin c. Regatului Unit*²⁵³, reclamantul s-a aflat în custodia statului toată copilăria în urma decesului mamei. Dânsul a fost plasat spre îngrijirea temporară a diferiților asistenți parentali, care după spusele **lui** l-au abuzat și maltratat. Atingând majoratul, reclamantul a cerut autorităților naționale să autorizeze accesul la dosarul său personal pentru a-și cunoaște

²⁵¹ Speța *S. și Marper c. Regatului Unit*, hotărârea din 04/12/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90051> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁵² Speța *Ciubotaru c. Moldovei*, hotărârea din 27/04/2010, definitivă din 27/07/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-98445> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁵³ Speța *Gaskin c. Regatului Unit*, hotărârea din 08/07/1989. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57491> (Vizitat la 25/03/2015).

trecutul și a stabili cercul de persoane în grija cărora el a fost temporar plasat, însă solicitarea i-a fost refuzată pe motiv că informația este confidențială, iar divulgarea acesteia ar putea prejudicia întregul sistem de custodie temporară a copiilor rămași fără ocrotire părintească, precum și atinge terțe persoane și afecta reputația profesională a personalului specializat vizat de informațiile din dosar.

Curtea a constatat o încălcare a art. 8, considerând că sistemul britanic nu a asigurat garanții instituționale suficiente pentru a respecta dreptul reclamantului de a avea acces la informațiile conținute în dosarul său personal. Ea a notat că persoanele aflate în situația similară reclamantului beneficiază de un interes vital de a obține informații referitoare la copilăria și vârsta fragedă, totodată fiind și puternic interesul public de a asigura confidențialitatea înregistrărilor făcute de organele de custodie relevante în vederea protecției persoanelor implicate, statele-părți dispunând de o certă marjă de apreciere în acest sens. Totuși, în speță interesul reclamantului a prevalat, iar interdicția conținută în sistemul britanic de refuz în a elibera informațiile solicitate din dosarul personal fără a analiza rezonabilitatea cerințelor înaintate, a fost contrară Convenției, guvernul reclamat nerespectând obligația pozitivă ce i-a revenit de a asigura dreptul individului la protecția vieții sale private.

În cauza ulterioară *Guerra și alții c. Italiei*²⁵⁴, Curtea a găsit o încălcare a art. 8 în faptul că autoritățile pe parcursul a mai multor ani nu au reușit să asigure rezidenților locali informația despre starea mediului ambiant din localitatea unde locuiau, în imediată apropiere a căreia era amplasată fabrica chimică de producere a îngrășămintelor, unde au fost frecvente incidentele de emisii necontrolate. Curtea a enunțat că eșecul autorităților naționale de a adopta măsuri de protecție a vieții private și de familie a reclamanților ce locuiau lângă fabrica chimică în condițiile, în care aceasta în continuare prezenta un izvor de pericol sporit și nu au existat informații oficiale cu privire la starea mediului din zona aferentă, este contrar obligațiilor statelor pe terenul art. 8. Hotărârea dată sugerează ideea că statele au obligația pozitivă de a lua măsuri pro-active pentru a proteja dreptul persoanelor la respectarea vieții private și de familie în situații similare. Este notoriu faptul că speța a ridicat chestiuni și pe marginea art. 10 (libertatea de exprimare) și art. 2 (dreptul la viață), însă acestea au fost considerate inaplicabile cazului.

Stabilirea paternității/maternității

Curtea Europeană a dezvoltat o jurisprudență specifică privind obligația statului de a crea un mecanism legal care să permită determinarea promptă a paternității. Astfel, în speța relativ recentă *Mikulic c. Croației*²⁵⁵, Curtea a statuat că respectarea vieții private presupune că fiecare

²⁵⁴ Speța *Guerra și alții c. Italiei*, hotărârea din 19/02/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58135> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁵⁵ Speța *Mikulic c. Croației*, hotărârea din 07/02/2002, definitivă din 04/09/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60035> (Vizitat la 25/03/2015).

persoană ar trebui să poată stabili detaliile identității ei ca ființă umană individuală și că dreptul unui individ la astfel de informații este important din perspectiva implicațiilor formative pentru personalitate. Curtea a stabilit că art. 8 nu cere statelor de a obliga presupusul părinte la efectuarea testului ADN. Cu toate acestea, dacă asemenea testare nu este obligatorie în statul respectiv, sistemul legal trebuie să asigure măsuri alternative ce permit unei autorități independente să examineze rapid cererile privind stabilirea paternității. De fapt, cauza a vizat stabilirea paternității asupra unui copil născut în afara căsătoriei, iar presupusul tată evita să se prezinte la spital timp de 4 ani în vederea supunerii unei testări de ADN stabilită de instanță. Instanța de fond a stabilit paternitatea, motivându-și concluzia în baza depozițiilor mamei și interpretând refuzul continuu al pârâtului de a fi supus testului ADN ca o recunoaștere implicită a paternității. La rândul său, instanța de apel examinând apelul presupusului tată l-a admis și a restituit cauza spre rejudecare, considerând că refuzul de a se supune testului ADN nu poate fi calificat ca probă suficientă și concludentă în vederea stabilirii paternității. La momentul examinării cauzei de către Curtea de la Strasbourg, judecarea litigiului la nivelul instanțelor croate încă nu a fost finalizată. Magistrații europeni au considerat că instanțele naționale la examinarea acțiunii nu s-au călăuzit de interesele copilului, care sunt fundamentale în asemenea dosare, și au notat că cadrul juridic intern și procedurile naționale relevante nu asigurau un raport just de proporționalitate între dreptul minorei de a elimina incertitudinea privind identitatea sa personală și cel al presupusului tată de a nu fi supus testării ADN. Curtea a conchis că statul reclamat a omis să-și onoreze obligația pozitivă ce-i incumbă de a asigura respectarea vieții private a minorei, contrar exigențelor art. 8 pe acest teren.

Spre comparație, în *speța Ostace c. României*²⁵⁶, Curtea Europeană a analizat refuzul autorităților naționale de a revizui o hotărâre judecătorească anterioară (1981) de stabilire a paternității reclamantului în privința unui copil născut în afara căsătoriei, din a. 2003 el deținând concluzia testului ADN conform căruia nu este tatăl biologic al copilului, cererea de revizuire fiind respinsă ca inadmisibilă pe motiv că înscrisul relevant nu a existat la momentul pronunțării hotărârii a cărei revizuire se cere, cu invocarea principiului securității raporturilor juridice. Curtea de la Strasbourg a notat că în conformitate cu cadrul legal existent, reclamantul nu a avut vreo posibilitate să conteste paternitatea stabilită anterior pe cale judecătorească, deși Curtea ar admite faptul că respectiva imposibilitate poate fi justificată de garantarea siguranței publice, stabilității în raporturile de familie și a drepturilor copilului, prin respingerea cererii reclamantului de revizuire a hotărârii relevante, autoritățile naționale nu au găsit un echilibru just

²⁵⁶ *Speța Ostace c. României*, hotărârea din 07/02/2002, definitivă din 25/02/2014. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-141171> (Vizitat la 25/03/2015).

între interesele concurente implicate și au eșuat să-și onoreze obligația de a asigura respectarea dreptului reclamantului la viață privată.

Asigurarea inviolabilității fizice, morale și sexuale a persoanelor

În hotărârea dată în speța *X și Y c. Olandei*²⁵⁷, Curtea Europeană a enunțat că, deși obiectul art. 8 este, în esență, protejarea individului împotriva ingerințelor arbitrare din partea autorităților publice, acesta nu doar obligă statul să se abțină de la o astfel de interferență, vizata obligație negativă poate fi completată cu obligații pozitive inseparabile de respectarea reală a vieții private sau de familie; aceste obligații pot implica adoptarea de măsuri eficiente menite să asigure respectarea vieții private chiar și în sfera relațiilor între indivizi.

Hotărârea dată este semnificativă în contextul promptitudinii Curții de a cere statelor luarea de măsuri pozitive pentru reglementarea relațiilor între indivizi. În cazul *X și Y c. Olandei* este vorba despre abuzul sexual asupra unui minore Y cu handicap mental în vârstă de 16 ani, care nu era capabilă să-și apere de sine stătător propriile interese în cursul cauzei penale pornite la cererea tatălui său X împotriva individului care a abuzat-o sexual. Din cauza lacunelor din cadrul legal intern care prevedea că persoana începând cu 16 ani urmează de sine stătător să depună plângere la organele de anchetă în vederea pedepsirii persoanei vinovate de pretinsul viol, făptuitorul nu a putut fi supus urmării penale și nici tras în consecință la răspundere penală, scăpând nepedepsit. Curtea a constatat că guvernul olandez a eșuat să asigure dreptul reclamantei Y la respectarea vieții sale private în aspectul integrității fizice și morale (inclusiv sexuale) și a cerut statului reclamat să intervină prin adoptarea unei legislații penale de protecție specială pentru persoane vulnerabile de această categorie.

În acest context, este interesant faptul că deși Curtea Europeană a cerut *in terminis* intervenția statului pentru a asigura protecție respectivei categorii de justițiabili, ea nu s-a referit la vreo justificare expresă pentru recunoașterea obligațiilor pozitive izvorâte din art. 8.²⁵⁸

Într-o speță ulterioară *Stubbings și alții c. Regatului Unit*²⁵⁹, patru femei s-au plâns de faptul că au suferit de pe urma abuzurilor sexuale în copilărie, conștientizând caracterul real al acțiunilor la care ele au fost supuse mult mai târziu, când au fost adulte. Reclamantele au înaintat acțiuni civile în despăgubire împotriva celor pe care le-au considerat vinovați de abuzuri sexuale, însă acestea au fost respinse ca fiind depuse cu omiterea termenului de prescripție de 6 ani calculat din ziua atingerii majoratului pretinselor victime. În fața Curții, reclamantele au pretins lipsa unui remediu efectiv pentru a redresa abuzurile sexuale la care au fost supuse, drept

²⁵⁷ Speța *X și Y c. Olandei*, hotărârea din 26/03/1985. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57603> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁵⁸ Mowbray A.R. The development of positive obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights. Oxford-Portland-Oregon: Hart Publishing, 2004, p.129.

²⁵⁹ Speța *Stubbings și alții c. Regatului Unit*, hotărârea din 22/10/1996. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58079> (Vizitat la 25/03/2015).

consecință statul reclamat eșuând să le protejeze viața privată. *Ad contrario*, guvernul britanic a invocat că dreptul englez nu prevede termene de prescripție pentru tragerea la răspunderea penală a infractorilor vinovați de comiterea unor crime grave precum este violul, însă în speță reclamantele nu au folosit această opțiune și nu au depus plângeri penale, înaintând acțiuni civile care sunt condiționate de termene de prescripție.

Curtea Europeană a reiterat constatările expuse în speța *X și Y contra Olandei* și a subliniat că abuzul sexual în mod indubital face parte din categoria respingătoare de comportamente inacceptabile, care au un efect istovitor asupra victimei; iar copiii și alte persoane vulnerabile beneficiază de protecție din partea statului sub forma unei descurajări efective de la comiterea unor asemenea ingerințe în aspectele esențiale ale vieții private. Însă în respectiva cauză a conchis că o asemenea protecție a fost acordată deoarece violul era în mod suficient reglementat de dreptul penal englez și supus la pedepse maxime, prezentarea probelor era securizată și urmărirea penală putea fi demarată oricând și în continuare poate fi demarată. Cu referire la termenul de prescripție pentru inițierea acțiunilor civile, magistrații europeni au stabilit că art. 8 nu prevede în mod obligatoriu ca un stat să-și îndeplinească obligațiile pozitive de protecție a dreptului la respectarea vieții private prin reglementarea unor acțiuni civile nelimitate în timp în circumstanțele în care oricând pot fi operate pedepsele penale.

Prin urmare, Curtea a determinat că existența în Marea Britanie a unei legislații penale extinse privind interzicerea abuzului sexual împreună cu remediile civile subsecvente satisface obligația pozitivă a statului ce reiese din art. 8.

Din hotărârea adoptată în această speță reiese că evaluând îndeplinirea obligațiilor pozitive în asigurarea integrității fizice, morale și sexuale a persoanei, Curtea va lua în considerare totalitatea remediilor penale și civile disponibile în legislația statului reclamat, reamintind că doar remediile civile sunt insuficiente.

Recunoașterea oficială a transsexualilor

Această tematică a făcut obiectul unei răsturnări de jurisprudență odată cu dezvoltarea abordării sociale și juridice a transsexualilor în lume și, nemijlocit, în spațiul juridic al Consiliul Europei. Curtea Europeană, de la negarea obligației pozitive a statului de a recunoaște respectivelor persoane un anumit statut de drept, a mers spre prescrierea unei asemenea obligații, încă o dată demonstrând în practică că CEDO este un instrument viu, capabil a fi interpretat în lumina circumstanțelor zilei de azi.²⁶⁰

²⁶⁰ Speța *Tyrer c. Regatului Unit*, hotărârea din 25/04/1978. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57587> (Vizitat la 25/03/2015).

Primul caz notoriu în care Curtea Europeană s-a expus asupra pretențiilor transsexualilor la protecție în temeiul art. 8 al Convenției a fost *Rees c. Regatului Unit*²⁶¹, în care reclamantul s-a plâns că guvernul britanic nu a luat măsuri eficiente pentru a recunoaște în drept noul său statut (ca bărbat), în urma unei operații chirurgicale de schimbare a sexului. Dânsul a pretins că art. 8 cere părții contractante să modifice sau, cel puțin, să amendeze, registrul național al stării civile pentru a introduce schimbarea de sex. De asemenea, reclamantul a invocat că guvernul era obligat să-i elibereze un nou certificat de naștere corespunzător noului său statut.

Curtea, la rândul ei, nu a fost de acord cu aceste afirmații. Bazându-se pe incertitudinile științifice în materie și diferențele în legislația și practica statelor-părți la CEDO, adică pe lipsa unui consens la subiectul recunoașterii transsexualilor în spațiul Consiliului Europei, ea a decis că pentru moment, statul reclamat trebuie să determine în ce măsură poate veni în întâmpinarea cerințelor transsexualilor și că, în orice caz, art. 8 nu poate fi interpretat ca obligând părțile contractante să modifice informația inclusă în registrele naționale de stare civilă, chiar și parțial.

De fapt, această poziție nu a exclus în totalitate posibilitatea statelor de a-și asuma obligații pozitive față de transsexuali. Atitudinea guvernului britanic, care, în timp ce excludea recunoașterea legală a acestei categorii de subiecți, a acceptat autodeterminarea sexuală și a luat măsuri pentru a reduce la minim dezavantajele lipsei de recunoaștere legală, a avut o oarecare pondere.

Însă în speța *Cossey c. Regatului Unit*²⁶², magistrații europeni deși au subliniat că în anumite state ale Consiliului Europei s-au produs modificări referitoare la problematica transsexualilor, acestea s-au încadrat în marja largă de apreciere a statului la acest subiect, iar despre careva dezvoltări științifice esențiale în materie dânsii nu au fost informați. Drept consecință, forul european a respins cu votul a 10 judecători *pro* și 8 *contra* alegațiile reclamantei referitoare la încălcarea art. 8 prin refuzul de a-i elibera certificat de naștere nou cu informație modificată despre gen în urma operației chirurgicale de schimbare a sexului, conchizând că statului nu i-au incumbat careva obligații pozitive în această privință.

Ulterior, în speța *B. c. Franței*²⁶³ (1992), Curtea Europeană deja a notat progresul existent în materia transsexualismului, subliniind că situațiile juridice legate de acest concept sunt extrem de complexe din punct de vedere anatomic, biologic, psihologic și moral, totuși a reiterat că în statele-membre ale Consiliului Europei nu există un consens suficient de larg în această privință, care să determine Curtea să-și revadă jurisprudența anterioară și să prescrie statelor obligații

²⁶¹ Speța *Rees c. Regatului Unit*, hotărârea din 17/10/1986. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57564> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁶² Speța *Cossey c. Regatului Unit*, hotărârea din 27/09/1990. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57641> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁶³ Speța *B. c. Franței*, hotărârea din 25/03/1992. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57770> (Vizitat la 25/03/2015).

pozitive de a reglementa statutul juridic al transsexualilor. Oricum însă, forul contenciosului european a constatat încălcarea art. 8 din CEDO, comparând cadrul legal englez **cu** cel francez privind statutul civil, procedurile de schimbare a numelui, eliberarea actelor de identitate etc. și conchizând că sistemul juridic francez, spre deosebire de cel al Regatului Unit, nici măcar nu a prevăzut pentru transsexuali posibilitatea practică de a-și schimba numele.

Această abordare a Curții Europene s-a schimbat radical cu hotărârea pronunțată în speța *Christine Goodwin c. Regatului Unit*²⁶⁴ în **anul**2002. Având în vedere evoluția științifică și practica internațională, nevoia compatibilității sistemelor juridice interne, precum și dezavantajele în creștere pentru persoanele transsexuale rezultate din nerecunoașterea drepturilor lor, Curtea și-a schimbat poziția, ajungând la concluzia că statele-părți la Convenție nu mai au o marjă de apreciere largă la acest subiect, fiind ținute să recunoască dreptul individului la autodeterminare sexuală.

În speța respectivă, Marea Cameră a Curții a notat consensul crescând al statelor contractante cu privire la recunoașterea juridică a persoanelor ce și-au schimbat sexul, acesta fiind parte al tendințelor internaționale de recunoaștere a transsexualilor, și a subliniat că în asemenea circumstanțe nu mai există careva factori esențiali de interes public care să contrabalanseze interesul individual al reclamantei de a obține o recunoaștere juridică a schimbării sale de gen, Regatul Unit ne mai putând pretinde că chestiunea în cauză se încadrează în marja sa de apreciere (paragrafe 85, 93).

La momentul actual, garantarea unui statut juridic persoanelor transsexuale constituie o certă obligație a statelor-părți la CEDO, neexistând interpretări diferite în această privință.

Oficializarea relației de familie între părinți și copiii născuți în afara căsătoriei

Obligația statului de a asigura recunoașterea oficială a relației dintre părintele și copilul născut în afara căsătoriei a fost stabilită pentru prima dată în hotărârea dată în speța de referință *Marcks c. Belgiei*²⁶⁵. În cauză, reclamanta a susținut că legislația belgiană care prevedea că mama necăsătorită era obligată să recurgă la anumite proceduri legale pentru a obține recunoașterea afilierii materne cu copii săi, i-a încălcat dreptul garantat la respectarea vieții private și de familie pe terenul art. 8. Curtea Europeană a recunoscut că respectivul articol nu face careva distincții între familiile ”legitime” și ”nelegitime”, iar legătura naturală dintre reclamantă și fiica **ei** se încadrează în sfera vieții private. Curtea a considerat că necesitatea reclamantei de a căuta recunoașterea legală a afilierii cu fiica reprezintă o încălcare a art. 8, deoarece autoritățile belgiene au eșuat să asigure recunoașterea acestei relații din momentul

²⁶⁴ Speța *Christine Goodwin c. Regatului Unit*, hotărârea din 11/07/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60596> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁶⁵ Speța *Marcks c. Belgiei*, hotărârea din 13/06/1979. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57534> (Vizitat la 25/03/2015).

nașterii fetei, având în vedere faptul indiscutabil al aflării fiicei în îngrijirea și educația reclamantei de când a fost născută, între ele existând relații de familie reale. În plus, utilizarea de către un părinte a procedurii de recunoaștere legală a maternității/paternității are repercusiuni asupra abilității copilului de a moșteni diferite forme de proprietate.

Este notabil faptul că hotărârea dată în speța *Marcks c. Belgiei* are o semnificație istorică ce depășește domeniul dreptului familiei deoarece este prima cauză în care Curtea Europeană a constatat încălcarea unei obligații pozitive sub incidența art. 8. Cu toate acestea, în pofida importanței acestei schimbări jurisprudențiale, Curtea a promovat o justificare destul de superficială pentru existența acestor obligații de asigurare a respectării efective din partea statului avieții de familie a individului.²⁶⁶

Într-o altă speță *Johnston și alții c. Irlandei*²⁶⁷, primii doi reclamânți locuiau împreună, dar erau în imposibilitate de a se căsători din cauza interzicerii divorțului în Irlanda, fapt ce nu permitea primului reclamant să divorțeze de soția sa. Al treilea reclamant a fost fiica primilor doi născută în afara căsătoriei oficiale a tatălui. În fața Curții de la Strasbourg reclamânții s-au plâns de încălcarea dreptului la respectarea vieții de familie din cauza recunoașterii limitate a afilierii paterne dintre fiică și tatăl său. Curtea a determinat că deși statele se bucură de o marjă de apreciere în determinarea pașilor necesari pentru armonizarea legislației naționale cu Convenția, Irlanda nu a stabilit un cadru legal suficient pentru reglementarea adecvată a relației de familie dintre fiica născută în afara căsătoriei oficiale și tatăl ei. Este marcant faptul că pe capătul pretenției primilor doi reclamânți referitoare la introducerea obligatorie a instituției divorțului în sistemul civil irlandez, Curtea a subliniat că respectarea efectivă a vieții de familie a dâșilor nu poate fi interpretată ca incumbând statului obligația pozitivă să oficializeze divorțul. Iar constatarea încălcării art. 8 cu referire la fata născută în afara relațiilor de căsătorie, nu trebuie privită ca o sugestie indirectă de a permite divorțul și recăsătoria ulterioară pentru tatăl ei, Irlanda fiind invitată să-și amelioreze cadrul legal referitor la copii nelegitimi, cu menținerea interdicției divorțurilor dacă consideră necesar (paragraf 75).

Într-o speță relativ recentă *Krušković c. Croației*²⁶⁸, Curtea Europeană a analizat refuzul autorităților naționale de a înregistra în actele civile paternitatea reclamantului asupra fiicei născută dintr-o relație neoficializată pe motiv că dâșul a fost limitat pe cale judiciară de capacitate de exercițiu din cauza abuzului de droguri și nu a beneficiat de dreptul de a depune de sine stătător declarații în fața organului de stare civilă. Magistrații europeni au considerat că

²⁶⁶ Mowbray A.R. The development of positive obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights. Oxford-Portland-Oregon: Hart Publishing, 2004, p.152-153.

²⁶⁷ Speța *Johnston și alții c. Irlandei*, hotărârea din 18/12/1986. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57508> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁶⁸ Speța *Krušković c. Croației*, hotărârea din 21/06/2011, definitivă din 21/09/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105197> (Vizitat la 25/03/2015).

statul **reclamat** nu și-a îndeplinit obligațiile pozitive pe terenul art. 8 deoarece reclamantul a fost lăsat într-un vid juridic până la finalizarea procedurilor judiciare de recunoaștere a paternității inițiate la cererea reprezentantului său legal, pendinte și la ziua examinării cauzei **în fața Curții de la Strasbourg**, pe când organul de stare civilă, căruia i-a fost adresată cererea inițială de recunoaștere a paternității, nu a avut careva competențe să înscrie datele despre paternitate ale reclamantului limitat în capacitate. Curtea a notat că speța în cauză a ridicat chestiuni de interes vital atât pentru reclamant, cât și pentru fiica acestuia, **copil** născut în afara căsătoriei oficializate, având fără îndoială un interes viu să recepționeze informație necesară pentru a cunoaște adevărul despre aspectele identității sale personale, inclusiv și cine îi sunt părinții biologici. În respectiva cauză, Curtea a conchis că cererea reclamantului cu privire la înregistrarea paternității, precum și declarațiile mamei copilului în acest sens, au fost neglijate de către autoritățile croate aparent fără vreo justificare.

Separarea soților

Totuși Curtea a concluzionat că obligația statelor de a respecta dreptul la viața de familie poate include și obligația de a facilita separarea cuplurilor căsătorite **când** relația lor s-a **terminat** iremediabil. În speța de referință *Airey c. Irlandei*²⁶⁹, unde reclamanta s-a plâns *inter alia* de absența în cadrul legal irlandez a unei proceduri accesibile de separare în raporturile de căsătorie și familie, Curtea Europeană a stipulat că în ceea ce privește căsătoria, soțul și soția sunt, în principiu, obligați de a conviețui, dar au dreptul în anumite cazuri de a adresa petiții privind separarea judiciară; aceasta se ridică la recunoașterea faptului că protecția vieții private sau de familie poate necesita uneori eliberarea de obligația de a trăi împreună. Este marcant faptul că în respectiva speță, precum și în speța *Johnston și alții c. Irlandei* citată supra, forul european a fost destul de reticent în abordarea problematicii oficializării divorțurilor, subliniind că acest domeniu este supus unei reglementări largi din partea autorităților naționale, încadrându-se în marja de apreciere recunoscută statelor în virtutea CEDO.

Consultarea părinților naturali în cazul preluării copiilor în custodia statului și/sau adopția

Deciziile de îndepărtare a copiilor **de** părinți, plasarea în custodia statului și adopția constituie ingerințe serioase în viața de familie protejată de art. 8 CEDO, mai ales când au un caracter ireversibil. Această problemă sensibilă a fost pentru prima dată analizată de Curtea Europeană în speța *W. c. Regatului Unit*²⁷⁰, unde s-a stabilit că în luarea unor asemenea decizii, autoritățile trebuie să asigure părinților anumite drepturi procedurale. Speța a vizat situația când

²⁶⁹ Speța *Airey c. Irlandei*, hotărârea din 09/10/1979. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57420> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁷⁰ Speța *W. c. Regatului Unit*, hotărârea din 08/07/1987. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57600> (Vizitat la 25/03/2015).

părinții biologici ai copilului în vârstă de câteva luni, care mai aveau alți doi copii minori, din cauza problemelor matrimoniale, financiare și consumului excesiv de alcool, l-au plasat de bună voie în custodia unor asistenți parentali, uneori preluându-l temporar înapoi. După o perioadă, cu acordul părinților naturali, copilul a fost transmis de către autoritățile competente spre adopție, iar legăturile cu acești părinți au fost sistate. În fața Curții reclamantul (tatăl) *inter alia* a pretins că el și soția nu au fost informați suficient despre consecințele acordului transmiterii copilului spre adopție, înțelegându-l doar ca o plasare temporară într-o familie străină. Curtea a constatat încălcarea art. 8 CEDO și a notat că autoritățile naționale relevante în luarea anumitor decizii ce se referă la copii trebuie să ia în considerație și interesele părinților naturali. La cazul speței nu au existat probe precum că reclamantul și/sau soția acestuia au fost consultați de către autorități înainte de emiterea deciziei cu privire la restricționarea legăturilor și transmiterea ulterioară a minorului spre adopție, prin urmare nefiind certă implicarea directă a acestora de către autorități în procedurile premergătoare adopției. Deși Curtea a subliniat existența anumitor probleme în familia reclamantului, inclusiv abuzul de alcool din partea soției dânsului, care totuși a trecut un curs de tratament, ea a considerat că neinformarea corespunzătoare a părinților biologici despre consecințele transmiterii minorului către terți și eventuala adopție a acestuia constituie o încălcare a obligațiilor pozitive la care este ținut guvernul reclamat pe terenul art. 8.

Actualmente implicarea părinților naturali în procedurile de acest gen, care pot fi administrative sau judiciare, constituie o regulă bine-stabilită. Este fundamental ca interesele lor să fie luate în mod corespunzător în considerare. Numai în situații excepționale, de exemplu atunci când o măsură a trebuit să fie luată pentru a proteja un copil într-o situație de urgență sau cei care dețin custodia copilului sunt văzuți ca sursă de amenințare imediată pentru acesta, Curtea va considera că statul nu și-a încălcat obligațiunile pozitive ce-i revin. În astfel de circumstanțe, însă, Curtea trebuie să fie convinsă că într-adevăr au existat anumite circumstanțe care justifică eliminarea bruscă a unui copil din grija părinților săi de către autorități, fără nici un contact sau consultare prealabilă. La analiza cazului, o importanță deosebită va fi acordată faptului dacă statul a efectuat o evaluare a impactului măsurii propuse asupra părinților și copilului, și dacă au fost cercetate alternativele posibile. Astfel, într-o speță mai recentă *Venema c. Olandei*²⁷¹ Curtea Europeană a analizat ingerința autorităților naționale exteriorizată prin preluarea de la părinții naturali ai copilului de doar câteva luni din cauza bănuielii rezonabile că mama acestuia ar fi suferit de o dereglare psihică post-natală (*Munchausen syndrome by proxy*) caracterizată prin efectuarea de abuzuri asupra copilului nou-născut și prejudicierea acestuia, în scopul prezentării ulterioare spre investigație medicală și tratare a acestuia de

²⁷¹ Speța *Venema c. Olandei*, hotărârea din 17/12/2002, definitivă din 17/03/2003. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60824> (Vizitat la 25/03/2015).

simptome provocate abuziv. Autoritățile olandeze fără consultarea cu părinții biologici și fără explicarea acestora a cauzelor de interzicere a legăturilor cu copilul temporar plasat într-o instituție medicală, au interzis accesul lor la minoră. Curtea de la Strasbourg a considerat că comunicarea părinților a faptului împlinit de preluare definitivă a copilului și interdicția legăturilor cu acesta, fără careva justificare, chiar și având în vedere dereglarea psihică de care ar fi suferit mama, este suficientă pentru a constata că statul **reclamat** nu și-a îndeplinit obligațiile pozitive ce îi sunt imputabile contrar standardelor prevăzute de art. 8.

Reunirea copiilor cu părinții lor naturali

Curtea a decis că statele au obligația de a lua măsuri pentru a facilita reunirea copiilor luați în custodia statului cu părinții lor naturali. În speța *Olsson c. Suediei*²⁷², unde reclamantii s-au plâns de preluarea în custodia statului a celor trei copii minori ai **lor** pe motiv că părinții erau retardați mintal, cu refuzare în reuniune ulterioară, Curtea a susținut cu titlu de principiu că **reunirea** părinților naturali cu copiii care au trăit de ceva timp într-o familie adoptivă are nevoie de pregătire, natura și amploarea acestor pregătiri poate depinde de circumstanțele fiecărui caz, dar ea presupune întotdeauna cooperarea activă și înțelegerea tuturor părților implicate; în timp ce autoritățile naționale trebuie să facă tot posibilul pentru a ajunge la o astfel de cooperare, posibilitățile lor de aplicare a constrângerii în acest sens sunt limitate, deoarece interesele, precum și drepturile și libertățile tuturor persoanelor vizate trebuie să fie luate în considerare, în special interesele copiilor și drepturile lor în temeiul art. 8 din Convenție. În cazul în care contactele cu părinții naturali ar aduce atingere acestor interese sau ar interfera cu aceste drepturi, este de competența autorităților naționale de a găsi un echilibru just și corect.

Curtea a hotărât că această obligație se extinde și în privința acordurilor private referitoare la custodia asupra copilului. Astfel, în speța *Hokkanen c. Finlandei*²⁷³ Curtea a analizat imposibilitatea reclamantului de a se reuni cu fiica sa naturală în urma plasării benevole a acesteia spre îngrijire și educație temporară în familia socrilor după decesul soției. Socrii au refuzat reîntoarcerea fetei tatălui, considerând că sunt mai bine plasați să-i ofere grijă parentală, urmând o lungă serie de procese de judecată între cele trei persoane implicate. Peste mai mulți ani de proces, reclamantul a obținut dreptul de a vizita fiica, însă acesta efectiv nu a putut fi realizat din cauza refuzului socrilor. Curtea Europeană a considerat că în pofida refuzului persistent al socrilor și relațiilor evidente de dușmănie existente între ei și **reclamant**, autoritățile naționale nu au adoptat măsuri suficiente și rezultative pentru a realiza reunirea tatălui cu fiica sa, care la acel moment avea deja vârsta de 10 ani, aflându-se în custodia bunicilor peste 9 ani de

²⁷² Speța *Olsson c. Suediei*, hotărârea din 24/03/1988. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57548> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁷³ Speța *Hokkanen c. Finlandei*, hotărârea din 23/09/1994. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57911> (Vizitat la 25/03/2015).

zile. Iar inacțiunile autorităților competente au plasat reclamantul într-o situație în care timpul s-a scurs fără ca dânsul să beneficieze de remedii efective pentru a-și exercita drepturile parentale legitime.

În speța recentă *R.M.S. c. Spaniei*²⁷⁴, forul contenciosului european a analizat ingerința autorităților naționale de separare a fiicei minore de mama ei biologică din cauza dificultăților financiare și condițiilor de trai ale acesteia. Curtea expres a notat cu titlu de principiu general aplicabil acestei categorii de cauze că fiecare parte contractantă urmează să se echipeze cu arsenal juridic adecvat și suficient pentru a asigura îndeplinirea obligațiilor pozitive impuse de art. 8 din Convenția europeană, și ține de competența Curții să evalueze dacă autoritățile naționale în aplicarea și interpretarea prevederilor legale au asigurat garanțiile prescrise de art. 8, în mod particular luând în vedere interesele principale ale copilului (paragraf 72). În respectiva speță, Curtea a conchis că guvernul reclamat a omis să-și onoreze obligațiile pozitive la care este ținut, autoritățile spaniole neluând toate măsurile necesare și adecvate care au fost în mod rezonabil așteptate spre a fi luate în vederea evaluării dacă minora va putea duce o viață normală în sânul familiei sale naturale înainte de plasarea acesteia într-o familie adoptivă, contrar cerințelor art. 8 în acest context. În fapt, cauza a vizat preluarea fiicei minore a reclamantei de origine guineeană care ducea un trai sărac și nu-i putea asigura copilei îngrijirea corespunzătoare, locuind cu mai multe rude și alți 2 copii minori într-o locuință temporară și deseori lipsind de acasă. Curtea Europeană a hotărât că interesele copilului de a trăi în interiorul familiei sale naturale și cele ale reclamantei de părinte au fost aparent neglijate, fără o justificare corespunzătoare.

Spre comparație, într-o altă speță recentă *Y.C. c. Regatului Unit*²⁷⁵, reclamanta s-a plâns de preluarea forțată a fiului său minor în custodia statului din cauza incidentelor violente produse între dânsa și concubinul ce suferea de handicap de mișcare (tatăl fiului), ambii părinți abuzând de alcool. Curtea Europeană a conchis că autoritățile naționale relevante și-au îndeplinit obligațiunile izvorâte din conținutul art. 8 CEDO, călăuzindu-se de interesele primordiale ale copilului. Totodată, Curtea a notat că guvernul britanic în examinarea cererii reclamantei de a se reuni cu fiul a cercetat atent argumentele în acest sens, conchizând că reabilitarea minorului în familia biologică nu este posibilă deoarece raporturile de expertiză, depozițiile asistenților sociali și ofițerilor de poliție ce au vizitat familia în cauză, precum și psihologului antrenat în proces, denotă contrariul. Magistrații europeni de asemenea au subliniat că reclamanta a fost invitată în fața justiției naționale să-și prezinte poziția și oricare din argumentele pe care le apreciază ca

²⁷⁴ Speța *R.M.S. c. Spaniei*, hotărârea din 18/06/2013, definitivă din 18/09/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-121906> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁷⁵ Speța *Y.C. c. Regatului Unit*, hotărârea 13/03/2012, definitivă din 24/09/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109557> (Vizitat la 25/03/2015).

fiind esențiale în contextul probelor enunțate supra, însă ultima nu a clarificat în nici un mod circumstanțele importante pentru viitoarea hotărâre judecătorească.

Furnizarea de facilități pentru persoanele cu handicap sau bolnave

În cauza *Marzari c. Italiei*²⁷⁶, reclamantul ce suferea de o maladie rară denumită miopatie metabolică (caracterizată prin mialgie, deficiențe respiratorii, epuizare fizică, pierderea capacității de a vorbi, dizabilitate termică și dureri musculare), s-a plîns în fața Curții că locuința pusă la dispoziție de către autoritățile municipale nu era potrivită pentru necesitățile sale speciale. Curtea Europeană a stabilit că deși art. 8 nu garantează dreptul la rezolvarea problemei locuinței de autoritățile relevante, refuzul acestora de a oferi asistență în acest sens unui individ ce suferă de o boală severă ar putea, în anumite circumstanțe, ridica o problemă pe terenul Convenției din cauza impactului unui astfel de refuz asupra vieții private a individului. Cu toate că în cazul dat Curtea nu a găsit o încălcare a art. 8, hotărârea dată sugerează ideea că eșecul autorităților de a furniza suport persoanelor grav bolnave, care nu-și pot permite să plătească o locuință cu anumite condiții speciale, poate constitui o încălcare a Convenției în baza art. 8.

Într-o altă speță *Botta c. Italiei*²⁷⁷ Curtea a analizat plângerea reclamantului ce suferea de dizabilitate fizică cu privire la încălcarea art. art. 8 și 14 din CEDO de către autoritățile italiene care nu au adoptat măsuri suficiente pentru a asigura ca operatorii plajelor private din regiunea Ravenei să promoveze anumite facilități pentru persoanele cu handicap (rampe și toalete speciale). Magistrații europeni au decis că articolele invocate de reclamant nu sunt aplicabile cazului din speță, notând că obligațiile pozitive ale statului pe terenul art. 8 apar în situații în care există/ poate fi cu certitudine stabilită o legătură cauzală directă între măsurile solicitate de reclamant și domeniul vieții private sau de familie a ultimului. În speță însă dreptul pretins de reclamant, și anume cel de a avea acces pe plajă și la mare pe timpul vacanței într-o regiune depărtată de reședința sa obișnuită, vizează raporturi interpersonale dintr-un domeniu atât de larg și indeterminabil, încât nu există o legătură admisibilă și directă între măsurile ce urmau a fi adoptate de stat pentru a remedia omisiunile persoanelor private în aranjarea sejurului marin și viața privată a reclamantului în cauză. Prin urmare, oricare alegații cu privire la nerespectarea de către statul **reclamat** a obligațiilor sale de asigurare a protecției dreptului la viață privată a reclamantului, sunt inconsistente și neîntemeiate.

Admiterea de membri ai familiei non-naționali la cazul deciziilor în materie de imigrație

²⁷⁶ Speța *Marzari c. Italiei*, decizia cu privire la admisibilitate din 04/05/1999. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22827> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁷⁷ Speța *Botta c. Italiei*, hotărârea din 24/02/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58140> (Vizitat la 25/03/2015).

În jurisprudența degajată de Curtea Europeană au existat anumite cazuri în care reclamanții au pretins că statele au refuzat să autorizeze intrarea în țară a membrilor familiei non-naționali, astfel încălcându-le dreptul la respectarea vieții private și de familie. Răspunsul Curții la acest subiect sensibil este în principal unul negativ. Forul european consideră că statul nu poate fi obligat în temeiul Convenției să accepte asemenea persoane și să le permită să se stabilească, cu excepția cazurilor în care viața de familie nu poate fi trăită în altă parte decât pe teritoriul statului reclamat. Astfel, în marea majoritate a cazurilor, Curtea a subliniat că viața de familie a cuplurilor non-naționale sau mixte ar putea avea loc într-o altă țară. Spre exemplu, în speța de referință *Abdulaziz, Cabales și Balkandali c. Regatului Unit*²⁷⁸ magistrații europeni au subliniat că obligația statului de a admite pe teritoriul lor rudele imigranților ce rezidau legal variază în dependență de circumstanțele particulare referitoare la persoanele implicate. Mai mult de atât, Curtea nu a putut ignora faptul că speța vizează nu doar aspectele vieții de familie, dar de asemenea cele ale imigrației și astfel, având în vedere normele dreptului internațional în materia respectivă și obligațiile izvorâte din tratatele internaționale la care este parte, statul are dreptul de a controla intrarea persoanelor-resortisanți străini pe teritoriile sale. Curtea a observat că speța nu s-a referit la imigranții care deja au întemeiat o familie pe care au lăsat-o într-o altă țară până când vor beneficia de statut de rezident permanent pe teritoriul Regatului Unit, dar după sosirea în Marea Britanie, ca persoane necăsătorite, reclamantele au încheiat căsătorie. Obligațiile impuse pe terenul art. 8 nu pot fi interpretate ca îndatorirea generală a statului contractant de a respecta alegerea de către cuplurile căsătorite a unei țări concrete ca reședință matrimonială și de a accepta soții străini pentru a se stabili în această țară. În speță, Curtea Europeană a notat că reclamantele nu au demonstrat existența cărorva obstacole în stabilirea vieții de familie în statele lor de origine sau cele ale soților și nici prezența unor motive speciale ce ar justifica că aceste cerințe nu le-ar fi aplicabile.

O concluzie similară a fost formulată de Curte și într-o speță recentă *Berisha c. Elveției*²⁷⁹, unde reclamanții de origine kosovară beneficiind de dreptul legal de a rezida pe teritoriul țării, s-au plâns de refuzul autorităților naționale de a acorda permis de ședere copiilor lor minori aduși în Elveția în mod ilegal. Magistrații europeni au subliniat faptul că statul pârât a reușit să stabilească justul echilibru între interesul special al reclamanților de reunificare a familiei și cel general de a controla imigrația, chiar în situația când reclamanții au intenționat să-și fortifice legăturile de familie anume pe teritoriul elvețian, art. 8 nu este susceptibil interpretării ca garantând dreptul de a alege cel mai potrivit loc de a dezvolta viața familială. Prin urmare,

²⁷⁸ Speța *Abdulaziz, Cabales și Balkandali c. Regatului Unit*, hotărârea din 28/05/1985. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57416> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁷⁹ Speța *Berisha c. Elveției*, hotărârea din 30/06/2013, definitivă din 30/01/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122978> (Vizitat la 25/03/2015).

Curtea a conchis că statul elvețian și-a îndeplinit în mod corespunzător obligațiile izvorâte din conținutul art. 8 CEDO, iar pretențiile reclamanților sunt neîntemeiate și susceptibile respingerii.

Totuși, în anumite cazuri Curtea a ajuns la o altă concluzie decât cea **analizată** supra. Astfel, în speța *Şen c. Olandei*²⁸⁰ magistrații europeni au decis că oficialul Amsterdam a omis să-și onoreze obligațiile pozitive pe terenul art. 8 CEDO, subliniind că refuzul autorităților naționale de a elibera permisul de ședere pentru reclamanta minoră născută în Turcia, fiica altor doi reclamanți resortisanți turci, ultimii rezidând legal în Rotterdam și având alți doi copii născuți în Olanda, este contrar prevederilor Convenției deoarece familia a fost de mai mulți ani stabilită în Olanda, doi copii au fost născuți acolo, care în mod continuu au locuit în respectivul stat, fiind încadrați în mediul cultural al acestuia și școlarizați și neavând practic alte legături cu țara de origine (Turcia) decât naționalitatea. Astfel, au existat obstacole certe în transferul vieții familiale în statul turc, iar venirea fiicei născute în Turcia ce a locuit o perioadă acolo la rudele rămase a constituit mijlocul cel mai adecvat de a dezvolta viața de familie între toți membrii acesteia, ținând cont de vârsta fragedă a fetei și necesitatea de a favoriza integrarea ei în celula familială creată de părinți. E adevărat faptul că prima fiică a fost lăsat de părinți în Turcia, pe când mama ei s-a reunit cu tatăl cu mult înainte, însă circumstanța respectivă nu poate fi privită ca o decizie irevocabilă de a fixa definitiv reședința dânzei în țara de origine și, în pofida legăturilor episodice și distante, de a renunța la ideea de reunificare a acestei familii.

Aceleași raționamente au fost invocate de Curtea de la Strasbourg și în speța ulterioară *Tuquabo-Tekle c. Olandei*²⁸¹, care a vizat refuzul autorităților olandeze de a elibera permis de ședere fiicei minore a reclamantei resortisantă a Eritreii în condițiile în care mama de mai mulți ani locuia în Europa și avea acolo o nouă familie creată. În această speță, Curtea a considerat că deși fiica a avut fără îndoială legături strânse cu țara de origine, precum și atinsese o vârstă la care nu mai avea o nevoie stringentă de grija mamei sale, având în vedere condițiile vieții sale în Eritreea și anume faptul că în conformitate cu tradițiile locale ea a fost luată de la școală de către bunică și pregătită spre a se căsători, iar mama cu toate că a fost împotriva alegerii rudelor făcute pentru fată, a fost în imposibilitate să întreprindă ceva atât timp cât fiica locuia pe teritoriul african, reuniunea fiicei cu mama și noua ei familie a fost la caz legitimă și necesară.

Protecția împotriva poluării

Dreptul la un mediu ambiant sănătos ocupă un loc aparte în conținutul art. 8 din CEDO. Primul motiv pentru aceasta este faptul că nu este prezentat ca un drept independent. Al doilea este că are legături cu mai multe elemente protejate prin această dispoziție. După cum se arată în

²⁸⁰ Speța *Şen c. Olandei*, hotărârea din 21/12/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-64569> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁸¹ Speța *Tuquabo-Teklec. Olandei*, hotărârea din 01/12/2005, definitivă din 01/03/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-71439> (Vizitat la 25/03/2015).

hotărârea dată în speța *López Ostra c. Spaniei*²⁸², poluarea gravă a mediului poate afecta bunăstarea persoanelor și le împiedică să se bucure de casele lor într-un mod care afectează negativ viața privată și de familie. Prin urmare, statul este ținut să asigure persoanelor aflate sub jurisdicția **lor** un mediu ambiant adecvat neafectat de oricare forme de poluare gravă (chimică, fizică, sonoră/acustică, nucleară etc.) ce ar aduce atingere domeniului vieții private al indivizilor îndeosebi în aspectul respectării domiciliului.

Jurisprudența degajată de Curte la acest subiect oferă o varietate de situații în care mediul ambiant este influențat într-un mod care ridică probleme în conformitate cu art. 8, și anume: activități periculoase angajate de către stat care ar putea afecta sănătatea persoanelor (de exemplu, teste nucleare – *McGinley și Egan c. Regatului Unit*²⁸³); activități ale persoanelor private autorizate de stat care provoacă poluarea dăunătoare pentru sănătatea și bunăstarea locuitorilor (*López Ostra c. Spaniei, Guerra și alții c. Italiei* citate supra, *Moreno Gomez c. Spaniei*²⁸⁴); activități ale companiilor aeriene și aeroporturilor ce creează inconveniențe pentru persoanele care locuiesc în zona din apropiere (*Hatton și alții c. Regatului Unit*²⁸⁵). Deși nu în toate spețele enunțate Curtea Europeană a constatat încălcarea de către statele **reclamate** a obligațiilor ce reies din conținutul art. 8, ea în mod continuu a notat că protecția vieții private a individului cu referire la domiciliul acestuia împotriva unor influențe necorespunzătoare precum este poluarea, rămâne a fi o îndatorire fundamentală a statului pe terenul art. 8 CEDO.

În genere, având în vedere importanța crescândă a problematicii poluării în lume și sublinierea continuă a acesteia pe agenda zilei multiplelor reuniuni internaționale, protecția vieții private a indivizilor în aspectul ocrotirii contra poluării în perioada recentă capătă o nouă amploare, iar Curtea Europeană în actualele spețe analizează foarte meticolos circumstanțele cauzelor vizate de plângerile înaintate de justițiabilii europeni și de cele mai dese ori decide asupra nerespectării de către statul reclamat a obligațiilor pozitive în acest context. O simplă analiză dinamică a jurisprudenței Curții ne demonstrează acest fapt, prezentele hotărâri adoptate în spețele care ridică într-un mod sau altul chestiuni în privința protecției poluării, nu doar sub aspectul art. 8, fiind de regulă de condamnare.²⁸⁶

²⁸² Speța *López Ostra c. Spaniei*, hotărârea din 09/12/1994. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57905> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁸³ Speța *McGinley și Egan c. Regatului Unit*, hotărârea din 09/06/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58175> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁸⁴ Speța *Moreno Gomez c. Spaniei*, hotărârea din 16/11/2004, definitivă din 16/02/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67478> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁸⁵ Speța *Hatton și alții c. Regatului Unit*, hotărârea din 08/07/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61188> (Vizitat la 25/03/2015).

²⁸⁶ Fișierul tematic al Grefei CEDO asupra mediului ambiant din aprilie 2015. [on-line]: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Environment_ENG.pdf (Vizitat la 25/04/2015).

Spre comparație, în cauza absolut recentă *Smaltini c. Italiei*²⁸⁷, Curtea Europeană a declarat inadmisibilă plângerea reclamantei referitoare la materia protecției împotriva poluării chimice, formulate însă pe terenul art. 2 din Convenție, deoarece ea nu a invocat neîntreprinderea de către autoritățile naționale a măsurilor eficiente în vederea protecției vieții și sănătății sale, ea fiind diagnosticată cu leucemie și locuind în imediata vecinătate a celei mai mari din Europa uzine de prelucrare a metalelor grele (oțel), dar s-a plâns de nestabilirea de către instanțele italiene a legăturii cauzale între emisiile poluatoare și maladia dânzei, neprezentând vreun suport probatoriu convingător în acest sens. Curtea a analizat rapoartele medicale furnizate de autorități conform cărora ratele persoanelor bolnave cu leucemie în zona de reședință a reclamantei nu au fost evident mai mari decât media pe țară și au hotărât că cerințele acesteia sub forma în care au fost formulate, sunt inadmisibile pe terenul CEDO. Considerăm că citarea speței respective se impune anume cu referire la art. 8 deoarece în eventuala situație în care reclamanta și-ar fi formulat alegațiile într-un alt mod și ar fi invocat lipsa protecției din partea statului contra poluării, Curtea Europeană, precum demonstrează practica în spețele anterioare de acest gen, de referință și recente (*Guerra și alții c. Italiei, Vilnes și alții c. Norvegiei*²⁸⁸), ar analiza cererea sub incidența art. 8, și nu a art. 2 CEDO.

Protecția datelor cu caracter personal

Având în vedere evoluțiile recente din segmentul specific al tehnologiilor informaționale, problema protecției datelor cu caracter personal din anii 90 ai secolului trecut încoace a luat noi contururi, Curtea Europeană fiind tot mai des sesizată cu cereri prin care justițiabilii au reclamat încălcarea dreptului la viața privată și de familie în aspectul inviolabilității datelor cu caracter personal.

În așa fel, în speța de referință *Z c. Finlandei*²⁸⁹, Curtea Europeană a notat că protecția datelor cu caracter personal, inclusiv și informației despre starea sănătății persoanei, este de o importanță primordială pentru respectul drepturilor individului la protecția vieții private și de familie garantate de art. 8 CEDO. Respectarea confidențialității datelor cu caracter personal constituie un principiu vital al sistemelor de drept din statele-părți la Convenție, iar dreptul intern urmează să asigure garanții suficiente pentru a preveni comunicarea sau divulgarea datelor cu caracter personal contrare garanțiilor înserate în textul art. 8.

²⁸⁷ Speța *Smaltini c. Italiei*, decizia cu privire la admisibilitate din 24/03/2015. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-153980> (Vizitat la 25/04/2015).

²⁸⁸ Speța *Vilnes și alții c. Norvegiei*, hotărârea din 05/12/2013, definitivă din 24/03/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-138597> (Vizitat la 25/04/2015).

²⁸⁹ Speța *Z c. Finlandei*, hotărârea din 25/02/1997. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58033> (Vizitat la 25/04/2015).

În speța *Peck c. Regatului Unit*²⁹⁰, Curtea de la Strasbourg a subliniat cu titlu de principiu general că monitorizarea acțiunilor indivizilor într-un loc public prin intermediul echipamentului de fotografiere prin sine nu constituie o ingerință în viața privată. Însă interceptarea datelor de natură permanentă sau sistematică poate da naștere unor asemenea constatări. În același fel, compilarea datelor de către forțele de securitate cu privire la indivizi concreți, chiar și fără a utiliza mecanisme de supraveghere, reprezintă o ingerință în viața privată a subiecților. O astfel de ingerință este și în situația în care răspunsurile la anumite întrebări ale deținuților în celulă sunt înregistrate de poliție pentru analiză ulterioară, aceasta fiind privită ca procesarea datelor cu caracter personal despre aceștia.

Iar în cauza *S și Marper c. Regatului Unit*,²⁹¹ Marea Cameră a Curții a conchis că protecția garantată de art. 8 din CEDO va fi în mod inacceptabil prejudiciată în situația în care utilizarea tehnicilor științifice moderne în sistemul justiției penale ar opera cu orice preț și fără un echilibru atent a potențialelor beneficii utilizării extensive ale acestor tehnicii împotriva intereselor esențiale ale vieții private. În opinia Curții, consensul puternic existent între statele contractante la acest subiect este de o importanță considerabilă și îngustează marja de apreciere permisă statului reclamat în stabilirea limitelor permisibile de interferență în viața privată în sfera respectivă. Oricare stat ce pretinde un rol de pionierat în dezvoltarea noilor tehnologii deține responsabilitate specială pentru a stabili un echilibru just în respectivul domeniu.

Este notoriu faptul că obligația protecției datelor cu caracter personal garantată pe terenul art. 8 de statele-părți la CEDO include sarcina de adoptare a tuturor măsurilor necesare în vederea asigurării exercițiului efectiv al dreptului la respectarea vieții private în diverse aspecte ale acesteia, și se poate referi la **protecția imaginii individului** (*Peck c. Regatului Unit* citată supra, spețele *Von Hannover c. Germaniei* (no. 1²⁹², 2²⁹³, 3²⁹⁴); **convorbirilor telefonice** (*Malone c. Regatului Unit*²⁹⁵, *Van Vondel c. Olandei*²⁹⁶, *Asociația 21 decembrie 1989 și alții c. României*²⁹⁷); **informațiilor despre starea sănătății** (*Z c. Finlandei*²⁹⁸, *Avilkina și alții c.*

²⁹⁰ Speța *Peck c. Regatului Unit*, hotărârea din 28/01/2003, definitivă din 28/04/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60898> (Vizitat la 25/04/2015).

²⁹¹ Speța *S și Marper c. Regatului Unit*, hotărârea din 04/12/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90051> (Vizitat la 25/04/2015).

²⁹² Speța *Von Hannover c. Germaniei*, hotărârea din 24/06/2004, definitivă din 24/09/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61853> (Vizitat la 25/04/2015).

²⁹³ Speța *Von Hannover c. Germaniei* (no. 2), hotărârea din 07/02/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109029> (Vizitat la 25/04/2015).

²⁹⁴ Speța *Von Hannover c. Germaniei* (no. 3), hotărârea din 19/09/2013, definitivă din 17/02/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-126362> (Vizitat la 25/04/2015).

²⁹⁵ Speța *Malone c. Regatului Unit*, hotărârea din 02/08/1984. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57533> (Vizitat la 25/04/2015).

²⁹⁶ Speța *Van Vondel c. Olandei*, hotărârea din 25/10/2007, definitivă din 25/01/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-82962> (Vizitat la 25/04/2015).

²⁹⁷ Speța *Asociația 21 decembrie 1989 și alții c. României*, hotărârea din 24/05/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104864> (Vizitat la 25/04/2015).

Rusiei²⁹⁹, Radu c. Moldovei³⁰⁰); *corespondenței scrise, inclusiv a corespondenței deținuților cu Curtea Europeană împotriva cenzurii* (Cotleț c. României³⁰¹, Pisk-Piskowski c. Poloniei³⁰²) etc.

Precum vedem, art. 8 din Convenție oferă un câmp foarte larg statelor-membre ale Consiliului Europei în materia obligațiilor pozitive, de fapt cele mai multe obligații pozitive la care sunt ținute statele în virtutea CEDO izvorând anume din conținutul art. 8, situație ce nu pare a fi surprinzătoare date fiind multiplele elemente de protecție garantate justițiabililor europeni prin respectivul articol. După cum a subliniat adesea instanța de contencios european al drepturilor omului, art. 8 reclamă din partea statelor îndeplinirea unor obligații pozitive, inerente asigurării respectului efectiv al vieții private și familiale, care pot implica și necesitatea adoptării de măsuri de protecție a vieții private, chiar cu privire la relațiile dintre indivizi. Așa fiind, fiecare stat contractant este ținut să se doteze cu un arsenal juridic adecvat și suficient care să aibă ca scop tocmai îndeplinirea acestor obligații pozitive care îi incumbă pe temeiul art. 8 al Convenției.³⁰³

Obligații pozitive formulate în temeiul art. 9 al CEDO 9 (libertatea de gândire, de conștiință și de religie): în sensul paragrafului 1 al art. 9 al Convenției, trei libertăți distincte formează conținutul și sunt acoperite de protecția acestuia, și anume libertatea de gândire, libertatea de conștiință și libertatea de religie, care totuși se configurează a fi privite de instanța europeană printr-o prismă unică. Însă, precum vom vedea în continuare, anume pe terenul libertății religioase statului îi incumbă mai multe obligații pozitive. În acest sens este notabil faptul că nici Convenția și nici jurisprudența organelor sale nu permit identificarea unor criterii de ordin general potrivit cărora anumite reprezentări spirituale să poată fi calificate ca având semnificația unei religii sau a unui cult.³⁰⁴

Asigurarea neutralității și imparțialității statului

Acțiunile statului de favorizare a unui lider al unei comunități religioase sau forțarea indivizilor de a se alătura unei anumite comunități religioase împotriva propriei voințe constituie o ingerință inacceptabilă în libertatea de religie a persoanei. În societățile democratice statul nu trebuie să influențeze asupra grupurilor religioase existente decât în conformitate cu restricțiile

²⁹⁸ Speța *Z c. Finlandei*, hotărârea din 25/02/1997. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58033>(Vizitat la 25/04/2015).

²⁹⁹ Speța *Avilkina și alții c. Rusiei*, hotărârea din 06/06/2013, definitivă din 07/10/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-120071> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁰⁰ Speța *Radu c. Moldovei*, hotărârea din 15/04/2014, definitivă din 15/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-142398> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁰¹ Speța *Cotleț c. României*, hotărârea din 03/06/2003, definitivă din 03/09/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65680> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁰² Speța *Pisk-Piskowski c. Poloniei*, hotărârea din 14/06/2005, definitivă din 14/09/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69356> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁰³ Bîrsan C. Convenția europeană a drepturilor omului: comentariu pe articole. București: C.H. Beck, 2010, p. 598.

³⁰⁴ Bîrsan C. *Op. cit.*, p. 742.

autorizate de art. 9 paragraf 2 CEDO, însă art. 9 exclude orice apreciere din partea statului a legitimității credințelor religioase și modalităților de exprimare a acestora.

În speța de referință *Religionsgemeinschaft Der Zeugen Jehovas și alții c. Austriei*³⁰⁵, Curtea Europeană a subliniat expres că obligația pe terenul art. 9 incumbă autorităților statale să rămână neutre în exercitarea drepturilor lor în respectivul domeniu fără vreo oarecare atitudine discriminatorie față de culte (paragraf 92). Iar în speța *Hasan și Chaush c. Bulgariei*³⁰⁶, Marea Cameră a Curții a notat că libertatea de gândire, de conștiință și de religie reprezintă una din fundamentele unei societăți democratice în sensul CEDO, iar pluralismul este indisociabil acestei societăți. Dreptul individului la libertatea de religie trebuie garantat astfel încât să funcționeze într-un mod pașnic, liber de amestecul arbitrar al statului. Iar autonomia existentă a comunităților religioase este indispensabilă pluralismului existent într-o societate democratică și astfel constituie însăși miezul protecției oferite de art. 9.

În prima speță soluționată de Curtea de la Strasbourg împotriva statului nostru, în care a fost constatată încălcarea art. 9 din Convenție, *Mitropolia Basarabiei și alții c. Moldovei*³⁰⁷, magistrații europeni au reiterat că într-o societate democratică în care coexistă mai multe religii în rândul unei populații, poate să apară necesitatea de a restrânge această libertate pentru a concilia interesele diverselor grupuri și pentru a asigura respectul convingerilor fiecărei persoane. Totodată, statul trebuie să fie neutru și imparțial în exercitarea dreptului său de reglementare a acestui domeniu și în relațiile sale cu diversele religii, culte și credințe. Este vorba despre menținerea pluralismului și a bunei funcționări a democrației, una din principalele caracteristici care oferă posibilitatea de a rezolva prin dialog, fără a recurge la violență, problemele cu care se confruntă un stat, chiar și atunci când aceste probleme deranjează. În consecință, rolul autorităților într-un astfel de caz nu este de a curma cauza tensiunilor prin eliminarea pluralismului, dar de a asigura ca grupurile opuse unul altuia să se tolereze reciproc.

Precum vedem, neutralitatea statului constituie un element de bază în asigurarea respectului efectiv al dreptului individului la libertatea religioasă, autoritățile naționale fiind ținute să manifeste o atitudine imparțială și nediscriminatorie ori de câte ori activitatea acestora este convergentă cu sfera cultelor.

Oficializarea unui cult religios

³⁰⁵ Speța *Religionsgemeinschaft Der Zeugen Jehovas și alții c. Austriei*, hotărârea din 31/07/2008, definitivă din 31/10/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88022> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁰⁶ Speța *Hasan și Chaush c. Bulgariei*, hotărârea din 26/10/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58921> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁰⁷ Speța *Mitropolia Basarabiei și alții contra Moldovei*, hotărârea din 13/12/2001, definitivă din 27/03/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59985> (Vizitat la 25/04/2015).

În speța *Mitropolia Basarabiei și alții c. Moldovei* citată supra, biserica reclamantă a invocat în fața Curții Europene încălcarea art. 9 din Convenție prin refuzul autorităților naționale de a o recunoaște oficial, ceea ce în consecință a condus la imposibilitatea exercitării cultului religios practicat. În motivarea refuzului, instanțele *inter alia* au subliniat că prezenta biserică este de rit ortodox, iar persoanele interesate în oficializarea acesteia pot să-și manifeste convingerile lor religioase în cadrul Mitropoliei Moldovei, recunoscute oficial. La rândul său, Agentul guvernamental în fața Curții Europene întru justificarea legalității și proporționalității ingerinței în dreptul reclamantilor la libertatea de religie, a invocat următoarele: apărarea legalității și a principiilor constituționale ale Republicii Moldova; atentarea la integritatea teritorială a statului prin eventuala oficializare a bisericii reclamante; apărarea păcii sociale și a înțelegerii între credincioși.

În motivarea raționamentului final de constatare a încălcării art. 9 de către autoritățile moldave, Curtea a reiterat un șir de principii generale, și anume: libertatea de gândire, de conștiință și de religie reprezintă unul din fundamentele unei „societăți democratice”. Ea figurează, în dimensiunile sale religioase, printre elementele cele mai esențiale ale identității credincioșilor și ale concepțiilor lor despre viață, dar ea este în egală măsură un bun prețios pentru atei, agnostici, sceptici sau indiferenți. Este vorba de pluralism – o cucerire scumpă în decursul secolelor -, substanțial într-o astfel de societate. Dacă libertatea de religie relevă mai întâi de toate o credință interioară, ea, de asemenea, „implică” și libertatea de „a-și manifesta religia”, în mod individual sau în colectiv, în particular sau în public și în cercul persoanelor care împărtășesc aceeași credință. Mărturisirea, prin grai și fapte, este legată de existența convingerilor religioase. Această libertate implică, *inter alia*, libertatea de a adera sau nu la o religie, precum și libertatea de a practica sau nu o religie; art. 9 enumeră formele diverse pe care le poate lua manifestarea religiei sau convingerii, și anume: cultul, învățământul, practicile și îndeplinirea ritualurilor. Totuși, art.9 al CEDO nu protejează orice act motivat sau inspirat de o religie sau credință.

De asemenea, Curtea a subliniat că, în principiu, dreptul la libertatea de religie, așa precum este definit de Convenție, exclude aprecierea din partea statului a legitimității credințelor religioase sau a modalităților de exprimare a acestora. Măsurile statului care ar favoriza un conducător sau un organ al unei comunități religioase divizate, sau care ar viza constrângerea unei comunități sau a unei părți a acesteia în scopul de a o plasa, contrar voinței sale, sub o conducere unică, ar constitui, în egală măsură, o încălcare a libertății de religie. În societățile democratice, statul nu trebuie să întreprindă măsuri pentru a garanta ca comunitățile religioase să fie plasate sau să rămână sub o conducere unică. În mod similar, atunci când exercitarea dreptului la libertatea de religie sau a unuia dintre aspectele sale este supus, conform dreptului

intern, unui sistem de autorizare prealabilă, intervenția unei autorități bisericești recunoscute în procedura de acordare a autorizației nu va fi conformă cu imperativele § 2 al art. 9.

Mai mult, deoarece comunitățile religioase există tradițional sub forma unor structuri organizate, art. 9 trebuie să fie interpretat în lumina art. 11 al Convenției, care protejează viața asociativă de oricare ingerință nejustificată a statului. Prin prisma acestui punct de vedere, dreptul credincioșilor la libertatea de religie, care cuprinde dreptul de a manifesta religia în colectiv, presupune ca credincioșii să se poată asocia liber, fără intervenția arbitrară a statului. Într-adevăr, existența autonomă a comunităților religioase este indispensabilă pluralismului într-o societate democratică și își are locul chiar în centrul protecției oferite de art. 9 al Convenției. În plus, unul din mijloacele de a exercita dreptul de manifestare a religiei persoanei, în special pentru comunitățile religioase, în dimensiunea sa colectivă, îl reprezintă posibilitatea de a asigura protecția juridică a comunității, a membrilor și a bunurilor sale, în așa fel încât art. 9 să fie citit nu numai prin prisma art. 11, dar și a art. 6.

În concluzie, magistrații europeni au specificat că în lipsa recunoașterii oficiale, biserica reclamantă nu putea nici să se organizeze, nici să funcționeze. Lipsită de personalitate juridică, ea nu putea acționa în justiție pentru a-și proteja bunurile necesare în exercitarea cultului, iar membrii săi nu erau în drept să se reunească pentru a îndeplini activități religioase, fără a încălca, astfel, legislația cu privire la culte. Cât despre pretinsa toleranță față de biserica reclamantă și enoriașii săi invocată de Guvern, Curtea nu a considerat că o asemenea toleranță a substituit recunoașterea, deoarece doar recunoașterea conferă drepturi concrete susceptibile protecției efective persoanelor interesate.

Prin urmare, în condițiile în care statul reclamat nu invocă careva motive întemeiate și concludente pentru a respinge solicitarea unui cult religios de a fi înregistrat, conforme restricțiilor exprese prevăzute de art. 9 § 2, refuzul în oficializarea unui cult va fi contrar prevederilor Convenției, autoritățile naționale astfel omițând să respecte obligația pozitivă de înregistrare.

Protecția contra incitării la violență și ură împotriva unei comunități religioase

Curtea Europeană precizează că credincioșii trebuie să tolereze și să accepte negarea convingerilor lor religioase și chiar propagarea de către terți a doctrinelor ostile credinței lor. Cu toate acestea, după cum se specifică în cazul *Otto-Preminger-Institut c. Austriei*³⁰⁸, modul în care convingerile și doctrinele religioase sunt opuse sau negate este o chestiune care poate angaja responsabilitatea statului, în special responsabilitatea sa de a asigura exercitarea pașnică a dreptului garantat de art. 9 pentru adepții a astfel de credințe și doctrine. Curtea a subliniat că

³⁰⁸ Speța *Otto-Preminger-Institut c. Austriei*, hotărârea din 20/09/1994. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57897> (Vizitat la 25/04/2015).

statul poate în mod legitim să considere necesar de a adopta măsuri menite să reprime anumite forme de comportament, incluzând împărțirea informației și ideilor, apreciate ca fiind incompatibile cu respectul libertății de gândire, de conștiință și de religie al altora. Respectarea sentimentelor credincioșilor garantate de art. 9 poate fi încălcată prin portretizarea provocatoare a obiectelor venerației religioase, și această portretizare poate fi privită ca o încălcare premeditată a spiritului de toleranță, unuia din caracterele de bază a societății democratice.

Deci, în spețele în care se reclamă protecția membrilor unei comunități religioase sau a comunității *per se*, Curtea de la Strasbourg va analiza atent circumstanțele pentru a verifica dacă autoritățile statale au și-au îndeplinit obligațiunile pozitive ce le incumbă în această privință.

În speța *Gündüz c. Turciei*³⁰⁹, Curtea a declarat inadmisibilă o cerere a liderului unei secte islamice radicale condamnat pentru instigarea persoanelor la crime religioase și ură împotriva intelectualilor-musulmani moderați prin publicarea comentariilor în presă. Ea a considerat că, având în vedere conținutul violent și tonul comentariilor reclamantului, acestea s-au ridicat la un discurs de ură care promovează violența și, în consecință erau incompatibile cu valorile de bază ale dreptății și păcii exprimate în Preambulul Convenției. Deși magistrații europeni au analizat speța în special pe terenul art. 10 (libertatea de exprimare), ei s-au referit la drepturile credincioșilor contra incitării la violență și ură, ceea ce interferează cu sfera protecției garantate de art. 9.

Din perspectiva obligațiilor statului de protecție a membrilor unei comunități religioase împotriva violenței sau incitării la aceasta, este interesantă speța absolut recentă *Karaahmed c. Bulgariei*³¹⁰, în care reclamantul de confesie islamică s-a plâns de eșecul autorităților naționale de a-l proteja în mod corespunzător de militanții Partidului politic bulgar Ataka, inclusiv membri de Parlament, ce au demonstrat împotriva utilizării de către cea mai mare moschee din Sofia, Banya Bashi, a difuzoarelor la chemarea spre rugăciune a musulmanilor, precum și de investigarea inefficientă a incidentului violent ce s-a produs în fața respectivei moschei. Astfel, la 20 mai 2011 adepții partidului Ataka și musulmanii ce s-au dat pentru rugăciunea tradițională a zilei de vineri, au fost implicați într-un conflict cu aplicarea forței, musulmanii fiind bruscați, denumiți cu expresii vulgare și ponegritoare și răniți în urma atacurilor cu ouă și pietre. La rândul lor, anumiți adepți ai partidului bulgar de asemenea au fost răniți. A fost efectuată o anchetă penală de poliție și ulterior, de Serviciul Național de Investigație, însă aceasta așa și nu a fost finalizată la momentul examinării cererii la Strasbourg.

³⁰⁹ Speța *Gündüz c. Turciei*, decizia cu privire la admisibilitate din 13/11/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23973> (Vizitat la 25/04/2015).

³¹⁰ Speța *Karaahmed c. Bulgariei*, hotărârea din 24/02/2015. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23973> (Vizitat la 25/04/2015).

În fața Curții, reclamantul a pretins că autoritățile bulgare nu și-au îndeplinit obligațiunile pozitive ce reies din conținutul art. 9 în asigurarea respectului față de libertatea sa de religie, iar ancheta efectuată la nivel intern a fost inefficientă. Pe terenul art. 9 CEDO, forul contenciosului european a specificat că speța ridică chestiuni de convergență a libertății de religie și a celei de exprimare, ele nefiind absolute și nici susceptibile ierarhizării în sensul Convenției, statul fiind ținut să asigure un cadru legal suficient de protecție a acestor drepturi și libertăți, precum și să adopte măsuri efective prin care să asigure respectarea practică a lor. Totodată, Curtea a notat că anume organele de poliție sunt responsabile de găsirea unui just echilibru între interesele concurente în spețele precum cea prezentă, în evaluarea răspunsului poliției la evenimentele din 20 mai 2011 obligația pozitivă de garantare a drepturilor manifestațiilor, reclamantului și altor credincioși urmează a fi privite într-un mod în care asupra ei nu se impune o sarcină imposibilă sau disproporțională.

Curtea a hotărât că răspunsul organelor de poliție la violențele ce au izbucnit a fost insuficient, în rezultat un număr impunător de manifestații având posibilitate să se afle la o distanță foarte apropiată de moschee, să insulte credincioșii, să facă gesturi provocative și înspăimântătoare, precum și să aibă acces în interiorul moscheii. Ei au protestat la moschee întreaga zi, pe când reclamantul și alți enoriași au fost nevoiți să-și stopeze rugăciunile. Astfel, a fost clar că acțiunile poliției s-au focusat doar pe limitarea violențelor ce au izbucnit, nefiind oferită o atenție cuvenită modului de a stabili un echilibru just în asigurarea respectului exercițiului efectiv al drepturilor manifestațiilor și cele ale reclamantului și altor enoriași. Având în vedere circumstanțele elucidate, Curtea a conchis că reclamantul împreună cu colegii săi credincioși au fost victime ale încălcării libertății de a practica religia sa în rezultatul acțiunilor violente ale manifestațiilor deși autorităților naționale le-a incumbat obligația de a răspunde efectiv la respectivele acțiuni.

Asigurarea libertății de a-și manifesta religia la locul de muncă

În practica, Curtea Europeană a trebuit să determine domeniul de aplicare al obligațiilor pozitive ale angajatorilor (publici și privați) în protecția drepturilor salariaților ce le revin în temeiul art. 9 CEDO, cu alte cuvinte, magistrații europeni au fost sesizați să determine în ce măsură Guvernul ar trebui să impună o politică rezonabilă pentru a se potrivi diferitor credințe religioase, convingeri și practici la locul de muncă.

Din această perspectivă, în speța recentă *Eweida și alții c. Regatului Unit*³¹¹, s-a analizat dacă oficiala Londra și-a îndeplinit obligațiunile pozitive ce i-au revenit de asigurarea a drepturilor persoanelor la libertatea de a-și manifesta religia a patru reclamanți – însoțitoarea de

³¹¹ Speța *Eweida și alții c. Regatului Unit*, hotărârea din 15/01/2013, definitivă din 27/05/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115881> (Vizitat la 25/04/2015).

bord a companiei aeriene „British Airways” căreia în urma aprobării noului standard al uniformei de serviciu i s-a interzis purtarea crucii creștine; infirmiera unui spital public căreia i-a fost instituită prohibiția purtării crucii pe lanț la gât din motivul eventualei prejudicieri a pacienților la serviciu; funcționara oficiului stării civile transferată în urma unei proceduri disciplinare la alt serviciu din motivul refuzului pe motive religioase de a oficializa căsătoriile între persoanele de același sex; și consilierul asociației obștești specializate în prestarea serviciilor de conciliere psihologică concediat pentru refuzul din motive religioase de a lucra cu pacienții homosexuali.

Doar cu referire la prima reclamantă – însoțitoarea de bord a companiei aeriene, CEDO a constatat încălcarea art. 9, interdicția aplicată dânzei de a purta simbolul crucii fiind ilegală în condițiile în care, deși compania angajatoarea a impus prohibiția purtării oricăror bijuterii, nu s-a făcut distincția între bijuteriile propriu-zise și simbolurile religioase, iar alți angajați ai companiei în mod liber au continuat să poarte văluri islamice și turbane. Curtea a conchis că în raport cu libertatea individului de a-și manifesta în mod credințele religioase, protecția imaginii corporative a întreprinderii angajatoare are un rol mai mic, interesele individuale la caz prevalând asupra celor corporative. Cu referire la alți trei reclamanți – infirmiera, funcționara oficiului stării civile și psihologul, magistrații europeni au conchis că autoritățile naționale au invocat argumente relevante și suficiente în restricționarea drepturilor acestora la libertatea de a-și manifesta religia, iar obligația de asigurare rezonabilă a drepturilor credincioșilor la locul de muncă nu a fost la caz încălcată.

Promovarea unui serviciu alternativ pentru persoanele ale căror credință religioasă li interzice satisfacerea serviciului militar

În speța relativ recentă *Bayatyan c. Armeniei*³¹², Marea Cameră a Curții s-a pronunțat asupra încălcării dreptului la libertatea de gândire, conștiință și religie prin condamnarea reclamantului ca rezultat al refuzului de a îndeplini serviciul militar din motive confesionale, reclamantul fiind adept al Martorilor lui Jehova. În analiza ingerinței în dreptul reclamantului garantat de art. 9 al Convenției, Marea Cameră a reiterat un șir de principii generale caracteristice acestui articol, și anume: caracterul fundamental al libertății de religie într-o societate democratică; vitalitatea libertății religiei cu privire la credincioși, dar de asemenea cu privire la atei, agnostici, sceptici și indiferenți, fundamentarea pluralismului religios în baza art. 9 § 1; includerea în conținutul libertății de religie dreptului de a avea sau nu anumite convingeri religioase și de a practica sau nu o anumită religie; caracterul individual și colectiv al libertății de religie, care include și libertatea de a manifesta convingerile prin cult, învățămînt, practici și

³¹² Speța *Bayatyan c. Armeniei*, hotărîre din 07/07/2011. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105611> (Vizitat la 25/04/2015).

respectare; rolul neutru și imparțial al statutului care conduce spre ordinea publică, armonia religioasă și toleranța într-o societate democratică; recunoașterea oarecărei marje de apreciere a statului pe marginea necesității ingerinței, marje însoțite de o supraveghere europeană a legii și a hotărârii de aplicare acesteia; rolul instanței europene fiind de a stabili dacă măsurile adoptate la nivel național au fost justificate și proporționale în lumina jurisprudenței degajate.

Analizând principiile enunțate și aplicându-le *in concreto* speței respective, Marea Cameră a statuat asupra încălcării art. 9, invocând următoarele temeuri: rezonabilitatea motivelor reclamantului în vederea eschivării de la satisfacerea serviciului militar; disponibilitatea dânsului de a satisface serviciul alternativ; condamnarea și aplicarea pedepsei penale pentru refuzul de se înrola în armată; asumarea din partea guvernului reclamat a angajamentelor internaționale în vederea introducerii opțiunii serviciului civil; inexistența unei nevoi sociale imperioase de a condamna reclamantul.

Prin urmare, Curtea a stabilit responsabilitatea statului armean care și-a încălcat obligațiile pozitive asumate de asigurare a exercițiului efectiv al dreptului prevăzut de art. 9 al CEDO, reiterând despre obligația unui stat-parte la Convenție să promoveze serviciul alternativ pentru persoanele ale căror credințe religioase li interzic satisfacerea serviciului militar. Este notabil faptul că odată cu respectiva hotărâre a Marii Camere, s-a format o opinie certă cu privire la obligativitatea introducerii serviciului alternativ pentru statele-membre ale Consiliului Europei, la moment nefiind semnalate careva probleme în această privință.

Obligații pozitive formulate pe terenul art. 10 al CEDO (libertatea de exprimare):
din articolul dat reies următoarele obligații pozitive pentru statele semnatare:

Asigurarea pluralismului mass-media

Curtea Europeană a subliniat în repetate rânduri rolul fundamental al libertății de exprimare într-o societate democratică, în special în cazul în care, prin intermediul presei, se comunică informații și idei de interes general, pe care publicul are dreptul să le primească. Un astfel de angajament nu poate fi realizat cu succes decât dacă se bazează în principiul pluralismului, a cărui ultim garant este statul. Curtea, pentru prima dată a examinat un monopol public privind radiodifuziunea, în cazul *Informationsverein Lentia și alții c. Austriei*³¹³, constatând o încălcare a art. 10. Ea a considerat că caracterul de anvergură a restricțiilor pe care un monopol de stat le impune libertății de exprimare, pot fi justificate doar dacă acestea corespund unei nevoi sociale imperioase. Astăzi însă, justificarea pentru aceste restricții nu mai pot fi găsită, luînd în considerație numărul de frecvențe și canale disponibile.

³¹³ Speța *Informationsverein Lentia și alții c. Austriei*, hotărâre din 24/11/1993. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57854> (Vizitat la 25/04/2015).

În speța *Radio ABC c. Austriei*³¹⁴, Curtea iarăși a analizat monopolul radiodifuziunii în Austria. Curtea a concluzionat notînd ”cu satisfacție că Austria a introdus o legislație pentru a asigura îndeplinirea obligațiilor sale internaționale”, și anume o lege a audiovizualului regional, adoptată în 1997 ce a pus capăt situației de monopol.

În speța recentă *Centro Europa 7 S.R.L. și Di Stefano c. Italiei*³¹⁵, Marea Cameră a Curții a constatat o încălcare a art. 10 din cauza că nu au fost alocate frecvențele de televiziune cerute, etapele argumentării fiind foarte simple. În primul rînd, nu poate exista democrație fără pluralism. În al doilea rînd, pluralismul politic necesită pluralismul mass-media. În al treilea rînd, în scopul de a asigura pluralismul în mass-media, statul trebuie să permită accesul efectiv la piață pentru a garanta diversitatea conținutului general al programului. Curtea a stipulat: ”într-un astfel de sector sensibil ca mass-media, în afară de obligația negativă de non-intervenție, statul are obligația pozitivă de a pune în aplicare un cadru legislativ și administrativ adecvat pentru a garanta pluralismul efectiv”.

Furnizarea informației de către stat

O asemenea obligație pozitivă poate apărea și în conformitate cu art. 10, nu doar art. 8 al Convenției. Aceasta deoarece Curtea nu odată a reamintit importanța crucială a libertății de exprimare ca una dintre condițiile pentru o democrație funcțională, statele fiind ținute să se asigure că persoanele fizice își pot exercita efectiv dreptul la comunicare între ele.

Primul caz în care Curtea a recunoscut dreptul publicului de a primi informații și dreptul de acces la informație a fost *Leander c. Suediei*³¹⁶, care ”practic interzice unui guvern să restricționeze o persoană în primirea informației pe care alții doresc sau pot să i-o furnizeze”.

De fapt, în speța reclamantului s-a plâns de refuzul autorităților naționale de a-i furniza informațiile despre dânsul conținute în dosarul personal confidențial din cauza căroră i-a fost respinsă candidatura de angajare la un post tehnic la o bază militară maritimă. Deși Curtea a proclamat dreptul individului de a primi informații și idei pe care intenționează să-i comunice, ea a notat că art. 10 nu acordă un drept individual de acces la un registru specializat ce conține date despre candidatura persoanelor referitor la un anumit post, și nici nu instituie obligația guvernului de a împărtăși asemenea informații, prin urmare pretențiile reclamantului privind încălcarea art. 10 au fost respinse.

În același context, în speța *Guerra și alții c. Italiei* citată supra, reclamantii au încercat să argumenteze că dreptul publicului de a primi informații, ce decurge din conținutul art. 10,

³¹⁴ Speța *Radio ABC c. Austriei*, hotărîre din 20/10/1997. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58104> (Vizitat la 25/04/2015).

³¹⁵ Speța *Centro Europa 7 S.R.L. și Di Stefano c. Italiei*, hotărîrea din 07/06/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-111399> (Vizitat la 25/04/2015).

³¹⁶ Speța *Leander c. Suediei*, hotărîrea din 26/03/1987. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57519> (Vizitat la 25/04/2015).

implică datoria autorităților naționale de a colecta și a distribui informații, în special în cazul în care o activitate periculoasă constituie o amenințare pentru sănătatea persoanelor și a vieții private și de familie. Curtea a considerat, însă, că un astfel de drept nu poate fi dedus din această dispoziție a Convenției, fapt care nu a împiedicat-o să constate încălcarea obligațiilor pozitive ale statului pe terenul art. 8 reieșind din aceleași circumstanțe ale dosarului.

Protecția libertății de exprimare a individului contra amenințărilor generate de alte persoane

În cauza *Fuentes Bobo c. Spaniei*³¹⁷, reclamantul a fost concediat de compania de televiziune spaniolă TVE pe motiv că a criticat managementul acesteia în cadrul unei emisiuni de radio. Ca răspuns la argumentul guvernului că TVE este o persoană juridică, și, respectiv, autoritățile nu ar putea să se amestece în managementul activității acesteia și relațiile cu angajații, Curtea a constatat că, în virtutea obligației sale pozitive, a fost de datoria guvernului spaniol de a proteja libertatea de exprimare a reclamantului contra amenințărilor generate de persoane private, astfel concedierea dânsului a constituit o ingerință disproporțională în libertatea sa de exprimare, iar statul respondent a eșuat să-și onoreze obligațiile pozitive la care este ținut.

În aceste condiții, este rezonabilă întrebarea dacă statul are obligația pozitivă de a proteja exercitarea libertății de exprimare în sediile private deschise publicului? Anume această întrebare a fost adresată Curții Europene în speța *Appleby și alții c. Regatului Unit*,³¹⁸, în ceea ce privește refuzul unei companii private de a permite stabilirea unei boxe pentru a distribui pliante în centrul comercial-proprietatea sa. Curtea a răspuns negativ, argumentând că dreptul unui terț la proprietate (art. 1 Protocolul nr.1 la CEDO) ar trebui în asemenea circumstanțe să prevaleze asupra dreptului individului la libertatea de expresie.

Obligații pozitive ce reies din prevederile art. 11 din Convenția Europeană (libertatea de întrunire și de asociere): de fapt, art. 11 consacră libertatea de întrunire, de asociere și cea sindicală la un loc, nefăcând careva distincție netă între acestea, ultima libertatea fiind privită ca o parte componentă a celei de a doua. Obligațiile pozitive pe terenul art. 11 presupun adoptarea din partea statelor a unor măsuri necesare, adecvate și rezonabile în vederea asigurării unei protecții eficiente drepturilor garantate. În acest sens statele beneficiază de o oarecare marjă de apreciere privind metodele și instrumentele care urmează a fi revendicate în procesul asigurării acestei protecții, obligațiunile pozitive fiind unele de mijloace și nu de rezultat. Or, această marjă de apreciere permisă statelor este însoțită de o supraveghere europeană exercitată de Curte.

³¹⁷Speța *Fuentes Bobo c. Spaniei*, hotărârea din 29/02/2000, definitivă din 29/05/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-63608> (Vizitat la 25/04/2015).

³¹⁸Speța *Appleby și alții c. Regatului Unit*, hotărârea din 06/05/2003, definitivă din 24/09/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61080> (Vizitat la 25/04/2015).

Art. 11 în aspectul libertății de întrunire garantează protecția tuturor categoriilor de întruniri, inclusiv acelor care șochează, deranjează și chiar duc la reacții severe ale oponentilor ideologici, precum și de protecție a contrademonstrațiilor la o manifestație organizată. Chintesenta protecției acordate este anume elementul pașnic al întrunirilor, precum și cel democrat, care nerealizate autorizează exercitarea de ingerințe legitime și necesare într-o societate democratică din partea autorităților publice cu aplicarea de măsuri proporționale chiar și celor mai severe. La rândul său, libertatea de asociere protejată de art. 11 § 1 acoperă libertatea de a forma și a se afilia unei asociații, libertatea sindicală, libertatea de a forma și adera la un partid politic, libertatea de a nu se asocia, precum și în cazuri distincte dreptul la grevă.

Art. 11 presupune următoarele obligații pozitive pentru statele membre ale Consiliului Europei.

Protecția manifestațiilor-participanți la o reuniune pașnică

În speța *Oya Ataman c. Turciei*³¹⁹, unde reclamantul (avocat de profesie) s-a plîns de încălcarea dreptului la libertatea de întrunire prin dispersarea manifestației de protestare împotriva penitenciarelor de tip F cu aplicarea gazelor lacrimogene de către forțele de ordine, reclamantul fiind organizatorul marșului, Curtea de la Strasbourg a accentuat privind obligațiile impuse convențional statelor semnatare, că acestea urmează nu doar să salvgardeze dreptul la libertatea de întrunire, dar de asemenea să se abțină de la aplicarea de restricții indirecte nerezonabile. Deși obiectivul de bază al art. 11 este protecția individului împotriva oricăror ingerințe arbitrare ale autorităților publice privind exercitarea dreptului garantat, sunt instituite și obligațiuni pozitive în vederea asigurării unei realizări efective ale acestor drepturi. Însă nu sunt contrare spiritului art. 11 procedurile solicitării de autorizație prealabilă pentru organizarea reuniunii și reglementării activității asociațiilor.

În speța recentă *Pekaslan și alții c. Turciei*³²⁰, unde reclamantele s-au plâns *inter alia* de încălcarea dreptului garantat de art. 11 prin intervenția și aplicarea violenței de către agenții ai forțelor de ordine în cadrul unei demonstrații dedicate Zilei internaționale a femeii, la care reclamantele au luat parte, Curtea s-a referit la aspectele protecției de bază oferite oricăror manifestații. Astfel, Curtea a subliniat că dacă manifestații nu angajează acte de violență, este de o importanță notorie pentru autoritățile publice să demonstreze un substanțial grad de toleranță privind reuniunile pașnice, când libertatea de întrunire garantată de art. 11 nu este lipsită chiar de substanța ei. O demonstrație pașnică, în principiu, nu trebuie expusă unei amenințări de pedeapsă penală.

³¹⁹Speța *Oya Ataman c. Turciei*, hotărîrea din 05/12/2006, definitivă din 05/03/2007. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78330> (Vizitat la 25/04/2015).

³²⁰Speța *Pekaslan ș.a. c. Turciei*, hotărîre din 20/03/2012, definitivă din 20/06/2012. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109750> (Vizitat la 25/04/2015).

În același context, este notabil raționamentul enunțat de Curte în decizia cu privire la admisibilitate pe marginea speței *Ziliberberg c. Moldovei*³²¹, conform căruia o persoană fizică nu încetează să beneficieze de dreptul la o întrunire pașnică ca rezultat al violenței sporadice sau al altor acțiuni sancționabile, comise de alte persoane în timpul întrunirii, dacă persoana în cauză rămâne pașnică în propriile sale intenții sau în comportament.

Protecția contramanifestanților

Curtea analizează separat situația specifică privind manifestațiile, organizarea cărora poate nemulțumi persoanele ostile ideilor și concepțiilor împărtășite de organizatori, cu petrecerea unor eventuale brutalități sau ciocniri. În asemenea cazuri, obligația pozitivă a unui stat merge spre asigurarea exercițiului dreptul la manifestație, căci într-o societate democratică dreptul de a contramanifesta nu poate paraliza cel de a manifesta, statul fiind ținut să asigure cadrul necesar exercitării convenționale a dreptului garantat de art. 11 § 1, obligația pozitivă impusă fiind totuși una de mijloace și nu de rezultat.

Astfel, în speța recentă *Faber c. Ungariei*³²², reclamantul a pretins încălcarea dreptului la libertatea de exprimare și a celui la libertatea de întrunire prin sancționarea sa pentru înălțarea unui steag emblematic al organizației maghiare radicale de dreapta *Jobbik*, care contramanifesta la o întrunire împotriva rasismului și urii sociale organizată de Partidul Socialist maghiar. Este notoriu că forul european a examinat ingerința în dreptul garantat reclamantului în baza art. 10 în coroborare cu art. 11, și a subliniat că libertatea de întrunire consacrată de art. 11 asigură chiar și protecția unei demonstrații care deranjează sau ofensează persoanele cu idei contrare celor promovate de participanții la o întrunire, garanțiile acestui articol aplicându-se tuturor reuniunilor cu excepția celor la care organizatorii și participanții au idei violente sau în oricare alt mod resping fundamentele unei societăți democratice. Curtea Europeană a reiterat că oricare alte ingerințe în libertatea de întrunire și de exprimare exercitate decât în situațiile incitării la violență publică sau de negare a principiilor democratice, chiar dacă sunt pronunțate unele idei sau rostite opinii care par șocante sau inacceptabile autorităților etatice, duc spre prejudicierea democrației și chiar o periclitează.

Forul contenciosului european de multiple ori a notat în cauze de acest gen că obligația principală a autorităților este de a lua măsurile practice de protecție impuse de situație. Nu este o obligație de rezultate, dar de mijloace, iar Convenția cere doar ”măsuri rezonabile și adecvate”, iar alegerea mijloacelor și tacticilor care trebuie utilizate sunt în competența statelor.

Asigurarea unei activități libere pentru partidele politice

³²¹Decizia cu privire la admisibilitate în speța *Ziliberberg c. Moldovei* din 04/05/2004.În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23889>(Vizitat la 25/04/2015).

³²²Speța *Faber c. Ungariei*, hotărâre din 24/07/2012, definitivă din 24/10/2012.În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112446>(Vizitat la 25/04/2015).

În jurisprudența degajată, Curtea Europeană de multiple ori a subliniat rolul esențial al partidelor politice în cadrul unui regim democratic, acestea constituind o formă a asociației fundamentale pentru funcționarea efectivă a democrației. Ținând cont de rolul propriu, oricare măsuri luate împotriva partidelor afectează libertatea de asociere și în consecință aduc atingere democrației statului vizat.³²³

În speța *Organizația macedoniană unită Ilinden-Pirin și alții c. Bulgariei*³²⁴ Curtea a definitivat multiple principii referitoare la protecția garantată partidelor politice în temeiul art. 11 CEDO, și obligațiile statului de protecție a partidelor în acest context, și anume: rolul esențial pe care îl au partidele politice în procesul funcționării eficiente a democrației, doar motive convingătoare și irezistibile justificând restricționarea dreptului la asociere a lor; sancțiunea dizolvării unui partid constituie o măsură drastică care presupune motive foarte serioase în vederea justificării sale; un partid politic poate milita pentru schimbări în structuri de drept și constituționale interne ale statului cu respectare a două condiții esențiale: mijloacele utilizate în vederea atingerii acestei finalități să fie legale și democratice, schimbările să fie compatibile cu principiile democratice fundamentale; simplul fapt că un partid politic optează pentru autonomia anumitor regiuni sau secesiunea teritoriilor naționale nu se configurează a fi suficientă pentru a dizolva acest partid, într-o societate democratică bazată pe supremația legii ideile politice care contestă ordinea existentă fără a prejudicia principiile democratice, a căror realizare presupune mijloace pașnice, trebuie să beneficieze de o oportunitate adecvată de exprimare și participare în cadrul procesului politic; incompatibilitatea programului unui partid politic cu principiile și structurile existente ale unui stat nu îl face incompatibil cu normele și principiile generale ale democrației. Esența democrației constă în a promova propunerea și dezbateră diverselor programe politice, chiar și acelor care vizează modul existent al organizării statale, dacă ele nu afectează fundamentele democrației.

Prin urmare, statele-părți la Convenție urmează prin orice mijloace adecvate și corespunzătoare să asigure un cadru funcțional suficient pentru activitatea partidelor politice, iar protecția oferită acestora este una foarte largă ca limite. Este notabil faptul că de cele mai dese ori în spețe ce au ridicat chestiuni pe marginea restricționarea activității partidelor, forul de la Strasbourg s-a pronunțat în condamnarea statelor reclamate, contrară fiind situația doar la cazul

³²³Speța *Partidul Republican al Rusiei c. Rusiei*, hotărâre din 12/04/2011, definitivă din 15/09/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104495> (Vizitat la 25/04/2015).

³²⁴Speța *Organizația macedoniană unită Ilinden-Pirin și alții c. Bulgariei*, hotărâre din 20/10/2005, definitivă din 20/01/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70731> (Vizitat la 25/04/2015).

partidelor ce optau pentru venirea la putere prin mijloace și metode violente și evident nedemocratice (speța de referință *Refah Partisi (Partidul prosperității) și alții c. Turciei*³²⁵).

Protecția sindicatelor

Atitudinea Curții Europene a fost întotdeauna mai puțin îndrăzneată în materie de libertății sindicale decât în alte domenii. Această prudență excesivă este, de asemenea, evidentă atunci când vine vorba de susținerea și dezvoltarea obligațiilor pozitive. În cauza timpurie (a. 1974) *Schmidt și Dahlstrom c. Suediei*³²⁶, Curtea a decis: ”art. 11 §1 nu asigură nici un tratament special membrilor sindicatelor din partea statului, cum ar fi dreptul la retroactivitatea de beneficii, de exemplu creșterile salariale, rezultate în urma unui nou acord colectiv”.

De asemenea, Curtea a exclus, inițial, noțiunea de obligație care decurge din art. 11, care ar cere statelor să consulte sindicatele (*Uniunea Națională a Poliției Belgiene c. Belgiei*³²⁷) sau să organizeze negocieri colective (*Sindicatul Suedez al Conducătorilor de Locomotivă c. Suediei*³²⁸).

Cu toate acestea, jurisprudența a evoluat și Curtea, bazându-se în special pe prevederile Cartei Sociale Europene și deciziile Comitetului European pentru Drepturi Sociale a extins protecția oferită de art. 11 pentru a include libertatea sindicală negativă (*Gustafsson c. Suediei*³²⁹) - dreptul de a nu se afilia vreunui sindicat - și un anumit grad de protecție a dreptului de negociere colectivă (*Wilson, Sindicatul Jurnaliștilor și alții c. Regatului Unit*³³⁰).

În paralel cu această evoluție, Curtea a stabilit existența unor obligații pozitive derivate din art. 11 care constau în protecția libertății sindicale în sens larg în relațiile dintre particulari, precum și în raporturile ce se referă la sindicatele organizate de funcționarii publici. Marea Cameră a Curții de la Strasbourg a reiterat respectivele principii în speța relativ recentă care a constituit un revirement jurisprudențial *Demir și Baykara c. Turciei*³³¹, undereclamanții (membri ai sindicatului funcționarilor publici municipali angajați în bază de contract), au pretins încălcarea dreptului lor la libertatea de asociere în aspectul dreptului de a forma și a se afilia la sindicate, precum și a dreptului la negociere colectivă. Curtea a subliniat expres că art. 11 § 1

³²⁵ Speța *Refah Partisi (Partidul prosperității) și alții c. Turciei*, hotărîre din 13/02/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60936> (Vizitat la 25/04/2015).

³²⁶ Speța *Schmidt și Dahlstrom c. Suediei*, decizia cu privire la admisibilitate din 17/07/1974. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-73547> (Vizitat la 25/04/2015).

³²⁷ Speța *Uniunea Națională a Poliției Belgiene c. Belgiei*, hotărîre din 27/10/1975. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57435> (Vizitat la 25/04/2015).

³²⁸ Speța *Sindicatul Suedez al Conducătorilor de Locomotivă c. Suediei*, hotărîre din 06/02/1976. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57527> (Vizitat la 25/04/2015).

³²⁹ Speța *Gustafsson c. Suediei*, hotărîre din 25/04/1996. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57993> (Vizitat la 25/04/2015).

³³⁰ Speța *Wilson, Sindicatul Jurnaliștilor și alții c. Regatului Unit*, hotărîre din 02/07/2002, definitivă din 02/10/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60554> (Vizitat la 25/04/2015).

³³¹ Speța *Demir și Baykara c. Turciei*, hotărîre din 12/11/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-89558> (Vizitat la 25/04/2015).

include libertatea sindicală ca și o formă sau un aspect special al libertății de asociere, statul fiind ținut să respecte dreptul la libertatea de întrunire și de asociere pașnică în calitatea sa de angajator, indiferent dacă relațiile cu angajații sunt reglementate de norme de drept public sau cele de drept privat. Prin urmare, obligația pozitivă de a adopta măsuri corespunzătoare de protecție a drepturilor sindicale ale indivizilor, face parte din rândul îndatoririlor de bază puse pe seama statelor-părți de către autorii Convenției Europene, și, pe cale jurisprudențială, de către magistrații forului european.

Obligațiile pozitive fundamentate în textul art. 14 (interzicerea discriminării): art. 14 al CEDO, de regulă nu are o existență de sine stătătoare, fiind coroborat cu alte drepturi materiale salvgardate de Convenție.

În mod paradoxal, deși din însăși titlul articolului în cauză reiese expres obligația negativă a statelor de a nu discrimina persoanele pentru diferite motive, Curtea prin jurisprudența degajată a stabilit și **obligația pozitivă a statelor de a trata persoanele în mod diferit**, aceasta fiind de fapt unica obligație pozitivă în respectivul context. În așa fel, în speța *Thlimmenos c. Greciei*³³², reclamantul a afirmat că a fost supus unui tratament discriminatoriu de către autoritățile grecești, deoarece acestea au eșuat să facă distincție între dânsul condamnat penal pe motive de religie, și alte persoane ale căror condamnări s-au fundamentat pe temeuri de fapt și de drept diferite. În esență, reclamantul din considerente de credință, și anume deoarece era Martorul lui Jehova, a refuzat să îmbrace uniforma militară în timpul mobilizării generale din Statul Elen, pentru această faptă fiind condamnat penal la închisoare. Ulterior, în cadrul concursului pentru angajare în funcție de contabil, candidatura dânsului a fost refuzată pe motiv că ar fi avut antecedente penale. Judecătorii europeni ce au format Marea Cameră a Curții au determinat unanim că o pedeapsă penală pentru refuzul, din motive religioase sau filozofice, de a îmbrăca o uniformă militară, nu implică nici o formă de dezonoare sau slăbiciune morală care ar justifica excluderea din profesia de contabilitate. Prin urmare, eșecul autorităților de a face distincție dintre circumstanțele dosarului penal al reclamantului și alte cauze penale în care infractorii au fost condamnați pentru infracțiuni grave la închisoare, nu a fost la caz justificat, iar tratamentul aplicat reclamantului a fost contrar obligațiilor pozitive la care sunt ținute statele-părți la CEDO în virtutea art. 14. Într-un final, Curtea Europeană a constatat încălcarea respectivului articol în coroborare cu art. 9.

Astfel, extinderea conceptului de tratament discriminatoriu în cazul dat înseamnă că statele aplicând drepturile garantate de Convenție, au obligația de a trata diferit persoanele în conformitate cu circumstanțele variate ale situației lor.

³³²Speța *Thlimmenos c. Greciei*, hotărâre din 06/04/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58561> (Vizitat la 25/04/2015).

Obligațiile pozitive ce izvorăsc din conținutul art. 1 Protocol 1 la Convenția Europeană (protecția proprietății): protecția proprietății presupune următoarele obligații pozitive.

Despăgubirea pentru expropriere

Prima cerință pozitivă ce a fost ”descoperită” de către Curtea Europeană din conținutul art. 1 din Protocolul nr.1 este obligația statului de a despăgubi victimele care au fost private de bunurile lor în interes public (prin expropriere sau în alt mod). După cum subliniază Curtea în cauza *James c. Regatului Unit*³³³, protecția dreptului de proprietate ar fi în mare măsură iluzorie și inefficientă în absența unui oricărui principiu echivalent. Pentru a satisface cerințele Convenției, despăgubirea trebuie să îndeplinească două condiții. În primul rând, trebuie să fie proporțională cu valoarea proprietății, deși nu reprezintă în mod necesar compensarea integrală. În al doilea rând, trebuie, de asemenea plătită într-un termen rezonabil.

Adoptarea măsurilor de protecție juridice și practice

Așa cum a fost stabilit cu referire la alte drepturi și libertăți materiale, statul este obligat să ia măsuri adecvate pentru a preveni încălcări ale dreptului protejat, la caz ale dreptului la proprietate. Aceste măsuri trebuie să fie de tipul celor practice, în special în cazul în care sunt implicate activități și substanțe periculoase cauzatoare de prejudicii pentru bunuri (*Oneryildiz c. Turciei*³³⁴).

Cât privește obligațiile statului de a despăgubi persoanele pentru încălcările deja produse, aceasta a fost reiterată ori de câte ori în fața Curții s-au înaintat reclamații referitor la încălcarea dreptului de proprietate. Astfel, în speța *Broniowski c. Poloniei*³³⁵, reclamantul s-a plîns de obstrucția activă și de un cert grad de inerție din partea autorităților publice, care l-au împiedicat să se bucure de bunurile sale și să dispună de ele. De fapt, în calitatea sa de moștenitor, reclamantul a avut dreptul la compensare, recunoscut și confirmat printr-o hotărîre judecătorească, pentru o proprietate pe care familia dînsului a pierdut-o la sfîrșitul celui de al Doilea Război Mondial. Schimbările legislative au făcut această compensare mai întîi imposibilă și ulterior posibilă prin rotație, pînă în cele din urmă a fost adoptat un text juridic care a stins definitiv pretențiile reclamantului față de statul polonez. Curtea a considerat că faptele enunțate nu reprezintă priveră de proprietate în sensul celei de a doua propoziții a paragrafului 1 al art. 1 din Protocolul nr. 1, nici la punerea în aplicare a legilor de proprietate, în sensul celui de al

³³³ Speța *James c. Regatului Unit*, decizia cu privire la admisibilitate din 11/05/1984. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-73433> (Vizitat la 25/04/2015).

³³⁴ Speța *Oneryildiz c. Turciei*, hotărîre din 30/11/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67614> (Vizitat la 25/04/2015).

³³⁵ Speța *Broniowski c. Poloniei*, hotărîre din 22/06/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61828> (Vizitat la 25/04/2015).

doilea paragraf al acestui articol, dar au căzut sub incidența regulii prevăzute în prima propoziție a paragrafului 1.

Marea Cameră a Curții a stipulat că supremația legii care stă la baza Convenției și a principiului legalității consacrat în art. 1 din Protocolul nr. 1 cere statelor nu numai să respecte și să aplice, în mod previzibil și consecvent, legile pe care le-au adoptat, dar, de asemenea, ca un corolar al acestei datorii, să asigure condițiile legale și practice de punere în aplicare a lor. A fost de datoria autorităților poloneze de a elimina incompatibilitatea existentă între litera legii și practiciile statului care a împiedicat exercitarea efectivă a dreptului reclamantului la proprietate, în consecință autoritățile naționale nesatisfăcându-și obligațiunile pozitive puse în sarcina lor în respectivul context.

La rândul său, în speța *Păduraru c. României*³³⁶, ce prezintă un caz de nerestituire a bunurilor rezultat din starea de incertitudine juridică cauzată de imprecizie legislativă și contradicțiile în jurisprudența relevantă, Curtea a observat, în primul rând, că având în vedere complexitatea problemei referitoare la restituirea proprietăților, statele se bucură de libertate de decizie în ceea ce privește condițiile și procedurile conform cărora o astfel de operațiune poate fi efectuată, cu atât mai mult într-un context de tranziție de la un sistem totalitar la unul democratic. Cu toate acestea, Curtea a decis că odată ce o soluție a fost adoptată de către un stat, aceasta trebuie să fie pusă în aplicare cu un grad rezonabil de claritate și coerență, în scopul de a evita pe cât posibil insecuritatea juridică și incertitudinea pentru persoanele interesate. Mai mult, este datoria fiecărui stat contractant să se asigure cu o legislație corectă și suficientă pentru a-și îndeplini obligațiile pozitive. Iar sarcina unică a Curții rămâne de a examina dacă măsurile luate de autoritățile naționale, la caz cele române, au fost la caz adecvate și suficiente. În condițiile în care cadrul intern legislativ și jurisprudența instanțelor naționale nu au satisfăcut criteriile de claritate și coerență, plângerea reclamantului a fost apreciată ca întemeiată, și, în consecință, a fost admisă de către magistrații europeni, iar statul reclamat a fost condamnat.

Obligația diligenței procedurale

Pe lângă obligația de a se asigura că dreptul intern îndeplinește cerințele art.1 din Protocolul nr. 1, jurisprudența forului european în ultimii ani a apelat la proclamarea obligațiilor procedurale, bazate pe prima propoziție din alineatul întâi al respectivului articol, care de asemenea, au tendința de a deveni generalizate în sistemul Convenției.

În așa fel, a fost consacrată obligația pozitivă de a investiga încălcările dreptului la proprietate, spre exemplu, în speța *Novoseletskiy c. Ucrainei*³³⁷. Autoritățile naționale sunt

³³⁶ Speța *Păduraru c. României*, hotărârea asupra fondului din 01/12/2006, definitivă din 01/03/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-71444> (Vizitat la 25/04/2015).

³³⁷ Speța *Novoseletskiy c. Ucrainei*, hotărârea din 22/02/2005, definitivă din 22/05/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-68372> (Vizitat la 25/04/2015).

supuse acestei obligații ori de câte ori sunt acuzate de încălcarea dreptului la proprietate. Este notabil faptul că jurisprudența referitoare la art. 1 din Protocolul 1 (încă) nu face clare condițiile în care este necesară lansarea unei astfel de investigații și care poate fi natura acestora. Pe de altă parte, aceasta enumeră caracteristicile investigației, și anume: ea trebuie să fie deplină, promptă, imparțială și detaliată.

Totodată, obligația diligenței procedurale a statelor contractante implică, așa cum Curtea Europeană a constatat în hotărârea dată în speța *Sovtransavto Holding c. Ucrainei*³³⁸, o obligație de a autoriza procedurile judiciare, care oferă garanții procedurale necesare și, prin urmare, permit instanțelor judecătorești naționale și tribunalelor de a se pronunța în mod eficient și corect în orice litigii între persoanele private. Această obligație se aplică atât la litigiile dintre particulari cât și în cele între indivizi și stat. Iar principalele cerințe ale art. 6 din Convenție se transpun și aici.

Pentru a finaliza această transpunere, Curtea a dedus în cele din urmă din conținutul art. 1 Protocolul nr.1, în contextul neexecutării hotărârilor judecătorești definitive pe terenul art. 6 § 1, și dreptul la executarea hotărârilor judecătorești de recunoaștere a dreptului de proprietate³³⁹, fie de revendicare a bunurilor sau alocare a compensațiilor pentru acestea. În acest fel, o „pretenție” poate constitui un „bun” în sensul art.1 al Protocolului nr. 1 la Convenție, dacă ea este suficient de certă pentru a fi executorie.³⁴⁰

Prin urmare, ori de câte ori reclamantul este împiedicat prin neexecutarea unei hotărâri judecătorești fără careva motive întemeiate să primească sumele sau bunurile adjudecate în beneficiul dânsului, pretențiile sale vor fi analizate nu doar sub prisma art. 6 § 1, dar și art. 1 Protocol 1 la CEDO.

3.3. Obligații pozitive și garanțiile procedurale

Similar obligațiilor pozitive formulate în temeiurile articolelor Convenției Europene care consacră drepturile materiale, Curtea Europeană pe cale jurisprudențială a definitivat și un șir de obligații pozitive ce reies din conținutul articolelor care prescriu garanțiile procedurale în sistemul contenciosului european. În mod firesc, varietatea numerică și conceptuală a acestora este mult mai redusă comparativ cu obligațiile legate de drepturile materiale protejate. De fapt, obligațiile pozitive izvorăsc din doar 3 articole ce stabilesc garanții procesuale pe terenul

³³⁸ Speța *Sovtransavto Holding c. Ucrainei*, hotărârea din 25/07/2002, definitivă din 06/11/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60634> (Vizitat la 25/04/2015).

³³⁹ Speța *Burdov c. Rusiei*, hotărârea din 07/05/2002, definitivă din 04/09/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60449> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁴⁰ Speța *Prodan c. Moldovei*, hotărârea din 18/05/2004, definitivă din 10/11/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61757> (Vizitat la 25/04/2015).

Convenției, și anume art. 5, art. 6 și art. 13. Esența și particularitățile acestora vor fi analizate în cele ce urmează.

Obligațiile pozitive ce reies din art. 5 CEDO (dreptul la libertate și la siguranță): reieșind din prevederile articolului 5, forul contenciosului european a definitivat următoarele obligații pozitive pentru statele-membre ale Consiliului Europei.

Adoptarea măsurilor eficiente pentru a proteja persoanele de riscul dispariției în timpul aflării în custodia statului

Această obligație a fost pentru prima dată conturată în speța *Kurt c. Turciei*³⁴¹. În fața Curții Europene, reclamanta s-a plîns de faptul că fiul său a dispărut în timp ce se afla în custodia forțelor de ordine naționale. Curtea a notat că art. 5 garantează o serie de drepturi și garanții persoanei reținute, iar detenția neacreditată a acesteia reprezintă negarea completă a respectivelor drepturi. Asumîndu-și controlul asupra unui individ, este de datoria autorității să țină cont de locația acestuia. Din acest motiv, art. 5 trebuie să fie văzut ca obligația autorităților să ia măsuri eficiente pentru a proteja persoana împotriva riscului de dispariție și de a efectua o anchetă efectivă rapidă a unei plîngerii discutabile precum că un deținut a fost luat în custodia statului și nu a mai fost văzut de atunci.

Curtea a subliniat că lipsa înregistrării informației privind detenția individului cum ar fi data, timpul și locul detenției, numele deținutului, cauzele detenției și numele persoanei responsabile este incompatibilă cu scopul art. 5, și a hotărît că autoritățile nu au reușit să ofere nici o explicație credibilă și temeinică referitor la locul și soarta fiului reclamantei după ce acesta a fost reținut. Prin urmare, statul nu a reușit să îndeplinească obligațiile puse pe seama sa în temeiul art. 5.

La rândul său, în speța *Orhan c. Turciei*³⁴², Curtea s-a pronunțat unanim asupra condamnării statului reclamat din motivul existenței unor deficiențe serioase în practica înregistrării datelor detenției în jandarmeriile locale, numelui deținuților, cauzei și organului care a efectuat reținerea, perioadei aflate în detenție și datei eliberării deținuților. În așa fel, Curtea a conchis că deficiențele constatate atestă lipsa măsurilor efective de salvagardare împotriva riscului dispariției persoanelor din detenție, situație incompatibilă cu standardele înserate în textul art. 5 CEDO.

Investigarea plîngerilor privind dispariția persoanelor aflate în custodia statului

Obligația enunțată de asemenea a fost formulată de Curte pentru prima dată în speța *Kurt c. Turciei* citată supra, ea stabilind că în cazul în care se pretinde că o persoană ar fi dispărut

³⁴¹ Speța *Kurt c. Turciei*, hotărîrea din 25/05/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58198> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁴² Speța *Orhan c. Turciei*, hotărîrea din 18/06/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60509> (Vizitat la 25/04/2015).

după ce a fost preluată de autorități, statul este ținut să desfășoare o investigație efectivă și promptă a respectivei plângeri.

În speța *Taş c. Turciei*³⁴³, în care reclamantul a susținut că fiul său a fost împușcat în picior și reținut de către jandarmi, după ce nu a mai fost niciodată văzut, Curtea a constatat ineficiența investigației desfășurate de autorități, în mod special referindu-se la eșecul procurorului de a întreprinde o anchetă pe parcursul a doi ani și lipsa de independență și transparență în ancheta ulterioară a consiliului local. Curtea a declarat că investigația nu a fost nici promptă nici efectivă și a condus la încălcarea obligațiilor pozitive puse pe seama oficialei Ankara în temeiul art. 5.

Informarea promptă a persoanelor arestate despre motivele detenției

Art. 5 § 2 prevede expres că orice persoană arestată trebuie să fie informată prompt, într-o limbă pe care o înțelege, asupra motivelor arestării și asupra oricărei acuzații aduse împotriva sa. Curtea de la Strasbourg a extins semnificativ limitele acestei obligații în cauza de referință *Vander Leer c. Olandei*³⁴⁴. În fapt, reclamanta a fost internată într-un spital psihiatric la ordinul primarului local, câteva zile mai târziu instanța națională a refuzat să-i prelungească reținerea, dar ea a rămas în spital ca pacient voluntar. Ulterior, la cererea soțului reclamantei instanța națională a ordonat detenția obligatorie a acesteia pentru șase luni. Ea nu a fost informată despre ordinul dat și a aflat despre el 10 zile mai târziu, când a fost izolată în incinta spitalului. Reclamanta s-a plîns în fața Curții că i-a fost încălcat dreptul garantat de articolul 5 § 2, și anume cel de a fi informată prompt asupra motivelor reținerii sale. Guvernul olandez a susținut că prevederile acestui articol se aplică doar legislației penale, și nu aspectelor civile legate de spitalizarea forțată. Curtea Europeană la rândul său a considerat că nici modul și nici timpul de informare a reclamantei despre detenția sa obligatorie, nu a satisfăcut cerințele obligației pozitive puse în sarcina statului. Totodată, ea a notat că deși are în vedere conotația penală a termenilor din art. 5 § 2, consideră necesar de a-i interpreta în mod autonom în corespundere cu scopul general al art. 5, prin urmare termenul de arest din § 2 se extinde dincolo de limitele domeniului penal, aplicându-se inclusiv și spitalizării forțate.

Este notabil că hotărîrea dată în speța *Van der Leer* a lărgit domeniul de aplicare al obligației pozitive a statului în virtutea art. 2, oferind garanții procedurale persoanelor potențial vulnerabile ce sunt deținute în baza legislației civile.

³⁴³ Speța *Taş c. Turciei*, hotărîrea din 14/11/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58976> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁴⁴ Speța *Van der Leer c. Olandei*, hotărîrea din 21/02/1990. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57620> (Vizitat la 25/04/2015).

Într-o altă speță de referință *Fox, Campbell și Hartley c. Regatului Unit*³⁴⁵, reclamanții s-au plîns că nu au fost în mod suficient informați cu privire la motivele reținerii, fiind nevoiți să deducă cauzele acesteia din interogatoriul ulterior. Curtea a subliniat că ”orice persoană arestată trebuie să fie informată, într-un limbaj simplu, non-tehnic pe care îl înțelege, despre motivele legale și de fapt esențiale pentru arestarea sa, astfel încât deținutul să poată, dacă crede de cuviință, să se adreseze unei instanțe pentru a contesta legalitatea arestului în conformitate cu § 4 al art. 5. Deși aceste informații trebuie transmise „prompt”, ele nu trebuie explicate în totalitate de către ofițeri chiar în momentul arestării. Suficiența conținutului și promptitudinii informațiilor transmise urmează să fie evaluate în fiecare caz în funcție de caracteristicile sale speciale. Curtea a stabilit că interogatoriul a permis reclamanților să înțeleagă motivele reținerii, prin urmare instanța europeană nu a găsit o încălcare a obligațiilor pozitive ale statului în virtutea art. 5.

Aducerea promptă a deținutului bănuیت de comiterea unei infracțiuni în fața judecătorului

Obligația dată este consacrată expres de art. 5 § 2, scopul acesteia fiind de a impune instanțele interne să determine dacă privarea de libertate a persoanelor bănuite de comiterea unei infracțiuni este realmente justificată. Curtea de multiple ori a reiterat că controlul judiciar la prima apariție a unui individ arestat trebuie să fie mai presus de toate ”prompt”, pentru a permite determinarea oricărei maltratări și de a păstra la un nivel minim orice interferență nejustificată în sa libertatea individuală. Restricția de timp impusă de această obligație lasă puțină flexibilitate în interpretare, în caz contrar ar exista o slăbire gravă a unei garanții procedurale fundamentale în detrimentul individului și riscul de a afecta însăși esența dreptului protejat prin această dispoziție (cauza recentă *McKay c. Regatului Unit*³⁴⁶).

Totodată, Curtea Europeană a stabilit în speța *Oral și Atabay c. Turciei*³⁴⁷ că orice perioadă ce depășește patru zile până la aducerea bănuیتului reținut în fața unui magistrat este considerată prea lungă și contrară art. 5 CEDO. Perioadele mai scurte pot încălca, de asemenea, obligația de operativitate în cazul în care nu există dificultăți speciale sau circumstanțe excepționale ce împiedică autoritățile naționale în aducerea persoanei arestate în fața un judecător mai devreme (cauza recentă *Gutsanovi c. Bulgariei*³⁴⁸).

În mod distinct, Curtea a specificat condițiile ce trebuie îndeplinite de către ofițerul autorizat de lege să exercite competențele judiciare, în cazul în care legislația națională nu

³⁴⁵ Speța *Fox, Campbell și Hartley c. Regatului Unit*, hotărîrea din 30/08/1990. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57721> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁴⁶ Speța *McKay c. Regatului Unit*, hotărîrea din 03/10/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77177> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁴⁷ Speța *Oral și Atabay c. Turciei*, hotărîrea din 23/06/2009, definitivă din 23/09/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-93168> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁴⁸ Speța *Gutsanovi c. Bulgariei*, hotărîrea din 15/10/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-126982> (Vizitat la 25/04/2015).

consacră opțiunea aducerii bănuțului în fața unui magistrat, dar a unui ofițer ce îndeplinește funcțiile judecătorului de instrucție. Printre aceste condiții sunt independența și imparțialitatea de executiv și de părți. Aceasta înseamnă că magistratul poate să fie într-o anumită măsură, subordonat altor judecători sau ofițeri cu condiția ca aceștia se bucură de independență similară. Un ofițer judiciar care are competența de a decide cu privire la detenție poate îndeplini alte funcții, dar există riscul ca imparțialitatea sa ar putea trezi îndoieli legitime din partea celor supuși deciziilor sale în cazul în care el este autorizat să intervină în procedura următoare ca reprezentant al autorității de urmărire penală (cauza *Huber c. Elveției*³⁴⁹).

Acordarea deținuților posibilității de a valorifica dreptul la cauțiune, cu excepția cazului în care există motive de interes public ce justifică detenția lor pînă la procesul judiciar

Garanția prevăzută în articolul 5 § 3 din Convenție a fost concepută pentru a asigura nu repararea unei eventuale pierderi, dar, în special, apariția acuzatului în cadrul ședinței de judecată. Prin urmare, suma cauțiunii achitate în schimbul eliberării din detenție provizorie trebuie evaluată în principal în raport cu personalitatea acuzatului, activele sale și relația cu persoanele care urmează să ofere garanția, cu alte cuvinte în raport cu gradul de încredere posibil că perspectiva de pierdere a garanției sau executarea garanțiilor în cazul neapariției sale la proces va acționa ca un factor de descurajare suficient pentru a risipi orice dorință din partea sa de a se ascunde (cauza de referință *Mangouras c. Spaniei*³⁵⁰).

Cauțiunea poate fi cerută doar dacă cauzele ce justifică detenția predomină (speța *Mușuc c. Moldovei*³⁵¹) și în cazul în care riscul de a se ascunde poate fi evitat prin depunerea cauțiunii sau alte garanții, acuzatul trebuie eliberat, avînd în vedere că în situația în care ar putea fi anticipată o pedeapsă mai ușoară, motivația redusă a acuzatului de a se ascunde ar trebui luată în considerare (cauza *Vrenčev c. Serbiei*³⁵²). În plus, suma stabilită pentru cauțiune trebuie să fie justificată în mod corespunzător prin decizia de fixare a cauțiunii (*Georgieva c. Bulgariei*³⁵³), totodată trebuie să se țină seama de mijloacele acuzatului (*Hristova c. Bulgariei*³⁵⁴) și capacitatea sa de a plăti (*Toshev c. Bulgariei*³⁵⁵).

Asigurarea accesului deținutului la o instanță pentru verificarea legalității detenției

³⁴⁹ Speța *Huber c. Elveției*, hotărîrea din 23/10/1990. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57644> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁵⁰ Speța *Mangouras c. Spaniei*, hotărîrea din 28/09/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-100686> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁵¹ Speța *Mușuc c. Moldovei*, hotărîrea din 06/11/2007, definitivă din 06/02/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-83081> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁵² Speța *Vrenčev c. Serbiei*, hotărîrea din 23/09/2008, definitivă din 23/12/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88554> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁵³ Speța *Georgieva c. Bulgariei*, hotărîrea din 03/07/2008, definitivă din 03/10/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-87315> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁵⁴ Speța *Hristova c. Bulgariei*, hotărîrea din 03/12/2006, definitivă din 07/03/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78367> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁵⁵ Speța *Toshev c. Bulgariei*, hotărîrea din 10/08/2006, definitivă din 10/11/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-76687> (Vizitat la 25/04/2015).

Articolul 5 § 4 al Convenției garantează că orice persoană lipsită de libertatea sa prin arestare sau detenție are dreptul să înainteze recurs în fața unui tribunal, pentru ca acesta să statueze într-un termen scurt asupra legalității detenției sale și să dispună eliberarea sa dacă detenția este ilegală. Curtea de la Strasbourg de multiple ori a reiterat că în cazul în care o persoană este deținută deoarece este bănuită în săvârșirea unei infracțiuni, instanța trebuie să fie împuternicită să analizeze dacă există sau nu dovezi suficiente pentru a da naștere unei suspiciuni rezonabile că ea ar fi comis o infracțiune, deoarece existența unei astfel de suspiciuni este esențială pentru ca arestarea preventivă să fie ”legală” în temeiul Convenției (speța *Nikolova c. Bulgariei*³⁵⁶).

„Instanța” la care o persoană reținută are acces în sensul art. 5 § 4 nu trebuie în mod obligatoriu să fie o instanță de judecată de tip clasic integrat în mecanismul judiciar standard al țării (speța *Weeks c. Regatului Unit*³⁵⁷). Cu toate acestea, trebuie să fie un organism de „caracter judiciar”, oferind anumite garanții procedurale. Astfel, „instanța” trebuie să fie independentă atât de executiv și cât de părțile implicate (speța *Stephens c. Maltei nr.1*³⁵⁸).

Curtea Europeană pe cale jurisprudențială a stabilit că formele recursului judiciar care îndeplinesc cerințele art. 5 § 4 pot varia de la un domeniu la altul, și vor depinde de tipul de privare de libertate în cauza concretă (cauza recentă *M.H. c. Regatului Unit*³⁵⁹). Nu este exclus ca un sistem de revizuire automată către o instanță a legalității detenției ce acționează periodic poate asigura conformitatea cu cerințele art. 5. Cu toate acestea, în cazul în care revizuire automată a fost instituită, deciziile cu privire la legalitatea detenției trebuie să urmeze la ”intervale rezonabile de timp”. În fapt, în respectivă speță *M.H. c. Regatului Unit*, reclamanta ce suferă de handicap mental (sindromul Down), s-a plâns de ilegalitatea detenției sale prin prisma art. 5 § 4 din Convenție, și anume în aspectul imposibilității contestării detenției de sine stătător de persoane lipsite de capacitate, precum și în aspectul nereglementării opțiunii în cadrul intern de a contesta detenția în baza Legii din 1983 asupra sănătății mentale. Forul contenciosului european în mod unanim a considerat că o persoană ce suferă de handicap mental, deținută într-o instituție de psihiatrie pentru o perioadă mai lungă, are dreptul să inițieze proceduri ”la intervale rezonabile de timp” pentru a pune în discuție legalitatea detenției sale.

³⁵⁶ Speța *Nikolova c. Bulgariei*, hotărîrea din 25/03/1999. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58228> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁵⁷ Speța *Weeks c. Regatului Unit*, hotărîrea din 02/03/1987. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57594> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁵⁸ Speța *Stephens c. Maltei (nr.1)*, hotărîrea din 21/04/2009, definitivă din 14/09/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-92351> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁵⁹ Speța *M.H. c. Regatului Unit*, hotărîrea din 22/10/2013, definitivă din 22/01/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-127107> (Vizitat la 25/04/2015).

Totodată, într-o altă speță *X c. Finlandei*³⁶⁰, Curtea a subliniat că un sistem de revizuire periodică a detenției persoanelor internate forțat într-o instituție psihiatrică în care inițiativa le revine exclusiv autorităților, nu este suficientă în sine pentru a satisface cerințele prevăzute de art. 5, stabilind astfel obligația statelor contractante să acorde persoanelor deținute în instituții specializate de tratament dreptul de a-și contesta de sine stătător detenția.

Obligațiile pozitive pe terenul art. 6 din Convenția Europeană (dreptul la un proces echitabil): din perspectiva art. 6 din Convenție, în sarcina statelor contractante sunt puse obligațiile pozitive ce urmează.

Asigurarea dreptului de acces la un tribunal

În privința proceselor civile, Curtea a constatat că dreptul unei persoane privind accesul la o instanță pentru determinarea drepturilor și obligațiilor sale civile este inerent dreptului la un proces echitabil. În speța *Terra Woningen B.V. c. Olandei*³⁶¹, Curtea Europeană a prescris că pentru ca dreptul de acces la o instanță să fie respectat, este necesar ca tribunalul în fața căruia cauza este adusă să dispună de puteri de jurisdicție deplină, el trebuie să fie competent să analizeze atât aspectele de fapt, cât și cele de drept ale cauzei. Prin urmare, dreptul de acces la tribunal constituie un element inerent al tuturor garanțiilor procedurale prevăzute în Convenție. Iar în lipsa unui acces efectiv la justiție în materie civilă, toate celelalte garanții de procedură recunoscute și detaliate sunt inutile, întrucât ele în ordine logică se grefează pe liberul acces la o instanță de oricare grad de jurisdicție.

Dreptul de acces la o instanță a fost consacrat pe calea jurisprudențială de către Curte pentru I dată în speța de referință *Golder c. Marii Britanii*³⁶², și anume: dacă textul art. 6 §1 ar fi interpretat ca vizând doar derularea unei proceduri aflate deja în curs în fața unei instanțe (pendinte), un stat parte ar putea, fără să-l încalce, să suprimă jurisdicțiile sau să sustragă din competența lor soluționarea anumitor categorii de contestații cu caracter civil pentru a le încredința unor organe dependente de guvern. Astfel de ipoteze, ce nu pot fi dissociate de riscul arbitrarului, ar produce consecințe grave, contrare principiilor amintite și pe care Curtea este obligată să le ia în considerațiune. Nu este de conceput ca art. 6 § 1 să consacre ansamblul de garanții procedurale acordate părților într-o acțiune civilă pendinte și să nu protejeze singurul lucru care în realitate permite subiecților să beneficieze efectiv de aceste garanții: accesul la justiție.

³⁶⁰ Speța *X c. Finlandei*, hotărârea din 03/07/2012, definitivă din 19/11/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-111938> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁶¹ Speța *Terra Woningen B.V. c. Olandei*, hotărârea din 17/12/1996. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58082> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁶² Speța *Golder c. Marii Britanii*, hotărârea din 21/02/1975. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57496> (Vizitat la 25/04/2015).

Convenția Europeană atribuie statelor o obligație care nu este de principiu susceptibilă derogării, punerea în aplicare a dreptului de acces la justiție urmând a se produce în plan material și juridic. Totodată, asigurarea accesului la un tribunal civil uneori poate presupune și acordarea asistenței juridice obligatorii.

În speța de referință *Airey c. Irlandei* citată supra, reclamanta nu și-a putut permite să se adreseze unei instanțe civile din cauza lipsei de bani. Curtea a constatat că reclamantei nu i-a fost asigurat accesul la un proces echitabil, aceasta fiind o încălcare a art. 6 § 1, stipulând că uneori statul poate fi obligat să asigure persoanei asistența unui avocat, dacă aceasta se dovedește a fi indispensabil pentru un acces efectiv la instanță. La rândul său, în cauza *Andronicou și Constantinou c. Ciprului*, Curtea a respins plângerea reclamanților conform căreia statul trebuia să stabilească un sistem de asistență legală civilă. Ea a menționat că deși Convenția garantează accesul la o instanță pentru determinarea drepturilor și obligațiilor civile, mijloacele de asigurare a dreptului respectiv rămân a fi la alegerea statului.

Însă chiar și când statele instituie un sistem de asistență legală civilă, decizia acestor autorități poate fi contestată la Strasbourg în condițiile în care realmente nu permit individului să beneficieze de un proces echitabil. Spre exemplu, în cauza *Aerts c. Belgiei*³⁶³, reclamantul nu a putut intenta o acțiune civilă deoarece Serviciul național de asistență legală civilă a considerat că cererea sa nu a fost bine întemeiată. Curtea Europeană a conchis că prin refuzul Serviciului de asistență civilă de a acorda asistență juridică în depunerea cererii de apel, a fost atinsă însăși esența dreptului reclamantului la un tribunal, contrar cerințelor art. 6 § 1 în această privință. Totodată, forul european a considerat că asupra netemeinicii cererii de apel a reclamantului urma să se pronunțe instanța de judecată, și nu Serviciul de asistență legală să stabilească că cererea acestuia este lipsită de șanse de succes.

Un exemplu al încălcării art. 6 din cauza lipsei asistenței civile garantate de stat este speța mai recentă *P., C. și S. c. Regatului Unit*³⁶⁴, unde reclamanta a fost nevoită să se reprezinte singură în fața instanțelor naționale. Curtea Europeană luând în considerare complexitatea cazului a constatat că pentru a asigura dreptul reclamantei la un proces echitabil, era necesară asistența unui avocat.

În cauzele penale un aspect important al dreptului la proces echitabil este obligația organelor de urmărire penală de a aduce la cunoștință apărării dovezile relevante. În cauza *Rowe și Davis c. Regatului Unit*³⁶⁵, Curtea a constatat că omiterea procuraturii de a prezenta părții

³⁶³ Speța *Aerts c. Belgiei*, hotărîrea din 30/07/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58209> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁶⁴ Speța *P., C. și S. c. Regatului Unit*, hotărîrea din 16/07/2002, definitivă din 16/10/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60610> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁶⁵ Speța *Rowe și Davis c. Regatului Unit*, hotărîrea din 16/02/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58496> (Vizitat la 25/04/2015).

apărării informațiile privind suportul probatoriu al cauzei, a încălcat flagrant dreptul garantat al reclamantilor la un proces echitabil.

Asigurarea unui proces judiciar echitabil și public în cauze civile și penale

Dacă ne referim la publicitatea procedurilor în fața instanței de judecată, aceasta de asemenea este garantată de art. 6 § 1, dar conține o serie de excepții enumerate expres în textul respectivului paragraf. În speța anterioară *Helmerts c. Suediei*³⁶⁶, Curtea Europeană a subliniat că, de fapt, caracterul public al procedurilor este menit să asigure un proces echitabil prin protejarea justițiabililor împotriva unor decizii arbitrare, el de asemenea permite societății să controleze administrarea justiției. Alături de exigența pronunțării publice a hotărârilor, dezbaterile în mod public urmăresc informarea publicului, în special prin intermediul presei, dar și asigurarea acestuia că justiția se face la vedere. Prin aceasta se contribuie deci la asigurarea unei încrederi în justiție.

Iar în speța mai recentă *Khrabrova c. Rusiei*³⁶⁷, Curtea a reiterat că regula generală enunțată de art. 6 § 1 presupune că dezbaterile trebuie să fie publice, publicitatea dezbaterilor protejează părțile litigante împotriva administrării justiției fără supraveghere din partea publicului și de asemenea constituie unul din mijloacele de menținere a încrederii publice în activitatea desfășurată de tribunale. Prin operarea unei justiții transparente, publicitatea contribuie spre atingerea scopului art. 6 § 1, cel al procesului echitabil, garanție inerentă oricărei societăți democratice.

În speța *LeCompte, Van Leuven și De Meyere c. Belgiei*³⁶⁸, reclamantilor li s-a negat dreptul la un proces public. Marea Cameră a Curții a considerat că circumstanțele cauzei nu cad sub incidența excepțiilor specificate în art. 6 § 1, și, drept consecință, reclamantii au beneficiat de dreptul la publicitatea procesului judiciar. La cazul speței, Curtea Europeană a conchis că reclamantii au fost privați atât de dreptul la un proces public, cât și de cel a pronunțării publice a hotărârii, contrar exigențelor art. 6 § 1 în acest sens, iar statul reclamat a omis să respecte obligațiile pozitive la care este ținut.

Referitor la dosare penale, magistrații de la Strasbourg au notat că deși în cadrul procedurilor penale există o speranță mare de publicitate, poate fi ocazional necesar în conformitate cu art. 6 să se limiteze caracterul deschis și public al procedurilor, spre exemplu,

³⁶⁶ Speța *Helmerts c. Suediei*, hotărârea din 29/10/1991. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57701> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁶⁷ Speța *Khrabrova c. Rusiei*, hotărârea din 02/10/2012, definitivă din 11 februarie 2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-113632> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁶⁸ Speța *LeCompte, Van Leuven și De Meyere c. Belgiei*, hotărârea din 23/06/1981. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57522> (Vizitat la 25/04/2015).

pentru a proteja siguranța sau viața privată a martorilor sau pentru a promova schimbul liber de informații și opinii în exercitarea justiției (cauza *B. și P. c. Regatului Unit*³⁶⁹).

În speța recentă *Krestovskiy c. Rusiei*³⁷⁰, Curtea a notat că problemele de securitate sunt o caracteristică comună a mai multor proceduri penale, cu toate acestea, cazurile în care numai preocupările de securitate justifică excluderea publicului de la un proces sunt totuși rare. Măsurile de securitate ar trebui să fie strict adaptate și să respecte principiul necesității, iar autoritățile judiciare urmează să ia în considerare toate alternativele posibile pentru a asigura siguranța și securitatea în sala de judecată și să acorde prioritate unei măsuri mai puțin stricte atunci când se poate atinge același scop. Totuși, Curtea a notat că considerațiile problemelor de ordine și securitate publică pot justifica excluderea publicului în procedurile disciplinare împotriva deținuților condamnați (cauza de referință *Campbell și Fell c. Regatului Unit*³⁷¹).

Precum vedem, dreptul individului la publicitatea procedurilor judiciare poate fi supus unor derogări legitime, însă situația este cu totul diferită cu privire la publicitatea hotărârilor judecătorești, acest drept neadmițând derogări. Ca regulă generală, forma de publicare a “hotărârii” în conformitate cu legislația internă a statului reclamat, trebuie să fie apreciată în funcție de caracteristicile speciale ale procedurii în cauză și cu trimiteri la obiectul urmărit de art. 6 din acest context, și anume pentru a asigura controlul din partea publicului asupra sistemului judiciar, în vederea garantării dreptului la un proces echitabil (speța *Welke și Bialek c. Poloniei*³⁷²).

Tăinuirea completă față de public unei hotărâri judecătorești nu poate fi legal justificată, iar problemele de securitate legitime pot fi adaptate prin anumite tehnici, cum ar fi tăinuirea doar a acelei părți a deciziei judiciare a cărei divulgare ar aduce atingere securității naționale sau siguranței altora (cauza *Raza c. Bulgariei*³⁷³).

Este de menționat că publicitatea hotărârilor presupune și accesibilitatea motivelor (părții motivării a hotărârii) publicului larg. Spre exemplu, în cauza *Ryakib Biryukov c. Rusiei*³⁷⁴, Curtea a subliniat că scopul art. 6 paragraf 1 de a asigura controlul justiției din partea publicului, nu a fost atins în speță, refuzul instanței de a pune la dispoziția publicului motivarea deciziei sale nefiind compatibil sensului convențional.

³⁶⁹ Speța *B. și P. c. Regatului Unit*, hotărârea din 24/04/2001, definitivă din 05/09/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59422> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁷⁰ Speța *Krestovskiy c. Rusiei*, hotărârea din 28/10/2010, definitivă din 28/01/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-101314> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁷¹ Speța *Campbell și Fell c. Regatului Unit*, hotărârea din 28/06/1984. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57456> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁷² Speța *Welke și Bialek c. Poloniei*, hotărârea din 01/03/2011, definitivă din 15/09/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-103696> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁷³ Speța *Raza c. Bulgariei*, hotărârea din 11/02/2010, definitivă din 11/05/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97292> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁷⁴ Speța *Ryakib Biryukov c. Rusiei*, hotărârea din 17/01/2008, definitivă din 07/07/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-84452> (Vizitat la 25/04/2015).

Examinarea cauzelor civile și penale în termeni rezonabili

Exigența respectării termenului rezonabil rezidă din faptul ca justiția să nu fie înfăptuită cu întârziere astfel ca aceasta din urmă să-i compromită eficacitatea și credibilitatea. Estimarea pretensei încălcări a dreptului de a fi judecat într-un termen rezonabil implică aplicabilitatea unor criterii speciale, de principiu omogene cu referire la ansamblul de litigii de natură civilă, fapt care condiționează definitivarea anumitor tipare pentru încadrarea termenului în care cauza a fost susceptibilă examinării.

Curtea Europeană de multiple ori a accentuat atât în spețe de referință, cât și în spețe repetitive, că art. 6 § 1 impune statelor contractante o obligație pozitivă să-și organizeze propriile sisteme de drept, astfel încât acestea să răspundă tuturor exigențelor textului convențional, incluzând obligația de a soluționa orice litigiu în termene rezonabile (speța *Pélissier și Sassi c. Franței*³⁷⁵). Modalitatea în care statul instituie mecanisme pentru a se conforma acestei condiții, fie prin majorarea numărului judecătorilor, fie prin instituirea termenelor sau instrucțiunilor stricte, fie prin alte metode, rămâne a fi la discreția sa. Dacă statul admite continuarea procedurilor peste termenul rezonabil prescris de art. 6, fără a efectua anumite acțiuni pentru urgentarea lor, el va fi responsabil pentru tergiversarea astfel produsă. Criteriile enunțate în jurisprudență constituie de fapt tipare metodologice clare care urmează a fi analizate atât de Curte în procesul soluționării unei spețe, cât și mai ales de către instanțele judecătorești interne în procesul realizării justiției la nivel național.

În speța recentă *Nezihe Kaymaz c. Turciei*³⁷⁶, Curtea de la Strasbourg a reiterat criteriile de apreciere a termenului rezonabil de examinare a cauzei la nivel național, și anume: complexitatea cauzei, conduita reclamantei, conduita autorităților naționale și importanța procesului, subliniind că termenul rezonabil de examinare a cauzei urmează a fi evaluat în lumina circumstanțelor concrete ale speței deferite spre soluționare instanței de judecată. Criteriile enunțate sunt identice atât pentru cauzele civile, cât și pentru cele penale.

Este notoriu faptul că în situațiile în care statul respondent întreprinde măsuri concrete pentru a remedia deficiențele cadrului intern ce influențează negativ asupra examinării cauzelor în termen extinse, Curtea Europeană ia act de asemenea măsuri și decide asupra neîncălării obligațiilor pozitive imputabile statului. Astfel, în speța anterioară *Buchholz c. Germaniei*³⁷⁷, reclamantul s-a plîns că autoritățile au examinat cererea sa privind pretinsa concediere ilegală pe parcursul a aproape 5 ani. Guvernul a afirmat că lungă durată a procedurii se datorează creșterii

³⁷⁵ Speța *Pélissier și Sassi c. Franței*, hotărârea din 25/03/1999. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58226> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁷⁶ Speța *Nezihe Kaymaz c. Turciei*, hotărârea din 31/07/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112568> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁷⁷ Speța *Buchholz c. Germaniei*, hotărârea din 06/05/1981. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57451> (Vizitat la 25/04/2015).

numărului cazurilor ce implică legislația muncii cauzată de o recesiune economică. Totodată, Guvernul a indicat că a reacționat la respectivele schimbări prin mărirea numărului de judecători. Curtea Europeană a concluzionat că autoritățile naționale au luat măsurile necesare și a decis asupra neîncălării art. 6.

Asigurarea independenței și imparțialității instanței judecătorești

Art. 6 § 1 al Convenției Europene consacră caracterul imperativ al independenței instanțelor judecătorești față de celelalte ramuri ale puterii – executivul și legislativul – dar, de asemenea, și față de părți. În cauza de referință *Campbell și Fell c. Regatului Unit* citată supra, Curtea de la Strasbourg a suplimentat criteriile relevante de evaluare a independenței unei instanțe în sensul art. 6, și anume:

- Modul de numire a membrilor și durata mandatului lor;
- Existența unor garanții suficiente împotriva presiunilor din exterior;
- Dacă organismul prezintă un o aparență de independență.

Cât despre imparțialitatea instanței de judecată, în hotărîrea dată în speța *Piersack c. Belgiei*³⁷⁸, Curtea Europeană a elaborat criteriile pentru determinarea imparțialității instanței judecătorești, precum urmează:

- abordarea subiectivă, ce presupune încercarea de a stabili convingerea personală sau interesul unui anumit judecător într-un caz particular;
- abordare obiectivă, care se referă la faptul dacă judecătorul a oferit suficiente garanții pentru a exclude orice îndoială legitimă în privința imparțialității sale.

Totodată, în cauza recentă speța *Tocono și Profesorii Prometeiști c. Moldovei*³⁷⁹, forul european a notat că se cere ca instanța investită cu soluționarea unei cauze să fie imparțială, ceea ce prezumă în mod normal absența de prejudecăți și nepărtiniri; mai mult decât atât, este necesar de a stabili dacă, pe lângă comportamentul personal al judecătorului, există fapte care pot fi stabilite și care pot trezi dubii în ceea ce privește imparțialitatea sa, iar în această privință, chiar aparențele pot avea o anumită importanță.

Informarea promptă a acuzatului, într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit, despre natura și cauza acuzației aduse împotriva sa

Convenția Europeană garantează dreptul fundamental al persoanei acuzate de a fi informată cu privire la natura și cauzele acuzării înaintate împotriva. Termenul de informare presupune în fapt aducerea la cunoștința acuzatului a faptelor materiale, comiterea cărora i se incriminează, precum și comunicarea calificării juridice date faptelor respective de către

³⁷⁸ Speța *Piersack c. Belgiei*, hotărârea din 01/10/1982. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57557> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁷⁹ Speța *Tocono și Profesorii Prometeiști c. Moldovei*, hotărârea din 26/07/2007, definitivă din 26/09/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81193> (Vizitat la 25/04/2015).

organele competente în virtutea dreptului penal național. În speța *Block c. Ungariei*³⁸⁰, Curtea Europeană a reiterat cu privire la dreptul acuzatului de a fi informat despre cauza și natura acuzării ce i se aduce, că prevederile art. 6 § 3 presupun acordarea unei atenții speciale notificării acuzației în adresa persoanei, actul acuzației avînd un rol crucial în procesul penal, începînd cu data notificării, persoana este oficial avizată despre baza faptică și de drept a învinuirii înaintate împotriva sa. Art. 6 § 3 garantează nu doar dreptul acuzatului de a fi informat asupra cauzei acuzației ce i se aduce, adică faptelor condamnabile penal de săvîrșirea cărora el este bănuit și asupra cărora se fundamentează acuzația, dar de asemenea incumbă dreptul acuzatului de a fi informat despre calificarea juridică a acestor fapte, informație urmînd a fi detaliată.

În speța *Penev c. Bulgariei*³⁸¹, Curtea a notat că pretensele încălcări ale dreptului de a fi informat despre cauza și natura acuzării înaintate împotriva individului, trebuie examinate în lumina dreptului acuzatului de a-și pregăti apărarea.

Iar în speța de referință *Vaudelle c. Franței*³⁸², Curtea Europeană a subliniat că sistemul Convenției incumbă statelor în anumite cazuri obligația de a adopta măsuri pozitive care să garanteze eficient drepturile înscrise în art. 6, inclusiv și cel de a fi informat despre cauza și natura acuzării ce se aduce împotriva persoanei bătute de comiterea unei infracțiuni. Statele trebuie să dea dovadă de diligență în vederea asigurării că indivizii se bucură efectiv de drepturile garantate de art. 6 în totalitatea acestora.

Totodată, forul contenciosului european, cu privire la modificarea acuzației aduse unei persoane, adică recalificarea infracțiunii de comiterea căreia persoana este bătută, în speța *Mattoccia c. Italiei*³⁸³, a specificat că acuzatul trebuie informat de o manieră promptă și completă despre modificarea acuzației, inclusiv schimbarea cauzei acesteia, cu asigurarea perioadei de timp și facilităților necesare răspunsului la ele și organizării apărării sale, ținînd cont de multitudinea noilor informații și învinuri.

Referitor la chestiunile limbii de informare a persoanei acuzate, în cauza de referință *Brozicek c. Italiei*³⁸⁴, Marea Cameră a Curții a hotărît că dacă acuzatul este un cetățean străin ce nu înțelege limba de stat, autoritățile naționale sunt obligate să-i furnizeze informația în limba corespunzătoare, cu excepția cazului dacă ele pot dovedi că acuzatul cunoaște într-o manieră suficientă limba de stat.

³⁸⁰ Speța *Block c. Ungariei*, hotărârea din 25/01/2011, definitivă din 25/04/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-103043> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁸¹ Speța *Penev c. Bulgariei*, hotărârea din 07/01/2010, definitivă din 07/04/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-96610> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁸² Speța *Vaudelle c. Franței*, hotărârea din 30/01/2001, definitivă din 05/09/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59167> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁸³ Speța *Mattoccia c. Italiei*, hotărârea din 25/07/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58764> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁸⁴ Speța *Brozicek c. Italiei*, hotărârea din 19/12/1989. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57612> (Vizitat la 25/04/2015).

Iar în speța *Kamasinski c. Austriei*³⁸⁵, Curtea cu toate că nu a găsit o încălcare a art. 6 § 3, a specificat că deși această dispoziție nu precizează că informațiile relevante trebuie să fie oferite în scris sau traduse în formă scrisă pentru un inculpat străin, aceasta indică necesitatea ca o atenție specială să fie acordată notificării despre ”învinuire” a inculpatului. Punerea sub acuzare joacă un rol crucial în procesul penal, în sensul că de la momentul înaintării sale inculpatul este notificat în scris despre temeiul de fapt și de drept a acuzațiilor împotriva lui. Un inculpat ce nu cunoaște limba instanței poate fi pus, de fapt în dezavantaj, dacă nu i s-a oferit o asemenea traducere scrisă a rechizitoriului într-o limbă pe care o înțelege.

Asigurarea inculpatului de timpul și facilitățile necesare apărării sale

Acest drept al acuzatului se prezintă ca o contrabalansare privind prerogativele de care dispun organele de anchetă abilitate în organizarea investigației și derularea procedurilor penale. Dreptul de a dispune de timpul și facilitățile necesare apărării are în vizor adunarea multitudinii de probe, care să permită organizarea unei apărări, pe cât de posibil în circumstanțele cauzei, eficiente și rezultative în vederea contestării învinuirii înaintate. Acest drept își găsește consacrare în prevederile art. 6 § 3 lit. b) al Convenției Europene, și include în fapt două drepturi corelative: de a dispune de timpul pentru organizarea apărării sale, și respectiv, de a beneficia de facilitățile necesare în acest sens.

În speța recentă *Gregacevic c. Croației*³⁸⁶, Curtea a reiterat, cu titlu de principii generale că conceptul unui proces penal echitabil implică între altele și dreptul la proceduri contradictorii, în conformitate cu care o parte beneficiază de posibilitatea nu doar de a lua efectiv cunoștință cu suportul probatoriu existent în speță, dar de asemenea de a lua cunoștință și de a comenta oricare probe prezentate și observații anexate la dosar, în vederea influențării deciziei finale a tribunalului. Este posibil că o situație procedurală care nu plasează o parte dezavantajos față de partea adversă, totuși să constituie o încălcare a dreptului la contradictorialitatea procesului penal, dacă această parte nu a avut oportunitate să facă cunoștință și să comenteze toate probele și referințele existente. În acest sens art. 6 para 3 lit. b) garantează acuzatului dreptul de a dispune de timpul și facilitățile necesare apărării sale, și deci implică ca organizarea apărării în substanță să abordeze toate aspectele importante pentru a prezenta partea apărării în cadrul procesului penal. Acuzatul trebuie să beneficieze de oportunitatea să-și organizeze apărarea într-o manieră coerentă și, în afara oricărei restricționări, să-și prezinte ansamblul argumentelor relevante apărării sale în fața tribunalului, astfel influențând finalitatea procesului. La estimarea

³⁸⁵ Speța *Kamasinski c. Austriei*, hotărârea din 19/12/1989. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57614> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁸⁶ Speța *Gregacevic c. Croației*, hotărârea din 10/07/2012, definitivă din 10/10/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112090> (Vizitat la 25/04/2015).

dacă acuzatul dispune de timpul necesar pentru a-și pregăti apărarea, trebuie de ținut cont de specificul procesului, complexitatea cauzei și faza procesului în derulare.

În speța *AOA Neftyanaya Kompaniya Yukos c. Rusiei*³⁸⁷, suplimentar la principiile generale relevate enunțate supra, Curtea Europeană a specificat că fiecare acuzat în virtutea Convenției trebuie să beneficieze de facilitățile necesare apărării sale, inclusiv de a face cunoștință cu rezultatele investigațiilor desfășurate pe durata întregului proces. Cu referire la circumstanțele speței, Curtea a stabilit că obiectul unuia din procese în care a fost antrenat reclamanta, a fost cererea Ministerului Finanțelor fundamentată pe două rapoarte de audit financiar, precum și probele prezentate de autoritatea specializată din subordinea ministerului, documente care per total numărau mai mult de 43 mii de pagini; în vederea satisfacerii exigențelor art. 6 § 3 lit. b), reclamantei urma să-i fi fost pusă la dispoziție oportunitatea reală de a studia în întregime documentele respective și de a pregăti apărarea în termene rezonabile în baza acestor probe pentru examinarea în fond a cauzei.

Totodată, în speța *Huseyn și alții c. Azerbaidjanului*³⁸⁸, Curtea Europeană a reiterat cu titlu de principiu general că chestiunea privind timpul și facilitățile necesare apărării acordate acuzatului, urmază a fi evaluată în lumina circumstanțelor fiecărui caz particular. Prin urmare, în funcție de circumstanțele concrete a fiecărei cauze, forul contenciosului european va decide dacă statul a respectat sau nu obligațiile pozitive ce i sunt puse în sarcină în temeiul art. 6 § 3.

Asigurarea inculpatului cu asistența gratuită a unui avocat

Respectiva obligație se referă la chintesența garanțiilor juridice ale unui proces echitabil în sensul Convenției, recunoscute indivizilor acuzați de săvârșirea unei infracțiuni condamnabile penal.

În speța recentă *Nikolayenko c. Ucrainei*³⁸⁹, forul de a Strasbourg a reiterat că art. 6 § 3 din Convenție atașează dreptului acuzatului la asistența juridică gratuită a unui avocat două condiții, și anume, lipsa mijloacelor financiare necesare remunerării unui apărător, și interesele justiției, care implică acordarea asistenței juridice fără plată.

Suplimentar, în speța *Zdravko Stanev c. Bulgariei*³⁹⁰, Curtea a reiterat circumstanțele specifice care denotă existența și aplicabilitatea celor două condiții privind acordarea asistenței juridice gratuite. Astfel, Curtea a specificat că lipsa mijloacelor financiare suficiente poate fi

³⁸⁷ Speța *AOA Neftyanaya Kompaniya Yukos c. Rusiei*, hotărârea din 20/09/2011, definitivă din 08/03/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-106308> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁸⁸ Speța *Huseyn și alții c. Azerbaidjanului*, hotărârea din 26/07/2011, definitivă din 26/10/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-106308> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁸⁹ Speța *Nikolayenko c. Ucrainei*, hotărârea din 15/11/2012, definitivă din 15/02/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114457> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁹⁰ Speța *Zdravko Stanev c. Bulgariei*, hotărârea din 06/11/2012, definitivă din 06/02/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114259> (Vizitat la 25/04/2015).

probată prin neangajarea acuzatului în câmpul muncii. Or, șomajul persoanei nu incumbă de o manieră strictă imposibilitatea acesteia de a retribui serviciile prestate de un apărător din oficiu, însă ține de obligația guvernului respondent să demonstreze faptul că în pofida neangajării, persoana dispunea efectiv de mijloace financiare să remunereze avocatul. Cu referire la cea de-a doua condiție, și anume, acordarea asistenței juridice gratuite dacă interesele justiției o cer, Curtea a stabilit că severitatea pedepsei care poate fi aplicată, complexitatea cauzei și situația personală a acuzatului (lipsa cunoștințelor din domeniul dreptului etc.), constituie circumstanțe relevante în care acordarea asistenței unui avocat din oficiu este crucială pentru interesele justiției într-un stat democratic. De asemenea, Curtea a subliniat că ori de câte ori speța vizează privațiunea de libertate a individului, interesele justiției de principiu presupun reprezentarea acuzatului de către un jurist de carieră, și dacă acuzatul este în imposibilitate de a remunera serviciile apărătorului, fondurile publice trebuie să fie disponibile pentru asigurarea valorificării dreptului convențional la asistența juridică gratuită.

Într-o altă speță recentă *Zamferesko c. Ucrainei*³⁹¹, magistrații europeni au declarat, cu titlu de principiu general aplicabil, că art. 6 presupune, de regulă, ca accesul la serviciile avocatului, care urmează să reprezinte interesele acuzatului, trebuie asigurat din moment ce persoana este pentru prima dată interogată de organele poliției, în afara cazului când în lumina circumstanțelor specifice ale speței se demonstrează existența motivelor pertinente de a restricționa acest drept. Or, dacă motivele respective de o manieră excepțională pot justifica refuzul dreptului de acces la asistența gratuită a unui avocat, o asemenea restricționare, indiferent de justificarea sa, nu trebuie să prejudicieze esența drepturilor acuzatului recunoscute în virtutea art. 6. De principiu, drepturile apărării vor fi în mod iremediabil prejudiciate dacă declarațiile de incriminare făcute în cadrul interogatoriului în absența avocatului, vor fi utilizate pentru condamnarea ulterioară a persoanei vizate.

Cu referire la eficacitatea asistenței juridice promovate de avocații numiți din oficiu, Curtea Europeană, în speța *Nefedov c. Rusiei*³⁹², a reiterat ca și principiu general aplicabil dreptului la asistența gratuită, că art. 6 § 3 garantează oricărei persoane acuzate dreptul de a fi asistată, fără a fi specificat modul concret de exercitare a acestui drept. Deci, pe terenul Convenției, statele semnatare sunt autorizate să aleagă măsurile concrete care să asigure că drepturile acuzatului sunt salvagardate în temeiul sistemelor lor juridice naționale, sarcina Curții fiind de a determina dacă măsurile alese corespund exigențelor unui proces echitabil.

³⁹¹ Speța *Zamferesko c. Ucrainei*, hotărârea din 15/11/2012, definitivă din 15/02/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114455> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁹² Speța *Nefedov c. Rusiei*, hotărârea din 13/03/2012, definitivă din 24/09/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109550> (Vizitat la 25/04/2015).

Asigurarea gratuită a acuzatului cu serviciile unui interpret dacă acesta nu cunoaște limba în care se desfășoară procesul penal

În speța recentă *Șaman c. Turciei*³⁹³, Curtea Europeană a notat că chestiunea privind cunoștințele lingvistice ale acuzatului sunt de o importanță vitală pentru procesul penal, fiind necesară examinarea dacă natura infracțiunii imputabile și întrebările adresate acuzatului de către instanțele naționale, sunt suficient de complexe pentru a cere o cunoștință detaliată a limbii vorbite de autoritățile naționale. Asistența unui interpret trebuie acordată pe parcursul întregii faze a investigației, în afara situației când în lumina circumstanțelor concrete ale speței se demonstrează existența unor motive convingătoare de a restricționa dreptul acuzatului la asistența promovată de interpret.

Iar în speța *Hermi c. Italiei*³⁹⁴, Marea Cameră a Curții a reiterat suplimentar unele principii degajate pe marginea obligației statului de a promova acuzatului asistența gratuită a unui interpret, și anume că art. 6 § 3 se referă nu doar la declarațiile verbale făcute în cadrul ședințelor de judecată, dar, de asemenea, privește materialul documentar al fazei prejudiciare. Dacă acuzatul nu înțelege sau nu vorbește limba utilizată în instanță, el trebuie să fie asistat de un interpret pentru traducerea și explicarea conținutului documentelor sau declarațiilor făcute în cadrul procesului penal îndreptat împotriva sa. Este absolut necesar pentru desfășurarea unui proces echitabil ca acuzatul să înțeleagă sau să-i fie tradus corect din limba instanței de jurisdicție conținutul faptelor și actelor relevante.

Este important ca asistența interpretului să fie una calitativă și eficace, astfel încât să permită acuzatului de a înțelege natura cauzei și de a se apăra, în mod special de a fi capabil să pledeze în fața tribunalelor interne pentru versiunea proprie a faptelor care i se incriminează. Dată fiind cerința ca drepturile salvagardate să fie practice și efective, obligațiile pozitive care revin autorităților naționale pe terenul Convenției, nu se limitează la o simplă desemnare a interpretului, dar în dependență de circumstanțele particulare ale speței, aceste obligațiuni se extind la exercitarea unui control subsecvent al calității și adecvării traducerii efectuate.

Cu toate acestea, obligația pozitivă a statului în acest context, nu poate fi înțeleasă ca autorizând acuzatului prerogativa de a solicita desfășurarea procesului penal într-o anumită limbă pe care el o cunoaște, și nici ca acordând dreptul minorităților naționale de a pretinde folosirea în cadrul anchetei și pe parcursul procesului a limbii regionale neoficiale în stat.

³⁹³ Speța *Șaman c. Turciei*, hotărârea din 05/04/2011, definitivă din 05/07/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104355> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁹⁴ Speța *Hermi c. Italiei*, hotărârea din 08/10/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77543> (Vizitat la 25/04/2015).

Garantarea dreptului acuzatului de a interoga martorii

Art. 6 § 3 prescrie statelor semnatare obligația pozitivă de a crea condiții necesare ca acuzatul să poată atît prezenta în cadrul procesului penal martorii, depozițiile cărora demonstrează nevinovăția sa, cît și să dispună de posibilitățile egale cu partea acuzării, și anume organele procuraturii, să ofere întrebări și să audieze răspunsurile martorilor părții adverse.

În speța recentă *Hümmer c. Germaniei*³⁹⁵, magistrații europeni au subliniat că art. 6 § 1 în combinație cu § 3 incumbă statelor contractante obligațiunea de a adopta măsuri pozitive în vederea asigurării că acuzatul va audia depozițiile tuturor martorilor care pledează pentru vinovăția sa. Aceste măsuri constau în diligența pusă pe seama statelor în vederea garantării că drepturile salvagardate de art. 6 al Convenției sunt exercitate de indivizi de o manieră efectivă

Într-o altă speță recentă *Mitkus c. Letoniei*³⁹⁶, forul de la Strasbourg a specificat că acuzatul beneficiază înainte de condamnare de dreptul de a face cunoștință cu totalitatea probelor existente împotriva sa în cadrul unei ședințe publice în prezența lui, pentru a-i permite valorificarea dreptului la contra argumentare. Acest principiu general presupune două exigențe, prima este așa-numita „regula decisivă”, care prevede că dreptul acuzatului la un proces echitabil poate fi încălcat dacă condamnarea se bazează exclusiv pe depozițiile unei persoane care nu a fost nemijlocit audiată de acuzat, fie la faza anchetei, fie la cea judiciară; a doua exigența stabilește că dreptul acuzatului poate fi încălcat dacă nu se demonstrează existența unui motiv convingător de a nu supune martorul absent audierii de către acuzat sau reprezentantul acestuia.

Cu referire la martorii absenți sau anonimi, Curtea Europeană în speța recentă *Pesukic c. Elveției*³⁹⁷, a reiterat că este posibilă operarea excepțiilor de la principiul general consfințit de art. 6 dar ele nu trebuie să înfrîngă drepturile apărării, care de regulă prezumă că acuzatul dispune de oportunitate adecvată și concretă de a audia martorii care susțin declarații împotriva sa și de a le oferi întrebări, chiar dacă martorii au dat depoziții în cadrul fazei tardive a procesului. În situația absenței martorilor, trebuie analizate două condiții: dacă există un motiv plauzibil și rezonabil care justifică absența și dacă mărturiile depuse de persoana absentă, care nu a fost audiată de acuzat, au avut rolul decisiv în condamnarea lui. În cea din urmă situație, mărturiile anonime ar putea prejudicia esența dreptului la apărare pe terenul Convenției, restricționarea dreptului de a audia martorii fiind incompatibilă unui spirit democratic. Cînd tribunalul național își fundamentează sentința finală în baza depozițiilor unui martor absent, se cer factori suficienți de

³⁹⁵ Speța *Hümmer c. Germaniei*, hotărârea din 19/07/2012, definitivă din 19/10/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112280> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁹⁶ Speța *Mitkus c. Letoniei*, hotărârea din 02/10/2012, definitivă din 02/01/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-113648> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁹⁷ Speța *Pesukic c. Elveției*, hotărârea din 06/12/2012, definitivă din 06/03/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114965> (Vizitat la 25/04/2015).

contrabalansare, inclusiv existența unor garanții procedurale fiabile, care să permită o justă și corectă evaluare a exactității suportului probatoriu respectiv

Obligațiile pozitive fundamentate în conținutul art. 13 CEDO (dreptul la un recurs efectiv): din conținutul articolului dat decurge o singură obligație pozitivă cu caracter general, care însă demonstrează anumite aspecte specifice, precum vom vedea în continuare.

Asigurarea unui remediu intern efectiv privind redresarea încălcării drepturilor și libertăților garantate de Convenția Europeană (regula generală)

În cauza *Silver și alții c. Regatului Unit*³⁹⁸, Curtea a stipulat trei principii majore ce stau la baza obligației pozitive puse pe seama statului în virtutea art. 13. Primul principiu presupune că statul este obligat să asigure un remediu efectiv în cazul în care persoanele dispun de o ”cerere discutabilă” precum că sunt victime ale unei încălcări a drepturilor garantate de Convenție. Al doilea principiu prevede că statele pot satisface obligația de a asigura un remediu național efectiv prin disponibilitatea agențiilor non-judiciare adecvate. Al treilea principiu autorizează statele să îndeplinească obligația remediei naționale efective prin combinarea diferitor metode de despăgubire. Totodată, Curtea de multiple ori a subliniat că remediul consacrat de art. 13 urmează să fie efectiv atât în practică, cât și în drept în special în sensul că exercitarea acesteia nu trebuie să fie împiedicată în mod nejustificat prin actele sau omisiunile autorităților statului reclamat.

Dacă oricare din respectivele principii nu este respectat de către instanțele naționale, Curtea Europeană va hotărî asupra eșecului statului de a-și onora obligațiunile pozitive ce-i revin de asigurare a unui remediu național eficient.

Asigurarea unui remediu intern efectiv pentru a soluționa plîngerile privind tergiversarea nejustificată a procedurilor civile și penale

În ultimii ani tot mai mulți reclamanți se adresează Curții în baza art. 6 § 1 cu privire la pretensele încălcări a dreptului la examinarea cauzelor în termen rezonabil. Având în vedere abundența plîngerilor de acest gen, Curtea a formulat o nouă obligație pusă pe seama statului de a implementa măsuri interne eficiente pentru a asigura valorificarea dreptului justițiabililor de a contesta durata procedurilor judiciare, precum și a-i despăgubi în caz de încălcare.

Astfel, în speța *Kudla c. Poloniei*³⁹⁹, magistrații Marii Camere a Curții au notat că art. 13 urmează a fi interpretat ca o dispoziție ce garantează un remediu eficient în fața autorităților naționale pentru o pretinsă încălcare a art. 6 § 1. Altfel, dacă art. 13 CEDO ar fi apreciat ca neavând vreo implicație cu referire la dreptul salvagardat de art. 6 § 1, justițiabilii ar fi în mod

³⁹⁸ Speța *Silver și alții c. Regatului Unit*, hotărârea din 25/03/1983. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57577> (Vizitat la 25/04/2015).

³⁹⁹ Speța *Kudla c. Poloniei*, hotărârea din 26/10/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58920> (Vizitat la 25/04/2015).

sistematic impuși să adreseze Curții de la Strasbourg asemenea plângeri, însă în opinia Curții este mai potrivit ca ultimele inițial să fie abordate în cadrul sistemului de drept național.

Iar în speța recentă *Chirica c. Moldovei*⁴⁰⁰, Curtea a subliniat că art. 13 impune existența unui recurs la nivel național care să permită instanțelor naționale competente să cunoască conținutul plângerilor întemeiate pe Convenție și să ofere o reparație adecvată, chiar dacă statele contractante beneficiază de o marjă de apreciere în ceea ce privește modul în care se conformează obligațiilor impuse de această dispoziție. În speță, Curtea a constatat că s-a adus atingere drepturilor reclamantului garantate de art. 6 § 1 al Convenției, prin urmare, reclamantul a avut o plângere întemeiată în sensul jurisprudenței Curții, și el trebuia să dispună de un recurs conform criteriilor prevăzute de art. 13.

Este notabil faptul că urmare a instituirii obligației respective, la nivel național a fost adoptată Legea nr. 87 din 21 aprilie 2011 privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești⁴⁰¹.

Garantarea unui remediu efectiv pentru a soluționa plângerile privind investigația ineficientă

Paralel cu obligația statelor membre de a întreprinde măsuri prompte și efective de investigare a cazurilor de deces, dispariție, pretinselor acte de tortură și detenție ilegală în temeiul art. 2, 3 și 5 din Convenția Europeană; Curtea a creat o formă asemănătoare a obligației pozitive sub incidența art. 13. Prima dată o asemenea obligație pozitivă a fost formulată în speța citată supra pe terenul art. 2 CEDO, *Kaya c. Turciei*, unde reclamantul s-a plâns de lipsa unui remediu efectiv pentru a contesta investigația ineficientă a decesului fratelui său, precum și pentru a fi despăgubit pentru respectiva anchetă nesatisfăcătoare. Curtea Europeană a subliniat că având în vedere deficiențele constatate în cadrul anchetei desfășurate de autoritățile turcești, se concluzionează că reclamantul și rudele sale apropiate au fost private de vreun remediu eficient contra autorităților interne referitor la investigarea decesului fratelui, contrar art. 13, și, prin urmare lipsiți de acces la orice alt remediu existent, inclusiv cel de a pretinde o despăgubire.

⁴⁰⁰ Speța *Chirica c. Moldovei*, hotărârea din 22/07/2014, definitivă din 22/10/2014. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145709> (Vizitat la 25/04/2015).

⁴⁰¹ Legea privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești nr. 87 din 21 aprilie 2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 107-109/282 din 01.07.2011.

4. ÎNTINDEREA OBLIGAȚIILOR NEGATIVE

4.1. Conceptul de obligație negativă

Conceptual, obligația negativă reprezintă îndatorirea statului (funcționarilor de stat) să se abțină de la acțiuni care împiedică valorificarea unui drept garantat prin Convenție și protocoalele sale. Această afirmație trebuie corelată cu faptul că Convenția conține numeroase articole care prevăd, stabilind cât mai clar niște limite, posibilitatea restricției unor drepturi, desigur atîta timp cît aceste restricții beneficiază unei societăți democratice.⁴⁰² Cauzele în care sunt permise anumite derogări, ingerințe sau limitări în exercitarea unui drept sunt justificate și expres prevăzute în Convenția Europeană sau explicate de Curtea de la Strasbourg.

Existența unor obligații negative, nu este foarte controversată, iar aceste obligații sunt conceptual relativ ușor de definit, deoarece relația dintre dreptul și datoria corespunzătoare este, fără îndoială, destul de ușor de a fi stabilită⁴⁰³.

De principiu, spre deosebire de obligația pozitivă care implică o serie de măsuri concrete ce urmează a fi luate pentru protecția unui anumit drept sau a unei libertăți, făcând astfel trimitere la diferite comportamente active din partea entității statale, obligația negativă presupune o singură formă de conduită pasivă din partea statului, și anume cea de a se abține de la încălcarea sau atingerea neconformă a oricărui drept protejat.

În acest sens, marea majoritate a articolelor din Convenția Europeană pun în sarcina statelor-părți obligații primordial negative, precum de a nu cauza moartea persoanei, de a nu tortura și de a nu tolera relele tratamente, de a nu supune justițiabilul la munca forțată sau sclavie, de a nu priva ilegal de libertate, de a nu pedepsi penal persoana decât în baza legii etc., toate acestea redând doar îndatorirea autorităților statale *de a nu face* ceva de natură să compromită exercițiul liber și necondiționat al unui drept garantat.

Drept consecință, obligațiile în cauză pot fi mai ușor îndeplinite în raport cu cele pozitive deoarece standardele înserate în articolele concrete din CEDO sunt respectate ori de câte ori statul se abține de la acțiuni ce împiedică realizarea unui oarecare drept sau a unei libertăți.

Conceptul obligației negative de a nu interveni în exercițiul drepturilor trebuie să-și păstreze sensul original proiectat de autorii Convenției, fără ca să i se recunoască un scop prea restrictiv. Astfel, el acoperă legislația și practica judiciară existentă care sub o formă de interdicere, excludere, discriminare, păstrare, utilizare a informațiilor private sau orie altă formă

⁴⁰²Popescu C. L. Protecția internațională a drepturilor omului – surse, instituții, proceduri, Editura All Beck, București, 2000, p. 11.

⁴⁰³Haeck Y., Brems E., Human Rights and Civil Liberties in the 21st Century. Dordrecht: Springer, 2013, p.71.

atrage o certă restricționare pentru persoană în realizarea dreptului sau libertății sale într-un mod eficient. El nu acoperă situațiile când există o lacună în legislație sau practică judiciară care are repercusiuni asupra acestei realizări, dacă eficiența realizării dreptului o cere, atunci apare obligația pozitivă a statului, de asemenea fundamentată în textul art. 1, de a completa golul în drept.⁴⁰⁴

Spre deosebire de obligațiile pozitive, care cu anumite excepții nu sunt enunțate expres în textul Convenției și prin urmare, nu au fost propuse statelor spre executare la ratificarea CEDO⁴⁰⁵, obligațiile negative izvorăsc direct și nemijlocit din dispozițiile instrumentului internațional respectiv, iar statele semnatare sunt de la bun început cunoscute cu îndatoririle ce urmează a fi puse în sarcina lor.

Cu toate acestea, numărul considerabil de hotărâri judecătorești în care forul european condamnă guvernele respondente pentru nerespectarea obligațiilor negative, în special sub incidența art. 3 (interzicerea torturii), art. 5 (dreptul la libertate și la siguranță) și art. 14 (interzicerea discriminării), demonstrează că altele autoritățile statale percep îndatoririle negative puse pe seama lor mai mult teoretic și formal, iar în situații concrete omit să se abțină de la arbitraritate, existând încă anumite carențe în această privință.

Dacă cercetăm conceptul obligațiilor negative, urmează să conchidem spre regret că există foarte puține opinii doctrinare la subiectul în cauză, de cele mai dese ori acestea referindu-se la o oarecare abținere din partea statului de a aduce atingere unui drept protejat, iar vreo *teorie a obligațiilor negative*, precum poate fi conturată teoria obligațiilor pozitive, lipsește.

Atât teoreticienii, cât și practicienii dreptului internațional al drepturilor omului și dreptului CEDO sunt axați pe determinarea acelor măsuri la care se impun statele pentru a asigura un respect efectiv al drepturilor recunoscute ființei umane, iar obligațiile negative la mod general sunt privite ca acele îndatoriri esențiale care obligă statele sau nemijlocit individul de a nu aduce atingere libertăților de care dispun semenii săi, prin urmare care stabilesc o obligație generală de abținere.⁴⁰⁶

În acest context, interpretarea obligației negative ca și unei îndatoriri ai individului de a nu interveni în drepturile altora, nu este ocazională deoarece *in terminis* obligația negativă stabilită în dreptul internațional al drepturilor omului a fost preluată din dreptul privat (civil), unde poate fi întâlnită la capitolul raportorilor dintre creditor și debitor în aspectul prestațiilor debitorului.

Astfel, doctrina dreptului civil enunță că prestația debitorului de a nu face constă într-o conduită negativă, adică în abținerea lui de la ceva ce ar fi putut face dacă nu s-ar fi obligat față

⁴⁰⁴ Dijk P. van. *Op. cit.*, p. 25.

⁴⁰⁵ Dijk P. van. *Op. cit.*, p. 22.

⁴⁰⁶ Spielmann D. *Op. cit.*, p. 155-156.

de creditor. Obiectul unei asemenea obligații este deci o prestație negativă, o abținere prin care debitorul își autorestrânge în mod deliberat facultatea de a acționa și posibilitatea de a săvârși una sau mai multe fapte.⁴⁰⁷

La un nivel mai complex, o “autorestrângere deliberată a facultății de a acționa” oarecum asemănătoare o vizualizăm și la cazul obligațiilor negative puse în sarcina statelor. Cu toate acestea nu putem spune că obligațiile negative de drept civil și obligațiile negative de drept internațional public sunt comparabile ca concepte, deoarece dacă în dreptul privat îndatorirea de a nu face nerespectată *poate avea* un caracter dăunător fie pentru creditor, fie pentru terți, în dreptul internațional public neonorarea obligației de a nu interveni în drepturile omului *întotdeauna are* efect descurajator pentru cele din urmă. Însă respectivul efect constant de descurajare nu duce neapărat spre încălcarea Convenției și condamnarea statului, restricționarea unui drept fiind admisibilă în cazul în care nu atinge substanța însăși a acestuia și corelează cu normele și principiile unei societăți democratice.

Cu toate că la prima vedere obligația negativă se configurează ca o simplă îndatorire de abținere, alteori este dificil de separa categoric limitele obligațiilor pozitive și celor negative puse în sarcina statelor, fapt recunoscut expres de Curtea de la Strasbourg.⁴⁰⁸

Mai mult decât atât, uneori însăși textul instrumentului internațional operează cu noțiuni legate de obligația negativă a statului, însă din esența juridică a acestuia rezultă necesitatea adoptării măsurilor de protecție ce caracterizează obligația pozitivă. Acesta ar fi cazul art. 27 din Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, care stipulează că în statele în care există minorități etnice, religioase sau lingvistice, persoanele aparținând acestor minorități *nu pot fi lipsite* de dreptul de a avea, în comun cu ceilalți membri ai grupului lor, propria lor viață culturală, de a profesa și practica propria lor religie sau de a folosi propria lor limbă.

Precum vedem, articolul în cauză pune în sarcina statelor lumii obligația primordială de a nu lipsi reprezentanții minorităților de drepturile la viață culturală, libertate religioasă și limbă maternă, însă asigurarea respectării acestor drepturi în mod inevitabil implică întreprinderea unor măsuri eficiente în special legislative și administrative care să stabilească un teren corespunzător în acest sens.

Astfel, deși obligațiile pozitive și negative sunt aparent separate în categorii diferite, interpretarea eficientă a normelor internaționale care consacră anumite drepturi și libertăți permite a determina o serie de obligații pozitive corespondente obligației negative enunțate expres prin dispoziția normativă. Iar dezbaterile teoretice privind specificul obligațiilor

⁴⁰⁷ Baieș S. ș.a. Dreptul Civil. Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor. Vol. II. Chișinău: Cartier juridic, 2005, p. 266.

⁴⁰⁸ Speța *Odièvre c. Franței*, hotărîrea din 13/02/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60935> (Vizitat la 19/04/2015).

pozitive/negative care decurg din anumite prevederi ai instrumentelor internaționale de protecție a drepturilor omului, nu mai sunt actuale.⁴⁰⁹

În asemenea circumstanțe, referitor la conceptul obligației negative ținem să menționăm că deși aceasta implică o îndatorire principală a statului de a se abține de la ingerință în dreptul sau libertatea garantată justițiabilului, ea nu poate exista de sine stătător decât în corelație cu obligația statului în cauză de a întreprinde anumite măsuri eficiente pentru asigurarea protecției aceluiași drept sau aceleiași libertăți.

4.2. Obligații negative și drepturile materiale

Precum am evocat supra, Curtea Europeană a Drepturilor Omului prin jurisprudența degajată a formulat numeric mai puține obligații negative în comparație cu obligațiile pozitive puse în sarcina statelor-părți. În prezentul compartiment vor fi analizate limitele obligațiilor negative conturate în temeiul articolelor din Convenția Europeană care consacră drepturi și libertăți materiale.

Obligațiile negative puse în sarcina statelor semnatare în temeiul art. 2 CEDO (dreptul la viață): din conținutul dreptului la viață reiese *obligația primordială negativă* de ordin general ce revine statelor contractante de a nu aduce atingere prin agenții săi acestui drept, adică *de a nu cauza moartea unei persoane*, cu excepția situațiilor precizate în cel de-al doilea paragraf al articolului, interpretate restrictiv⁴¹⁰, și anume dacă moartea persoanei a fost cauzată: pentru apărarea oricărei persoane împotriva violenței ilegale (lit. a); pentru a efectua o arestare legală sau pentru a împiedica evadarea unei persoane legal deținute (lit. b); pentru a reprima, în conformitate cu legea, tulburări violente sau o insurecție (lit. c).

Este notabil faptul că dispozițiile art. 2 § 2 lit. b din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, și anume termenii de "arestare legală" și "legal deținut" trebuie interpretate în conformitate cu art. 5 al aceleiași Convenții, care consacră libertatea și securitatea persoanei. Moartea individului poate fi justificată numai în cazul în care a fost cauzată, în scopul unei arestări legale (sau împiedicarea evadării unui deținut legal), dar chiar și în aceste cazuri mijloacele aplicate de autorități trebuie să fie "absolut necesare și proporționale".

Curtea a concluzionat că excepțiile prevăzute în art. 2 § 2, pot fi interpretate ca privare intenționată de viață, dar în realitate nu o constituie. Art. 2 § 2 nu determină circumstanțele în care este permis omorul intenționat al unei persoane, dar descrie situațiile în care este posibilă utilizarea autorizată a forței, care poate duce la privarea de viață ca un rezultat neintenționat.

⁴⁰⁹ Гусейнов Л.Г., Абдуллаев М.К. Позитивные и негативные обязательства в области прав человека. В: Научном журнале Проблемы Управления, 2011, №2 (39), с. 142.

⁴¹⁰ BîrsanC., *Op. cit.*, p. 82.

Cele mai multe dintre cazurile examinate de Curte, în care se pretinde încălcarea art. 2, implică folosirea forței în lupta împotriva terorismului.

În cauza anterioară *Stewart c. Regatului Unit*⁴¹¹, când forțele de securitate ce patrulau în Belfast, s-au ciocnit cu o grupă de rebeli, în rezultatul schimbului de focuri a fost întâmplător omorât un minor din mulțime. Agenții statului nu au avut intenția de a-l omorî. Dar s-a ridicat întrebarea dacă folosirea unor asemenea mijloace era justificată, luând în considerare datoria agenților de a opri rebeliunea și riscul la care aceștia au fost supuși. Fosta Comisie a Drepturilor Omului exmainând plângerea mamei decedatului, a decis că acțiunile statului au fost întemeiate, având în vedere evenimentele ce au avut și continuă a avea loc în Irlanda de Nord, precum și ținând cont de incidentul violent provocat de rebeli. În asemenea circumstanțe, Comisia a decis că folosirea forței de către agenții statului ce a provocat în rezultat decesul minorului, a fost nu mai puțin decât necesară.

În cauza *Gul c. Turciei*⁴¹², ilustrează un exemplu de privare de viață de către forțele antiteroriste turcești. Un grup de aproape 100 de polițiști au înconjurat o locuință, în care se presupunea că se aflau activiști ai PKK (Partidul de muncă al Kurdistanului). În urma operațiunii a fost omorât fiul reclamantului, din cauza declanșării focului de arme automate de către polițiști, iar în apartament nu au fost găsiți reprezentanți ai PKK. Curtea a concluzionat că acțiunile statului au fost contrare obligației negative puse în sarcina Turciei sub incidența art. 2, notând că în situațiile privării de viață urmează a fi luate în considerație nu doar acțiunile agenților statului, dar de asemenea toate circumstanțele cazului, iar utilizarea forței poate fi justificată dacă se fundamentează pe o convingere onestă rezultată din motive ce par a fi valabile la acel moment însă ulterior se dovedesc a fi greșite. La cazul speței însă tragerea peste 50 de focuri în ușa apartamentului în care se prezuma că s-au aflat membrii PKK, apartamentul aflându-se într-un simplu bloc de locuit populat cu civili, inclusiv femei și copii, punându-se astfel în pericol viețile tuturor persoanelor ce s-au aflat în apropiere, nu poate fi privită ca o utilizare a forței absolut necesară.

De asemenea, problema validității utilizării forței a fost analizată în cazurile cecene inițiate la plângerile contra Federației Ruse, precum speța *Isayeva, Yusupova și Bazayeva*⁴¹³, unde Curtea de la Strasbourg a evaluat dacă era absolut necesară folosirea forței letale în bombardamentele localității Groznii de către autoritățile ruse în perioada 1999-2000.

⁴¹¹Speța *Stewart c. Regatului Unit*, decizia cu privire la admisibilitate din 10/07/1984. În: baza de date HUDOC. [on-line]: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23650#{\"docname\":\[\"Stewart\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23650#{\) (Vizitat la 25/04/2015).

⁴¹²Speța *Gul c. Turciei*, hotărîrea din 14/12/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59081> (Vizitat la 25/04/2015).

⁴¹³Speța *Isayeva, Yusupova și Bazayeva c. Rusiei*, hotărîrea din 24/02/2005, definitivă din 06/07/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-68379> (Vizitat la 25/04/2015).

Reclamantele au relatat despre bombardarea fără discernământ a unui convoi de civili care încercau să părăsească Groznîi în a. 1999, forțele armate folosind o armă extrem de puternică – în direcția civililor au fost lansate 12 rachete nedorizate ”sol – aer”, iar viața celor care s-au aflat pe respectiva porțiune de drum, a fost expusă unui pericol mortal. Instanța a refuzat să admită că operațiunea militară a fost planificată cu grija cuvenită pentru viața civililor, precum a invocat guvernul respondent, și a ajuns în unanimitate la concluzia că art. 2 al Convenției a fost încălcat.

De multe ori, dovedirea faptului că statul este responsabil de survenirea decesului este foarte dificilă. Astfel, Curtea a constatat în mod frecvent o încălcare a art. 2 nu datorită faptului că autoritățile au fost responsabile în mod direct pentru moartea unei persoane, ci din cauza că nu au oferit o protecție adecvată vieții sale, sau nu au efectuat o investigație corespunzătoare a decesului, situațiile respective ridicând chestiuni atât cu privire la respectarea obligației negative generale de neprivare de viață, cât cu privire la respectarea obligațiilor pozitive analizate în capitolul precedent.

Curtea a enunțat că pentru a stabili dacă statul este vinovat de privarea de viață a unei persoane, trebuie să fie dovedită vinovăția acestuia, în conformitate cu standardul de probă ”dincolo de orice dubiu rezonabil” (speța *Orhan c. Turciei*). Curtea a constatat, de asemenea, că realizarea nivelului necesar de probe poate fi determinată prin coexistența unor concluzii sau ipoteze incontestabile suficient de puternice, clare și concordante (speța *Tanrikulu c. Turciei*).

Cu toate acestea, valoarea probatorie a acestor concluzii sau ipoteze incontestabile ar trebui să fie luate în considerare în funcție de circumstanțele fiecărui caz, precum și de gravitatea și natura învinuirilor care sunt înaintate. În cazul în care evenimentele sunt complet sau în mare măsură cunoscute numai de autorități, cum ar fi în cazul unei persoane în stare de arest, există o prezumție clară de vină a statului pentru rănirea sau moartea ei în custodie. În acest caz, sarcina probațiunii revine autorităților, care trebuie să ofere explicații satisfăcătoare și convingătoare pentru faptele ce au avut loc.

Persoanele aflate în custodie sunt într-o poziție foarte vulnerabilă și autoritățile au obligația de a asigura respectarea drepturilor lor. În cazul în care o persoană privată de libertate avînd o stare bună de sănătate, mai tîrziu moare, guvernul trebuie să ofere o explicație plauzibilă a evenimentelor care au dus la moartea sa. Imposibilitatea de a furniza astfel de explicații duce la stabilirea responsabilității autorităților pentru moartea acestuia deoarece în caz de deces în custodie există o prezumție certă a vinovăției agenților guvernamentali.

Obligațiile negative ce reies din prevederile art. 3 (interzicerea torturii): în repetate rânduri Curtea Europeană a statuat că alături de art. 2, art. 3 al Convenției consacră una din valorile fundamentale ale unei societăți democratice, și anume demnitatea umană. Un examen al jurisprudenței sale conduce la constatarea că acest text se impune a fi aplicat, de regulă, în

contextul existenței riscului pentru un individ de a fi supus unor forme de tratamente pe care dispozițiile sale le interzic, aplicate cel mai adesea intenționat de către agenți ai autorităților publice statale. De aceea, o primă obligație impusă de art. 3 statelor este esențialmente negativă: abținerea agenților săi de la aplicarea tratamentelor inumane sau degradante persoanelor aflate sub autoritatea lor. Din acest punct de vedere, instanța europeană a considerat că statele își asumă o responsabilitate obiectivă pentru faptele ce constituie tratamente sau pedepse inumane ori degradante în sensul art. 3.⁴¹⁴ Respectiva obligație negativă principală este urmată de obligația statului de a se abține de la extrădare dacă pentru persoana în cauză există riscul de fi supusă torturii sau tratamentelor inumane în statul respectiv, indiferent dacă supunerea la relele tratamente ar putea fi operată de agenții statului sau de către subiecții neguvernamentali.

Abținerea agenților statului de la aplicarea tratamentelor inumane sau degradante persoanelor aflate sub autoritatea lor

În speța recentă *Gorea c. Moldovei*⁴¹⁵, Curtea Europeană a enunțat cu titlu de principiu general următoarele: art. 3 din Convenție consfințește una din valorile fundamentale ale unei societăți democratice. Convenția interzice în termeni absoluți tortura și tratamentele inumane sau degradante, chiar și în cele mai serioase circumstanțe, cum ar fi lupta împotriva terorismului și a crimei organizate. Spre deosebire de majoritatea prevederilor substanțiale ale Convenției și ale Protocoloalelor nr. 1 și 4, art. 3 nu prevede excepții și nicio derogare de la aceasta nu este permisă în conformitate cu articolul 15 § 2, chiar și în cazurile extraordinare de pericol public care amenință viața națiunii. Orice recurgere la aplicarea forței în procesul de arestare a persoanei, care nu a fost absolut necesară prin însăși natura sa, atentează la demnitatea umană și, în principiu, constituie o încălcare a dreptului garantat de art. 3 din Convenție. Iar în cazul în care o persoană este vătămată în timpul detenției sale sau în alte circumstanțe cât se află în custodia poliției, orice atare leziune va crea o prezumție absolută că acea persoană a fost supusă relelor tratamente și statului îi revine obligația să dea o explicație plauzibilă modului în care au fost cauzate leziunile, în caz contrar se ridică o problemă evidentă în temeiul art. 3 din Convenție.

Precum vedem, statele-părți la Convenția Europeană sunt responsabile pentru acțiunile tuturor oficialilor guvernamentali, cum ar fi forțele de poliție și de securitate. Responsabilitatea statului pentru acte contrare art. 3 nu se elimină, chiar dacă se pretinde că statul nu a știut despre astfel de activități. În acest sens în cauza marcantă interstatală *Irlanda c. Regatului Unit*⁴¹⁶, statul reclamat a fost găsit vinovat de încălcarea art. 3 în ceea ce privește utilizarea a ”cinci tehnici” de rele tratamente aplicate persoanelor arestate în Irlanda de Nord, și anume: privarea de somn;

⁴¹⁴ Bîrsan C., *Op. Cit.*, p. 173-174.

⁴¹⁵ Speța *Gorea c. Moldovei*, hotărîrea din 23/07/2013, definitivă din 23/10/2013. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122891> (Vizitat la 20/04/2015).

⁴¹⁶ Speța *Irlanda c. Regatului Unit*, hotărîrea din 18/01/1978. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57506> (Vizitat la 20/04/2015).

privarea de alimente și apă; supunerea la zgomot puternic; impunerea să stea la perete perioade îndelungate; acoperirea cu glugă în timpul interogatoriului. Curtea a constatat că ”este dificil să ne imaginăm că autoritățile superioare ale statului nu au știut sau cel puțin au dreptul de a nu ști de existența acestor metode. Mai mult decât atât, potrivit Convenției, autoritățile publice sunt obligate să conducă în mod clar subordonații lor; autoritățile publice sunt obligate să stabilească propriile reglementări, iar incapacitatea statului de a asigura respectarea acestor reglementări nu este nici pe departe o scuză”.

Neextrădarea și neexpulzarea dacă pentru persoana în cauză există riscul de fi supusă torturii sau tratamentelor inumane în țara de destinație

Curtea Europeană a hotărât pe terenul art. 3, luat în considerare în contextul art. 1 din Convenție, că însuși faptul extrădării sau expulzării persoanei transportate pe teritoriul unui alt stat, unde aceasta în mod clar sau probabil va fi supusă torturii sau tratamentelor și pedepselor inumane sau degradante de către agenții statului, plasează responsabilitatea pe seama statului semnatar al Convenției. Convenția nu prevede un drept direct de azil sau de protecție împotriva returnării, cu toate acestea, în temeiul art. 1, statul trebuie să se abțină de la mișcarea activă a persoanelor aflate sub jurisdicția sa într-un alt stat, unde riscul la care acestea sunt supuse, este considerat a fi în contradicție cu standardele prevăzute la art. 3.

În speța de referință *Soering c. Regatului Unit*⁴¹⁷, Regatul Unit dorea să extrădeze solicitantul SUA, unde el urma să fie judecat pentru omor și risca să fie condamnat la moarte. Curtea a decis că statul pârît trebuie să renunțe la extrădare dacă există ”dovezi clare”, ce atestă că pentru reclamant există un risc real de a fi supusă torturii sau tratamentelor inumane sau degradante în statul ce cere extrădarea, în ciuda brutalității crimei comise.

Atunci când se decide, dacă expulzarea ar presupune o încălcare a art. 3, Curtea atrage atenția asupra faptului ce știa statul sau ar fi trebuit să știe la momentul pretensei extrădării sau expulzării. În plus, instanța poate lua în considerare informațiile care devin cunoscute după expulzare. De asemenea, riscul la care este expusă persoana vizată trebuie să fie real, nu doar o amenințare. Pentru reclamant este principial să furnizeze dovezi că există un risc real de a fi supus unui tratament contrar art. 3, dacă măsurile imputate sunt puse în aplicare. Când există astfel de indiciu, datoria guvernului este de a risipi orice îndoieli cu privire la această situație. Pentru a stabili un risc de maltratare, Curtea trebuie să examineze consecințele previzibile ale expulzării reclamantului, având în vedere situația generală din țara de origine, precum și circumstanțele personale ale reclamantului.

⁴¹⁷Speța *Soering c. Regatului Unit*, hotărîrea din 07/07/1989. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57619> (Vizitat la 20/04/2015).

În speța *Bader și Kanbor c. Suediei*⁴¹⁸, reclamanții-soți s-au plâns pe terenul art. 2 și art. 3 din Convenție că în cazul extrădării primului reclamant din Suedia în Siria, el va fi supus unui risc real de a se confrunța cu pedeapsa capitală deoarece instanța siriană l-a găsit vinovat de complicitate la asasinare și l-a condamnat la moarte. Curtea Europeană, la rândul său, a constatat că justiția siriană nu este echitabilă, iar dacă reclamantul va fi întors în Siria, el va experimenta frică și durere, gândindu-se la viitorul său, pentru că există o probabilitate reală de executare. În acest sens, Curtea a constatat că există dovezi clare ale riscului real pentru primul reclamant de a fi executat și supus unui tratament contrar art. 2 și 3 în caz de deportare în țara de origine.

În această speță este interesant faptul că primul reclamant inițial a solicitat drept de azil în Suedia, care i-a fost refuzat, ulterior depunând prezenta plângere la forul european. În fața instanțelor suedeze dânsul nu a pretins că în caz de deportare, va fi supus unui risc de tortură, iar Curtea Europeană a considerat că nu va examina argumentele respective din oficiu, focusându-se doar pe capătul de cerere care se referă la riscul executării reclamantului în baza hotărârii dată de instanța de siriană. Și pe respectivul capăt de cerere Curtea a constatat încălcarea atât a art. 2, cât și a art. 3.

Totodată, în speța *Saadi c. Italiei*⁴¹⁹, care privește decizia autorităților italiene de a deporta în Tunisia reclamantul de naționalitate tunisiană care locuia legal pe teritoriul italian, reclamantul s-a plâns Curții Europene precum că pentru el există un risc real de a fi supus torturii și relelor tratamente în Tunisia deoarece dânsul a fost judecat *in absentia* în țara de origine pentru infracțiuni legate de terorism și condamnat acolo la 20 de ani de închisoare. Suplimentar, reclamantul a invocat că în Tunisia maltratarea presupușilor teroriști este o practică comună, și în acest sens există dovezi clare documentate. Marea Cameră a Curții Europene a notat cu titlu de principiu general că expulzarea unei persoane de către un stat contractant poate ridica chestiuni pe marginea art. 3 și în acest fel angaja răspunderea acestui stat când există temeieri convingătoare de a considera că respectiva persoană, în caz de deportare, va înfățișa un risc real de a fi supusă unor tratamente contrare art. 3. În asemenea condiții, art. 3 implică o obligație negativă de a nu deporta persoana în cauză în acea țară.

Raționamente similare au fost formulate de Curtea Europeană și la cazul eventualelor rele tratamente ce pot fi operate în țara de destinație nu de către agenții statului, dar de către subiecții neguvernamentali. Or, statului-parte la Convenție îi revine obligația de a nu expulza sau extrăda nu numai în cazurile în care există un risc real ca autoritățile oficiale vor aplica individului

⁴¹⁸Speța *Bader și Kanbor c. Suediei*, hotărârea din 08/11/2005, definitivă din 08/02/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70841> (Vizitat la 20/04/2015).

⁴¹⁹Speța *Saadi c. Italiei*, hotărârea din 28/02/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-85276> (Vizitat la 20/04/2015).

măsuri contrare art. 3, dar, de asemenea, atunci când astfel de măsuri pot fi aplicate de actori non-statali.

În cauza *H.L.R. c. Franței*⁴²⁰, reclamantul - originar din Columbia, a fost acuzat de crime legate de traficul de droguri în Franța, după care i-a fost înmînat un aviz de deportare. Înainte de condamnarea sa, el a ajutat poliția furnizînd informații, care au permis condamnarea traficantilor de droguri columbieni. Dînsul a pretins, cerînd aplicarea art. 3, că dacă el va reveni în Columbia, traficantii se pot răzbuna pe el. Curtea Europeană la rîndul său a statuat că în funcție de natura necondiționată a art. 3, nu se poate exclude posibilitatea de aplicare a acestuia, în cazul în care pericolul emană de la persoane sau grupuri de persoane care nu sunt funcționari guvernamentali. Cu toate acestea, trebuie dovedită realitatea unui risc și incapacitatea statului de reședință de a elimina riscul prin furnizarea protecției corespunzătoare persoanei în cauză. La cazul prezentei spețe, Marea Cameră a Curții cu o majoritate de voturi a hotărât că reclamantul nu a demonstrat faptul că autoritățile columbiene ar fi incapabile să-i asigure protecție corespunzătoare contra eventualelor răzbunări din partea subiecților privați.

Spre comparație, în cauza ulterioară *N. c. Finlandei*⁴²¹, Curtea a constatat că riscul relelor tratamente, la care poate fi supus reclamantul la întoarcerea sa în Republica Democrată Congo, poate veni nu de la autoritățile actuale, ci de la rudele disidenților, care se pot răzbuna pentru activitățile sale din trecut în serviciul președintelui Mobutu. Curtea a notat expres că prezenta speță diferă de *H.L.R. c. Franței* citată supra deoarece suportul probatoriu existent demonstrează faptul că reclamantul a activat în cadrul serviciului special de protecție a președintelui Mobutu, a făcut parte din cercul apropiaților acestuia și a luat parte la diverse activități în care disidenții privați ca o amenințare ai regimului au fost supuși la hărțuire, detenție și chiar posibila executare. În asemenea circumstanțe, există temeuri de a considera că autoritățile congoleze nu vor capabile să-l protejeze pe reclamant contra eventualelor acțiuni de răzbunare din partea subiecților neguvernamentali.

Obligațiile negative formulate în temeiul art. 4 din CEDO (interzicerea sclaviei și a muncii forțate): De fapt, însăși titlul respectivului articol sugerează existența unei obligații negative, și anume celei de a nu supune persoana la sclavie, aservire sau muncă forțată. În cele ce urmează vom supune unei analize separate obligația de interzicere a sclaviei, ultima reprezentînd cea mai gravă formă de dependență a individului și jignire a demnității umane; precum și obligația de interzicere a muncii forțate, care reprezintă o formă de servitute mai puțin aspră.

⁴²⁰Speța *H.L.R. c. Franței*, hotărîrea din 29/04/1997. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58041> (Vizitat la 20/04/2015)

⁴²¹Speța *N. c. Finlandei*, hotărîrea din 26/07/2005, definitivă din 30/11/2005. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69908> (Vizitat la 20/04/2015)

Nesupunerea persoanei la sclavie sau aservire

Luînd în considerare conceptul de "sclavie", în conformitate cu art. 4, Curtea Europeană se bazează pe definiția clasică prevăzută în Convenția asupra sclaviei din 1926⁴²², care definește sclavia ca "statutul sau condiția unei persoane asupra căreia este exercitată oricare putere sau toate puterile atașate dreptului de proprietate". Servitutea este o formă deosebit de gravă de negare a libertății. Aceasta include în afară de obligația de a furniza anumite servicii altora obligația de "sclavului" de a lucra în folosul altei persoane, precum și incapacitatea sa de a schimba situația.

În cauza relativ recentă *Siliadin c. Franței*⁴²³, reclamanta, resortisantă din Togo care locuia în Franța, s-a plâns în fața Curții de la Strasbourg că începând cu vârsta de 16 ani a fost obligată să muncească ca menajeră fără a fi remunerată. Aflându-se ilegal pe teritoriul francez, pașaportul său fiind confiscat, neavînd resurse materiale, a fost obligată să se ocupe de creșterea celor patru copii ai soților B., în fiecare zi între orele 07 și 22. Reclamanta a suportat această situație timp de câțiva ani, timp în care soții B. i-au promis în permanență că situația sa pe teritoriul francez se va reglementa. Într-un final, alertat de către un vecin, comitetul contra sclaviei moderne a sesizat parchetul cu situația reclamantei. Cauza penală s-a finalizat cu neînceperea urmăririi penale, iar acțiunea civilă a condus la condamnarea soților B. la plata unor despăgubiri pentru prejudiciul moral suferit de către reclamantă.

În definitivarea raționamentului final, Curtea Europeană a stipulat că în conformitate cu normele și tendințele contemporane în materia protecției ființei umane contra sclaviei, stării de servitute și muncii forțate ori obligatorii, statele au obligația de a incrimina orice act de a menține o persoană într-o situație interzisă de art. 4. În speță, reclamanta a muncit de mai mulți ani fără consimțământul său și a nu primit nici o remunerație pentru munca prestată. Minoră la momentul faptelor, ea se afla în situație de ședere ilegală pe un teritoriu străin și îi era frică că va fi arestată de poliție. Soții B. au suplimentat aceasta teamă și i-au făcut speranțe de reglementare a situației sale juridice. Prin urmare, reclamanta a fost supusă cel puțin la muncă forțată în sensul art. 4. Problema însă a fost de a determina dacă reclamanta a fost ținută în sclavie ori în stare de servitute, în sensul art. 4.

În ceea ce privește sclavia, Curtea a notat că chiar dacă reclamanta a fost privată de libertate, nu rezultă din dosarul cauzei că ea ar fi fost ținută în sensul propriu al termenului, adică soții B. nu au exercitat un veritabil drept de proprietate asupra sa, reducînd-o la stadiul de obiect. De aceea, nu se poate considera că dânsa a fost ținută în stare de sclavie în sensul clasic al

⁴²² Convenția asupra sclaviei din 25 septembrie 1926, încheiată la Geneva (Elveția). [on-line]: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1926/09/19260925%2003-12%20AM/Ch_XVIII_3p.pdf (Vizitat la 17/04/2015).

⁴²³ Speța *Siliadin c. Franței*, hotărîrea din 26/07/2005, definitivă din 26/10/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69891> (Vizitat la 17/04/2015).

termenului. Cu privire la noțiunea de servitute, aceasta presupune obligația de presta servicii sub imperiul unor amenințări și este apropiată termenului de sclavie. Reclamanta era în întregime la dispoziția soților B., ea nu dispunea de libertate de mișcare și nici de timp liber. Drept consecință, se poate considera că ea a fost ținută în stare de servitute. Date fiind respectivele constatări, Curtea a conchis expres că statul reclamat a omis să-și onoreze obligațiile asumate în temeiul art. 4 CEDO.

Remarcabil este faptul că în respectiva cauză Curtea s-a referit la obligațiile pozitive ale statului, ceea ce în opinia noastră nu este întocmai potrivit. Or, în prezenta speță esența plângerii reclamantei s-a fundamentat nu pe faptul nerespectării de către oficialul Paris a îndatoririi de protecție a dânzei contra sclaviei, cât mai degrabă pe faptul că autoritățile franceze au admis și au tolerat situația ei de aflare în servitute, precum și au permis neincriminarea corespunzătoare a acestei situații condamnabile în legislația penală. În opinia noastră considerăm oportun a califica enunțatele omisiuni ale statului respondent ca nerespectare a obligației negative de a nu supune sau tolera aflarea ființei umane în stare de aservire, indiferent de faptul dacă aservirea s-a datorat comportamentului agenților statului sau conduitei persoanelor private. Pe de altă parte, prezenta situație juridică poate fi privită prin prisma imposibilității separării totale a obligației pozitive (protecția persoanei împotriva sclaviei) de cea negativă (nesupunerea persoanei la sclavie sau aservire), precum deseori enunță și Curtea.

Netolerarea muncii forțate sau obligatorii

Art. 4 din Convenție interzice munca forțată sau obligatorie, cu toate acestea, el nu definește ce se înțelege prin ”munca forțată sau obligatorie”, iar diversele documente ale Consiliului Europei referitoare la lucrările pregătitoare referitoare ale Convenției, la fel nu conțin vreo indicație în acest sens. Totuși, Curtea prin jurisprudența degajată a încercat să definească această noțiune.

În speța anterioară *Van der Musselle c. Belgiei*⁴²⁴, Curtea s-a adresat la Convenția Organizației Internaționale a Muncii nr. 29 privind munca forțată sau obligatorie. În sensul respectivei Convenții, termenul de ”muncă forțată sau obligatorie” a fost calificat ca orice muncă sau serviciu obținut de la persoană sub amenințarea unei pedepse și pentru care persoana respectivă nu s-a oferit voluntar. Curtea a acceptat această definiție ca un punct de plecare pentru interpretarea art. 4. În fapt, în respectiva speță, reclamantul, avocat stagiar de profesie, s-a plâns în fața forului european de faptul că serviciile de consultanță prestate de dânsul ca apărător din oficiu, pentru care el nu a primit vreo remunerație, a reprezentat munca forțată sau obligatorie în sensul art. 4 CEDO. Curtea Europeană nu a fost de acord cu o asemenea poziție, ea a notat că

⁴²⁴Speța *Van der Musselle c. Belgiei*, hotărîrea din 23/11/1983. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57591> (Vizitat la 17/04/2015).

reclamantul a îmbrățișat în mod voluntar profesia de avocat, fiind deplin conștient de atribuțiile ce urmau a fi puse pe seama sa în exercitarea acestei profesii. Serviciile care trebuiau acordate se încadrau în domeniul activităților normale desfășurate de un avocat; ele nu erau diferite de lucrul tradițional al membrilor Baroului nici prin natura lor și nici prin restricțiile libertății în tratarea dosarului. Suplimentar, serviciile în litigiu au contribuit la instruirea profesională a reclamantului în egală măsură cu cazurile de care trebuia să se ocupe la solicitarea clienților săi plătitori sau ale conducătorului stagiului. Ei i-a acordat posibilitatea de a-și îmbogăți experiența și de a-și spori reputația. În acest sens, interesul general care figura în prim plan s-a dublat de un interes personal.

Prin urmare, Curtea a conchis că la epoca faptelor, situația reclamată în mod indiscutabil a adus unele prejudicii reclamantului din cauza lipsei remunerării sau a rambursării cheltuielilor, dar aceste prejudicii au fost însoțite de avantaje și nu au fost dovedite a fi excesive, dânsului nu i-a fost impusă o responsabilitate disproporționată și suma cheltuielilor cauzate de cazurile în litigiu era relativ mică. Deci, plângerea reclamantului nu cade sub incidența art. 4 din Convenție și sunt neîntemeiate alegațiile acestuia precum că statul reclamat a omis să-și onoreze obligațiile negative de interzicere a muncii forțate sau obligatorii prin impunerea avocaților să acorde consultații juridice din oficiu.

Obligațiile negative ce decurg din conținutul art. 8 CEDO (dreptul la respectarea vieții private și de familie): La capitolul respectivului articol alteori este greu de separat categoric obligațiile pozitive și cele negative puse pe seama statelor-părți la Convenția Europeană. Or, obligația statului de protecție a anumitor drepturi ce reies din conținutul art. 8 poate fi dublată de obligația de neintervenție în exercițiul aceluiași drepturi, calificarea caracterului unei obligații variind în dependență de circumstanțele concrete ale cauzei deferite spre soluționare. Însăși Curtea Europeană în acest context nu odată a enunțat că exigențelor mai degrabă negative incluse la art. 8 din Convenție, care vizează în principal să apere persoana de ingerințele arbitrare ale puterilor publice, li se pot adăuga obligațiile obiective inerente respectării efective a vieții private. Limita dintre obligațiile pozitive și negative ale statului în temeiul art. 8 nu se pretează unei definiții precise, dar principiile aplicabile sunt comparabile.⁴²⁵

Prin urmare, deși aparent simpla lectură a art. 8 conduce la o primă constatare că respectul dreptului la viață privată, la viață familială, respectul domiciliului unei persoane și al secretului corespondenței sale impun în primul rând obligații negative din partea autorităților statale de a nu face ceva de natură a stânjeni exercițiul lor de către titularii cărora le sunt recunoscute – persoanele fizice sau entitățile sociale care le pot invoca, impunerea numai a

⁴²⁵Speța Haralambie c. României, hotărârea din 27/10/2009, definitivă din 27/01/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-95302> (Vizitat la 19/04/2015).

obligațiilor autorităților statale, care să apere individul împotriva ingerințelor de orice natură ale autorităților publice în sfera vieții sale private, nu este suficientă pentru garantarea efectivă tuturor componentelor acesteia, astfel cum sunt enumerate în art. 8 al Convenției.⁴²⁶

Neintervenția statului în viața privată și/sau de familie

În cauza *Lebbink c. Olandei*⁴²⁷, Curtea Europeană a analizat respectarea de către guvernul reclamat a obligațiilor sale negative de non-intervenție în viața de familie a reclamantului. În fapt în speță în urma relației între reclamant și prietena sa s-a născut fiica, asupra căreia a fost instituită tutela ambilor părinți (mama – tutore principal și reclamantul – tutore auxiliar), însă nu a fost făcută vreo declarație formală de recunoaștere a paternității asupra copilului. După ce relația între persoanele vizate s-a terminat, reclamantul a cerut în fața instanțelor naționale să i se acorde dreptul de vizită a copilului, însă pretențiilor i-au fost respinse pe motiv că între dânsul și fata nu a existat viață de familie, iar chiar dacă aceasta a existat anterior, odată cu finalizarea relației cu mama fetei ea a luat sfârșit. Mai mult decât atât, din specificul comportamentului reclamantului față de copil nu s-a putut concluziona că aceasta a dat naștere unor legături familiale ferme. Curtea de la Strasbourg nu a căzut de acord cu o asemenea abordare a circumstanțelor cauzei, stipulând că într-adevăr, o simplă relație biologică, fără alte elemente juridice sau de fapt ce indică asupra unei legături între copil și un părinte, nu este suficientă pentru ca art. 8 să fie aplicabil. Însă având în vedere faptul că copilul s-a născut dintr-o relație reală între reclamant și mama fetei, iar după ruperea acesteia dânsul a vizitat în permanență fiica și s-a interesat de educația și creșterea ei, între tată și copil s-a stabilit – dincolo de legătura biologică – o adevărată relație familială, susceptibilă a fi protejată pe terenul art. 8. În așa fel, Curtea a concluzionat că autoritățile olandeze au comis o ingerință nejustificată în dreptul reclamantului la viața familială, neonorându-și obligațiile negative de non-intervenție în această privință.

Într-o altă speță *Sabou și Pircălab c. României*⁴²⁸, reclamantii, jurnaliști de carieră, au fost condamnați pentru calomnie la o pedeapsă la 10 luni de închisoare, în timpul executării căreia i se interziceau, cu titlu de pedeapsă accesorie, automat, toate drepturile prevăzute la articolul 64 Codul penal român, și anume cele de a vota și de a fi ales în organele administrației publice, de a ocupa funcții ce implică exercitarea autorității statului, de a profesa meseria ce a servit la comiterea infracțiunii și de a-și exercita drepturile părintești. Primul reclamant sub incidența art. 8 s-a plâns că limitarea dânsului în exercițiul drepturilor părintești a fost contrară obligației statului român de a nu interveni în viața sa privată și de familie.

⁴²⁶ Bîrsan C., *Op. cit.*, p. 597, 598.

⁴²⁷ Speța *Lebbink c. Olandei*, hotărîrea din 01/06/2004, definitivă din 01/09/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61799> (Vizitat la 19/04/2015).

⁴²⁸ Speța *Sabou și Pircălab c. României*, hotărîrea din 28/09/2004, definitivă din 28/12/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-66714> (Vizitat la 19/04/2015).

Curtea de la Strasbourg în fapt a căzut de acord cu alegațiile reclamantului în acest sens, notând că în situații în care se pune problema drepturilor în legătură cu creșterea copiilor, cel care trebuie să primeze întotdeauna este interesul copilului. La caz ea a conchis că infracțiunea pentru care reclamantul a fost condamnat, era complet străină chestiunilor legate de autoritatea parentală, iar prin aplicarea automată a sancțiunii, autoritățile naționale au avut drept scop pedepsirea inculpatului și nu protecția drepturilor și intereselor minorului. Drept consecință, s-a ajuns la concluzia că oficialul București a omis să-și onoreze obligațiile negative la care este ținut în virtutea art. 8, intervenind nejustificat și ilegal în viața de familie a reclamantului.

Referitor la non-intervenția statului în viața privată a indivizilor, interesante sunt raționamentele Înaltei Curți ce vizează preluarea de imagini și înregistrări video ale persoanelor private în spații publice în scopul prevenirii și reprimării de abuzuri și încălcări, când autoritățile naționale trebuie să găsească un just echilibru între interesele apărării ordinii și siguranței publice și neamestecul în viața privată a justițiabililor.

În speța *Perry c. Regatului Unit*⁴²⁹, reclamantul, suspectat de comiterea mai multor furturi, a fost supus filmării în secret la secția de poliție, iar imaginile obținute au fost utilizate în cadrul anchetei penale și demonstrate martorilor, care l-au identificat. În baza probelor obținute în cadrul urmăririi penale, dosarul a fost trimis în instanța de judecată, care a refuzat să înlăture proba înregistrărilor ascunse deși a fost de acord cu faptul că poliția nu a respectat cu scrupulozitate propriile reguli de conduită. Forul european cu titlu de principiu general a stipulat că utilizarea normală a unor camere de securitate, indiferent dacă acestea se află pe stradă sau în localuri publice răspunde unor scopuri legitime și previzibile, astfel încât nu ridică probleme sub aspectul încălcării art. 8. Totuși, în speță, Curtea a observat faptul că poliția a reglat camera respectivă pentru a obține imagini clare ale reclamantului și a utilizat aceste imagini într-un montaj care a fost arătat unor martori în scopul identificării autorului de infracțiuni, iar ulterior filmul realizat a fost arătat în cursul procesului, desfășurat în public. S-a subliniat că indiferent de faptul dacă reclamantul știa de existența acelei camere de supraveghere, nimic nu indică că el s-ar fi putut aștepta să fie filmat, în mod expres, cu ajutorul acesteia. Drept consecință, Curtea a conchis că imaginile nu au fost luate în cadrul și cu ocazia utilizării normale a camerei și nici nu exista acordul persoanei filmate în acest sens, astfel existând o ingerință nejustificată în viața privată a reclamantului. Iar în condițiile în care chiar și instanța internă a considerat că măsura nu era prevăzută de reglementările juridice interne din Marea Britanie, Curtea a constatat că art. 8 a fost încălcat, guvernul reclamat nerespectându-și obligațiile negative de neamestec în viața privată a persoanei în aspectul preluării de imagini și filmării. În respectiva speță, este interesant

⁴²⁹ Speța *Perry c. Regatului Unit*, hotărârea din 17/07/2003, definitivă din 17/10/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61228> (Vizitat la 19/04/2015).

și faptul că deși în fața Curții reclamantul s-a plâns de încălcarea art. 6 și art. 8, magistrații europeni adoptând decizia cu privire la admisibilitate în contextul respectării dreptului la un proces echitabil au decis că în speță utilizarea probei obținute cu încălcarea procedurii legale nu a afectat legalitatea condamnării reclamantului, declarând sub acest aspect cererea inadmisibilă.⁴³⁰

În contextul obligațiilor negative ale statelor sub incidența art. 8 din Convenția Europeană, având în vedere schimbările opiniei societăților europene asupra unor chestiuni mai sensibile precum sunt libertatea sexuală și homosexualitatea, sunt notabile modificările de abordare a acestor subiecte de către forul contenciosului european, care actualmente într-o manieră categorică consacră obligația statului de a nu interveni în viața privată a individului în aspectul vieții sale sexuale, libertatea sexuală regăsindu-și fundamentul în toleranța și pluralismul social, valori cardinale ale unei societăți democratice. Pe acest teren, este notabilă cauza *ADT c. Regatului Unit*⁴³¹, în care reclamantul, homosexual activ, a fost arestat în urma unei percheziții la domiciliu în cursul căreia poliția a ridicat mai multe obiecte, în special fotografii și înregistrări video, ce conțineau secvențe cu caracter sexual antrenându-l pe el și alți patru bărbați. Ulterior, dânsul a fost condamnat pentru atentat la bunele moravuri. În fața Curții reclamantul, care a solicitat păstrarea anonimatului, s-a plâns de faptul că acțiunile autorităților naționale au fost contrare obligațiilor ce îi revin oficialei Londra în baza art. 8.

Curtea Europeană a considerat că, dacă în anumite circumstanțe activitățile de natură sexuală pot justifica o ingerință a statului, acesta nu este cazul în speță. Ea a notat că reclamantul a avut acte de natură sexuală împreună cu un număr restrâns de prieteni, în condițiile în care era puțin probabil ca alte persoane să ia cunoștință. Chiar dacă actele au fost înregistrate, înregistrările sechestrate evocau acte pur private ale persoanelor, iar reclamantul nu a fost condamnat pentru înregistrare, ci pentru actele în sine. Suplimentar, Curtea a notat că în absența oricăror aspecte referitoare la protecția sănătății publice și ținând cont de caracterul pur privat al actelor, rațiunile invocate de guvern pentru a menține în vigoare incriminarea penală a unui asemenea comportament nu sunt suficiente și convingătoare. În concluzie, magistrații europeni în unanimitate au constatat încălcarea art. 8 CEDO și au decis că statul reclamat a omis să-și onoreze obligațiile negative puse în sarcina sa de neamestec în viața privată a persoanei în aspectul vieții sale sexuale.

⁴³⁰ Speța *Perry c. Regatului Unit*, decizia cu privire la admisibilitate din 26/09/2002. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22694> (Vizitat la 19/04/2015).

⁴³¹ Speța *ADT c. Regatului Unit*, hotărârea din 31/07/2000, definitivă din 31/10/2000. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58922> (Vizitat la 19/04/2015)

Neintervenția statului în exercițiul dreptului la respectarea corespondenței

În cauza *Prado Bugallo c. Spaniei*⁴³², reclamantul plasat în fruntea unui complex economic important compus din mai multe societăți ce practicau importul și exportul internațional de tutun, dispunea în Spania de o vastă rețea de colaboratori. În cadrul unei anchete judiciare cu privire la o infracțiune de trafic de stupefiante, convorbirile telefonice ale reclamantului cu colaboratorii săi au fost interceptate. Ulterior, reclamantul a fost condamnat pe baza înregistrărilor interceptate. În fața forului european reclamantul a pretins că interceptarea convorbirilor sale a fost contrară prevederilor art. 8 din CEDO.

Curtea a constatat că măsura interceptării convorbirilor telefonice s-a fundamentat în baza legii interne, iar problema cauzei s-a referit la faptul dacă legea internă îi promova reclamantului suficiente garanții contra arbitrariului. Curtea a constatat că legea internă a relevat anumite lacune sub acest aspect, în special ca urmare a faptului că nu s-au prescris expres infracțiunile pentru care se poate dispune o interceptare a convorbirilor, iar durata măsurii de interceptare a avut un caracter indeterminat. Prin urmare, Curtea a constatat încălcarea art. 8 din Convenție, stipulând că interceptarea convorbirilor reclamantului a fost operată în mod abuziv, fără a-fi furnizate suficiente garanții contra unei aplicări arbitrare a legii. De principiu, o asemenea concluzie sugerează ideea că neintervenția statului în exercitarea dreptului la respectarea corespondenței nu este categorică, imixtiunile autorităților naționale în drepturile garantate pe terenul art. 8 pot fi considerate conforme Convenției în condițiile în care la nivel intern sunt promovate suficiente garanții contra arbitrariului, iar însăși imixtiunea nu este disproporțională.

Tot în optica interceptării convorbirilor, în cauza *Taylor-Sabori c. Regatului Unit*⁴³³, reclamantul a fost ținta unei supravegheri a poliției, care folosind o ”clonă” a pager-ului dânsului, a reușit să intercepteze mesajele trimise către el. Având în vedere probele acumulate, reclamantul a fost arestat și acuzat de trafic de droguri, procuratura susținând că dânsul a fost unul dintre principalii organizatorii ai importului în Regatul Unit din Amsterdam a comprimatelor interzise “extasy”. În fața tribunalului englez, o parte a probelor prezentate de organele urmăririi penale împotriva reclamantului a constat în notele scrise ale mesajelor pager care au fost transcrise de către poliție. Avocatul reclamantului a susținut că aceste note nu ar trebui să fie admise ca probe, deoarece poliția nu a avut un mandat pentru a le intercepta. Judecătorul național însă a decis că din moment ce mesajele au fost transmise prin intermediul unui sistem privat, Legea din 1985 referitoare la interceptarea convorbirilor transmise de mijloacele publice de comunicație nu se aplica și mandatul judiciar pentru autorizarea

⁴³²Speța *Prado Bugallo c. Spaniei*, hotărîrea din 18/02/2003, definitivă din 18/05/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]:<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65499> (Vizitat la 20/04/2015)

⁴³³Speța *Taylor-Sabori c. Regatului Unit*, hotărîrea din 22/10/2002, definitivă din 22/01/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]:<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60696> (Vizitat la 20/04/2015).

interceptării nu a fost necesar. Reclamantul a fost găsit vinovat în comiterea infracțiunii și condamnat la zece ani de închisoare.

În fața Curții Europene, el s-a plâns de faptul că interceptarea de către poliție a mesajelor trimise pe pager-ul dânsului în absența mandatului judiciar a fost contrară standardelor înscrise în textul art. 8 din Convenție. Curtea, la rândul său, a notat că nu s-a disputat faptul că supravegherea efectuată de către poliție în speță s-a ridicat la o ingerință în drepturile reclamantului în temeiul art. 8. De fapt, esența plângerii s-a referit la faptul dacă interceptarea neautorizată a convorbirilor transmise printr-un sistem privat, nereglementată suficient la nivel intern, a fost sau nu contrară prevederilor Convenției. Curtea a reiterat că legislația internă trebuie să fie suficient de clară pentru a oferi persoanelor fizice o indicație adecvată la împrejurările și condițiile în care autoritățile publice au dreptul să recurgă la măsuri sub acoperire, precum în prezenta cauză. Însă la momentul evenimentelor din speță nu a existat nici un sistem legal de a reglementa interceptarea mesajelor pager transmise prin intermediul unui sistem privat de telecomunicații, prin urmare interceptarea a fost ilegală și contrară art. 8.

În respectiva speță, este interesantă situația că Curtea Europeană s-a expus nu atât asupra nerespectării de către guvernul respondent a obligației generale negative de a nu interveni în dreptul justițiabilului la respectarea corespondenței sale, cât mai degrabă asupra obligației pozitive de a stabili un cadru legislativ intern adecvat și previzibil, care ar exclude riscul arbitrariului în cazul *neonorării permisibile* a obligației de non-intervenție.

Neintervenția statului în domiciliul justițiabilului

În cauza relativ recentă *Ernst și alții c. Belgiei*⁴³⁴, reclamanții – jurnaliști de profesie ce activau în cadrul revistelor și radioului național cunoscute, s-au plâns în fața forului contenciosului european de faptul că perchezițiile desfășurate de organele de urmărire penală la domiciliile, redacția jurnalului și autoturismele dânsilor în legătură cu investigația desfășurată în cadrul învinuirii procurorilor din Curtea de Apel Liège pentru încălcarea obligației păstrării secretului profesional și divulgării informațiilor confidențiale presei, au fost ilegale și abuzive, ei nefiind informați despre motivele percheziției și nici asigurați cu careva drepturi de procedură întrucât nu erau participanți în respectivul dosar penal.

Sub incidența art. 8 CEDO, Curtea Europeană a notat că perchezițiile realizate, în mod evident au constituit ingerințe în dreptul la viață privată și la respectarea inviolabilității domiciliului reclamanților, însă esențial a fost faptul dacă reclamanților la caz le-au fost furnizate suficiente garanții contra arbitrariului. În acest context, Curtea a constatat că mandatele de percheziție emise de judecătorul de instrucție au demonstrat un conținut extrem de general,

⁴³⁴Speța *Ernst și alții c. Belgiei*, hotărârea din 15/07/2003, definitivă din 15/10/2003. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65779> (Vizitat la 21/04/2015).

întrucât nu precizau nimic despre fapta anchetată, locurile care făceau obiect al percheziției ori bunurile ce urmau a fi ridicate, lăsând astfel la latitudinea anchetatorilor aspecte extrem de importante. Ca urmare, un număr impunător de diferite obiecte, inclusiv memoriile calculatoarelor reclamanților, au fost ridicate, în timp ce ultimii au rămas într-o stare de ignoranță completă cu privire la motivele percheziției desfășurate. În asemenea circumstanțe, Curtea a conchis că statul reclamat a comis ingerințe disproporționale în dreptul reclamanților la inviolabilitatea domiciliului, neonorându-și astfel obligația negativă de non-intervenție și încălcând art. 8.

În speța ulterioară *Van Rossem c. Belgiei*⁴³⁵, reclamantul în fața Curții Europene a pretins încălcarea art. 8 pe motivul efectuării de către organele procuraturii în baza mandatului judiciar a perchezițiilor la domiciliul și sediile societăților comerciale ale dânsului în cadrul unei anchete penale inițiate contra sa pentru fals, abuz de încredere și emiterea de cecuri fără acoperire. Curtea Europeană a decis asupra condamnării oficialului Bruxelles sub incidența art. 8, enunțând că mandatul de percheziție eliberat de către judecătorul de instrucție a avut un caracter general, fără a fi specificate infracțiunile pentru care se declanșase urmărirea penală, și documentele ce urmau a fi căutate și ridicate, astfel încât marja de discreție permisă anchetatorilor penali a fost una foarte largă, iar reclamantului nu i-au fost asigurate careva garanții contra arbitrariului. În așa fel, Curtea deși *in termenis* nu a menționat despre nerespectarea de către guvernul reclamat a obligațiilor negative ce reies din Convenție, prin constatarea încălcării implicit a admis acest fapt.

Obligațiile negative fundamentate în textul art. 9 din Convenția Europeană (libertatea de gândire, de conștiință și religie): Garantarea libertății de gândire, de conștiință și de religie presupune, în primul rând, obligația negativă în sarcina autorităților statale de a nu întreprinde nici un fel de acțiuni sau de a nu li se putea reproșa nicio omisiune de natură a restrânge exercițiul efectiv al acestor libertăți; asemenea restrângeri sunt permise numai în limitele strict determinate de dispozițiile cuprinse în art. 9 § 2 din Convenție și numai în privința libertății de religie și de conștiință, nu și în privința libertății de gândire.⁴³⁶ De principiu, pe terenul art. 9 au fost formulată principala obligație negativă de ***abținere de la oricare ingerințe nejustificate în libertatea religioasă a persoanei.***

În speța de referință *Hasan și Chaoush c. Bulgariei*⁴³⁷, reclamanții – marele muftiu al musulmanilor bulgari și profesorul Institutului Islamic din Sofia, s-au plâns în fața organelor de control de la Strasbourg de încălcarea drepturilor dânsilor garantate de art. 9. În fapt, speța a

⁴³⁵Speța *Van Rossem c. Belgiei*, hotărîrea din 09/12/2004, definitivă din 09/03/2005. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67709> (Vizitat la 21/04/2015).

⁴³⁶Bîrsan C. *Op. cit.*, p. 735.

⁴³⁷Speța *Hasan și Chaoush c. Bulgariei*, hotărîrea din 26/10/2000. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58921> (Vizitat la 21/04/2015)

vizat conflictul ce a izbucnit la finele anilor 1980 între două fracțiuni rivale ale comunității musulmane, în mod special axat pe divergențele privind candidatura persoanei ce urmează a fi propusă la funcția de marele muftiu. În a. 1988, muftiu a fost ales terțul G., însă în 1992, direcțiunea de stat a afacerilor religioase a anulat alegerea lui G. în calitate de mare muftiu, iar în urma unei conferințe naționale, primul reclamant a fost ales în această funcție, cu înregistrarea dânsului de direcțiunea afacerilor religioase. Cu toate acestea, în 1994, susținătorii lui G. au organizat o conferință națională la care s-au ales alți conducători, ce au cerut înregistrarea lor în calitate de lideri legitimi ai comunității musulmane bulgare. În urma unei schimbări de guvern, vice prim-ministrul nou în funcție a adoptat un decret prin care a aprobat actele adoptate la această din urmă conferință și a înregistrat drept lideri ai comunității pe cei aleși la ea, în speță, pe G, fără ca decizia să fie motivată sau comunicată reclamantului. Noii lideri i-au evacuat cu forța pe reclamanți din birourile instituției, iar procuratura a refuzat să ia orice fel de măsuri. Ulterior, a avut loc o conferință de unificare a fracțiunilor musulmane, care a ales noi lideri, înregistrați de către guvern.

În fața Curții Europene reclamanții s-au plâns de amestecul guvernului în procedurile de alegerile a liderilor comunității islamice bulgare, ce a fost incompatibil cu principiul neutralității statului și contrar exigențelor art. 9 din Convenție.

În stabilirea raționamentului final, Curtea de la Strasbourg a notat că persoana liderului unui cult este extrem de importantă pentru orice membru al comunității religioase, iar participarea la viața comunității este o manifestare a religiei în astfel de condiții. Ea a considerat că atunci când se pune problema organizării comunităților religioase, art. 9 trebuie interpretat în lumina art. 11 din Convenție, întrucât dreptul credincioșilor la libertate religioasă presupune funcționarea comunității fără ingerințe arbitrare din partea statului. Iar autonomia unei comunități religioase este indispensabilă pluralismului și se află în însăși centrul sistemului de protecție oferit de art. 9.

De asemenea, Curtea a subliniat că în cazul încălcării obligației autorităților de neutralitate în exercițiul puterii de a înregistra comunitățile religioase trebuie concluzionat că statul a adus atingere dreptului credincioșilor la manifestarea religiei. Exceptând situațiile extraordinare, dreptul la libertatea religiei exclude orice apreciere din partea statului cu privire la legitimitatea credințelor religioase sau modalităților de exprimare a acestora. În consecință, măsurile statului de a favoriza unul dintre conducătorii unei comunități religioase divizate sau cele ce vizează impunerea unui lider unic al comunității, contra dorințelor acesteia, constituie atingeri ale libertății de manifestare a religiei. În speță, schimbările de lideri religioși ai comunității a fost dispusă de guvern, fără nicio motivare, cu scopul de a favoriza o fracțiune prin recunoașterea unui statut oficial și împiedicarea primului reclamant să continue să reprezinte o

parte a comunității musulmane. Cît timp aceste acte ale statului țineau de puterea de apreciere absolut discreționară a guvernului, ele au fost incompatibile cu obligația negativă a Sofiei de a se abține de la orice amestec arbitrar în drepturile reclamanților garantate sub incidența art. 9.

Totodată, în speța *Înaltul Consiliu Spiritual al Comunității Musulmane c. Bulgariei*⁴³⁸, organizația reclamantă reprezentând cea de-a doua fracțiune rivală, condusă de G., care se pretinde a fi lider ai comunității musulmane din țară, Curtea de la Strasbourg suplimentar la cele evocate în hotărârea dată în cauza anterioară, a specificat că autoritățile statului pot interveni pentru a media conflicte între fracțiuni ale aceleiași comunități, însă ele trebuie să-și îndeplinească această sarcină cu prudență, întrucît libertatea de exercitare a religiei este un domeniu delicat. Iar în condițiile în care autoritățile naționale au făcut tot posibilul să se ajungă la o unificare a comunității musulmane, astfel încît să existe acel lider unic, deși organizația reclamantă și enoriașii ei nu au dorit acest lucru, unificarea fiind dispusă prin diferite forme de constrîngere impuse de stat, se concluzionează că statul reclamat nu a respectat obligația negativă pusă în sarcina sa și a exercitat ingerințe nepermise de CEDO în dreptul reclamantei la libertatea religioasă.

Iar în speța de referință *Serif c. Greciei*⁴³⁹, Curtea Europeană a notat cu titlu de principiu general că într-o societate democratică, statul nu trebuie să ia măsuri pentru a asigura faptul că o comunitate religioasă este plasată sub o conducere unică. Chiar dacă există riscul să apară tensiuni atunci cînd o comunitate religioasă este divizată, acestea sunt consecințe inevitabile ale pluralismului, iar rolul autorităților nu constă în eliminarea sursei tensiunilor prin eliminarea pluralismului, ci în vegherea faptului ca grupurile divergente să se tolereze unul pe altul.

Obligațiile negative ce izvorăsc din art. 10 CEDO (libertatea de exprimare): Din punct de vedere al obligațiilor impuse autorităților statale de dispozițiile art. 10, apare limpede că prima dintre ele este una negativă: autoritățile statale sunt ținute să nu facă nimic de natură a împiedica exercitarea libertăților garantate de text de către cei cărora li sunt recunoscute. Cu toate acestea, frontiera între obligațiile negative și cele pozitive nu se pretează la o definiție precisă.⁴⁴⁰ În cele ce urmează vom analiza principalele obligații negative impuse statelor în virtutea acestui articol.

Neamestecul statului în libertatea presei

⁴³⁸Speța *Înaltul Consiliu Spiritual al Comunității Musulmane c. Bulgariei*, hotărîrea din 16/12/2004, definitivă din 16/03/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]:<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67795>(Vizitat la 21/04/2015).

⁴³⁹Speța *Serif c. Greciei*, hotărîrea din 14/12/1999, definitivă din 14/03/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58518>(Vizitat la 21/04/2015)

⁴⁴⁰Bîrsan C., *Op. cit.*, p. 770, 771.

Curtea a concluzionat, în speța de referință *Thorgeir Thorgeirson c. Islandei*⁴⁴¹, cu privire la condamnarea reclamantului în urma publicării într-un ziar a două articole privind acțiunile brutale ale poliției, că a existat o încălcare a drepturilor lui în conformitate cu art. 10 din CEDO. Curtea a considerat că ingerința nu a fost proporțională cu scopul legitim de ”protecție a reputației altora”. În timp ce presa nu trebuie să depășească limitele stabilite, este de datoria ei să comunice informații și idei cu privire la aspecte de interes public. Nu numai că presa are sarcina de a comunica astfel de informații și idei; publicul are, de asemenea, dreptul de a le primi.

În speța *Kommersant Moldovy c. Moldovei*⁴⁴², Curtea de la Strasbourg a reiterat cu titlu de principiu general următoarele: libertatea de exprimare constituie unul din fundamentele esențiale ale unei societăți democratice, iar protecția care trebuie acordată presei este de o importanță deosebită. Chiar dacă presa nu trebuie să depășească limitele stabilite *inter alia* în scopul „protecției reputației sau drepturilor altor persoane”, este, totuși, sarcina ei să comunice informații și idei de interes public. Presa are nu doar sarcina de a comunica astfel de informații și idei; publicul, de asemenea, are dreptul de a le primi. Altfel, presa nu ar putea să joace rolul său vital de „câine de pază public”. Totodată, cea mai atentă cercetare din partea Curții este cerută atunci când măsurile luate sau sancțiunile impuse de autoritățile naționale sunt capabile să descurajeze participarea presei la dezbateri asupra chestiunilor de interes public legitim. Or, dreptul la libertatea de exprimare este aplicabil nu numai „informației” sau „ideilor” care sunt primite favorabil sau sunt privite ca inofensive sau ca o chestiune de indiferență, dar și celor care offensează, șochează sau deranjează Statul sau orice parte a comunității. În plus, libertatea jurnalistică acoperă, de asemenea, posibile recurgeri la un anumit grad de exagerare sau chiar provocare. Cu toate acestea, forul european a notat că art. 10 al Convenției nu garantează o libertate de exprimare nelimitată chiar și în ceea ce privește relatările presei cu privire la chestiuni de interes public deosebit, conform termenilor din § 2 al respectivului articol, exercitarea acestei libertăți presupune „obligații și responsabilități” care, de asemenea, se aplică presei. Datorită „obligațiilor și responsabilităților” inerente exercitării libertății de exprimare, protecția acordată de art. 10 jurnaliștilor în ceea ce privește relatarea cu privire la chestiunile de interes general este supusă condiției ca ei să acționeze cu bună-credință pentru a oferi informații corecte și credibile în conformitate cu etica jurnalistică.

Precum vedem, obligația negativă a statului de a nu aduce atingere libertății presei este una de natură destul de categorică, jurnaliștii bucurându-se de cel mai înalt grad de protecție în

⁴⁴¹ Speța *Thorgeir Thorgeirson c. Islandei*, hotărîrea din 25/06/1992. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57795> (Vizitat la 25/04/2015).

⁴⁴² Speța *Kommersant Moldovy c. Moldovei*, hotărîrea din 09/01/2007, definitivă din 09/04/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78892>(Vizitat la 25/04/2015).

virtutea art. 10. spre comparație cu alte categorii de persoane, precum sunt politicienii, funcționarii publici, persoanele de afaceri, judecătorii etc.

În cinci spețe soluționate la 08 iulie 1999 ce vizează Turcia (*Ceylan, Karataş, Okçuoğlu, Arslan, Sürek și Özdemir*), Marea Cameră a Curții s-a pronunțat cu privire la condamnarea reclamanților pentru propagandă împotriva integrității statului, în urma publicării în reviste și ziare a unor articole critice privind politica de stat în Sud-Estul Turciei și atitudinea autorităților față de kurzi.⁴⁴³ În toate aceste cazuri, Curtea a declarat că profesioniștii mass-media au responsabilități și obligații speciale în caz de conflict și tensiune, deoarece aceștia ar putea deveni ”un vehicul de propagare a discursului de ură și promovarea violenței”.⁴⁴⁴ Cu toate acestea, Curtea a constatat, în conformitate cu jurisprudența sa anterioară, că era de datoria presei de a comunica informații și idei cu privire la chestiunile politice, chiar și cele controversate, și că aceasta a mers alături de dreptul publicului de a fi informat.⁴⁴⁵ De asemenea, ea a reamintit că ”există puține posibilități în conformitate cu art. 10 § 2 din Convenție pentru restricții ale discursului politic.”⁴⁴⁶ Iar condamnarea penală a persoanelor ce au răspândit informații și idei prin intermediul presei, inclusiv jurnaliștilor, este o sancțiune prea drastică și disproporțională scopului art. 10⁴⁴⁷, în rezultat autoritățile naționale depășind marja de apreciere ce li este cunoscută și neonorându-și obligațiunile negative de neamestec în libertatea preseie puse în sarcina lor pe terenul CEDO.

Abținerea statului de la identificarea sursei jurnalistice

Curtea a constatat că a existat o încălcare a art. 10 în cauza *Goodwin c. Regatului Unit*⁴⁴⁸, care se referea la obligarea reclamantului-jurnalist de a dezvălui sursele de informare. Marea Cameră a Curții, cu o majoritate de voturi, a notat că protecția surselor jurnalistice este una din condițiile de bază pentru libertatea presei. Importanța acestei protecții a fost subliniată de multe coduri naționale de etică, prin Rezoluția privind libertățile jurnalistice și drepturile omului și de Rezoluția Parlamentului European privind confidențialitatea surselor jurnaliștilor. Doar ”o cerință imperativă de interes public” ar putea justifica ingerința în protecția surselor jurnalistice. În acest caz nici ordinul de divulgare, nici amenda pentru sfidarea curții nu pot fi justificate în temeiul articolului 10 § 2.

⁴⁴³Speța *Ceylan c. Turciei*, hotărîrea din 08/07/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58270> (Vizitat la 25/04/2015).

⁴⁴⁴Speța *Karataş c. Turciei*, hotărîrea din 08/07/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58274> (Vizitat la 25/04/2015).

⁴⁴⁵Speța *Okçuoğlu c. Turciei*, hotărîrea din 08/07/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58277> (Vizitat la 25/04/2015).

⁴⁴⁶Speța *Arslan c. Turciei*, hotărîrea din 08/07/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58271> (Vizitat la 25/04/2015).

⁴⁴⁷Speța *Sürek și Özdemir c. Turciei*, hotărîrea din 08/07/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58278> (Vizitat la 25/04/2015).

⁴⁴⁸Speța *Goodwin c. Regatului Unit*, hotărîrea din 27/03/1996. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57974> (Vizitat la 25/04/2015).

La rândul său, în speța *Voskuil c. Olandei*⁴⁴⁹, în care reclamantul-jurnalist a înaintat o plângere în fața forului european pentru faptul că a fost impus de către autoritățile judecătorești naționale să dezvăluie identitatea sursei (poliștistul anonim) care i-a furnizat informația despre compromiterea anchetei îndreptate împotriva unor anumite persoane acuzate de trafic de arme. În definitivarea concluziei dacă statul respondent și-a onorat sau nu obligațiile la care este ținut în virtutea art. 10, Curtea Europeană a subliniat că protecția surselor jurnalistului este una din condițiile de bază pentru libertatea presei, reflectată în diferite instrumente internaționale incluzând Recomandarea Consiliului de Miniștri nr. R (2000) 7. Fără o astfel de protecție, sursele puteau fi descurajate să sprijine presa pentru a informa publicul în chestiuni de interes general, și, ca urmare, rolul public important de ”câine de pază” al presei putea fi subminat.

Suplimentar, Curtea a notat că ordinul de a dezvălui o sursă jurnalistică ar putea fi justificat doar de o cerință imperativă de interes public. Iar într-un stat democratic guvernat de reguli de drept, folosirea unor metode inadecvate de către o autoritate publică a fost în mod cert genul de chestiune asupra căreia publicul are dreptul să fie informat. Curtea a fost surprinsă cât de departe erau dispuse autoritățile să ajungă pentru a afla identitatea sursei deoarece astfel de măsuri cu efecte pe termen lung i-ar putea descuraja pe cei care ar avea informații reale și precise referitoare la infracțiuni, de a împărtăși pe viitor presei informațiile pe care le dețin. Având în vedere considerentele enunțate, magistrații europeni în unanimitate au constatat că oficialul Amsterdam și-a încălcat obligația negativă de neamestec în activitatea presei și abținerea de la stabilirea surselor jurnalistice.

În cauza *Roemen și Schmit c. Luxemburgului*⁴⁵⁰, Curtea Europeană de asemenea a constatat încălcarea art.10 în aspectul referitor obligarea ziaristului de a-și dezvălui sursele jurnalistice. În fapt, în speță primul reclamant a publicat un articol prin care acuza un ministru că ar fi comis fraude privind regimul TVA și pentru această faptă a fost sancționat contravențional. Reclamantul a prezentat mai multe documente care să probeze afirmațiile sale, inclusiv decizia prin care ministrul vizat a fost sancționat contravențional. În urma unei plângeri penale a ministrului, de organele competente s-a inițiat o anchetă penală pentru încălcarea secretului profesional. În cadrul acesteia, s-au realizat două percheziții la domiciliul și sediul profesional al primului reclamant, precum și la sediul avocatului său, celui de-al doilea reclamant, cu scopul de a identifica persoanele care au dezvăluit informația referitoare la ilegalitățile comise de ministru, contrar obligației de a păstra secretul profesional al funcționarului.

⁴⁴⁹Speța *Voskuil c. Olandei*, hotărârea din 22/11/2007, definitivă din 22/02/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-83413> (Vizitat la 23/04/2015).

⁴⁵⁰Speța *Roemen și Schmit c. Luxemburgului*, hotărârea din 25/02/2003, definitivă din 25/05/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60958> (Vizitat la 23/04/2015).

Forul contenciosului european a subliniat că perchezițiile din speță au fost realizate cu scopul de a identifica sursa jurnalistică, ceea ce constituie o ingerință drastică în dreptul garantat prin art. 10 din Convenție, și a constatat că articolul publicat viza un subiect de interes general, iar autoritățile au realizat două percheziții pentru a descoperi sursa acestui articol. Mai mult decât atât, magistrații au notat că perchezițiile în cauză au fost realizate fără ca autoritățile să cerceteze mai înainte dacă actul de dezvăluire era acoperit de regulile privind secretul profesional. În asemenea circumstanțe, Curtea a decis în unanimitate că statul reclamat nu și-a îndeplinit obligația negativă de non-intervenție în dreptul jurnalistului de a-și păstra în confidențialitate sursele de informare.

Obligațiile negative ce reies din art. 11 CEDO (libertatea de întrunire și de asociere): din conținutul articolului în cauză reies principalele două obligații negative puse în sarcina statelor-semnatare, și anume cea de a se abține de interzicerea întrunirilor și, respectiv, de a se abține de la împiedicarea asocierii persoanelor.

Abținerea statului de la interzicerea întrunirilor pașnice

În cauza *Patyi și alții c. Ungariei*⁴⁵¹, primul reclamant, alături de alți creditori ai unei societăți private în insolabilitate, a dorit să organizeze o serie de demonstrații silențioase în fața reședinței private din Budapesta a primului ministru. După notificarea cerută de legea internă de către reclamant cu privire la această demonstrație, poliția a interzis desfășurarea ei. Reclamantul a contestat această decizie, dar în cele din urmă instanța i-a respins cererea. În acest răstimp, reclamantul, împreună cu alți cincisprezece manifestanți, s-au strâns în apropierea locuinței primului-ministru, dându-se drept turiști și au trecut pe lângă aceasta fără a cauza vreun inconvenient traficului sau celorlalți trecători. Ulterior, reclamantul a notificat poliția cu privire la o altă demonstrație pentru aceleași motive și în același loc. Aceasta a fost din nou interzisă de către poliție, care a avut în vedere că trotuarul nu era destul de încăpător și că ar fi fost nevoie să se închidă o jumătate a străzii afectate de traficul greu în acea zi – o sărbătoare publică – ceea ce ar fi întrerupt considerabil fluxul traficului. Contestația reclamantului împotriva acestei decizii a fost din nou respinsă. Reclamantul a notificat ulterior poliția cu privire la alte patru demonstrații pe care împreună cu alți creditori urmau să le desfășoare în același loc, dar care au fost de asemenea interzise pentru aceleași motive.

În fața Curții de la Strasbourg reclamantul s-a plâns de încălcarea art. 11 în aspectul libertății de asociere și anume a pretins asupra împiedicării arbitrare de către autoritățile naționale a demonstrației, autorizarea căreia a solicitat-o în repetate rânduri.

⁴⁵¹ Speța *Patyi și alții c. Ungariei*, hotărîrea din 07/10/2008, definitivă din 07/01/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88748>(Vizitat la 23/04/2015).

La rândul său, Curtea Europeană a notat că demonstrația planificată se referea la douăzeci de participanți care stăteau înșiruiți în tăcere, pe trotuar, în fața reședinței primului-ministru. Trotuarul era lat de aproximativ cinci metri, suficient pentru a permite altor trecători să-și urmeze calea nestînjeniți în timpul demonstrațiilor. Nici demonstrații nu ar fi împiedicat traficul în special deoarece la una dintre datele propuse serviciul de transport public de pe acea stradă își încheia programul în jurul orei 16. În fine, în speță nicio probă nu sugera că demonstrații ar fi fost violenți sau că ar fi reprezentat în vreun pericol pentru ordinea publică. Prin urmare, Curtea în unanimitate a conchis că interdicția repetată a demonstrației de către autoritățile interne întemeiată mecanic pe aceleași motive a fost contrară standardelor înserate în textul art. 11 și a privat dreptul reclamanților garantat de respectivul articolul de însăși substanță, împiedicarea continuă a demonstrației, autorizarea căreia s-a cerut, fiind contrară obligației negative puse în sarcina guvernului reclamat de a se abține de la interzicerea întrunirilor pașnice.

Într-o altă speță *Ollinger c. Austriei*⁴⁵², reclamantul-deputat în Parlamentul Austriei din partea Partidului Verde, s-a plâns în fața organelor de control de la Strasbourg de încălcarea dreptului său la libertatea de întrunire prin interzicerea desfășurării unei ceremonii comemorative în cimitirul orașului Salzburg la 01 noiembrie 1998, de ziua morților, în memoria evreilor din oraș uciși de către trupele naziste SS în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. La notificarea autorităților interne despre reuniunea comemorativă planificată, reclamantul a indicat că aceasta va coincide cu o întâlnire a Camaraderiei IV, organizată în memoria soldaților SS, uciși în timpul războiului. Autoritățile naționale au interzis reuniunea reclamantului pentru a evita perturbarea întrevederii comemorative a Camaraderiei IV, ultima fiind considerată o ceremonie populară pentru care nu era necesară nici o autorizație. S-a ținut cont în special de experiența campaniilor precedente, organizate de alte persoane, pentru a protesta contra întâlnirilor Camaraderiei IV, care au necesitat intervenția poliției pentru liniștirea spiritelor. Reclamantul a contestat refuzul autorităților până la instanța supremă, însă recursul i-a fost respins de către Curtea Constituțională din motivele ce urmează. Deși instanța constituțională a admis că aprecierea poliției a fost prea limitată și că nu era posibilă justificarea interdicției unei reuniuni cu unicul scop de proteja o altă reuniune (cea a Camaraderiei IV), totuși interdicția aplicată reclamantului a fost justificată de obligațiile pozitive ce îi incumbă statului în baza art. 9 din Convenție de a proteja persoanele care își manifestă convingerea religioasă contra unor perturbări din partea altora. Or, Ziua morților este o sărbătoare religioasă importantă, în cadrul căreia populația merge în general la cimitir, pentru a-și comemora defuncții, iar ținând cont de experiența anilor trecuți, conflictele între manifestanți la astfel de reuniuni și membrii ai Camaraderiei IV riscă să

⁴⁵²Speța *Ollinger c. Austriei*, hotărîrea din 29/06/2006, definitivă din 29/09/2006. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-76098> (Vizitat la 23/04/2015).

provoace tulburări. Totodată, Curtea Constituțională de la Viena a enunțat că dreptul reclamantului sub incidența art. 11 urmează a fi contrabalansat de dreptul celeilalte asociații la protecție contra perturbării reuniunilor sale.

La rândul său, forul contenciosului european nu a căzut de acord cu argumentele invocate de Curtea Constituțională a Austriei, evocând că din declarațiile reclamantului, a reieșit că reuniunea avea ca principal scop de a aminti publicului crimele comise de forțele SS și de a comemora evreii din Salzburg uciși în perioada celui de al treilea Reich. Faptul că reuniunea planificată de reclamant coincidea cu ceremonia comemorativă a Camaraderiei IV constituia o parte esențială a mesajului pe care acesta dorea să îl transmită publicului. De asemenea, Curtea a notat că interdicția necondiționată a unei contra-manifestații este o măsură radicală care implică o justificare extrem de serioasă, cu atât mai mult cu cât reclamantul, care este deputat, dorea în principal să protesteze contra adunărilor Camaraderiei IV și să își exprime astfel opinia asupra unui subiect de interes public deosebit. În general, Curtea a fost frapată de comportamentul instanțelor interne care nu au acordat nici o importanță și atenție acestui fapt.

Cu privire la argumentul protecției sentimentelor religioase ale persoanelor ce vor merge la cimitir de Ziua morților, Curtea Europeană a subliniat că reuniunea organizată de reclamant nu a fost îndreptată contra credinței vizitatorilor cimitirului; în plus, reclamantul nu aștepta decât un număr mic de participanți și dorea să își exprime opinia asupra chestiunilor de interes public prin mijloace pașnice și silențioase. În consecință, reuniunea prevăzută nu avea cum să rănească prin sine însăși sentimentele religioase ale altor persoane aflate în cimitir. Pe de altă parte, ea a enunțat că în condițiile în care autoritățile s-au temut de apariția unor violențe verbale între grupurile de manifestanți, precum în anii trecuți, statul ar fi putut să utilizeze alte mijloace de a împiedica acest lucru, prin prezența poliției la locul evenimentelor, și ținerea celor două grupuri la distanță unele de altele, ceea ce la cazul speței a fost lipsă.

Într-un final, Curtea a concluzionat că autoritățile naționale nu au acordat nici o importanță interesului reclamantului de a protesta contra reuniunilor Camaraderiei IV și au atras o atenție prea mare interesului vizitatorilor cimitirului de a fi protejați contra unor eventuale incidente care au putut fi de principiu minimizezate sau excluse. În asemenea circumstanțe, Curtea a decis că statul a omis să-și respecte obligație negativă de non-intervenție în dreptul individului la reuniune pașnică.

Spre comparație, într-o altă speță *Cisse c. Franței*⁴⁵³, Curtea s-a pronunțat asupra pretensei încălcării a dreptului reclamantei la libertatea de reuniune prin evacuarea acesteia împreună cu alți imigranți ilegali din clădirea unei biserici ocupate abuziv. De fapt, reclamanta

⁴⁵³ Speța *Cisse c. Franței*, hotărârea din 09/04/2002, definitivă din 09/07/2002. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60413> (Vizitat la 23/04/2015).

făcea parte dintr-un grup de persoane ce nu dispuneau de permis de ședere în Franța, care au decis să se angajeze într-o acțiune colectivă cu scopul de atrage atenția asupra dificultăților pe care le întâmpină pentru a obține reexaminarea situației lor administrative. Această mișcare a culminat cu ocuparea unei biserici din Paris de către un grup de aproximativ 200 de persoane fără acte de ședere în Franța, majoritatea de origine africană, din care 10 bărbați au decis să intre în greva foamei. După circa două luni, șeful poliției Parisului a emis o decizie de evacuare a zonei, pe motiv că ocuparea bisericii a fost străină exercitării drepturilor religioase, condițiile de igienă în care se aflau demonstrații sunt precare și că o astfel de decizie ar fi necesară pentru protecția ordinii, sănătății, liniștii și securității publice. Poliția a evacuat forțat demonstrații din biserică, iar o parte din aceștia, inclusiv reclamanta, au fost supuși la condamnări penale.

În fața Curții de la Strasbourg reclamanta s-a plâns de încălcarea drepturilor dânsi sub incidența art. 11, pretinzând că guvernul respondent a omis să respecte obligația negativă la care este ținut de neamestec în exercițiul dreptului la întrunirea pașnică.

Curtea Europeană nu a fost de acord cu argumentele reclamantei, stipulând că intervenția statului în reuniunea organizată de imigranții ilegali s-a produs pe fondul degradării ordinii și sănătății celor aflați în zona bisericii mai bine de 2 luni, iar măsurile de intervenție s-au datorat îngrijorărilor autorităților relevante, care nu au fost lipsite de temeiuri rezonabile, precum că situația în cauză s-ar putea deteriora rapid. Mai mult decât atât, valoarea simbolică a prezenței reclamantei și altor imigranți a fost tolerată suficient de mult de către autorități. În asemenea condiții, Curtea a constatat că autoritățile franceze nu au încălcat obligația negativă de neamestec în dreptul reclamantei garantat de art. 11, intervenția poliției cu evacuarea manifestațiilor fiind la caz legitimă și necesară.

Abținerea statului de la interzicerea asocierii colective

În speța *Ouranio Toxo și alții c. Greciei*⁴⁵⁴, partidul politic ce reprezenta interesele minorității macedonene din Grecia și membrii acestuia, s-au plâns în fața magistraților de la Strasbourg de încălcarea libertății lor la asociere prin dezarborarea de către autoritățile elene a unui panou electoral cu inscripții naționaliste în limba macedoneană, prin tolerarea și chiar instigarea la atac asupra sediului partidului și asaltului împotriva persoanelor ce s-au aflat acolo. Suplimentar, dânsii au relatat că nici o anchetă penală nu a fost deschisă contra persoanelor implicate în atac, poliția chemată să-i rețină pe atacanți au refuzat să intervină, în schimb reclamantii au fost trimiși în judecată acuzați de instigare la ură națională.

Curtea Europeană în stabilirea raționamentului în prezenta speță a subliniat că reclamantul este un partid politic legal, cu un scop legitim, iar faptele reproșate acestuia și anume

⁴⁵⁴ Speța *Ouranio Toxo și alții c. Greciei*, hotărîrea din 20/10/2005, definitivă din 20/01/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]:<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70720>(Vizitat la 23/04/2015).

utilizarea limbii macedonene în activitate au fost normale pentru scopurile fondării sale. E adevărat că utilizarea inscripțiilor naționaliste putea să trezească sentimente contradictorii în sânul populației de origine greacă, însă acest simplu fapt este insuficient pentru a explica reacția autorităților care, pe de o parte au instigat în mod evident populația contra partidului reclamant, iar pe de altă parte au tolerat prin neintervenție violența asupra sediului partidului. În mod expres Curtea a prescris că art. 11 are un aspect negativ și anume cel care obligă autoritățile naționale să se abțină de la adoptarea unor măsuri arbitrare capabile să interfereze cu dreptul la libera asociere; iar în lumina naturii esențiale a libertății de asociere și relației sale strânse cu fundamentele democrației, trebuie să existe motive convingătoare și temeinice ce să justifice ingerința în respectiva libertate.

În speță, Curtea nu a putut explica nici comportamentul organelor administrației locale care au instigat populația de origine greacă contra membrilor partidului, nici atitudinea poliției aflată în proximitatea evenimentelor care a refuzat să intervină în cadrul atacului asupra sediului și nici faptul că nu s-a declanșat vreo anchetă penală pentru infracțiunile de violență și distrugere evidente. În asemenea condiții, Curtea în unanimitate a constatat încălcarea de către guvernul reclamat a obligațiilor negative puse în sarcina sa sub incidența art. 11.

Este interesant raționamentul Curții Europene și în speța *Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani c. Italiei*⁴⁵⁵, în care asociația reclamantă – o lojă masonică italiană dotată cu statut de asociație de drept privat, a invocat în fața forului italian încălcarea drepturilor garantate de art. 11 prin adoptarea unei legi regionale privind numirea în funcții publice, care cerea candidaților la anumite funcții să depună o declarație de neapartenență la franc-masonerie.

Curtea de la Strasbourg a considerat că obligarea unei persoane de a-și declara lipsa de apartenență la o lojă masonică poate aduce atingere drepturilor asociației reclamante, întrucât poate conduce la pierderea unor membri și îi poate afecta prestigiul. În consecință, o astfel de obligație constituie o ingerință în dreptul la liberă asociere al reclamantei. În speță deși numărul membrilor asociației reclamante care s-ar fi putut confrunta cu dilema de a alege între o funcție publică și calitatea de membru al asociației este redus, libertatea de asociere prezintă o importanță atât de ridicată încât nu poate face obiect al unei limitări. În fapt, această concluzie este reală chiar și dacă un singur mason membru al asociației reclamante ar dori să candideze la o funcție publică. În lumina respectivelor argumente, magistrații europeni au conchis că restricțiile impuse membrilor lojei masonice reclamante nu au fost compatibile cu drepturile lor garantate prin art. 11, iar autoritățile italiene și-au încălcat obligația negativă de a nu aduce atingere acestor drepturi.

⁴⁵⁵Speța *Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani c. Italiei*, hotărârea din 02/08/2001, definitivă din 12/12/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]:<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59623>(Vizitat la 23/04/2015).

Obligațiile negative fundamentate în conținutul art. 14 CEDO (interzicerea discriminării): Precum am enunțat și la capitolul obligațiilor pozitive, prin însăși denumirea sa, articolul în cauză sugerează *obligația negativă a statului de a nu admite nici o formă de discriminare nejustificată a persoanelor* aflate sub jurisdicția sa. În cele ce urmează, vom analiza aspectele specifice ale respectivei obligații.

În cauza *Buchen c. Cehiei*⁴⁵⁶, reclamantul, militar de carieră, a fost numit judecător militar în 1982, însă ulterior, prin Constituția din 1993, tribunalele militare au fost desființate, iar dânsul a fost revocat din calitatea de militar la 31 decembrie 1993, având potrivit legii dreptul la o alocație de militar în retragere. Începând cu 01 ianuarie 1994 reclamantul a activat ca și judecător la o instanță civilă. Potrivit unei legi în vigoare la acel moment, plata alocației de militar în retragere se suspenda pe perioada în care foștii judecători militari exercită funcția de judecători civili, însă persoanele aflate în aceeași situație care au devenit judecători civili mai târziu au continuat să primească alocația. Sesizată fiind de mai multe persoane, o formațiune jurisdicțională a Curții Constituționale a decis că norma respectivă care categoriza persoanele ce sunt în drept să primească alocația în cauză, a fost neconstituțională și a cerut Plenului instanței constituționale să o anuleze. Plenul Curții Constituționale însă a refuzat, iar reclamantul s-a plâns în fața Curții Europene a Drepturilor Omului de încălcarea art. 14 combinat cu art. 1 Protocol 1 la CEDO.

Curtea Europeană a constatat că existau cel puțin două categorii de militari de carieră care continuau să primească pensia pentru militarii în retragere: judecătorii și procurorii militari care au devenit magistrați civili după ianuarie 1994. Curtea a subliniat existența unei diferențe de tratament care nu poate fi explicată, așa cum a încercat statul ceh, prin faptul că foștii militari care au devenit magistrați civili mai târziu au avut dificultăți în a-și găsi un loc de muncă, în timp ce cei aflați în situația reclamantului au beneficiat de un nou loc de muncă în mod automat. Curtea a considerat că aceste criterii sunt subiective și nu pot justifica o diferență de tratament aplicată, care trebuie să aibă o justificare obiectivă și rezonabilă.

În asemenea circumstanțe, forul european a conchis că diferențele de tratament aplicate reclamantului și persoanelor aflate în situația sa în raport cu alți foști militari și actuali judecători, nu au fost justificate în baza unor criterii acceptabile pe terenul CEDO, statul respondent nerespectând obligația negativă de neadmitere a oricărei forme de discriminare, și încălcând art. 14 în coroborare cu art. 1 Protocol 1.

⁴⁵⁶ Speța *Buchen c. Republicii Cehie*, hotărîrea din 26/11/2002, definitivă din 26/02/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65341> (Vizitat la 23/04/2015).

Într-o altă speță *Palau-Martinez c. Franței*⁴⁵⁷, după divorțul de soțul său, reclamanta ce practica cultul martorilor lui Jehova a cerut și ulterior a obținut în fața instanței de fond custodia asupra copiilor minori, care urmau să domicilieze împreună cu ea în Spania. În fața instanței de apel, reclamanta a contestat anumite chestiuni legate de pensia de întreținere ce urma a fi încasată în beneficiul ei de la fostul soț, precum și durata timpului care copiii urmau să-l petreacă cu tatăl. Între timp, în perioada vacanței petrecute alături de tatăl lor ce locuia în Franța, copiii au fost înscriși de ultimul la o școală din respectiva localitate. Reclamanta s-a plâns în fața curții de apel de comportamentul abuziv al fostului soț de preluarea a copiilor în custodia lui, însă instanța nu a fost de acord cu pretențiile dânzei și a încredințat copiii tatălui, motivându-și concluzia că aceștia trebuie să fie scoși din sistemul educațional al martorilor lui Iehova, la care aderase mama lor, din cauza duratei acestui regim, al intoleranței lui și al prozelitismului pe care îl impune copiilor. Recursul reclamantei a fost respins de către Curtea de Casație a Franței.

În fața Curții Europene reclamanta s-a plâns de încălcarea art. 14 în combinație cu art. 8 CEDO prin decizia autorităților judecătorești naționale de a încredința copiii tatălui lor pe motiv că dânsa ar practica cultul martorilor lui Jehova. Curtea a considerat că instanțele interne au operat o diferență de tratament între părinții copiilor pe baza religiei acestora. Însă judecătorul instanței de apel nu a enunțat decât niște afirmații generale privind secta religioasă din care facea parte reclamanta și nu a indicat niciun element concret și obiectiv care să demonstreze modul în care religia mamei ar fi influențat educația copiilor minori. În plus, judecătorul a respins și cererea de anchetă socială, deși aceasta este practică frecvent în astfel de situații și ar fi putut să detecteze situația educațională a copiilor. În fine, Curtea a conchis că judecătorul s-a pronunțat *in abstracto* asupra stabilirii custodiei copiilor pe baza unor considerații generale, fără a discuta despre interesul real al acestora. În asemenea circumstanțe și având în vedere faptul că diferența de tratament aplicată părinților nu s-a datorat unor careva temeuri obiective și rezonabile, magistrații europeni au conchis că statul reclamat a omis să-și onoreze obligațiunile negative la care este ținut în virtutea art. 14, respectivul articol fiind încălcat în combinație cu art. 8.

Obligațiile negative ce izvorăsc din conținutul art. 4 Protocol 4 la CEDO (interzicerea expulzărilor colective de străini): de principiu respectivul articol dă naștere unei singure obligații negative puse în sarcina statelor-semnatare și anume *neadmiterea expulzărilor colective de străini*, particularitățile cărei vor fi analizate în continuare.

În cauza *Conka c. Belgiei*⁴⁵⁸, reclamanții – o familie de romi au fost amenințați constant din partea grupării *skinhead* din Slovacia și au hotărât să plece cu traiul în Belgia, unde au cerut

⁴⁵⁷ Speța *Palau-Martinez c. Franței*, hotărârea din 16/12/2003, definitivă din 16 martie 2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61548> (Vizitat la 23/04/2015).

⁴⁵⁸ Speța *Conka c. Belgiei*, hotărârea din 05/02/2002, definitivă din 05/05/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60026> (Vizitat la 23/04/2015).

azil politic. Autoritățile belgiene le-au refuzat însă cererea și drept rezultat reclamanții împreună cu alte familii de romi au fost reținuți și ulterior repatriați în Slovacia. În fața Curții Europene reclamanții au pretins inter alia și încălcarea art. 4 Protocol 4 prin expulzarea întregii lor familii în țara de origine.

Curtea în stabilirea raționamentului final a reiterat cu titlu de principiu general că prin expulzare colectivă, în sensul art. 4 din Protocolul nr.4, trebuie să fie înțeleasă orice măsură ce obligă străinii, ca un grup, să părăsească o țară, cu excepția cazului în care o astfel de măsură este luată în baza unei examinări rezonabile și obiective a cazului particular al fiecărui individ străin din grup. Asta nu înseamnă, însă, că în cazul în care această din urmă condiție este îndeplinită, fundalul pentru executarea ordinelor de expulzare nu joacă nici un rol în stabilirea dacă a avut loc respectarea articolului vizat. În speță, avînd în vedere numărul mare de persoane de aceeași origine care au suferit aceeași soartă ca și reclamanții, Curtea a considerat că procedura urmată nu permitea să se elimine orice îndoială că expulzarea ar fi putut fi colectivă. Această îndoială este întărită de o serie de factori: în primul rînd, înainte de deportarea reclamanților, autoritățile politice în cauză au anunțat că ar exista operațiuni de acest gen și au dat instrucțiuni autorității competente pentru punerea lor în aplicare; în al doilea rînd, tuturor străinilor în cauză li s-a cerut să se prezinte la secția de poliție, în același timp; în al treilea rînd, ordinele ce le-au fost înmîinate privind cerința să părăsească teritoriul și pentru mandatele de reținere au fost formulate în termeni identici; în al patrulea rînd, a fost foarte dificil pentru străini să contacteze un avocat; în ultimul rînd, procedura de azil nu a fost finalizată. În asemenea condiții, Curtea cu bo majoritate calificată de voturi (4 la 3) a constatat că a existat o încălcare a art. 4 din Protocolul nr. 4 din partea guvernului belgian.

În speța mai recentă *Hirsi Jamaa și alții c. Italiei*⁴⁵⁹, reclamanții, unsprezece cetățeni din Somalia și treisprezece cetățeni din Eritrea, fac parte dintr-un grup de aproximativ 200 de persoane care au părăsit Libia la bordul a trei ambarcațiuni cu destinația coasta italiană. La 6 mai 2009, cînd navele au ajuns la 35 de mile marine sud de zona maritimă a Maltei, au fost interceptate de trei nave ale poliției de finanțe italiene (*Guardia di finanza*) și ale pazei de coastă. Pasagerii navelor interceptate au fost transferați în navele militare și returnați la Tripoli.

În fața Curții Europene, reclamanții au susținut că în timpul călătoriei autoritățile italiene nu i-au informat cu privire la destinația lor reală și nici nu i-au identificat. După o călătorie de zece ore, la sosirea în portul Tripoli migrații au fost predați autorităților libiene. Potrivit versiunii reclamanților, ei s-au opus transferului, dar au fost forțați să părăsească navele italiene.

⁴⁵⁹Speța *Hirsi Jamaa și alții c. Italiei*, hotărîrea din 23/02/2012. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109231> (Vizitat la 25/04/2015)

În cauza de față, Marea Cameră a Curții a pusă în situația să se pronunțe dacă transferul reclamanților pe bordul navelor maritime italiene spre Libia a constituit expulzarea colectivă de străini în sensul art. 4 Protocol 4 la Convenție. Curtea a considerat că articolul vizat este aplicabil situației din speță, deși faptul expulzării s-a produs în mod extrateritorial în afara teritoriului geografic al Italiei, mai mult decât atât, referitor la jurisdicția maritimă a statului reclamat, ea a reiterat că natura specială a mediului marin nu poate justifica existența unui spațiu în care indivizii nu ar fi acoperiți de vreun sistem de drept ce le-ar promova drepturile și libertățile garantate de Convenție, a căror respectare a fost angajată de statele semnatare.

Referitor la fondul pretențiilor, forul european nu a putut decât să constate că transferul reclamanților în Libia a avut loc fără vreo examinare prealabilă a situației personale a lor. Este necontestat faptul că reclamanții nu au fost identificați de către autoritățile italiene, care s-au limitat la a-i îmbarca pe nave militare italiene și a-i debarca pe teritoriul libian. Mai mult, Marea Cameră a notat că personalul militar de la bordul navelor nu era instruit pentru efectuarea de interviuri individuale și nu era asistat de interpreți sau avocați. Aceste elemente au fost suficiente pentru a constata lipsa unor garanții adecvate prin care să se asigure examinarea individuală detaliată a circumstanțelor personale ale reclamanților. Într-un final, Curtea a conchis că returnarea reclamanților a avut un caracter colectiv, și reprezentat o încălcare a art. 4 din Protocolul nr. 4.

5.3. Obligații negative și garanțiile procedurale

Convenția Europeană a Drepturilor Omului a pus în sarcina statelor semnatare nu doar obligații negative în ceea ce privește drepturile materiale, dar și în ceea ce privește garanțiile procedurale, care oricum sunt mult mai limitate atât numeric, cât și conceptual. În fapt, din articolele Convenției care proclamă drepturi și libertăți de natură procesuală, doar sub incidența art. 5 (dreptul la libertate și la siguranță), Curtea Europeană pe cale jurisprudențială a definitivat mai multe obligații negative, precum vom vedea în continuare. Anumite obligații negative au fost de asemenea stabilite în temeiul art. 7 (nici o pedeapsă fără lege), art. 1 Protocol 7 (garanțiile procedurale în cazul expulzării colective de străini), art. 4 Protocolul 7 (dreptul de a nu fi judecat sau pedepsit de două ori). Cât despre art. 6 (dreptul la un proces echitabil) și art. 13 (dreptul la un recurs efectiv), acestea consacră exclusiv obligații pozitive pentru statele părți la CEDO.

Obligațiile negative ce decurg din conținutul art. 5 al Convenției Europene (dreptul la libertate și la siguranță): De fapt, din conținutul respectivului articol reies două obligații negative principale, și anume aținerea statului de la privarea ilegală de libertate a persoanelor și neadmiterea arbitrarității instituțiilor statale.

Abținerea statului de la privarea ilegală de libertate a persoanelor

Statul este obligat să nu priveze de libertate indivizii fără vreo justificare legală. Art. 5 enumeră cauzele în care privarea de libertate a unei persoane nu va fi contrară Convenției Europene, iar orice abatere de la aceste prevederi constituie o încălcare a respectivului articol.

Din această perspectivă, este interesantă cauza *Creangă c. României*⁴⁶⁰. În fapt, reclamantul – polițist a fost citat la Parchetul Național Anticorupție (PNA) la 15 iulie 2003 ca să depună declarații pentru ancheta penală. La 16 iulie 2003, în jurul orei 12, procurorul l-a informat pe reclamant că a fost începută urmărirea penală împotriva sa și a altor 10 colegi polițiști pentru fapte de luare de mită, complicitate la furt și constituire de grup infracțional. În jurul orei 22, procurorul a plasat reclamantul și pe mai mulți agenți de poliție în arest preventiv. Ulterior, măsura preventivă a fost anulată, dar în urma admiterii recursului în anulare a Procurorului general, aplicată din nou. Printr-o hotărâre interlocutorie din 29 iunie 2004, Tribunalul Militar a dispus repunerea reclamantului în libertate, cu interdicția de a părăsi țara, iar prin hotărârea pronunțată la 22 iulie 2010, Curtea de Apel București a condamnat reclamantul la o pedeapsă de trei ani cu suspendare pentru luare de mită și favorizarea infractorilor.

Invocând articolul 5 § 1 CEDO, reclamantul a susținut că privarea sa de libertate din 16 iulie 2003 a fost lipsită de bază legală. El a mai susținut și că ordonanța de plasare în arest preventiv luată împotriva sa la 16 iulie 2003 nu a fost motivată prin elemente concrete, în principal referitoare la pericolul public pe care l-ar fi putut reprezenta de punerea sa în libertate. De asemenea, el a considerat drept nelegală arestarea sa preventivă din 25 iulie 2003, după intervenția procurorului general.

La stabilirea raționamentului dacă privarea de libertate a reclamantului între orele 12:00-22:00, 16 iulie 2003, a fost sau nu conformă exigențelor convenționale, Marea Cameră a Curții Europene a evocat următoarele. Pentru a determina dacă un individ este „lipsit de libertate“ în sensul art. 5, se pleacă de la situația concretă și se ia în considerare un ansamblu de criterii cum ar fi tipul, durata, efectele și modalitățile de executare ale măsurii în cauză. Fără îndoială, adesea este necesar, pentru a se pronunța asupra existenței unei încălcări a drepturilor apărute de Convenție, să se identifice realitatea dincolo de aparențe și de vocabularul folosit. Art. 5 § 1 se aplică și unei lipsiri de libertate de scurtă durată. La cazul speței, având în vedere aflarea reclamantului la sediul Parchetului între orele respective și ținând cont de situația că guvernul nu a prezentat argumente convingătoare și relevante în sprijinul versiunii sale asupra faptelor și anume în sprijinul afirmației că reclamantul de bună-voie a rămas la sediu, Curtea a considerat că acesta din urmă a fost lipsit de libertate, cel puțin între orele 12 și 22, chestiunea însă care

⁴⁶⁰Speța *Creangă c. României*, hotărârea din 23/02/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109226> (Vizitat la 20/04/2015)

trebuie soluționată este aceea dacă reclamantul a fost lipsit de libertate „potrivit căilor legale“ în sensul art. 5 § 1.

Curtea a observat că reclamantul a fost citat la PNA pentru a da o declarație în cadrul unei proceduri penale, fără să i se ofere alte precizări cu privire la obiectul declarației deși legislația națională în materie impunea ca citația să indice calitatea în care o persoană este citată, precum și obiectul cauzei. Curtea a notat că reclamantul nu avea calitate oficială de învinuit la momentul primei declarații, dată pe coală albă, pe care i se solicitase să o dea încă de la intrarea în sediul PNA. Prin urmare, la momentul primei sale declarații, reclamantul nu avea cunoștință de statutul său juridic și de garanțiile subsecvente. Însă potrivit chiar versiunii faptelor prezentate de Guvern, în jurul orei 12, când agenții de poliție au terminat de scris declarațiile, procurorul a revenit în sală și i-a informat că, în cazul respectiv, a fost începută urmărirea penală față de 10 dintre agenții de poliție prezenți, inclusiv reclamantul, iar aceștia aveau dreptul să aleagă un avocat sau, în caz contrar, li se va repartiza unul din oficiu. Astfel, a fost evident că cel puțin începând cu ora 12, statutul penal al reclamantului s-a clarificat în urma inițierii urmăririi penale. Începând din acel moment, reclamantul a avut incontestabil calitatea de învinuit, astfel încât legalitatea lipirii sale de libertate trebuie examinată cu începere din acel moment, din perspectiva art. 5 § 1 lit. c).

În același context, Curtea Europeană a notat că în dreptul român, există numai două măsuri preventive privative de libertate, reținerea și arestarea preventivă, care însă nu i-au fost aplicate reclamantului decât foarte târziu, pe la ora 22 (arestare preventivă), în pofida faptului că cel puțin începând cu ora 12, procurorul avea bănuieli suficiente de solide, susceptibile să justifice lipsirea de libertate a reclamantului în legătură cu ancheta. Deși Curtea a remarcat că a fost conștientă de constrângerile unei anchete penale și nu a negat complexitatea procedurii declanșate în speță având de a face cu necesitatea unei strategii unitare puse în aplicare de către un singur procuror și prin intermediul unor acte realizate într-o singură zi într-o cauză de mare amploare care implică un număr semnificativ de persoane, precum și nu a contestat faptul că corupția constituie un flagel endemic care subminează încrederea cetățenilor în instituții și înțelege că autoritățile naționale trebuie să dea dovadă de fermitate față de persoanele răspunzătoare, cu toate acestea ea a considerat că combaterea flagelului nu poate justifica, în materie de libertate, recurgerea la acte arbitrare.

În asemenea circumstanțe, forul european a decis că lipsirea de libertate căreia i-a căzut victimă reclamantul în data de 16 iulie 2003, cel puțin între orele 12 și 22, nu avea temei legal în dreptul intern și, prin urmare, a constituit o încălcare a art. 5 § 1 din Convenție.

În cauza *Stepuleac c. Moldovei*⁴⁶¹, reclamantul a fost arestat ca urmare a deschiderii unei anchete în urma acuzațiilor de șantaj și amenințare făcute de un angajat al întreprinderii sale. În fața Curții de la Strasbourg reclamantul a pretins că a fost reținut fără motive verosimile de a bănuși că el a săvârșit o infracțiune, iar singurul temei pentru pornirea urmăririi penale a fost plângerea lui G.N., în care nu s-a indicat măcar nici numele reclamantului. Cu toate acestea, în ordonanța de pornire a urmăririi penale, el a fost menționat din motive inexplicabile.

La rândul ei, Curtea analizând faptul dacă detenția reclamantului a fost sau nu conformă exigențelor stabilite prin art. 5 și, respectiv, dacă statul reclamat și-a onorat obligația negativă de neadmitere de privare ilegală de libertate, a notat că nici una dintre instanțele naționale examinând acțiunile procuraturii și cererile de arestare, nu a verificat, în ciuda susținerilor reclamantului că era nevinovat, dacă exista o îndoială rezonabilă că dânsul ar fi comis o infracțiune. Singurul temei pentru arestarea reclamantului și detenția sa înainte de proces a fost acela că victima - angajatul reclamantului - l-a identificat în mod direct ca fiind autorul infracțiunii. Totuși, acesta nu a indicat numele reclamantului în plângerea sa. A fost neclar de ce reclamantul a fost considerat ca fiind făptașul chiar de la începutul investigației și înainte de a fi obținută orice probă suplimentară. El nu a fost niciodată acuzat că a tolerat activități ilegale ale firmei sale, care ar fi putut explica arestarea sa ca director al companiei, ci că a participat personal în șantaj. Guvernul a declarat că victima l-a identificat pe reclamant la câteva timp după depunerea plîngerii, însă nu a depus acte doveditoare, în ciuda faptului că procedurile de identificare trebuiau să fie documentate corespunzător în conformitate cu legea. Mai mult de cât atât, forul european a notat că atunci când a examinat demersul pentru aplicarea arestării, instanța de judecată națională a stabilit că cel puțin unul din aspectele plîngerii lui G.N. era abuziv. Acest lucru ar fi trebuit să creeze dubii asupra credibilității lui G.N., iar conflictul pe care el l-a avut cu administrația companiei al cărei director a fost reclamantul, a dat motive suplimentare pentru a pune la îndoială declarațiile sale. Totuși, în loc să verifice această informație, procurorul l-a reținut pe reclamant parțial în baza pretinsei răpiri a lui G.N. de către acesta. Acest lucru a oferit suport declarației reclamantului precum că organele de urmărire penală nu au verificat cu adevărat faptele pentru a determina existența unei bănușeli rezonabile că el ar fi săvârșit o infracțiune, ci, mai degrabă, au urmărit reținerea lui din pretinse interese private. Având în vedere cele de mai sus, și în special decizia procurorului de a include numele reclamantului în lista persoanelor bănușite fără o declarație a victimei sau orice alte probe care să-l indice pe reclamant, precum și omisiunea procurorului de a efectua o cercetare veritabilă a faptelor esențiale, pentru a verifica dacă plângerea a fost întemeiată, Curtea Europeană a conchis că

⁴⁶¹Speța *Stepuleac c. Moldovei*, hotărîrea din 06/11/2007, definitive din 06/02/2008. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-83085> (Vizitat la 20/04/2015).

suportul probator al cauzei nu „convinge un observator obiectiv că persoana în cauză ar fi putut săvârși infracțiunea”, iar guvernul reclamat nu și-a onorat obligațiile puse în sarcina sa în temeiul art. 5.

Referitor la prelungirea detenției provizorii, este notabilă speța *Al Akidi c. Bulgariei*⁴⁶², în care reclamantul, cetățean irakian, a fost arestat la 10 septembrie 1993 pentru evaziune fiscală; la momentul arestării sale, acesta trăia în Bulgaria de 12 ani și era căsătorit cu o resortisantă bulgară. Reclamantul a fost deținut în stare de arest preventiv din 1993 pînă în 1997 cînd a fost condamnat, în primă instanță, la 11 ani de închisoare. În fața Curții Europene reclamantul a pretins că detenția sa preventivă a fost nejustificată, precum și excesiv de lungă.

În definitivarea raționamentului jurisprudențial, Curtea a reținut că reclamantul a fost deținut în arest preventiv timp de 3 ani, 4 luni și 21 de zile. Potrivit jurisprudenței sale constante, reținerea unei persoane în detenție pe o perioadă atât de lungă trebuie să fie justificată de probe temeinice de vinovăție și de pericolul dispariției inculpatului. Curtea a admis faptul că gravitatea acuzațiilor poate justifica arestarea preventivă a unei persoane, însă, de la un moment dat, menținerea acesteia în stare de detenție nu se mai justifică pe simplul motiv al gravității faptelor de care inculpatul este acuzat. Or, precum în cazul de față, motivul principal al menținerii stării de arest preventiv potrivit legii bulgare aplicabile, era gravitatea acuzațiilor aduse reclamantului, însă menținerea stării de detenție pe o perioadă atât de lungă nu se justifică. Iar argumentul guvernului precum că reclamantul era cetățean irakian și exista posibilitatea ca el să fugă în țara de origine, de asemenea nu a fost întemeiat în opinia Curții, deoarece instanțele naționale nu au analizat faptul că dânsul locuia și era căsătorit în Bulgaria de mai bine de 12 ani. În asemenea circumstanțe și avînd în vedere că autoritățile naționale au eșuat să invoce careva motive concrete întru susținerea detenției preventive a reclamantului, argumentînd-o doar prin prezumpția gravității acuzațiilor înaintate dânsului, precum și ținînd cont de faptul că sarcina probei lipsei unui pericol ipotetic de evadare, săvârșire de noi fapte infracționale sau complicitate a fost pusă pe seama reclamantului, forul european a conchis că prelungirea continuă a detenției reclamantului a fost contrară exigențelor prescrise de art. 5 CEDO.

Neadmiterea arbitrarității instituțiilor statale

Noțiunea de ”arbitraritate” în sensul § 1 al art. 5 are o semnificație mai largă decît doar o nerespectare a legislației naționale, astfel încît privarea de libertate poate să fie legală în ceea ce privește dreptul intern, dar să fie arbitrară, în sensul Convenției, încălcînd astfel dispozițiile ei. Noțiunea de arbitraritate poate varia într-o anumită măsură, în funcție de tipul privării în cauză. Curtea a subliniat în repetate rânduri că arbitrarul poate apărea în cazul în care există un element

⁴⁶²Speța *Al Akidi c. Bulgariei*, hotărîrea din 31/07/2003, definitive din 31 octombrie 2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61275> (Vizitat la 20/04/2015).

de rea-credință sau fraudă din partea autorităților; dacă privarea de libertate și executarea acestei decizii nu este în concordanță cu scopurile restricțiilor permise din art. 5; în cazul în care nu există nici o legătură între justificarea privării de libertate admisibile și locul și condițiile de detenție; și dacă nu a fost respectată proporționalitatea între aceste motive de privare și detenția considerată.

Spre exemplu, în cauza *H.L. c. Regatului Unit*⁴⁶³, reclamantul-autist de la naștere, care avea antecedente de auto-mutilare și nu putea vorbi coerent, începând cu a. 1994 a fost de mai multe ori internat în diverse instituții de psihiatrie fără consimțământul lui, la inițiativa medicilor-specialiști care considerau că el urma tratat în staționar și îl calificau ca “pacient informal”, însă dânsul nu s-a opus întrucât era un bolnav docil. Internarea a fost justificată de fiecare dată de teoria necesității din dreptul britanic, întrucât reclamantul avea tendința de a-și provoca singur răul. La un moment dat, acesta, cu asistența rudelor apropiate, a cerut eliberarea sa în baza procedurii de *habeas corpus*, prin care instanțele puteau să verifice doar legalitatea măsurii, nu și existența unor nevoi medicale pentru aceasta. La nivel național, cererea sa a fost respinsă. Concomitent, reclamantul a încercat de câteva ori să părăsească de sine stătător instituțiile unde era tratat, însă nu i s-a permis acest lucru. În fața Curții Europene reclamantul asistat de tutorii săi și un avocat de profesie a pretins că internarea dânsului în instituțiile specializate de psihiatrie în calitate de „pacient informal” a constituit o privare ilegală de libertate în sensul art. 5 § 1.

Curtea de la Strasbourg a căzut de acord cu faptul că reclamantul a fost privat de libertate, starea lui docilă neputând fi echivalată cu un consimțământ. Pe tot timpul privării de libertate, el a fost tratat de către medicii din instituție, care au fost singurii ce puteau aprecia în ce măsură există considerente medicale care să justifice continuarea privării de libertate. Curtea a constatat că această privare de libertate a fost dispusă în baza teoriei necesității din dreptul britanic, însă simpla existență a unei norme de drept intern care să justifice detenția nu este suficientă, trebuie ca acea normă să îndeplinească anumite condiții, cea mai importantă fiind existența unui control și a unor proceduri de stabilire a necesității tratamentului spitalicesc. Curtea a constatat că dreptul englez nu cunoaște niciun fel de astfel de proceduri pentru a acoperi situația bolnavilor fără consimțământ, dar care sunt docili la internare. În consecință, Curtea a constatat încălcarea art. 5 § 1 din cauza lipsei unor garanții legislative contra unei privări de libertate arbitrare, stipulând că statul respondent a omis să respecte obligația negativă de non-privare ilegală de libertate.

⁴⁶³Speța *HL c. Regatului Unit*, hotărîrea din 05/10/2004, definitivă din 05/01/2005. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-66757> (Vizitat la 20/04/2015).

În cauza ulterioară *Mocarska c. Poloniei*⁴⁶⁴, în urma unui atac cu un cuțit asupra surorii sale, reclamanta a fost arestată, fiind acuzată de violență domestică, și în mai 2005 încarcerată într-un centru de detenție. În octombrie 2005, întemeindu-se pe opinia unui expert, instanța a întrerupt procedurile împotriva sa, constatând că dânsa nu poate răspunde penal deoarece suferă de o tulburare delirantă și a ordonat plasamentul acesteia într-un spital psihiatric, prelungind detenția. Spitalul psihiatric desemnat nu a fost în măsură să interneze pacienta imediat din cauza lipsei de locuri, abia în iunie 2006 reclamanta a fost în final transferată din centrul de detenție în spital.

În fața Curții, reclamanta a invocat încălcarea art. 5 § 1 prin plasarea sa în centrul de detenție începând cu mai 2005 și până în iunie 2006. Curtea însă a considerat că sub incidența art. 5 § 1 cade doar detenția reclamantei în centrul specializat începând cu octombrie 2005, când a fost dispusă internarea acesteia în instituție medicală specializată și până în iunie 2006, când realmente a avut loc transferul.

În stabilirea raționamentului final, Curtea Europeană a enunțat că detenția reclamantei după întreruperea procedurilor împotriva sa a avut ca temei legea națională, totuși, durata permisă a detenției în așteptarea transferului la un spital psihiatric nu a fost specificată în nici o dispoziție statutară sau în altă prevedere legală. Prin urmare, Curtea a trebuit să stabilească dacă detenția provizorie timp de opt luni poate fi privită ca fiind legală. În acest sens, Curtea a reiterat că instanța internă a solicitat comisiei psihiatrice să indice un spital în care reclamanta să fie transferată abia după două luni de la întreruperea procedurilor. Comisiei i-au trebuit încă două luni să indice un spital pentru reclamantă. În cele din urmă, reclamanta a trebuit să mai aștepte încă trei luni pînă să fie internată în spital. În acest timp, dânsa a fost deținută într-un centru de detenție obișnuit. Curtea a reținut argumentul Guvernului că ar fi nerealist să se aștepte ca autoritățile naționale să asigure imediat un loc într-un spital psihiatric anume, însă totuși, o întârziere de opt luni în plasarea reclamantei într-un spital psihiatric și în începerea tratamentului a fost în mod evident dăunătoare și nu putea fi privită ca acceptabilă. Prin urmare, Curtea a conchis că nu a fost păstrat un echilibrul rezonabil între interesele divergente ale părților, iar a reține contrariul ar însemna afectarea profundă a dreptului fundamental la libertate în detrimentul persoanei interesate, ceea ce ar aduce atingere însăși esenței dreptului protejat de art. 5 al Convenției.

Obligațiile negative fundamentate în textul art. 7 CEDO (nicio pedeapsă fără lege): de fapt, legalitatea pedepsei penale reprezintă unul din principiile de bază în dreptului penal, fiind interzisă atragerea la pedeapsa penală a făptuitorului în condițiile în care fapta comisă de

⁴⁶⁴Speța *Mocarska c. Poloniei*, hotărîrea din 06/11/2007, definitivă din 06/02/2008. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-83076> (Vizitat la 22/04/2015).

acesta nu este consacrată de legea penală internă sau normele de drept internațional. Din conținutul articolului în cauză reiese o singură obligație negativă pusă în sarcina statului, și anume cea de *a nu condamna justițiabilii pentru faptele ce nu sunt prevăzute de lege*.

În cauza *Korbely c. Ungariei*⁴⁶⁵, reclamantul era ofițer în retragere. În 1994 a fost acuzat de participarea la reprimarea revoltei din or. Tata în timpul revoluției din 1956, și anume deoarece a comandat în calitate de căpitan un detașament de cincisprezece soldați în misiunea de a redobândi controlul asupra clădirii departamentului de poliție care fusese ocupată de către insurgenți și pentru că a împușcat și a ordonat oamenilor săi să împuște în civili. Mai multe persoane au fost ucise sau au fost rănite în acel incident. Inițial instanța a încetat procedurile penale motivată de faptul că infracțiunile cu privire la care fusese acuzat reclamantul constituiau mai degrabă infracțiuni de omor și instigare la omor decât crime împotriva umanității, astfel încât intervenise prescripția. Cu toate acestea, reclamantul a fost condamnat în cele din urmă în temeiul art. 3 comun din Convențiile de la Geneva din 1949 și anume deoarece a împușcat insurgenții care deja au depus armele, săvârșind astfel o crimă împotriva umanității și fiind condamnat la cinci ani de închisoare. El a executat o parte din pedeapsă și a fost eliberat condiționat. În fața Curții a invocat faptul că a fost condamnat în temeiul unei legi care nu prevedea ca fiind infracțiune la momentul respectiv fapta pe care el a comis-o.

Marea Cameră a Curții Europene cu titlu de principiu general a notat că art. 7 din Convenție reprezintă unul din elementele esențiale ale unui stat de drept și ocupă un loc proeminent în sistemul de protecție instituit de CEDO, fiind caracterizat de faptul că nu admite nici o derogare, inclusiv pe timp de război sau stare de urgență. El urmează a fi interpretat și aplicat, precum rezultă din obiectul și scopul acestuia, într-un mod în care să furnizeze garanții suficiente împotriva urmăririi penale, condamnării și pedepsei penale arbitrare. Art. 7 nu se limitează la interzicerea aplicării retroactive a legii penale în detrimentul acuzatului, el de asemenea înglobează principiul mai general conform căruia doar legea poate să definească o crimă și să stabilească o pedeapsă, precum și principiul că dreptul penal nu trebuie interpretat extensiv în detrimentul acuzatului, spre exemplu prin analogie. Din cele enunțate rezultă că o infracțiune trebuie să fie în mod clar prescrisă prin lege. Această cerință este satisfăcută când justițiabilul poate să cunoască din textul prevederilor relevante, și, dacă e nevoie, prin intermediul interpretării date de instanțele de judecată și cu asistența unui avocat, care acțiuni sau omisiuni sunt condamnabile penal. Totodată, Marea Cameră a enunțat că art. 7 face aluzie la faptul ca norma de drept relevantă să fie accesibilă și previzibilă.

⁴⁶⁵Speta *Korbely c. Ungariei*, hotărîrea din 19/09/2008. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88429> (Vizitat la 23/04/2015)

În speță, magistrații europeni au considerat că nu există probe suficiente pentru a considera că insurgenții care au fost uciși și în special conducătorul acestora au făcut parte din vreo categorie de necombatanți reglementată de prevederile art. 3 comun din Convențiile de la Geneva din 1949, nefiind stabilit cu certitudine că ei ar fi lăsați în cadrul incidentului armele de foc. Drept consecință, Camera a conchis că norma internațională enunțată nu a putut în mod rezonabil servi ca temei de condamnare a reclamantului pentru comiterea unei crime împotriva umanității, iar aplicarea pedepsei penale a fost contrară art. 7 din Convenție.

În cauza *Puhk c. Estoniei*⁴⁶⁶, reclamantul a fost condamnat pentru infracțiunea de evaziune fiscală, comisă din aprilie 1993 în octombrie 1995. Până în ianuarie 1995 legea care incrimina evaziunea fiscală impunea ca și condiție de existență a infracțiunii faptul ca făptuitorul să fi fost anterior sancționat administrativ pentru evaziune. Reclamantul nu a fost niciodată sancționat contravențional în acest sens. În ianuarie 1995 a intrat în vigoare o lege de modificare prin care această condiție nu mai trebuia îndeplinită atunci când fapta era comisă cu intenție. Instanța a considerat că fapta reclamantului a fost intenționată și l-a condamnat pentru întreaga perioadă de timp în care a fraudat interesele fiscale ale statului. De asemenea, reclamantul a mai fost condamnat pentru lipsa unor registre fiscale, în perioada mai-octombrie 1993, în baza unei legi care a intrat în vigoare în iulie 1993.

În fața Curții de la Strasbourg, reclamantul a pretins că condamnarea sa în baza legii penale în vigoare din 13 ianuarie 1995 pentru acțiuni comise anterior a încălcat garanțiile neretroactivității legii penale prevăzute de art. 7 din Convenție.

În stabilirea raționamentului, Curtea a reiterat că textul art. 7 din Convenție interzice, în principiu, aplicarea legii de incriminare cu titlu retroactiv. În raport de ambele fapte, Curtea a constatat că până la intrarea în vigoare a legilor noi, faptele nu aveau caracter penal potrivit legislației în vigoare la acel moment, iar atribuirea unui astfel de caracter în urma adoptării unei legi noi constituie o încălcare certă a art. 7. Curtea nu neagă că instanțele erau în drept să îl condamne pe reclamant, dar numai pentru perioada infracțională scursă după intrarea în vigoare a legilor noi, nu și pentru perioada anterioară. De aceea, Curtea în unanimitate a constatat încălcarea art. 7, stipulând că statul reclamat a omis să-și onoreze obligațiile de neatrageră a persoanei la răspundere penală decât în baza legii.

Precum vedem, Curtea Europeană acordă o atenție deosebită incriminării penale a faptei infracționale la momentul comiterii acesteia, această regulă fiind considerată, pe bună dreptate, un principiu de bază al procesului penal și un fundament inseparabil al unei societăți democratice.

⁴⁶⁶Speța *Puhk c. Estoniei*, hotărîrea din 10/02/2004, definitivă din 10/05/2004. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61628> (Vizitat la 24/04/2015).

Obligațiile negative ce decurg din conținutul art. 1 Protocol 7 la CEDO (garanțiile procedurale în cazul expulzării de străini): de principiu, respectivul articol pune în sarcina statului o obligație negativă de bază, și anume cea de *neexpulzare a unui cetățean străin ce are reședința legală pe teritoriul său fără justificare legislativă*. În cele ce urmează vom analiza particularitățile respectivei obligații.

Astfel, în speța *Lupsa c. României*⁴⁶⁷, reclamantul cetățean iugoslav, în 1989 a intrat și s-a stabilit în România, unde a locuit 14 ani și a înființat o societate comercială a cărei activitate principală era prăjirea și comercializarea cafelei. De asemenea, a învățat limba română și a trăit marital cu o cetățeană română începând din anul 1994. La data de 6 august 2003, reclamantul, care se afla în străinătate, a intrat în România, fără vreo opoziție din partea poliției de frontieră. Cu toate acestea, a doua zi, agenții poliției de frontieră s-au prezentat la domiciliul său și l-au însoțit până la graniță. Acesta a fost declarat persoană indezirabilă și i s-a interzis șederea în România pentru o perioadă de 10 ani, pe motiv că existau motive temeinice conform cărora el desfășura activități de natură să pună în pericol securitatea națională. Avocatul dânsului a contestat măsura de însoțire până la graniță pe motiv că reclamantului nu i s-a prezentat niciun act care să-l declare indezirabil pe teritoriul românesc. Singura ședință de judecată în fața Curții de Apel București a avut loc la data de 18 august 2003, când reprezentanta Autorității pentru străini i-a înmănat avocatei reclamantului copia unei ordonanțe a Parchetului de pe lângă Curtea de Apel București, emisă la data de 28 mai 2003, prin care, la cererea Serviciului Român de Informații și în baza Ordonanței de urgență a Guvernului privind regimul străinilor în România, reclamantul fusese declarat „persoana indezirabilă” și i s-a interzis șederea în România pentru o perioadă de 10 ani. În aceeași zi, contestația avocatului a fost respinsă.

În fața forului contenciosului european, reclamantul s-a plâns *inter alia* de încălcarea art. 1 Protocol 7, pretinzând că expulzarea dânsului a avut loc cu încălcarea garanțiilor procedurale la respectarea cărora este ținut oficialul București.

Curtea Europeană a notat următoarele. Deși expulzarea reclamantului a avut loc întru executarea unei hotărâri luate conform legii, a avut loc încălcarea art. 1 din Protocolul nr. 7, din moment ce această lege nu corespundea cerințelor Convenției. Mai mult decât atât, în orice eventualitate, Curtea a considerat că autoritățile interne au încălcat și garanțiile de care ar fi trebuit să se bucure reclamantul în virtutea acestui articol. În acest sens, Curtea a observat, pe de o parte, că autoritățile nu i-au oferit reclamantului nici cel mai mic indiciu referitor la faptele ce i se reproșau și, pe de altă parte, că Parchetul nu i-a comunicat ordonanța dată împotriva sa decât în ziua unicei ședințe în fața curții de apel. Mai mult, s-a notat că instanța, Curtea de Apel, a

⁴⁶⁷Speța *Lupsa c. României*, hotărârea din 08/06/2006, definitivă din 08/09/2006. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-75688> (Vizitat la 25/04/2015).

respins orice cerere de amânare, împiedicînd-o astfel pe avocata reclamantului să studieze ordonanța sus menționată și să depună la dosar probe în sprijinul contestației îndreptate împotriva sa. Reamintind că orice prevedere a Convenției sau a protocoalelor sale trebuie să se interpreteze astfel încît să garanteze drepturi concrete și efective, nu teoretice și iluzorii, Curtea a conchis, în lumina controlului pur formal efectuat de Curtea de Apel în cauză, că reclamantul nu a putut cere în mod adecvat examinarea cazului său prin prisma argumentelor ce militau împotriva expulzării sale.

Într-o altă cauză depusă contra României, *Kaya*⁴⁶⁸, reclamantul cetățean turc la data faptelor locuia în România de mai mult de 5 ani, fiind și căsătorit cu o cetățeană română. În 2005 dânsul a fost declarat cetățean indezirabil și i s-a interzis șederea pe teritoriul României pentru o perioadă de 15 ani, deoarece existau informații suficiente conform cărora el desfășura activități de natură să pună în pericol securitatea națională. Curtea a ajuns la aceeași concluzie ca și în cauza de mai sus, găsim o încălcare a art. 1 Protocolul 7 și stipulând că în caz de expulzare, dincolo de protecția care le este oferită în special de art. 3 și 8, coroborate cu art. 13 din Convenție, străinii beneficiază de garanții specifice prevăzute de art. 1 din Protocolul nr. 7, acestea nefiind aplicabile decât străinului aflat legal pe teritoriul unui stat care a ratificat acest protocol. Iar prima garanție acordată persoanelor vizate de acest articol prevede că acestea nu pot fi expulzate decât „în executarea unei decizii luate în conformitate cu legea”. Cuvîntul „lege” se referă la legea națională, trimiterea la aceasta vizînd, conform ansamblului dispozițiilor Convenției, nu numai existența unei baze în dreptul intern, ci și calitatea legii: accesibilitatea și previzibilitatea acesteia, precum și o anumită protecție împotriva atingerilor arbitrare ale drepturilor garantate de Convenție, venind din partea puterii publice. La cazul speței, Curtea a considerat că legea care a reprezentat baza legală a expulzării reclamantului, și anume Ordonanța de urgență a Guvernului privind regimul străinilor în România, nu i-a oferit acestuia garanții minime împotriva arbitrariului autorităților.

Într-o speță mai recentă *Nowak c. Ucrainei*⁴⁶⁹, reclamantul cetățean polonez, în 1998 a fost acuzat de atacarea unui anumit AB. La o dată necunoscută împotriva sa au fost instituite procedurile penale. În ianuarie 2004, reclamantul a părăsit Polonia plecînd în Ucraina. Înainte de a pleca, el a informat Curtea că el a putut fi contactat la o adresă de corespondență în Przemyśl. El a telefonat în instanță de mai multe ori ca să întrebe despre progresele înregistrate în cazul său, fiind informat că procedurile au fost suspendate. În martie 2004 a început să lucreze în Ucraina, or. Lvov. În iunie 2004 înregistrarea de ședere a fost prelungită pînă la 20 mai 2005 și,

⁴⁶⁸Speța *Kaya c. României*, hotărîrea din 12/10/2006, definitivă din 12/01/2007. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77454> (Vizitat la 26/04/2015).

⁴⁶⁹Speța *Nowak c. Ucrainei*, hotărîrea din 31/03/2011, definitive din 15/09/2011. În: baza de date HUDOC. [online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104289> (Vizitat la 26/04/2015).

în același timp, reclamantul a fost muștrat de către instanța de contencios administrativ pentru depunerea documentelor de înregistrare cu întârziere. Între timp, la 12 februarie 2004 judecătoria din Polonia a cerut arestul preventiv al reclamantului pentru neprezentarea în judecată. La 20 ianuarie 2005, reclamantul a mers la o secție de poliție în Lvov pentru a raporta că mașina prietenului său a fost furată, unde poliția a verificat pașaportul și datele sale personale și l-a închis într-o celulă. Când a cerut să fie înștiințat despre motivele arestării sale i s-a spus că el este un "hoț internațional". El a fost ulterior interogată de ofițeri, iar la 24 ianuarie 2005 înștiințat despre decizia poliției ucraniene de a-l expulza cu interdicția de a reveni pe parcursul a trei ani.

În fața Curții de la Strasbourg, reclamantul între altele a pretins și încălcarea art. 1 Protocol 7, susținând că guvernul respondent a omis să-și onoreze obligațiile de neexpulzarea dânsului fără justificare legislativă.

Curtea a notat, reieșind din suportul probatoriu al cauzei, că decizia de expulzare a reclamantului aparent i-a fost comunicată la data plecării sale, într-o limbă pe care el nu a înțeles-o și în împrejurări care l-au împiedicat de a fi reprezentat sau de a înainta orice argumente împotriva expulzării sale. Mai mult decât atât, Guvernul nu a furnizat explicații sau documente pentru a demonstra că procedura impusă de art. 1 din Protocolul nr. 7 a fost asigurată de dreptul intern. În asemenea circumstanțe, Curtea a constatat încălcarea art. 1 din Protocolul nr. 7, stipulând că în pofida existenței puterilor discreționare ale părților contractante de a expulza de pe teritoriul său un străin, acestea urmează a fi exercitate într-un mod în care să nu înfrângă drepturile garantate prin prezenta Convenție persoanelor vizate.

Obligațiile negative ce izvorăsc din textul art. 4 Protocolul 7 (dreptul de a nu fi judecat sau pedepsit de două ori): articolul respectiv prelungește lista garanțiilor indispensabile unui proces penal echitabil și instituie dreptul persoanei de a nu fi judecat sau pedepsit de două ori pentru aceeași faptă, concomitent prescriind pentru statele contractante *obligația negativă de a nu admite atragerea făptuitorului de două ori la răspundere și/sau pedeapsă penală pentru aceeași faptă.*

Spre exemplu, în speța de referință *Sergey Zolotukhin c. Rusiei*⁴⁷⁰, reclamantul s-a plâns în fața forului contenciosului european pentru că a fost sancționat pentru aceeași faptă – comportament huliganic – de două ori, mai întâi administrativ, acțiunile dânsului fiind calificate ca huliganism nu prea grav, iar ulterior și penal, pentru huliganism agravat caracterizat prin opunerea rezistenței unui funcționar public aflat în exercițiul funcției sale de protecție a ordinii publice. Curtea Europeană a enunțat referitor la cea dintâi sancțiune, că natura contravenției de "huliganism nu prea grav", împreună cu severitatea pedepsei, au făcut ca condamnarea

⁴⁷⁰Speța *Sergey Zolotukhin c. Rusiei*, hotărârea din 10/02/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91222> (Vizitat la 26/04/2015).

reclamantului să intre în sfera ”procedurii penale”, în sensul art. 4 al Protocolului nr. 7. Cât despre principiul *non bis in idem*, Curtea a invocat existența mai multor abordări în privința întrebării dacă infracțiunile pentru care un reclamant a fost judecat, sunt la fel. Prima abordare se concentrează pe ”aceleși comportament” din partea reclamantului, indiferent de calificarea juridică a acestuia (*idem factum*). A doua abordare pornește, de asemenea, de la premisa că comportamentul pârâtului care a dus la pornirea urmăririi penale este același, dar postulează că același comportament poate constitui mai multe infracțiuni (*concours idéal d'infractions*), care pot fi judecate în cadrul unor proceduri separate. A treia abordare pune accentul pe ”elementele esențiale” ale celor două infracțiuni. Cu toate acestea, Curtea consideră că art. 4 al Protocolului nr. 7 trebuie să fie înțeles în sensul că interzice urmărirea penală sau judecarea a celei de-a doua ”infracțiuni” în măsura în care aceasta decurge din fapte identice sau fapte care sunt în mod substanțial aceleași.

În speță, Curtea a considerat că condamnarea reclamantului inițial în baza Codului contravențiilor administrative și ulterior în baza Codului penal ale Federației Ruse, cu stabilirea a două pedepse diferite pentru aceeași faptă și anume comportamentul huliganic pe care dânsul l-a manifestat față de un funcționar public aflat în exercițiul funcției de protecție a ordinii publice (polițist), acuzațiile penale referindu-se exact la același comportament ca și cele administrative și cuprinzând în esență aceleași fapte, se ridică la o încălcare a art. 4 Protocol 7 la CEDO, statul respondent neonorându-și obligațiile puse în sarcina sa sub incidența respectivului articol.

În acest context, este notabilă și speța ulterioară *Ruotsalainen c. Finlandei*⁴⁷¹, în care reclamantul și-a utilizat camioneta de transport folosind un carburant mai puțin taxat decât motorina, dar fără a plăti niciun fel de supliment de taxe. În consecință, împotriva sa a început o procedură penală la finele căreia i s-a aplicat o amendă de 120 euro pentru comiterea unei contravenții fiscale. Ulterior, în cadrul unei proceduri administrative distincte, i s-a impus reclamantului plata unei sume de 15.000 euro reprezentând diferența dintre taxele pe carburant pe care le-a achitat și cele care ar fi trebuit plătite potrivit legii, înmulțită de trei ori din cauza relei sale credințe. Plîngerea reclamantului împotriva sancțiunii administrative a fost respinsă prin decizie irevocabilă.

Referitor la încălcarea principiului *non bis in idem* Curtea a reținut că a doua procedură îndreptată împotriva reclamantului nu avea caracter penal în dreptul intern. Totuși, luînd în calcul că diferența de taxe plătite s-a triplat, ea a constatat că această taxă nu a avut un caracter compensatoriu, cu un caracter punitiv, ceea ce este suficient pentru a concluziona că sancțiunea în cauză avea un caracter penal, indiferent de calificarea din dreptul intern. În aceste condiții,

⁴⁷¹Speța *Ruotsalainen c. Finlandei*, hotărîrea din 16/06/2009, definitivă din 16/09/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-92961> (Vizitat la 26/04/2015).

pentru a verifica în ce măsură s-au respectat prevederile art. 4 din Protocolul nr. 7 la Convenție, Curtea a analizat dacă faptele aflate la originea celor două proceduri au fost identice sau nu. Or, din această perspectivă, s-a stabilit că sancțiunea penală a fost aplicată pentru că reclamantul a folosit un carburant în mod ilegal, pentru a evita taxarea motorinei, iar sancțiunea fiscală a fost aplicată într-un cuantum triplat din același motiv. În aceste condiții, Curtea a ajuns la concluzia că reclamantul a fost sancționat penal de două ori pentru aceeași faptă la pedepse pecuniare, contrar prevederilor art. 4 din Protocolul nr. 7.

5. STUDII DE CAZ: ÎNDEPLINIREA OBLIGAȚIILOR ÎN CIRCUMSTAȚE DE CONFLICT ARMAT

5.1. Susținerea regimurilor separatiste

Necesitatea aplicării cu o deosebită rigurozitate a Convenției europene a drepturilor omului în circumstanțe de conflict armat rezidă, în primul rând, în faptul că orice conflict armat are un potențial avansat de limitare nejustificată a drepturilor ce formează nucleul dur al Convenției, precum sunt dreptul la viață sau interdicția torturii, ingerințele fiind posibile nu doar din partea statelor, dar și din partea grupurilor armate (entităților non-statale). Motivele gradului avansat de afectare a drepturilor și libertăților fundamentale sunt diferite, însă rezultatul este același – proporționalitatea dubioasă a ingerinței, în cel mai bun caz.

În pofida faptului că jurisdicția statelor a fost interpretată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului prioritar în accepțiunea sa teritorială, practica aplicării extrateritoriale a Convenției în circumstanțe de conflict armat este cea mai bogată, în ciuda implicațiilor geopolitice majore, dar și a complexității spețelor din punct de vedere factologic.

Curtea va aplica Convenția în circumstanțe de conflict armat ori de câte ori statele recurg la forțele armate în vederea soluționării unui diferend între ele sau există violență armată îndelungată între autoritățile guvernamentale și grupări armate organizate, sau între astfel de grupări în cadrul unui stat⁴⁷². Deși ultimul tip de conflicte este mai puțin relevant sub aspectul Convenției, ea se aplică atât conflictelor armate internaționale (bombardarea Belgradului de către forțele NATO), cât și neinternaționale (conflictul armat din nord-estul insulei cipriote). Paradoxal, dar Curtea a întâmpinat mai mari dificultăți în cazul aplicării extrateritoriale a CEDO conflictelor internaționale. În cazul celor neinternaționale, întotdeauna va exista premisa controlului de către un grup armat a teritoriului unui stat, deci fiind necesară stabilirea legăturii dintre statul reclamat și grupul armat respectiv, prin intermediul criteriului de *control efectiv asupra unui spațiului* în cauză. Prin urmare, CEDO nu se aplică extrateritorial conflictelor interne *per se*, ci doar acelor internaționalizate.

Problemele fundamentale ce au apărut în fața Curții în practica de aplicare a CEDO în circumstanțe de conflict armat, constau, pe de-o parte, în uniformizarea și eficientizarea condițiilor de aplicare extrateritorială a Convenției, iar, pe de alta, în dualismul dintre dreptul internațional al drepturilor omului și dreptul internațional umanitar.

⁴⁷² Speța *Procurorul c. Dusko Tadic*, decizia privind cererea de apel provizoriu cu privire la jurisdicție din 2 octombrie 1995. [On-line]: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm> (Vizitat la 25.01.2015).

Deși aplicarea criteriului unic, suficient de larg, ar aduce beneficiul interpretării flexibile a noțiunii de jurisdicție a statelor în situațiile când acestea acționează în afara teritoriilor sale, Curtea aplică conflictelor armate ambele criterii în vederea determinării elementului de jurisdicție – *control efectiv*, și acel de *autoritate agent-stat*.

Guvernele reclamate deseori încearcă să opună aplicabilității CEDO în circumstanțe de conflict armat argumentul, precum că dreptul internațional al drepturilor omului nu e aplicabil conflictelor armate, deoarece ultimul reprezintă *lex generalis*, iar dreptul internațional umanitar ar fi *lex specialis* exclusiv aplicabil circumstanțelor cauzei⁴⁷³. Nu putem fi de acord cu abordarea dată, deoarece instrumentele dreptului internațional al drepturilor omului sunt aplicabile oricând⁴⁷⁴. De altfel, Convenția prevede în mod expres posibilitatea statului contractant de a deroga pe timp de conflict armat de la prevederile materiale ale Convenției care nu formează nucleul dur al acesteia. Cu titlu de exemplu, în Protocolul 6⁴⁷⁵ la Convenție se poate observa reglementarea expresă în art. 2 a posibilității derogării pe timp de conflict armat de la prohibiția pedepsei capitale. *Per a contrario*, în lipsa derogării sau posibilității derogării în general (cum este în cazul nucleului dur), înaltele părți contractante urmează să respecte obligațiile pozitive și negative ce reies din Convenție inclusiv și în circumstanțe de conflict armat.

În pofida argumentului statelor enunțat *supra*, Curtea nu a ezitat să aplice extraterritorial Convenția, reiterând că CEDO este un instrument ce garantează ordinea publică din spațiul european, neaplicarea acesteia provocând crearea unui vacuum în apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, iar noțiunea de jurisdicție nefiind limitată la spațiul european propriu-zis. Prin urmare, acțiunile militare ale statelor-părți la CEDO, precum și controlul exercitat asupra unui spațiu străin, chiar și în cazul în care ultimul se află în afara spațiului european, reprezintă excepții de la principiul teritorialității jurisdicției statelor.

Cazul Ciprului

În rezultatul invadării parțiale de către forțele armate turcești a nordului insulei cipriote în 1974, separațiștii locali fiind susținuți militar și economic de către Turcia, autoritățile din regiunea respectivă au declarat independența Republicii Turce a Ciprului de Nord (în continuare – RTCN). Ca urmare, guvernul legitim al statului Cipru a pierdut controlul asupra teritoriilor din nord-estul insulei, deci *de facto* era incapabil să exercite jurisdicția asupra acestora.

⁴⁷³ Acest argument a fost în mod "agresiv" invocat și de către reprezentantul Regatului Unit în procesul audierilor în speța *Hassan c. Regatului Unit*. Înregistrarea ședinței din 11 decembrie 2013. [On-line]: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings&w=2975009_11122013&language=lang&c=&py=2013 (Vizitat la 25.01.2015).

⁴⁷⁴ Raportul Comitetului Internațional al Crucii Roșii: Dreptul Internațional Umanitar și provocările conflictelor armate contemporane. Geneva, 2011, p.13-15. [On-line]: <http://www.icrc.org/eng/assets/files/red-cross-crescent-movement/31st-international-conference/31-int-conference-ihl-challenges-report-11-5-1-2-en.pdf> (Vizitat la 25.01.2015).

⁴⁷⁵ Protocolul nr. 6 din 28 aprilie 1983 la Convenția europeană a drepturilor omului. [On-line]: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/114.htm> (Vizitat la 25.01.2015).

Autoproclamata republică a rămas recunoscută doar de către Turcia, însă, din cauza faptului că Turcia și Cipru erau părți la CEDO, iar autoritățile cipriote nu controlau teritoriul din nordul insulei, s-ar fi creat un vacuum juridic în privința spațiului respectiv, ceea ce era inadmisibil în interiorul spațiului european.

În una din primele spețe, unde s-a constatat răspunderea extrateritorială a Turciei pe teritoriul Ciprului – *Loizidou*⁴⁷⁶ – reclamanta a invocat răspunderea guvernului de la Ankara pentru acțiunile autorităților RTCN. În 1974, dna Loizidou a început lucrările de construcție pe un lot de pământ aflat sub autoritatea RTCN. Ea a invocat că a fost și este împiedicată de RTCN să se bucure de dreptul său de proprietate asupra bunului respectiv. În 1989 reclamanta a participat la un protest, obiectivul căruia era de a cere autorităților RTCN posibilitatea repatrierii ciprioților greci refugiați de pe teritoriul respectiv. Ulterior dânsa a fost reținută și privată de libertate pentru o perioadă de 8 ore în localurile cipriote turcești. Constituția RTCN prevedea exproprierea bunurilor abandonate de către refugiați, iar din cauza faptului că refugiații erau împiedicați de a reintra în posesia bunurilor lor imobile, RTCN astfel purcedea la exproprierea *de facto* a bunurilor respective.

În asemenea împrejurări, s-a pus întrebarea dacă acțiunile/omisiunile RTCN erau imputabile Turciei. Aceasta înseamnă că Înalta Curte urma să se pronunțe asupra două tipuri de raporturi juridice. Primul reieșea din faptul că statul reclamat *de jure* nu posedă jurisdicție (în sensul dreptului internațional public) asupra Ciprului, pentru ce a și fost necesară interpretarea extensivă a noțiunii de jurisdicție din art. 1 al CEDO. Al doilea tip de raporturi se referea la imputabilitatea acțiunilor/omisiunilor autorităților RTNC Turciei, adică era necesar să fie determinat raportul de agent-stat dintre Turcia și RTCN, chestiune oarecum separată de instituția jurisdicției, dar cu același obiectiv – de a determina dacă reclamanta se afla sub controlul efectiv al Turciei în momentul cauzării pretensei ingerințe.

Referitor la prima chestiune, Curtea a statuat că noțiunea de jurisdicție nu se limitează la teritoriile naționale ale statelor contractante, responsabilitatea putând fi atribuită acestora pentru acțiunile autorităților sale, indiferent de faptul dacă au fost exercitate în limitele sale teritoriale, sau dacă efectul negativ a fost produs în afara acestora⁴⁷⁷. Prin urmare, aplicarea art.1 al Convenției depindea exclusiv de imputabilitatea acțiunilor autorităților RTNC statului reclamat.

Totodată, pe teritoriul controlat de RTCN se aflau per total 30 000 de soldați, membri ai contingentelor militare ale Turciei. Reieșind din ocuparea militară a teritoriului de sub autoritatea RTCN, Curtea a constatat legătura juridică dintre autoritățile RTCN și Turcia, bazându-se pe

⁴⁷⁶ Speța *Loizidou c. Turciei*, hotărârea din 18 decembrie 1996. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58007> (Vizitat la 25.01.2015).

⁴⁷⁷ Speța *Loizidou c. Turciei*, hotărârea privind obiecțiile preliminare din 23 martie 1995. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57920> (Vizitat la 25.01.2015).

criteriul de *control general asupra teritoriului ocupat*. Acest control presupune răspunderea Turciei pentru toate acțiunile RTCN și persoanelor private, ale căror ilegalități nu au fost încă investigate. Cu alte cuvinte, Turcia a fost considerată responsabilă pentru acțiunile/omisiunile RTCN din cauza ajutorului militar prestat autoproclamatei republici, fiind astfel obligată să protejeze drepturile și libertățile fundamentale prevăzute în Convenție, după cum rezultă din art. 1 al acesteia.

Nu suntem de acord cu juriștii care critică un asemenea raționament al Curții, spunând că „*autoritatea reală are puțin de-a face cu încălcările individuale ale anumitor drepturi, exercitate de oficiali particulari*”⁴⁷⁸. În cazul neidentificării unei astfel de legături dintre agenții, deci oficialii RTCN, și statul reclamat – Turcia, CEDO ar avea un scop mult mai limitat și iluzoriu, respectiv statele ar putea finanța regimuri separatiste, acordându-le susținere militară și exercitând un anumit grad de control asupra acestora, nefiind responsabile pentru acțiunile lor. Din punct de vedere formal, controlul general este o condiție ce permite identificarea răspunderii statului pentru faptele agenților săi, iar răspunderea nu poate exista fără ingerință, deci fără existența unei obligații în sensul art. 1. Pentru angajarea răspunderii agenților nu este necesar ca statul să exercite un control amănunțit, ci este suficient un control global asupra acțiunilor și politicilor regimurilor separatiste. Totodată, dimensiunea noțiunii de jurisdicție din art. 1, fiind definită ca întinderea obligațiilor statelor, este corelată nu și identică răspunderii statelor. Prin urmare, statul „donator” urmează să fie responsabil pentru toate ingerințele săvârșite de către „oficialii particulari” ai entității non-statale grație faptului că ultimii activează datorită susținerii exclusive acordate de către respectivul stat.

Testul de control general este astfel de imputare unui anumit stat a tuturor faptelor unei entități nerecunoscute care acționează pe teritoriul unui alt stat – subiect plenipotențiar al dreptului internațional public. În acest sens, Curtea a statuat că, având în vedere scopul Convenției, în cazul unei eventuale acțiuni militare, indiferent de faptul dacă e legală sau nu, statul va exercita control efectiv/general asupra unui teritoriu. Iar dacă statul exercită acest control, atunci în mod automat el este obligat să protejeze drepturile și libertățile fundamentale ale persoanelor aflate în zona respectivă. Această obligație va exista atât în cazul exercitării directe, deci prin intermediul forțelor armate proprii, cât și prin intermediul unei administrații locale subordonate. Prin urmare, se configurează la caz un raport juridic complex, statul având legătură directă cu contingentele sale militare (deci agenții), iar militarii, prin suportul acordat autorităților RTCN, creând acel raport de agent-stat dintre Turcia și administrația Ciprului de

⁴⁷⁸Coomans F., Kamminga M.T. *Extraterritorial Application of Human Rights Treaties*. Antwerp: Intersentia, 2004, p. 95.

Nord, care și atrage jurisdicția guvernului de la Ankara asupra persoanelor aflate pe teritoriul respectiv.

În hotărârea din speța *Loizidou*, Curtea nu face diferență dintre noțiunile de control efectiv și control general. Curtea utilizează ambele aceste noțiuni de-a lungul *dicta*, fapt care creează dificultăți de interpretare. După remarca profesorului Cassesse⁴⁷⁹, Curtea totuși a dorit să determine raportul de agent-stat, reieșind din criteriul controlului general, însă cu o conotație teritorială, pentru a extinde jurisdicția asupra întregului teritoriu aflat sub autoritatea RTCN. Din punct de vedere formal, o asemenea abordare a imputabilității acțiunilor statului turc este suficientă pentru atragerea răspunderii extrateritoriale a acestuia.

În sensul acoperirii prin noțiunea de jurisdicție a întregului teritoriu ocupat, Curtea s-a pronunțat în felul următor: „nu este necesar să se stabilească dacă, precum reclamantul și Guvernul Ciprului au sugerat, Turcia exercită de fapt un control minuțios asupra politicilor și acțiunilor autorităților RTCN. Este evident, din numărul mare de trupe angajate acțiunile active în nordul Ciprului, că armata sa exercită un control efectiv general asupra acelei părți a insulei, fapt care atrage după sine responsabilitatea ei pentru politicile și acțiunile RTCN. Cei afectați de astfel de politici sau acțiuni, prin urmare, intră sub jurisdicția Turciei în sensul art. 1 al Convenției. Prin urmare, obligația ei (Turciei) de a asigura reclamantei drepturile și libertățile prevăzute în Convenție, se extinde la partea de nord a Ciprului”⁴⁸⁰.

Paragraful citat nu trebuie să ne conducă la concluzia că ar fi fost aplicat criteriul de control efectiv, însă poate fi clar observată înclinația spațială a criteriului de control general, diferită, spre exemplu, de noțiunea de control general aplicată în speța *Tadic*, când a fost necesară doar stabilirea raportului dintre forțele armate ale Republicii Srpska și statul Iugoslav. Controlul efectiv *per se*, în sensul speței date, este în principiu inaplicabil, deoarece ar fi necesară probarea imperiului Turciei asupra fiecărei încălcări comise de autoritățile RTCN.

Prin urmare, Curtea a stabilit încălcarea art. 1 al Protocolului 1 la CEDO (protecția proprietății) din partea Turciei pentru impedimentele impuse de autoritățile RTCN în privința accesului reclamantei la bunul său imobil. În acest fel, Turcia a încălcat obligația negativă de a respecta dreptul de proprietate a reclamantei.

Într-o altă speță, de altfel interstatală – *Cipru c. Turciei*⁴⁸¹ – remarcabilă atât din punct de vedere al calității părților la proces, cât și a complexității acesteia, statul reclamant a invocat răspunderea Turciei pentru acțiunile/omisiunile guvernului RTCN, indiferent de proclamarea independenței acesteia în 1983. Cipru a susținut că RTCN este o entitate ilegală, fiind *de facto*

⁴⁷⁹ Cassesse A. The Nicaragua and Tadic Test Revisited in Light of the ICJ Judgement on Genocide in Bosnia. In: European Journal of International Law, 2007, Vol. 18, no.4, p. 658.

⁴⁸⁰ Speța *Loizidou*...para. 56.

⁴⁸¹ Speța *Cipru c. Turciei*, hotărârea asupra fondului din 10 mai 2001. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59454> (Vizitat la 25.01.2015).

subordonată Turciei, iar ultima exercitând control asupra teritoriului ocupat din nordul Ciprului în continuare. Guvernul de la Ankara, în mod tradițional, a invocat că RTCN este un stat democratic și independent, obligațiile din CEDO nefiindu-i astfel imputabile. Ciprul a invocat încălcarea obligațiilor prevăzute de articolele 1-11, 13, 14, 17, 18 ale CEDO și articolele 1-3 din Protocolul 1, în privința persoanelor aflate pe teritoriul ocupat.

Reieșind din *ratio decidendi* din speța *Loizidou*, Curtea a ridicat răspunderea Turciei pentru încălcările oficialilor RTCN la rang de principiu, stabilind, *inter alia*: „Având un control general efectiv asupra Ciprului de Nord, responsabilitatea sa nu poate fi limitată la actele propriilor soldați sau funcționari din nordul Ciprului, dar trebuie, de asemenea, să fie angajată în virtutea actelor administrației locale care supraviețuiește datorită forțelor militare turcești și a altor tipuri de suport”. Față de speța precedentă, din fraza citată poate fi observată claritatea cu care Curtea a reiterat prezența jurisdicției în sensul art. 1 al CEDO și posibilitatea angajării eventuale a răspunderii în virtutea testului de control general pentru orice act al autorităților RTNC. Din nou s-a accentuat caracterul teritorial al testului, jurisdicția Turciei extinzându-se asupra întregului teritoriu al RTCN.

Importanța aspectului teritorial al *controlului general* rezidă în imposibilitatea protecției aleatorii a drepturilor și libertăților fundamentale, adică jurisdicția Turciei se extinde asupra întregii palete de drepturi și libertăți prevăzute de CEDO. Este o consecință firească a aplicării criteriului de control general, satisfacerea căruia ar fi imposibilă dacă Turcia n-ar fi obiectiv capabilă, reieșind din circumstanțele speței, să protejeze drepturile și libertățile fundamentale în totalitatea acestora.

În speța *Bankovic*,⁴⁸² unul dintre factorii care a orientat Curtea la concluzia absenței jurisdicției statelor reclamate în timpul bombardamentelor Belgradului, a fost imposibilitatea pretinsă a acestora de a garanta drepturile prevăzute în Convenție în totalitatea lor, principiu ce se reflectă în imposibilitatea de a „diviza și adapta” drepturile și libertățile consacrate în Convenție.

Mai mult, Curtea a extins noțiunea de jurisdicție și asupra ingerințelor provocate de faptele persoanelor private, aflate pe teritoriul controlat de RTCN, astfel făcând cea mai extensivă interpretare posibilă a noțiunii de jurisdicție în sensul aplicării extrateritoriale a CEDO. În speța dată, Curtea a concluzionat că a avut loc încălcarea continuă a obligației pozitive în lumina articolelor 2, 3 și 5 § 1, fiind condamnată inacțiunea guvernului reclamat de a investiga cazurile grecilor ciprioți dispăruți în circumstanțe periculoase și/sau ulterior deținuți în custodia Turciei, dar nu a fost constatată încălcarea art. 2 cu privire la respectarea dreptului la viață a

⁴⁸² Speța *Bankovic* ș.a. c. Belgiei ș.a., decizia din 12 decembrie 2001. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22099> (Vizitat la 25.01.2015).

acelorași persoane. Totodată Curtea a calificat ca și tratament degradant acțiunile autorităților RTCN de izolare a populației din regiunea Karpas, care nu putea ieși în afara acesteia și nu avea posibilitatea de a-și dezvolta comunitatea. Curtea a statuat că a avut loc o încălcare globală a drepturilor grecilor ciprioți din regiune, ce reies din art. 8, fiindu-le refuzat accesul la casele lor, serviciile de securitate monitorizându-le relațiile interpersonale și fiind dese cazurile de prezență permanentă a oficialilor în casele indivizilor. A fost constatată încălcarea continuă a art. 1 al Protocolului 1, din cauza inacțiunii autorităților RTCN de a proteja dreptul de proprietate a populației grecești ce absentă în regiunea respectivă. Deci bunurile nu puteau fi *de facto* transmise prin contract sau testament. Pe de altă parte, Curtea a stabilit că băștinașilor greci le-au fost impuse îngrădiri în prerogativa de a controla și a se bucura deplin de dreptul de proprietate asupra bunurilor imobile. De asemenea, s-a constat și încălcarea art. 9 CEDO din motivul limitării accesului grecilor ciprioți la locurile de cult și participarea la activități cu caracter religios, și a art.10 pe capătul cenzurii impuse de autoritățile RTCN în privința limitării importului manualelor școlare și surselor mass-media printate în limba greacă.

În prezenta speță poate fi observat că s-a făcut o interpretare extrem de extensivă a noțiunii de jurisdicție, criteriul de control efectiv realmente acoperind toate drepturile și libertățile definite în Convenție. Ceea ce deosebește speța dată de alte cazuri de aplicare extrateritorială a CEDO în circumstanțe de acțiuni militare este faptul că Convenția a fost aplicată în totalitatea sa, fiind constatate atât încălcări ale obligațiilor pozitive, cât și negative.

Recent, Marea Cameră a emis hotărârea cu privire la satisfacția echitabilă în speța *Cipru c. Turciei*⁴⁸³, acordând pentru prima dată într-o speță interstatală despăgubiri sub formă pecuniară. În speță Curtea a dispus plata a 30 milioane euro cu titlu de prejudiciu moral suportat de către familiile persoanelor dispărute și suma de 60 milioane euro cu titlu de prejudiciu moral suportat de către ciprioții greci enclavați pe peninsula Karpas. Este curios că hotărârea de prestare obligă statul reclamat (Turcia) să achite aceste sume statului reclamant (Cipru) nu și victimelor concrete ale încălcărilor constatate. Această tehnică este proprie instituției răspunderii internaționale a statelor nu și a contenciosului drepturilor omului. Hotărârea de acordare a satisfacției echitabile a fost emisă la un interval de 13 ani din momentul adoptării hotărârii pe fond, un termen inedit în practica contenciosului CEDO⁴⁸⁴. După cum s-a exprimat un grup de judecători în opinia separată: „Prezenta hotărâre anunță o nouă eră în punerea în aplicare a drepturilor omului, susținute de către Curte și marchează un pas important în asigurarea respectării statului de drept în Europa”. Curtea a dat de înțeles că participarea în conflictele armate de pe teritoriul european nu poate fi tolerată și orice încălcare a Convenției, săvârșită

⁴⁸³ Speța *Cipru c. Turciei*, hotărârea privind satisfacția echitabilă din 12 mai 2014. În: baza de date HUDOC. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-144151> (Vizitat la 25.01.2015).

⁴⁸⁴ Sârcu-Scobioală D. Actul jurisdicțional internațional. Chișinău: Elan Poligraf, 2013, p.78-80.

chiar și prin intermediul unei entități non-statale urmează a fi pedepsită; iar persoanele care au avut de suferit în urma agresiunii unui stat urmează a fi despăgubite, putând fi reprezentate în fața Înaltei Curți și de către statul ai cărui resortisanți sunt.

După *Loizidou* și *Cipru*, au urmat o serie de hotărâri împotriva Turciei, prin care a fost recunoscută încălcarea dreptului de proprietate prin îngrădirea accesului de către forțele armate turcești sau de către autoritățile RTCN la casele reclamanților sau a altor bunuri imobile într-o formă sau alta, circumstanțele generale fiind similare aceloră din spețele precedente, astfel fiind constatată încălcarea art. 1 din Protocolul 1 și ale articolelor 3 și 8 din CEDO (după caz) în spețele: *Andriou Papi*⁴⁸⁵; *Olymbiou*⁴⁸⁶; *Strati*⁴⁸⁷; *Saveriades*⁴⁸⁸; *Gavriel*⁴⁸⁹; *Solomonides*⁴⁹⁰; *Kyriakou*⁴⁹¹; *Alexandrou*⁴⁹² ș.a.

Toate spețele enumerate au în comun faptul că Înalta Curte a aplicat criteriul de control general pentru a determina legătura jurisdicțională dintre acțiunile militarilor turci și ai RTCN. Din punct de vedere material, și mai ales în privința art. 1 Protocolul 1, a fost constatată încălcarea obligației negative de a nu aduce atingere dreptului de proprietate.

Curtea a ajuns la concluzii similare și în speța *Varnava*⁴⁹³, recunoscând răspunderea Turciei pentru încălcarea obligațiilor procedurale ce reies din art. 2 și art. 3 ale CEDO în privința rudelor reclamanților, dispărute în urma capturării și deținerii acestora de către forțele armate turcești. Este remarcabil faptul că în speța dată prezența jurisdicției Turciei pe teritoriul RTCN nu a mai fost disputată. Aceasta rezultă în mod implicit din circumstanțele speței, care sunt în mare parte similare aceloră din speța *Cirpu c. Turciei*, și din concluzia Curții, prin care a fost respinsă obiecția guvernului de neaplicare a Convenției din motivul absenței competenței *ratione temporis* a Înaltei Curți în privința obligației pozitive procedurale a statelor de a investiga dispariția persoanelor în circumstanțe periculoase pentru viață⁴⁹⁴. Turcia a obiectat că nu este îndatorată să exercite obligația dată, deoarece a aderat la instrumentul ce permitea depunerea

⁴⁸⁵ Speța *Andreou Papi c. Turciei*, hotărârea din 10 mai 2001. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94204> (Vizitat la 25.01.2015).

⁴⁸⁶ Speța *Olymbiou c. Turciei*, hotărârea din 27 octombrie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-95300> (Vizitat la 25.01.2015).

⁴⁸⁷ Speța *Strati c. Turciei*, hotărârea din 22 septembrie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94200> (Vizitat la 25.01.2015).

⁴⁸⁸ Speța *Saveriades c. Turciei*, hotărârea din 22 septembrie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94238> (Vizitat la 25.01.2015).

⁴⁸⁹ Speța *Gavriel c. Turciei*, hotărârea din 20 ianuarie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90751> (Vizitat la 25.01.2015).

⁴⁹⁰ Speța *Solomonides c. Turciei*, hotărârea din 20 ianuarie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90738> (Vizitat la 25.01.2015).

⁴⁹¹ Speța *Kyriakou c. Turciei*, hotărârea din 22 iunie 2010. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-99587> (Vizitat la 25.01.2015).

⁴⁹² Speța *Alexandrou c. Turciei*, hotărârea din 20 ianuarie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90812> (Vizitat la 25.01.2015).

⁴⁹³ Speța *Varnava ș.a. c. Turciei*, hotărârea din 18 septembrie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=002-1322> (Vizitat la 25.01.2015).

⁴⁹⁴ *Idem*, para. 150.

cererilor individuale ulterior momentului dispariției invocat. Reieșind din faptul că, în lumina art. 2 al CEDO, obligația procedurală de a investiga operează în mod diferit de obligația materială de a respecta/proteja dreptul la viață, Curtea a concluzionat că dispariția persoanei este un fenomen special, caracterizat prin elementul de durată. Ultimul rezultă din starea de incertitudine și absența răspunderii apărută în urma dispariției persoanei, pentru rudele potențialelor victime, ceea ce înlătură caracterul instantaneu al obligației. Prin urmare, obligația procedurală de a investiga dispariția persoanelor poate opera și retroactiv, moartea persoanei dispărute urmând a fi ulterior prezumată.

La examinarea în fond a obligațiilor în baza art. 2, reieșind din starea de conflict armat drept circumstanță dominantă a speței, Curtea a statuat că art. 2 din CEDO trebuie interpretat în lumina dreptului internațional umanitar, care reglementează în mod universal protecția civililor și a acelor persoane ce nu mai participă la ostilități, inclusiv colectarea informațiilor în privința identității și soartei victimelor. Așadar, guvernul reclamat a încălcat obligația de a presta informație concretă cu privire la persoanele dispărute în timpul conflictului armat.

Curtea, de asemenea, a constatat și încălcarea art. 3 din CEDO în privința aceleiași obligații de investigare. În acest sens, s-a ajuns la o concluzie identică cu cea din speța *Cipru*, deci s-a statuat că inacțiunea îndelungată a guvernului reclamat în privința obligației menționate reprezintă tratament inuman pentru rudele persoanelor a căror soartă nu este cunoscută⁴⁹⁵.

Conform materialelor cauzei, 2 din cele 9 victime au fost pentru ultima dată observate în custodia forțelor armate turcești sau ale RTCN de către Comitetul Internațional al Crucii Roșii, figurând în listele ultimei ca și deținuți. În baza constărilor în privința încălcării art. 2, Curtea a stabilit și încălcarea art. 5 din CEDO.

În speța dată poate fi observat cum o singură omisiune procedurală de durată a statului reclamat, a antrenat încălcarea obligațiilor pozitive ce reies din articolele 2, 3 și 5 ale CEDO concomitent. Totodată, din textul hotărârii poate fi dedus că în calitate de temei pentru angajarea răspunderi extrateritoriale a CEDO față de guvernul turc, de asemenea a fost aplicat criteriul controlului general, ceea ce rezultă din similitudinea circumstanțelor generale ale cauzei cu acele din spețele *Loizidou* și *Cipru c. Turciei*.

Un caz mai specific de aplicare extrateritorială a CEDO în privința conflictului din Cipru poate fi identificat în speța *Isaak*⁴⁹⁶. Anastasios Isaak, împreună cu alți motocicliști, a luat parte la o demonstrație împotriva ocupației turce a Ciprului de Nord. Demonstrația a început în Berlin și a continuat până în Cipru. Dl Isaak a intrat în zona tampon dintre teritoriile controlate de guvernul cipriot și de către RTCN, aflată sub autoritatea forțelor pacificatoare ONU. După ce au

⁴⁹⁵ *Idem*, para. 202.

⁴⁹⁶ Speța *Isaak c. Turciei*, hotărârea din 24 iunie 2008. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-87146> (Vizitat la 25.01.2015).

trecut în zona tampon, înspre demonstrații a început mișcarea militanții turci și colaboratorii serviciului de poliție RTCN, concomitent fiind observat și un grup de membri ai unei organizații neo-naziste turcești, care au fost înarmați cu bastoane și bare de fier. Demonstrații au fost atacați, în rezultat dl Isaak a decedat în urma aplicării multiplelor lovituri în zona cranială. Speța dată se deosebește prin locul săvârșirii actului, zona tampon fiind neutră, deci *de jure* nu se afla sub jurisdicția Turciei. Cu toate acestea, reieșind din practica sa precedentă, Curtea a extins jurisdicția Turciei și în privința zonei neutre, controlate de forțele pacificatoare ONU.

În decizia cu privire la admisibilitate, Curtea a stabilit în privința jurisdicției Turciei din zona tampon următoarele: „chiar dacă faptele denunțate au avut loc în zona tampon neutră a ONU, Curtea consideră că persoana decedată s-a aflat sub autoritatea și/sau controlul efectiv al statului reclamat prin intermediul *agenților săi*...[acțiunile/omisiunile despre care s-au plâns reclamanții] atrăgând răspunderea statului reclamat în temeiul Convenției”⁴⁹⁷. La examinarea fondului, chestiunea jurisdicției nu a devenit obiect de dispută, iar în hotărâre Înalta Curte nu ne-a bucurat cu interpretarea sintagmei subliniate. Testul de control efectiv *per se* nu este aplicabil în cazul dat din motivele pe care le-am analizat în speța *Loizidou*. Totodată nici criteriul de control general nu e aplicabil datorită faptului că teritoriul din zona tampon se afla sub autoritatea exclusivă a UNFICYP⁴⁹⁸, din ce rezultă că unicul criteriul aplicabil ar fi *autoritatea agent-stat*, care acoperă perfect circumstanțele în care agentul exercită actul extrateritorial în afara teritoriului sau localurilor aflate sub jurisdicția statului turc. Însă textul Curții este oarecum vag în acest caz, pentru a ajunge la concluzii sigure.

În final, a fost constatată încălcarea obligației pozitive a guvernului reclamat ce rezultă din art. 2 al CEDO, probele prezentate demonstrând inacțiunea agenților turci în timpul actului de omor a dlui Isaak, dar și eșecul de a investiga decesul lui. Totodată, a fost constatată încălcarea dreptului la viață a victimei prin acțiunile tacite și explicite a soldaților turci, cel puțin 5 dintre ei participând la actul de omor.

Într-un mod similar, în speța *Solomou c. Turciei*⁴⁹⁹, reclamantul s-a plâns de încălcarea obligațiilor materiale și procedurale ce reies din art. 2 al CEDO în legătură cu uciderea de către forțele armate turcești a dlui Solomou, care a protestat împotriva omorului victimei din speța *Isaak* în ziua înmormântării acestuia. Circumstanțele sunt similare, dl Solomou trecând zona tampon a intrat pe teritoriul RTCN, a fost omorât în urma provocării a 5 răni de glonte în cap, după ce a încercat să dezarboreze drapelul turc. Totodată, victima, comparativ cu speța *Issak*, în

⁴⁹⁷ Speța *Isaak c. Turciei*, decizia din 28 septembrie 2006. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77533> (Vizitat la 25.01.2015).

⁴⁹⁸ Rezoluția Consiliului de Securitate a ONU asupra Ciprului, nr. 186 din 4 martie 1964. [On-line]: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/186\(1964\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/186(1964)) (Vizitat la 25.01.2015).

⁴⁹⁹ Speța *Solomou c. Turciei*, hotărârea din 24 iunie 2008. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-87144> (Vizitat la 25.01.2015).

momentul ingerințelor se afla pe teritoriul aflat sub controlul autorităților RTCN, deci sub jurisdicția Turciei conform criteriului clasic de control general.

Circumstanțe mai specifice pot fi observate în speța *Andreou c. Turciei*⁵⁰⁰. Imediat după cele întâmplate în speța *Solomou*, personalul militar al Turciei și/sau al RTCN au tras de la 25 la 30 rafale în direcția persoanelor, care încă se aflau în zona tampon, în mod nediscriminatoriu, fără să existe un pericol real din partea ultimelor. Reclamanta a fost rănită, fiind astfel produsă o ingerință nejustificată în dreptul la viață a acesteia, creându-se pericolul decesului ei.

Guvernul reclamat din nou a obiectat că zona tampon nu se afla sub jurisdicția RTCN și, reieșind din criteriul de control general, potențialele victime nu se aflau sub jurisdicția Turciei. Astfel, Curtea a luat o poziție elegantă, statuând în decizia cu privire la admisibilitate, că, deoarece soldații turci și/sau ai RTCN în momentul împușcăturilor se aflau pe teritoriul controlat de RTNC, iar reclamanta fiind în preajma punctului de control greco-cipriot, jurisdicția Turciei trebuia să fie recunoscută reieșind din același criteriu de control general. Având un final echitabil, considerăm că aplicarea criteriului de control efectiv nu trebuia să aibă loc în speța dată, deoarece victima ingerinței se afla în afara zonei de control propriu-zise. Victima indubitabil se afla sub autoritatea agentului în momentul comiterii încălcării, dar nici într-un caz sub jurisdicția lui în legătură cu controlul general exercitat asupra nord-estului insulei. Criteriul de autoritate agent-stat ar fi fost mai potrivit, deși nu poate fi omisă nici „comoditatea” aplicării eronate a *controlului general*, reieșind din jurisprudența deja existentă.

În concluzie la acest subiect, constatăm că în spețele cu privire la conflictul din nordul insulei Cipru pot fi observate cel puțin trei trăsături principale, și anume:

- Curtea, de principiu, aplică doar criteriul de *control general*, ceea ce a condus la protecția întregului ansamblu de drepturi și libertăți prevăzute de Convenție.

- Curtea a constatat răspunderea Turciei atât pentru acțiunile/omisiunile, comise de către militarii săi, oficialii RTCN (*de jure* nesubordonați Turciei), atât și de agenții privați, cum ar fi formațiunile neo-naziste turcești.

- Acordarea satisfacției echitabile sub formă pecuniară este posibilă și în spețele interstatale.

Cazul regiunii transnistrene

Practica Curții privind angajarea răspunderii extrateritoriale a Federației Ruse în legătură cu conflictul transnistrean și susținerea acordată de către ea regimului separatist de la Tiraspol a fost în mare parte influențată de jurisprudența degajată pe marginea conflictului de pe insula cipriotă. Cu toate acestea, spețele fundamentate în baza acțiunilor autorităților transnistrene își au

⁵⁰⁰ Speța *Andreou c. Turciei*, decizia din 03 iunie 2008. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88068> (Vizitat la 25.01.2015).

particularitățile sale, cum ar fi: angajarea răspunderii nu doar a statului care a acționat extrateritorial, dar și a statului pe teritoriul căruia actul extrateritorial a avut efecte; definirea negativă, sau limitată a noțiunii de jurisdicție în legătură cu obligațiile Republicii Moldova ce reies din Convenție, în privința teritoriilor proprii aflate în afara controlului său efectiv.

Ca urmare a acțiunilor secesioniste a separatiștilor din regiunea transnistreană, care au proclamat independența regiunii, în anii 1991-1992 a avut loc faza activă a conflictului armat transnistrean. Administrația separatistă a primit în acea perioadă, și continuă să primească și astăzi, ajutor militar, politic și economic din partea Federației Ruse. Respectiv, guvernul Moldovei nu deține control efectiv asupra teritoriului *de facto* administrat de autoritățile separatiste. Circumstanțele sunt, în principiu, analogice conflictului din regiunea Ciprului de Nord, fapt care a influențat concluziile Marei Camere asupra răspunderii Federației Ruse pentru acțiunile/omisiunile administrației separatiste în lumina CEDO, și, respectiv, a răspunderii Republicii Moldova pentru ingerințele comise pe teritoriul doar *de jure* aflat sub jurisdicția sa.

Curtea a constatat răspunderea extrateritorială a Federației Ruse în spețele *Ilașcu ș.a.*, *Ivanțoc ș.a.* și *Catan ș.a.* c. Federației Ruse și Moldovei.

În speța *Ilașcu*⁵⁰¹, reclamantii s-au plâns de faptul că au fost arestați, deținuți și judecați cu încălcarea drepturilor și obligațiilor prevăzute în CEDO. Fiind inițial luați în custodia forțelor armate rusești, au fost ulterior transmiși autorităților transnistrene, invocând că au fost torturați și deținuți în condiții contrare art. 3, cu încălcarea dreptului la libertate prevăzut de art. 5 § 1.

Înalta Curte a statuat că răspunderea Federației Ruse este angajată în privința actelor ilicite comise de separatiștii transnistreni, grație suportului militar – prin prezența armatei a 14-a – politic și economic, pe care ea l-a acordat acestora, concluzionând: „rnm...[fiind] înființată în 1991-1992 cu sprijinul Federației Ruse, dotată cu organe ale puterii și cu o administrație proprie, rămâne sub autoritatea efectivă sau, cel puțin sub influența decisivă, a Federației Ruse și, în orice caz, supraviețuiește datorită suportului militar, economic, financiar și politic oferit de către Federația Rusă”. Prin urmare, Curtea a aplicat criteriul de *control general*, implicit enunțând că orice acțiune/omisiune ilicită a Transnistriei este imputabilă Federației Ruse, nefiind necesar ca să fie probată legătura detaliată dintre statul reclamat și agenții săi transnistreni în privința actelor ilicite îndeplinite de către ultimii. Astfel, a fost aplicată o abordare analogică aceleia din spețe *Loizidou* și *Cipru c. Turciei*.

⁵⁰¹ Speța *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, hotărârea din 08 iulie 2004. În: baza de date HUDOC. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61886> (Vizitat la 25.01.2015).

În speța *Ivanțoc*⁵⁰², similară cu *Ilașcu* în sensul material și al întinderii obligațiilor Federației Ruse, Curtea a ajuns la o concluzie similară. Constatările Curții din *Ilașcu* au fost aplicabile *mutatis mutandis* în privința jurisdicției Federației Ruse și speței *Catan*⁵⁰³.

După hotărârea emisă în speța *Ilașcu* s-a constituit o prezumție a răspunderii Federației Ruse pentru acțiunile/omisiunile ilicite ale autorităților transnistrene, aceasta întinzându-se și asupra acțiunilor persoanelor private, sarcina probațiunii contrariului revenind guvernului reclamat. De altfel, în speța *Catan*, Curtea a statuat că nu este necesară probarea legăturii cauzale dintre guvernul Federației Ruse și acțiunile administrației transnistrene, prin care a fost îngădit dreptul resortisanților moldoveni la educație prin închiderea instituțiilor de învățământ care utilizau alfabetul latin în predare, garantat prin art. 2 din Protocolul 1 la Convenție.

Situația este mai specifică în privința jurisdicției Moldovei asupra reclamanților în spețele enunțate. În acest sens, a fost stabilit că, chiar și în cazul în care un stat-parte nu deține *control efectiv* asupra unei porțiuni din teritoriul său din cauza acțiunilor unui regim separatist, statul în cauză continuă să mențină jurisdicția asupra aceluși teritoriu în lumina art.1 al CEDO. Cu toate acestea, jurisdicția în asemenea situații are o conotație separată, limitându-se, în mod exclusiv, la obligațiile pozitive de a depune efort, prin toate mijloacele juridice și diplomatice disponibile în privința altor state sau organizații internaționale, cu scopul de a continua garantarea exercitării drepturilor și libertăților prevăzute în Convenție. Prin urmare, răspunderea unui stat, pentru încălcările produse pe teritoriile sale aflate în afara *controlului efectiv*, va fi limitată de ultimul și se va angaja doar în limita obligațiilor pozitive speciale, pe care statul respectiv trebuie să le onoreze⁵⁰⁴, ele reducându-se la mijloacele diplomatice, politice și judiciare, ce reies din instrumentele de drept internațional disponibile statului, fără a indica expres care anume măsuri Moldova ar fi trebuit să le ia. Deci Curtea este singura în măsură să le apreciază relevanța și suficiența pentru determinarea gradului de conformitate. Totodată Curtea a stabilit că Moldova n-ar putea fi considerată responsabilă în conformitate cu art. 1 pentru actele internaționale ilicite, astfel calificate în dreptul internațional public, ceea ce, din nou, accentuează caracterul autonom al noțiunii de jurisdicție utilizată în art. 1.

Obligațiile convenționale, în situația enunțată, sunt fragmentate, iar imputabilitatea acestora își are specificul său.

Astfel, în speța *Ilașcu* răspunderea Moldovei pentru încălcările invocate a fost angajată din cauza neîndeplinirii obligațiilor pozitive menționate, pe când în *Ivanțoc* și *Catan* Înalta Curte a ajuns la concluzia că obiecția guvernului moldav privind imposibilitatea acestuia de a exercita

⁵⁰² Speța *Ivanțoc ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, hotărârea din 15 noiembrie 2011. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-107480> (Vizitat la 25.01.2015).

⁵⁰³ Speța *Catan ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, hotărârea din 19 octombrie 2012. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114082> (Vizitat la 25.01.2015).

⁵⁰⁴ Speța *Ivanțoc*...para. 111; Speța *Ilașcu*...para. 448, 453; Speța *Catan*...para. 148.

control efectiv asupra regiunii transnistrene este necesar de a fi admisă. Astfel, Curtea de fiecare dată a constatat existența jurisdicției Moldovei și a examinat pretinsele încălcări ale Convenției doar în lumina obligațiilor pozitive speciale enunțate mai sus. Deoarece Moldova, după cum s-a stabilit, și-a onorat obligațiile respective, răspunderea acesteia în lumina Convenției nu putea fi angajată⁵⁰⁵. Acest fapt nu urmează a fi interpretat ca și lipsă a jurisdicției ca atare – în *Ilașcu* răspunderea statelor reclamate a fost angajată proporțional gradului de jurisdicție exercitat de către fiecare parte contractantă asupra teritoriului regiunii transnistrene. În celelalte 2 spețe circumstanțele generale erau calitativ aceleași, Curtea atribuind Moldovei același „set” limitat de obligații pozitive, care au fost deja onorate.

A *fortiori* răspunderea statului urmează a fi angajată și în legătură cu acțiunile/omisiunile autorităților locale, care, deși refuză să execute ordinele autorităților centrale (superioare), totuși formal se află *de jure* sub imperiul statului. Respectiv persoanele asupra cărora se răsfrânge autoritatea puterilor locale, se vor prezuma aflate sub jurisdicția statului căruia i se impută cauzarea ingerinței – un efect firesc al principiului teritorialității jurisdicției. Mai ales în lipsa unor aspirații separatiste din partea acelor autorități locale, prezumția dată va fi practic imposibil de combătut grație raportului juridic preexistent la nivel administrativ și constituțional dintre autoritatea locală și stat, toate actele agenților autorității locale fiind imputabile și statului. Astfel, într-o speță împotriva Georgiei, reclamantul a invocat răspunderea statului pentru actele Adjariei – unitate administrativă cu statut autonom, parte a Georgiei fără statut de stat federat⁵⁰⁶. Reclamantul a fost condamnat de către instanța de judecată din Adjaria la 12 ani de privațiune de libertate pentru răpire. În urma exercitării căii de atac în privința hotărârii respective la Curtea Supremă a Georgiei, instanța a dispus casarea totală a acesteia din urmă cu eliberarea reclamantului din custodia autorităților din Adjaria. Decizia respectivă nu a fost executată, reclamantul fiind privat de libertate fără temei juridic de către Ministerul de Securitate al Adjariei. Specificul speței constă în faptul că autoritățile centrale georgiene au întreprins măsuri juridice și politice care ar fi fost suficiente într-o situație „ordinară” pentru a preveni cauzarea unei încălcări a art.5, însă Adjaria continua să refuze eliberarea reclamantului. Curtea a stabilit că deși actul de detenție îi era în mod direct imputabil Republicii Autonome Adjaria, Georgia urmează a fi prezumată responsabilă pentru actele acesteia din urmă în pofida dificultăților întâmpinate în privința asigurării controlului asupra autorităților adjariene. Mai mult, Adjaria nu era supusă controlului efectiv din exterior (precum a fost în cazul RTCN și a Transnistriei), dar nici nu avea aspirații separatiste. Dacă jurisdicția europeană ar ajunge la o altă concluzie, atunci ar apărea un risc iminent de lipsă de protecție a persoanelor în privința mai multor

⁵⁰⁵ Speța *Ivanțoc*...para.111; Speța *Catan*...para.148.

⁵⁰⁶ Speța *Assanidze c. Georgiei*, hotărârea din 8 aprilie 2014. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61875> (Vizitat la 25.01.2015).

teritorii/autorități necontrolate *de facto* de către înaltele părți contractante, drept urmare Convenția pierzând din eficiență.

Curtea a ajuns la alte concluzii față de spețele „transnistrene” în situația în care reclamantul, cetățean al Kosovo, a invocat încălcarea art. 6 § 1 din CEDO de către Serbia în legătură cu acțiunile instanțelor de judecată kosovare⁵⁰⁷. Kosovo, sub aspectul exercitării extrateritoriale a jurisdicției, se deosebește de regiunea transnistreană și RTCN prin faptul că administrația civilă a acesteia se afla sub controlul efectiv al UNMIK, toată administrația locală nefiind controlată sau suportată în niciun mod de statul sârb. Totodată Kosovo era recunoscută ca stat independent, la momentul examinării speței, de cel puțin 89 de state, ceea ce îi conferă un alt statut, comparativ cu cel al regiunii transnistrene sau RTCN – conform tendințelor conjuncturii vestice relative problemei Kosovo. Constatarea dată intră în conflict cu obligația Serbiei de a securiza drepturile și libertățile omului pe teritoriul controlat exclusiv de o entitate recunoscută de aproximativ 50% de membri ai ONU ca fiind un stat independent. Curtea a stabilit că statul sârb nu avea obligații pozitive față de reclamant și că el în general nu poate fi considerat responsabil reieșind din art. 1, finalizând cu aceea că ea nu este competentă *ratione personae* să examineze speța. Acest fapt înseamnă nimic altceva decât recunoașterea absenței jurisdicției Serbiei asupra teritoriului Kosovo.

În general, principiul jurisdicției teritoriale cunoaște și alte limite, cum ar fi prezența Tribunalului Internațional Penal pentru fosta Iugoslavia în Haga. Este evident faptul că Olanda nu va fi responsabilă pentru activitatea tribunalului pe teritoriul său, reieșind din subsidiaritatea acestuia față de Consiliul de Securitate al ONU⁵⁰⁸.

Abhazia și Osetia de Sud

Georgia poate fi considerată cel mai „activ” reclamant în fața jurisdicțiilor internaționale, în spețele împotriva Federației Ruse. Recent CIJ a adoptat hotărârea prin care a scos de pe rol cererea prin care Georgia invoca încălcarea de către Rusia a prevederilor Convenției privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială pe teritoriile Abhaziei și Osetiei de Sud, pe motiv că statul reclamant nu a purces la negocieri și nu a respectat procedurile prevăzute în Convenția menționată întru soluționarea extrajudiciară a disputei⁵⁰⁹.

⁵⁰⁷ Speța *Azemi c. Serbiei*, decizia din 05 noiembrie 2013. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-139052> (Vizitat la 25.01.2015).

⁵⁰⁸ Speța *Blagojevic c. Olandei*, decizia din 9 iunie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-93401> (Vizitat la 25.01.2015); Speța *Galic c. Olandei*, decizia din 09 iunie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-93400> (Vizitat la 25.01.2015).

⁵⁰⁹ Speța *Aplicarea Convenției internaționale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială (Georgia c. Federației Ruse)*, hotărârea din 1 aprilie 2011 în privința obiecțiilor preliminare. [On-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/140/16398.pdf> (Vizitat la 25.01.2015).

Conflictul armat internaționalizat din august 2008, care a avut loc prioritar în regiunile separatiste din nordul și nord-vestul Georgiei a stârnit un val de cereri împotriva Federației Ruse și Georgiei în legătură cu încălcarea drepturilor și libertăților persoanelor din regiunile Abhazia și Osetia de Sud.

În contenciosul european al drepturilor omului Georgia a înaintat 3 cereri interstatale împotriva Federației Ruse. Prima se referă la expulzarea de către Federația Rusă a naționalilor georgieni în urma arestării în Tbilisi de către autoritățile georgiene a patru persoane suspectate de spionaj, acțiuni care au precedat faza activă a conflictului armat din Abhazia și Osetia de Sud. Printr-o hotărâre recentă a Marelui Consiliu, au fost stabilite acte repetitive și tolerate de guvernul rus, prin care cetățenii georgieni erau arbitrar privați de libertate și expulzați colectiv⁵¹⁰. Al 2-lea grup de cereri se referă nemijlocit la conflictul armat din august 2008, ulterior căruia au fost depuse peste 3300 de plângeri individuale împotriva Georgiei și Federației Ruse în legătură cu ostilitățile ambelor părți⁵¹¹ și 2 cereri interstatale. Ultima, care se referă la detenția a 4 minori georgieni de către autoritățile Osetiei de Sud, a fost scoasă de pe rol grație eliberării acestora⁵¹².

În cealaltă cerere interstatală, care încă urmează a fi soluționată în fond de către Curtea de la Strasbourg, Georgia a invocat răspunderea Federației Ruse pentru încălcările Convenției prin intermediul forțelor armate separatiste ale Abhaziei și Osetiei de Sud, care, după cum a invocat guvernul georgian, au exercitat control general asupra acelor două regiuni, ca și agenții ai Federației Ruse. Mai mult, Georgia a invocat răspunderea Rusiei și pentru încălcările agenților săi, care ar fi exercitat în perioada relevantă control efectiv asupra Abhaziei și Osetiei de Sud⁵¹³.

Din punct de vedere substanțial, speța va avea un grad avansat de complexitate, trezind dificultăți atât din punct de vedere al jurisdicției Federației Ruse, cât și a corelării normelor dreptului internațional umanitar și ale dreptului internațional al drepturilor omului. Aici Înalta Curte urmează să decidă asupra încălcării art. 2 prin bombardamentele nediscriminatorii și omorurile pretinse disproporționate ale civililor, inclusiv și prin prisma utilizării bombelor cu dispersie, a execuțiilor arbitrare, dar și a investigațiilor ineficiente ale acestora. De asemenea, au fost invocate actele de tortură asupra persoanelor *hors de combat* și violurile civililor, privațiunea arbitrară de libertate a minorilor și oamenilor în vârstă, lipsirea oamenilor de bunurile imobile și încălcarea dreptului la libertatea de circulație în special a georgienilor. Deci

⁵¹⁰ Speța *Georgia c. Federației Ruse (I)*, hotărârea din 3 iulie 2014. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145546> (Vizitat la 25.01.2015).

⁵¹¹ A se vedea press-release-ul Grefei Curții privind scoaterea de pe rol a 1549 de cereri individuale împotriva Georgiei. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-3391240-3803578> (Vizitat la 25.01.2015).

⁵¹² Speța *Georgia c. Federației Ruse*, decizia din 16 martie 2010. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-98167> (Vizitat la 25.01.2015).

⁵¹³ Speța *Georgia c. Federației Ruse (II)*, decizia din 13 decembrie 2011. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108097> (Vizitat la 25.01.2015).

poate fi observat că, din punct de vedere material, speța este una deloc ușoară, după nivelul de complexitate fiind similară cu *Cipru c. Turciei*. Consiliul Europei a criticat acțiunile ambelor părți la conflict, o misiune pentru stabilirea faptelor fiind trimisă în regiunile unde a avut loc conflictul armat⁵¹⁴.

În privința admisibilității, cea mai dificilă problemă va consta în identificarea jurisdicției extrateritoriale a Federației Ruse. Georgia, atât în cadrul cererii, cât și a audierilor în fața Marelui Cameră, a invocat că Rusia urmează a fi considerată responsabilă atât pentru acțiunile agenților săi direcți, deci a membrilor contingentelor militare rusești implicate în conflict, prin intermediul acestora fiind exercitat controlul efectiv asupra spațiului; cât și pentru actele autorităților/forțelor armate abhaze și osetine, prin intermediul acestora fiind exercitat controlul general asupra spațiului, autoritățile respective supraviețuind doar datorită suportului militar, politic și financiar care le-a fost acordat de către statul reclamat. Deși în momentul audierilor⁵¹⁵ Marea Cameră deja pronunțase hotărârea în speța *Al-Skeini*⁵¹⁶, reprezentanții guvernului georgian au pledat anume pentru aplicarea criteriului de control general/efectiv asupra spațiului, ceea ce ne pare justificat în condițiile în care Rusia le-a acordat susținere politică regiunilor prin recunoașterea statalității, dar și prin acordarea suportului militar direct. Potrivit datelor agenției Reuters, 2/3 din bugetul Osetiei de Sud provine din suportul acordat de către Federația Rusă⁵¹⁷. Mai mult, probabil nu poate fi disputat faptul că controlul exercitat de către autoritățile separatiste asupra teritoriilor respective este unul exclusiv. În cumul, toți acești factori ar putea fără careva dificultate implica aplicabilitatea extrateritorială a Convenției în baza criteriului de control efectiv/general, circumstanțele fiind echivalente aceloră din spețele *Ilaşcu* sau *Loizidou*. Prin aplicarea acestui criteriu circumstanțelor enunțate, persoanele aflate subsecvent sub jurisdicția Federației Ruse ar putea primi un grad maxim de protecție și/sau remediere a daunelor suferite.

În cerere, dar și în cadrul audierilor, guvernul reclamat s-a bazat mai mult pe justificarea intervenției militare a Federației Ruse, reiterând „doctrina protecției naționalilor”, și pe inaplicabilitatea Convenției europene în general, înaintând și câteva argumente oarecum originale, luând în considerare poziția dificilă a statului reclamat. Astfel, reprezentatul Rusiei a solicitat Curții să reevalueze jurisprudența sa relevantă pe aplicarea extrateritorială a Convenției

⁵¹⁴ Rezoluția nr.1633(2008) a APCE privind consecințele războiului dintre Georgia și Rusia. [On-line]: <http://assembly.coe.int/ASP/XRef/X2H-DW-XSL.asp?fileid=17681&lang=en> (Vizitat la 25.01.2015). Rezoluția nr.1647(2009) a APCE privind implementarea rezoluției nr.1633(2008). [On-line]: <http://assembly.coe.int/ASP/XRef/X2H-DW-XSL.asp?fileid=17708&lang=en> (Vizitat la 25.01.2015)

⁵¹⁵ Înregistrarea ședinței în speța *Georgia c. Federației Ruse (II)*, din 22 septembrie 2011, 9:00. [On-line]: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings&w=3826308_22092011&language=lang (Vizitat la 25.01.2015).

⁵¹⁶ Speța *Al-Skeini ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 7 iulie 2011. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105606> (Vizitat la 25.01.2015).

⁵¹⁷ ”FACTBOX-What is Georgia's rebel South Ossetia region?” din 08 august 2008. [On-line]: <http://www.reuters.com/article/2008/08/08/idUSL8557850> (Vizitat la 25.01.2015).

pe timp de conflict armat, ridicând 3 argumente. În primul rând, Convenția n-ar trebui să fie aplicată extrateritorial decât în cazurile expres prevăzute în Convenție, referindu-se la clauza colonială, deoarece, aplicând-o extrateritorial, se îndepărtează de limitele stabilite de către înaltele părți contractante la elaborarea Convenției, art. 1 trebuind să nu fie supus unei „interpretări vii”. În al doilea rând, CEDO n-ar trebui să fie aplicată pe timp de conflict armat deoarece eficacitatea acesteia este diminuată în perioada respectivă, ceea ce ar putea influența negativ și practica la nivel național. Guvernul rus a utilizat și argumentul Turciei în spețele în legătură cu RTCN, precum că Abhazia și Osetia de Sud sunt state democratice independente. Nu suntem siguri dacă asemenea abordare ar fi justificată și dacă eficacitatea Convenției s-ar îmbunătăți ca și urmare a neaplicabilității acesteia pe timp de conflict armat.

Întrebarea va fi, în orice eventualitate, nu dacă Rusia și-a exercitat autoritatea și controlul asupra teritoriilor în cauză, ci dacă gradul de control exercitat de Rusia asupra Osetiei de Sud și Abhaziei este suficient pentru atragerea aplicabilității extrateritoriale a Convenției.

Crimeea și regiunile din estul Ucrainei

Drept consecință a refuzului președintelui Ucrainei de a semna Acordul de asociere cu UE și a tulburărilor publice din Kiev urmate, stabilitatea politică în mai multe regiuni din sud-estul acesteia au avut de suferit în urma incertitudinii astfel create la nivel intern, dar și a intereselor geopolitice ale Federației Ruse.

Cu 3 zile înainte de „referendumul” din Crimeea privind determinarea statutului acesteia, ulterior căruia ea a fost anexată de către Federația Rusă, fapt „condamnat” de către AG a ONU⁵¹⁸ și APCE⁵¹⁹, Ucraina a depus cererea interstatală nr. 20958/14 împotriva Federației Ruse. Deși cazul încă n-a fost comunicat statului reclamat, este prognozabil faptul că statul reclamant va invoca încălcările CEDO de către Federația Rusă, în special în teritoriile controlate de ea.

Ulterior, la 13 iunie 2014 Ucraina a adresat Curții a doua cerere interstatală împotriva Rusiei nr. 43800/14⁵²⁰, în care a invocat încălcarea articolelor 2, 3, 5, 8 și art. 2 din Protocol 4 (libertatea de circulație) prin răpirea de către persoane necunoscute-agenți ai regimurilor secesioniste a copiilor orfani resortisanți ucraineni cu ulterioara transportare ilegală a acestora pe teritoriul Federației Ruse. Iar la 09 iulie 2014 Ucraina a depus o a treia cerere împotriva Rusiei nr. 49537/14 prin care s-a plâns de detenția la Simferopol al lui Hayser Dzhemilov (fiul unui

⁵¹⁸ Rezoluția AG a ONU nr.11493 din 27 martie 2014 privind apelul către state de a nu recunoaște modificarea statutului regiunii Crimeea. [On-line]: <http://www.un.org/News/Press/docs/2014/ga11493.doc.htm> (Vizitat la 25.01.2015).

⁵¹⁹ Rezoluția APCE nr.1988 (2014) privind evoluțiile recente din Ucraina: amenințări la adresa funcționării instituțiilor democratice. [On-line]: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=20873&lang=en> (Vizitat la 25.01.2015).

⁵²⁰ Press release-ul Grefei Curții din 26 noiembrie 2014 cu referire la cazurile pendinte ce vizează Crimeea și Ucraina de Est. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/003-4945099-6056223> (Vizitat la 25.01.2015).

parlamentar al Radei de la Kiev). Printr-o cerere separată nr. 49522/14 oficialul Kiev a solicitat și aplicarea a măsurilor provizorii în respectiva speță⁵²¹.

În afară de cererile interstatale enunțate, Grefa Curții a înregistrat peste 160 de cereri individuale (informația la data 26 noiembrie 2014) depuse împotriva Rusiei, Ucrainei sau ambelor state referitoare la încălcările drepturilor omului comise în Crimeea și Estul Ucrainei.

Sub aspect material încălcările cele mai grave ale Convenție pot implica, în primul rând, daunele colaterale cauzate în urma actelor de război⁵²² (atât a vieților civililor, cât și a bunurilor lor) și investigațiile acestora, răpirea și detenția civililor (în mare parte a jurnaliștilor și reprezentanților autorităților publice), tortura și tratamentele inumane, execuțiile arbitrare (ceea ce poate ridica întrebarea legalității tribunalelor grupurilor armate prin prisma articolelor 5 și 6 din Convenție). În privința încălcărilor comise de pe teritoriul peninsulei, mai ales în perioada de după anexarea acesteia, se evidențiază 2 probleme: încălcările drepturilor minorităților – preponderent a tătarilor; și situația specifică la nivel de aplicare a legii – Rusia aplică pe teritoriul Crimeii legea sa tuturor raporturilor juridice, indiferent de momentul apariției acestora, astfel că justiția se exercită doar potrivit legii rusești; iar căile de atac de asemenea se exercită doar potrivit legii procesuale și materiale rusești, indiferent de legea aplicată fondului raportului juridic⁵²³.

Ceea ce deosebește spețele date de altele legate de exercitarea extrateritorială a jurisdicției de către Rusia, este faptul că forțele sale armate niciodată nu s-au implicat în mod direct și deschis în regiunile Crimeea, Luhansk și Donețk. În acest sens urmează a fi deosebite 2 situații: de până și după anexarea peninsulei Crimeea de către Federația Rusă.

În privința perioadei de după anexarea peninsulei, suntem de părerea că anexarea urmează să fie echivalată exercitării controlului efectiv asupra spațiului peninsulei, ceea ce nu va prejudicia nelegitimitatea actului de anexare propriu-zis, astfel că Rusia va urma să poarte răspundere conform art. 1 în privința a toți resortisanții Crimeii. Situația ar fi mai dificilă din perspectiva identificării jurisdicției Federației Ruse asupra unor teritorii a Crimeii sau a totalității acesteia în perioada de până la referendum și anexare, deci când clădirile autorităților locale au început a fi controlate de către grupurile armate neidentificate, precum și a grupurilor armate ce activează în Luhansk și Donețk. Pentru identificarea jurisdicției Federației Ruse în privința ultimelor 2 situații (un obiectiv rezonabil și previzibil, care va fi cel mai probabil stabilit prin

⁵²¹ Fișierul tematic al Grefei CEDO asupra conflictelor armate *вспиттцшуйкшу* 2014. [On-line]: http://echr.coe.int/Documents/FS_Armed_conflicts_ENG.pdf (Vizitat la 25.03.2015).

⁵²² Raportul privind situația drepturilor omului în Ucraina din 15 iulie 2014. Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru drepturile omului. [On-line]: <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/HRMMUReport15June2014.pdf> (Vizitat la 25.01.2015).

⁵²³ Raportul privind situația drepturilor omului în Ucraina din 15 iunie 2014. Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru drepturile omului. [On-line]: <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/HRMMUReport15June2014.pdf> (Vizitat la 25.01.2015).

cererea statului reclamant), nu va fi necesar ca Ucraina să probeze existența ordinelor/directivelor specifice ale organelor federale rusești, ci doar să demonstreze faptul că existența grupurilor armate respective a fost determinată de suportul militar, financiar și politic rusesc, reieșind din care va fi stabilit gradul de control și conformitatea acestuia criteriului de control efectiv/general. Considerăm că criteriul de autoritate agent-stat va fi inaplicabil în circumstanțele date, datorită neimplicării militare directe a Federației Ruse prin intermediul contingentelor sale militare.

5.2. Situația din ex'Yugoslavia

Deși conflictul iugoslav a atras mai mult neaplicarea extrateritorială a Convenției pe teritoriul Iugoslaviei decât aplicarea ei, jurisprudența provocată a avut consecințe majore pentru practica ulterioară a Înaltei Curți.

Cea mai de vază, dar și controversată speță, unde s-a pretins aplicarea extrateritorială a CEDO este, desigur, *Banković ș.a.*, Curtea refuzând acelor 6 reclamanți protecția extrateritorială.

În consecința conflictului dintre kosovarii sârbi și albanezi din regiunea autonomă Kosovo din perioada anilor 1998-1999, NATO a declarat unilateral voința acesteia de a exercita lovituri aeriene asupra unor teritorii ale Republicii Federative Iugoslavia (RFI), care au și avut loc în perioada 24 martie – 08 iunie 1999. Printre altele, a fost lovită de o rachetă lansată de un avion al forțelor NATO și clădirea *Radio Televizije Srbije* (în continuare – RTS), în care se aflau 3 canale de televiziune și 4 posturi de radio, în consecință decedând rudele primilor 5 reclamanți și fiind rănită ruda celui de-a șaselea.

Reclamanții au invocat încălcarea articolelor 2, 10 și 13 de către statele-membre ale NATO, care au participat la atacul respectiv. Curtea nu a ajuns să examineze speța în fond și a declarat-o inadmisibilă din motivul absenței jurisdicției dintre statele reclamate și pretinsele victime, deși în speță fusese ridicate câteva chestiuni de interes major, precum răspunderea statelor pentru acțiunile acestora sub egida unei organizații internaționale; răspunderea statelor pentru actele extrateritoriale, care au avut efecte negative pe teritoriul unui stat care, nu este membru al Consiliului Europei; standardele și interconexiunea dintre dreptul internațional umanitar și dreptul CEDO în afara *espace juridique* a Consiliului Europei; și cel mai principal – dacă statele se pot comporta în afara acestui spațiu în mod diferit, deci să „încalce obligațiile” acestora atunci când conduc operațiuni militare în Botswana sau Madagascar, spre exemplu.

În primul rând, Curtea a statuat că a avut loc un act extrateritorial, nefiind excesiv de specifică în acest sens⁵²⁴. Astfel, Înalta Curte, în mod implicit a constatat imputabilitatea actului statelor reclamate, prin care a fost distrusă clădirea RTS, deci *de facto* a existat legătură jurisdicțională dintre actul săvârșit și pretinsa încălcare a Convenției.

Curtea a indicat în *dicta* că CEDO nu trebuie interpretată în vid, urmând să fie luate în considerare și normele relevante ale dreptului internațional public și ale răspunderii internaționale în special⁵²⁵, iar noțiunea de jurisdicție, cu titlu de excepție fiind interpretată extrateritorial. Curtea a concluzionat că actul extrateritorial în cauză nu se încadrează în nici una din excepțiile de la principiul teritorialității, înserate în jurisprudența relevantă. Iar după ce s-a referit la necesitatea interpretării CEDO în lumina dreptului internațional public, Curtea imediat face trimitere la *travaux préparatoires*, indicând că intenția inițială a autorilor Convenției era de a o aplica în mod preferențial pe teritoriul statelor contractante⁵²⁶. Chiar de la prima vedere, textul deciziei Curții nu pare de a fi limpezit de ambiguități.

Nu este suficient de clar care anume criteriu a încercat să aplice Curtea pentru a determina răspunderea de fapt a statelor reclamate. Reclamanții i-au sugerat să aplice într-un mod fragmentar criteriul de *control efectiv* întru determinarea legăturii juridice dintre statele contractante și soldații formal detașați, reieșind din ponderea de control asupra operațiunii exercitate de către ele. Fragmentarea criteriului de control efectiv consta în aplicarea parțială a Convenției, statele reclamate fiind obligate să respecte obligațiile pozitive „doar” proporțional nivelului de control exercitat, în dependență de specificul fiecărui act extrateritorial⁵²⁷. Mai târziu, Curtea va accepta acest concept în speța *Al-Skeini*, aici însă ea a stabilit că criteriul dat nu se conține în art. 1 CEDO, „lipsindu-l de un oarecare scop”. Din cauza constatării încălcărilor Regatului Unit în conflictul armat din Irak, precum vom vedea în continuare, acest scop a fost găsit.

Curtea stabilește că drepturile și libertățile înserate în CEDO nu pot fi „divizate și adaptate”, ceea ce înseamnă că pentru ca statul să-și exercite extrateritorial jurisdicția în lumina art. 1, el trebuie să dețină un control teritorial, care să-i permită protecția tuturor drepturilor și libertăților prevăzute în Convenție, fără careva excepții, iar aceasta e posibil doar în cazul ocupației militare sau cel puțin a controlului exclusiv asupra unui spațiu. Curtea a încercat să ne dea de înțeles că în circumstanțe de conflict armat poate fi aplicat un singur criteriu – controlul efectiv asupra unui spațiu, într-o formă sau alta a sa. În general, conceptul de „drepturi divizate și adaptate” sau „nedivizate și neadaptate” ne pare prea fictiv și lipsit de suport convențional și

⁵²⁴ Speța *Bankovic*... para. 54.

⁵²⁵ *Idem*, para. 57.

⁵²⁶ *Idem*, para. 63-65.

⁵²⁷ *Idem*, para. 75.

judiciar. Chiar și în spețele „naționale” statele nu întotdeauna au posibilitatea de a respecta drepturile și libertățile fundamentale, spre exemplu în privința obligațiilor de a proteja, deci acesta reiese din circumstanțele fiecărei spețe în parte. Statul nu este un colos sau înger păzitor care să ne apere în mod constant. Aplicarea Convenției întotdeauna decurge din anumite circumstanțe, însăși ideea că ea s-ar aplica sau nu s-ar aplica pe deplin este irealistă și utopică. Reieșind din indivizibilitatea drepturilor omului este și firesc faptul că statul are obligația de a respecta toate drepturile prevăzute în Convenție. Însă, când e vorba de extraterritorialitate, statul poate să protejeze, dar și să comită ingerințe prioritare în exercitarea drepturilor și libertăților prevăzute în articolele 2, 3, 5, mai rar 6, și mai rar în celelalte, din cauza capacităților limitate ale statelor în asemenea situații (problema constă în imposibilitatea de onorare a unor obligații pozitive). În orice eventualitate, acesta nu este un motiv pentru a refuza remediul oferit persoanelor de CEDO. Dacă agenții statului omoară ilicit sau torturează persoane în afara teritoriului său – statul este obligat să investigheze eficient faptele respective, dacă distruge proprietățile resortisanților altui stat – să le compenseze echitabil pierderile, etc; deci, așa cum ar trebui să acționeze în conformitate cu principiul universalismului drepturilor omului.

De altfel, și în speța *Ilașcu* a avut loc o fragmentare a obligațiilor ce reies din Convenție, Curtea stabilind că Republicii Moldova îi sunt imputabile doar actele proporționale gradului de exercitare a jurisdicției asupra teritoriului transnistrean, *de facto* aflat în afara controlului său⁵²⁸.

Această interpretare îngustă a noțiunii de jurisdicție este într-o oarecare măsură contrară și fostei practici a Curții, aceasta aplicând, după caz, criteriul de *autoritate agent-stat* în spețele unde erau implicate misiunile diplomatice ale părților contractante sau în cazul exercitării jurisdicției prin intermediul serviciilor de securitate ale acestora. Criteriul de autoritate agent-stat nu este, în principiu, unul limitativ, și oferă spațiu pentru interpretare, dar voința Înaltei Curți a fost aparent alta.

Curtea purcede și la caracterul regional al Convenției pentru a declara cererea inadmisibilă. Astfel, spre deosebire de spețele privind conflictul din nordul Ciprului, Republica Federativă Iugoslavia nu cade sub acoperirea *espace juridique* al Convenției și, după cum explică Curtea, ”RFI în mod evident nu se încadrează în [el]. Convenția nu a fost concepută pentru a fi aplicată în întreaga lume, chiar și în ceea ce privește comportamentul statelor contractante. ...Dorința de a evita un decalaj sau vid în materia de protecție a drepturilor omului a fost până acum invocată de Curte în favoarea stabilirii competenței numai în cazul în care teritoriul în cauză a fost unul care... în mod normal, ar fi acoperit de Convenție”⁵²⁹.

⁵²⁸ Speța *Ilașcu*...para. 448.

⁵²⁹ Speța *Bankovic*...para. 80.

În opinia noastră, această concluzie este oarecum vagă și nicidecum nu a sporit claritatea și calitatea deciziei în cauză. Din jurisprudența de până la *Bankovic* poate fi observat cu câtă rigurozitate Curtea interpretează noțiunea de jurisdicție, în speța dată însă Curtea, într-un mod specific, a ridicat principiul teritorialității la un alt nivel. De asemenea, nu era clară corelarea noțiunii de *espace juridique* cu jurisprudența Curții de până la *Bankovic* de aplicarea Convenției în afara spațiului juridic al Consiliului Europei, anterior neîntâmpinând careva dificultăți în acest sens. Mai mult, Curtea nu a oferit suport juridic concluziei date, ci doar a interpretat, în opinia noastră, oarecum eronat *dicta* din *Loizidou*, unde a fost statuat că CEDO este un instrument constituțional al ordinii publice europene, al cărui scop este asigurarea respectării angajamentelor asumate de înaltele părți contractante⁵³⁰. Rămâne sub semn de întrebare, cum secvența respectivă din *Loizidou* ar putea fi interpretată ca și o limitare a extrateritorialității Convenției. Sau, *ad absurdum*, ordinea juridică europeană permite încălcarea drepturilor universale în afara spațiului Consiliului Europei? Iar RFI nu făcea parte din teritoriul Europei continentale?

Revenind la analiza aplicării criteriului de control efectiv/general în speța *Bankovic*, Curtea s-a limitat la generalizări. Este remarcabil că Înalta Curte nu a precizat dacă acțiunile militare extrateritoriale exercitate, fără ca agentul statului să pășească pe teritoriul unui alt stat, pot atrage jurisdicția în sensul art. 1 CEDO. *Raison d'être* ce a stat la baza concluziei globale a Curții în speță a fost aparent următorul: statul trebuie să exercite jurisdicția, reieșind din criteriile de control efectiv/general, într-un mod exclusiv. Aceasta înseamnă, că pentru a exercita extrateritorial jurisdicția, statul participant la acțiuni militare trebuie să dețină autoritate exclusivă asupra teritoriului unde se afla persoana în momentul săvârșirii ingerinței, dacă nu există un aranjament cu statul respectiv în acest sens. O astfel de situație este posibilă doar atunci când primul stat este ocupant în sensul art. 42 al Regulilor de la Haga, sau exercită controlul exclusiv prin intermediul agentului. Astfel, nu este relevant dacă statul are un titlu asupra teritoriului, este important să existe un control *de facto* asupra acestuia. Chiar și în anul 2001 o astfel de abordare limitată nu corespundea realităților de purtare a conflictelor armate, acestea fiind mult mai diverse.

Considerăm că în speța dată, Curtea a aplicat eronat atât Convenția, cât și normele răspunderii internaționale a statelor, în special a răspunderii agenților pentru faptele statelor, dar și a contrazis jurisprudența sa de până la *Bankovic*.

⁵³⁰ Speța *Loizidou*, hotărârea privind obiecțiile preliminare...para. 93.

În privința aceluiași fapt, rudele victimelor bombardării clădirii RTS au încercat să acționeze și în instanțele naționale italiene⁵³¹. Reieșind din suportul politic și logistic acordat de Italia statelor-membre ale NATO, acele din urmă au înaintat acțiuni civile, în baza dreptului delictual italian, împotriva prim-ministrului și ministrului apărării Italiei, și a Comandamentului forțelor aliate ale NATO din Europa de Sud. Curtea de Casație italiană a stabilit că, deoarece actele de război ale statului italian erau manifestări ale unor decizii politice, nici o instanță națională nu era competentă să adjucece de la stat în circumstanțele date. Totodată dreptul național italian nu prevedea dreptul de adjucecare de la stat pentru încălcările normelor internaționale, deci instanțele naționale nu erau competente *ratione materiae* în asemenea situații. Invocând în fața Înaltei Curți ingerința în drepturile prevăzute în art.6 § 1 al Convenției, ea a stabilit că deși reclamantii, în momentul în care au înaintat o acțiune într-o instanță națională indubitabil se aflau sub jurisdicția Italiei⁵³², accesul la justiție s-a extins doar asupra scopului procedural, neacoperindu-l și pe acel material⁵³³.

În *Markovic* Curtea a oferit prioritate reglementărilor naționale – barierelor în privința înaintării unei acțiuni împotriva statului, în privința actelor sale „politice”, ceea ce, în viziunea noastră, a lipsit de substanță *accesul la justiție* în speța analizată, chiar și luând în considerare faptul că accesul la justiție nu este un drept absolut, iar conceptul „actelor statului” nu se bucură de o interpretare care ar spori previzibilitatea jurisprudenței relevante. Decizia Marei Camere a fost una cu adevărat controversată, împotriva ei expunându-se 7 judecători.

Decizia Curții devine mai clară dacă am privi-o prin prisma conceptului de imunitate jurisdicțională a statelor. Considerăm că noțiunile „actului politic” sau „actului de stat” (în ele incluzându-se și actele de război, săvârșite cu sau fără încălcarea normelor dreptului internațional) în speța dată, în mare parte, se intersectează cu acea de imunitate funcțională a statelor: statele nefiind pasibile de răspundere atunci când împotriva lor se invocă „acte suverane” în fața instanțelor naționale. Noțiunea de acte suverane nu se supune unei interpretări extensive, dar drept exemple ar putea servi: actele ce derivă din funcțiile de politică externă, apărarea națională sau securitatea generală a statului. Curtea obișnuiește să dea prioritate intereselor statului în privința actelor suverane, ceea ce ar putea într-o oarecare măsură explica hotărârea ei în *Markovic*.

⁵³¹ Speța *Markovic ș.a. c. Italiei*, hotărârea din 14.12.2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78623> (Vizitat la 29/06/2014)

⁵³² *Idem*, para.55.

⁵³³ *Idem*, para.115.

Marea Cameră a elaborat un alt raționament în decizia pe spețele *Behrami* și *Saramati*⁵³⁴. Reclamanții au invocat răspunderea statelor, a căror soldați cu funcții militare superioare, aflându-se pe teritoriul Kosovo în temeiul rezoluției Consiliului de Securitate al ONU, prin actele lor au cauzat încălcări ale prevederilor Convenției. Deși pretinsele ingerințe s-au produs pe teritoriul Kosovo, Curtea nu s-a expus pe capătul (ne)aplicabilității CEDO în afara *espace juridique*.

Primul grup de reclamanți a invocat încălcarea art.2 prin inacțiunea statelor reclamate de a curăța de minele explozive, anterior instalate, teritoriul Kosovo. Al doilea grup de reclamanți a invocat încălcarea articolele 5, 6 și 13 ale Convenției pentru arestarea lor de către membrii KFOR și detenția nejustificată.

Teritoriul Kosovo se afla, în momentul săvârșirii actelor imputate, sub controlul exclusiv al KFOR și UNMIK – autorități subordonate ONU, ceea ce în mod legitim a trezit întrebarea dacă acțiunile/omisiunile membrilor acestora erau în general imputabile statelor reclamate. Această circumstanță și deosebește decizia dată de acea în *Bankovic*, Curtea axându-se preponderent pe faptul dacă era ea competentă *ratione personae* să examineze speța în fond. Astfel, constatând că actele invocate mai sus erau atribuibile soldaților-agenti ai statelor contractante, trebuia să decidă dacă statele reclamate au exercitat asupra acestora un grad de control necesar angajării răspunderii extrateritoriale, deci să decidă cui îi erau ele imputabile: statelor sau ONU. Înalta Curte a fost în general protectoare în privința autorităților subordonate ONU, stabilind prezumția legalității acțiunilor acestora dacă ele sunt formate conform Capitolului VII al Cartei ONU, deoarece printre scopurile acestora explicit sau implicit intră și protecția drepturilor omului identice aceloră prevăzute în Convenție. Doar în cazul unei deficiențe vădite în protecția drepturilor și libertăților fundamentale ar putea fi angajată răspunderea statelor propriu-zise. Curtea a constatat că statele în general se implică în acțiunile soldaților detașați ai săi, însă ”nu interferează în chestiunile operaționale”⁵³⁵. Deci Curtea a recunoscut implicit că actele șefilor militari-detașați din forțele armate ale statelor reclamate ar putea fi, de principiu, imputate ultimelor, însă ea nu a găsit suficient control din partea lor.

În cazurile de mai sus, realizarea deciziilor luate în conformitate cu Carta ONU era delegată unor autorități subsidiare organizației. Situația este oarecum diferită atunci când statele sunt obligate să ia anumite măsuri ce reies din rezoluțiile Consiliului de Securitate a ONU, nu într-un mod colectiv, ci de sine stătător cum a fost în cazul spețelor *Bosphorus*⁵³⁶ și *Nada*⁵³⁷. În

⁵³⁴ Spețele *Behrami* și *Behrami c. Franței și Saramati c. Franței, Norvegiei și Germaniei*, decizia din 02.05.2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80830> (Vizitat la 29/06/2014)

⁵³⁵ *Idem*, para.138.

⁵³⁶ Speța *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi c. Irlandei*, hotărârea din 30.06.2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69564> (Vizitat la 30/06/2014)

ambele, reclamanții au invocat încălcarea Convenției în baza interdicțiilor stabilite prin rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU, realizarea acestora constituind obligația fiecărui stat în parte. În *Bosphorus* reclamantului – unei persoane juridice înregistrate în Turcia – i-a fost sechestrată o aeronavă arendată de la o companie aeriană iugoslavă, ca și măsură de sancționare economică împotriva Iugoslaviei. În *Nada* reclamantul nu avea posibilitatea de a ieși în afara enclavei italiene *Campione d'Italia*, înconjurată de teritoriul Elveției, deoarece era bănuț de către Consiliul de Securitate a fi un membru al unei organizații teroriste. Deci în ambele cazuri acțiunile invocate erau în mod exclusiv imputabile doar statelor reclamate.

Curtea, precum și în *Behrami*, a reieșit din prezumția legalității acțiunilor statului, ori de câte ori rezoluția respectivă a Consiliului de Securitate era îndreptată spre a garanta un număr echivalent de drepturi și libertăți cu acelea prevăzute în Convenție. Echivalența se referă doar la mijloacele sau obiectivele instrumentelor, nu și la rezultatele care se puteau obține în urma realizării politicilor onuziene. Numai în cazul unei deficiențe vădite a acestor mijloace, prezumția echivalenței, deci a legalității măsurilor luate de către state în mod individual, putea fi combătută. Doar în *Nada* Curtea a stabilit deficiența vădită, reieșind din faptul că rezoluția respectivă a Consiliului de Securitate presupunea îngrădirea drepturilor omului, deci prezumția respectivă a fost pentru prima dată în practica Curții combătută⁵³⁸. Totuși, și în rezoluția din *Bosphorus* implicit se prevedea încălcarea drepturilor unor agenți economici, însă aprecierea Curții a fost diferită decât în *Nada*. Prezumția legalității în prima a mai fost fundamentată și pe decizia Curții de Justiție a Uniunii Europene (CEJ), care obliga Irlanda să se conformeze rezoluției respective, Curtea luând în considerare că statul reclamat de fapt nu era îndreptățit la un comportament contrar⁵³⁹.

Este curios faptul că posibilitatea atribuirii acțiunilor agenților statului depinde și de momentul emiterii rezoluției relevante a Consiliului de Securitate a ONU în raport cu săvârșirea *de facto* a actului extrateritorial. Astfel, în spețele *Behrami*, *Bosphorus* și *Nada* actul extrateritorial a fost precedat de o rezoluție, care a și provocat un anumit comportament din partea organelor statului (*Bosphorus*, *Nada*) sau a fost creată o autoritate de coaliție menită să guverneze afacerile pe teritoriul Kosovo (*Behrami*).

Precum vedem, realizarea politicilor ONU de către înaltele părți contractante și obligațiile internaționale asumate de către ele nu le exonerează de la respectarea drepturilor și libertăților fundamentale prevăzute în temeiul CEDO, fiind în mod practic pasibile de condamnare în cazul încălcării Convenției, chiar și în vederea implementării rezoluției Consiliului de Securitate.

⁵³⁷ Speța *Nada c. Elveției*, hotărârea din 12/09/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-113118> (Vizitat la 30/06/2014)

⁵³⁸ *Idem*, para.172.

⁵³⁹ Speța *Bosphorus*...para.165-166.

Obligațiile ce reies din tratatele internaționale nu pot fi interpretate în vid, mai ales fără a lua în considerare instrumentele de protecție a drepturilor omului la care statul este parte sau, după cum prevede, Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor: „se va ține seama de orice regulă pertinentă de drept internațional aplicabilă relațiilor dintre părți”.⁵⁴⁰

5.3. Acțiunile efectivului militar străin în Irak

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a dezvoltat o jurisprudență specifică în privința aplicabilității extrateritoriale a Convenției europene a drepturilor omului în spețele referitoare la acțiunile forțelor coalitiei în Irak în urma intervenției din 2003. În mod special, constatările și concluziile Curții au privit activitatea contingentelor militare dislocate sub coroanele Regatului Unit și Olandei.

În respectivul context, urmează de remarcat că acțiunile forțelor armate britanice și olandeze în războiul din Irak au provocat o dezvoltare pozitivă a jurisprudenței Curții de la Strasbourg cu implicații extrateritoriale, anihilând în mare parte precedentele urmate de conflictul iugoslav⁵⁴¹.

Conflictul armat din Irak poate fi separat în 2 faze. Prima se referă la invaziunea de către forțele armate ale SUA și Regatului Unit, care a început la 20 martie 2003 și a luat sfârșit la 1 mai 2003. Ulterior începe faza a doua a conflictului, forțele armate ale SUA și Regatului Unit devenind autoritatea ocupantă în sensul dreptului internațional umanitar. Ele au creat Autoritatea Provizorie de Coaliție (în continuare – APC), menită să aibă rolul unui guvern de tranziție pentru restabilirea condițiilor de securitate și stabilitate politică, SUA și Regatul Unit divizând teritoriul Irakului în spații regionale, pentru fiecare spațiu acele două state fiind „responsabile” în mod independent. Conform reglementărilor interne ale APC, forțele armate britanice aveau două funcții principale: de a garanta securitatea și de a suporta administrația civilă, inclusiv în provinciile Al-Basrah și Maysan, unde au și fost invocate multiple încălcări ale Convenției. În sarcinile legate de securitate intrau patrularea, arestările, operațiunile anti-teroriste, controlul demonstrațiilor civile ș.a. Conform Regulilor de Angajare (regulament intern al APC), membrii forțelor armate aveau dreptul de a aplica forța doar în scopurile auto-apărării și protecției vieții în cazurile când aceasta era absolut necesară. Cazurile de aplicare a forței trebuiau raportate

⁵⁴⁰ Art. 30 para.3, lit. c) al Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor.

⁵⁴¹ A se vedea în acest sens speța *Bankovic ș.a. c. Belgiei ș.a.*, decizia din 12 decembrie 2001. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22099> (Vizitat la 20/02/2015).

superiorilor, după caz, fiind efectuate investigații, la discreția organelor militare, de către ”Ramura de Investigații Speciale” – organ al forțelor armate britanice, formal independent⁵⁴².

Jurisdicția Marii Britanii pe teritoriul Irakului

În speța *Al-Skeini ș.a c. Regatului Unit*, toți șase reclamanți au invocat încălcarea obligației pozitive ce rezultă din art. 2 CEDO de a efectua o investigație în privința situației rudelor dâșilor, omorâți de către membrii forțelor armate britanice, și din art. 3 în privința celui de-al șaselea reclamant. Toți reclamanții au fost omorâți în circumstanțe diverse, fiecare dintre ele având importanță în mod separat. Toate încălcările au avut loc pe teritoriul controlat de forțele armate britanice și rezultate din acțiunile și omisiunile soldaților britanici în calitatea lor de agenți ai coroanei.

În privința jurisdicției, după ce a reiterat principiul teritorialității, Curtea a efectuat o amplă interpretare a acelor două criterii existente de atragere la răspundere extrateritorială – autoritatea agent-stat și control efectiv. Reieșind din faptul că Regatul Unit era stat ocupant și, într-un mod evident, exercita jurisdicția sa asupra sud-estului Irakului, substituind de fapt competențele guvernului statului ocupat prin intermediul APC, Curtea ar fi putut fără careva dificultăți aplica criteriul „clasic”, adică cel de control efectiv. Cu toate acestea, ea a pledat pentru interpretarea extensivă a criteriului de *autoritate agent-stat* și a clarificat multiple contradicții apărute după decizia dată în speța *Bankovic*, statuând următoarele: „Este clar că, ori de câte ori statul, prin intermediul agenților săi exercită controlul și autoritatea asupra unui individ, adică jurisdicția, el are obligația în temeiul art. 1 de a asigura acelei persoane drepturile și libertățile care sunt relevante circumstanțelor în care ea se află. În acest sens, drepturile garantate de Convenție pot fi „divizate și adaptate”⁵⁴³. Acest pasaj reprezintă o veritabilă normă cu privire la aplicarea extrateritorială a Convenției, ori de câte ori statul acționează prin intermediul agenților săi *ex lege* sau privați. Mai mult, statul respectiv va fi obligat să garanteze doar acele drepturi și obligații pe care le poate obiectiv proteja. Totodată, nu trebuie să ne ducă în eroare faptul că Înalta Curte a analizat într-un mod foarte detaliat starea de ocupație exercitată de guvernul reclamat, în sensul alegerii criteriului aplicabil. Curtea a stabilit că Regatul Unit exercita pe teritoriul Irakului competențe asemănătoare acelor unui guvern viabil – un argument suplimentar în privința exercitării extrateritoriale a jurisdicției asupra persoanelor aflate pe teritoriile Irakului.

În *Al-Skeini* poate fi observată situația în care Curtea ar fi putut identifica elementul de jurisdicție după criteriul de control efectiv (contestabil – „întru determinarea existenței controlului efectiv, Curtea va lua, în primul rând, în considerare forța prezenței militare în spațiul

⁵⁴² Speța *Al-Skeini ș.a c. Regatului Unit*, hotărârea din 7 iulie 2011. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105606> (Vizitat la 20/02/2015).

⁵⁴³ *Idem*, para. 137.

respectiv”), deoarece ultimul, reprezintă o formă a ocupației, deci ocupația poate să implice controlul efectiv. Respectiv, pe teritoriile unde Regatul Unit exercita competențe guvernamentale, el deținea și control efectiv asupra spațiului corespunzător. Totuși, Curtea a decis să schimbe practica sa precedentă – până la *Al-Skeini*, criteriul de autoritate agent-stat nu a mai fost aplicat în circumstanțe de conflict armat. Deși abordarea Curții nu poate fi decât lăudată, problema aplicării criteriului de autoritate agent-stat nu este una de tip alb-negru. Dacă să-l privim din perspectiva beneficiului potențialilor reclamânți, atunci el se dovedește a fi oarecum limitativ, dacă ar fi să-l comparăm cu acel de control efectiv. Ultimul impune obligația de a garanta drepturile și libertățile omului în termeni spațiali, deci oricând, oricărei persoane aflate pe un teritoriu plasat sub control efectiv, iar legătura jurisdicțională există din momentul exercitării controlului efectiv. Pe de altă parte, testul de autoritate agent-stat impune obligația în termeni „personali”, adică legătura jurisdicțională dintre victimă și statul ce-și exercită jurisdicția extrateritorială se determină separat pentru fiecare ingerință, iar momentul apariției legăturii jurisdicționale coincidând cu acel al comiterii încălcării dreptului sau libertății. Totodată, criteriul de *autoritate agent-stat* atrage un standard de probațiune mai înalt – dincolo de orice dubiu rezonabil. Aceasta înseamnă că *in abstracto* nici unul din criteriile date nu furnizează avantaje unul față de celălalt, în sensul protecției victimei ingerinței, aplicabilitatea acestora determinându-se în dependență de circumstanțele speței.

Ruda primului reclamant – *Al-Skeini* – a fost omorâtă în stradă, când mergea la ceremonia de înmormântare, acestea fiind tradițional urmate de împușcături în aer. El a trezit suspiciuni soldatului britanic, ca urmare ultimul a aplicat arma de foc, aflându-se la o distanță de aproximativ 10 m de victimă⁵⁴⁴. Ruda celui de-al doilea reclamant – *Salim* – a fost împușcată mortal în interiorul unui imobil privat, unde a intrat purtând deschis arme de foc. Membrii forțelor armate au luat cu asalt imobilul, deși victimele nu prezentau pericol iminent⁵⁴⁵. Al treilea reclamant – *Shmailawi* – a acționat în numele soției și fiului său⁵⁴⁶. Toți trei locuiau în clădirea Institutului de Educație, unde reclamantul profesa. În urma unor acțiuni militare soția a fost rănită în cap, iar fiul în mână, în timp ce toți trei serveau cina în interiorul imobilului. Al 4-lea reclamant – *Muzban* – l-a reprezentat pe fratele său, care a fost împușcat mortal în timp ce conducea un microbuz, fiind neînarmat, din motivul că a trezit suspiciuni agentului britanic⁵⁴⁷. Al 5-lea reclamant, tatăl lui – *Kareem Ali* – a fost ultima dată observat bătut de către soldații britanici, ulterior fiind găsit decedat într-un râu⁵⁴⁸. A 6-a victimă – *Baha Mousa* – reprezentată de tatăl său, lucra la recepția unui hotel, a fost luată în custodia forțelor armate britanice în urma

⁵⁴⁴ *Idem*, para. 34.

⁵⁴⁵ *Idem*, para. 39.

⁵⁴⁶ *Idem*, para. 43.

⁵⁴⁷ *Idem*, para. 47.

⁵⁴⁸ *Idem*, para. 55.

unei operațiuni militare. Ulterior a murit de asfixiere în urma a 93 de leziuni corporale identificate. Corpul a demonstrat semne de sânge și vânătăi, nasul a fost rupt, iar o parte din pielea feței a fost smulsă⁵⁴⁹.

Din circumstanțele speței poate fi observat că toți reclamanții, cu excepția celui de-al 6-lea, au decedat în afara localurilor aflate sub controlul forțelor armate britanice. Curtea a concluzionat că a avut loc încălcarea obligației pozitive ce reiese din art. 2 CEDO, deoarece guvernul reclamat a omis să exercite o investigație eficientă a decesului rudelor primilor cinci reclamanți. Curtea a considerat că investigația efectuată de către un organ, care nu este independent, nu poate fi considerată eficientă.

Reieșind din circumstanțele speței, pot fi diferențiate 2 tipuri de raporturi de tip *autoritate agent-stat*. În primul rând, este vorba de cazurile când pretinsa victimă se află în interiorul localurilor aflate sub jurisdicția exclusivă a statului, precum este cazul celui de-al șaselea reclamant. Această situație este analogică aceleia când statul exercită în mod extrateritorial jurisdicția, în localurile misiunilor diplomatice și consulare, după cum rezultă din practica pertinentă anterioară a Curții. O altă situație se referă la interpretarea largă a aceluiași criteriu, persoanele fiind aflate sub jurisdicția statului ori de câte ori există o legătură causală dintre agentul direct sau privat al statului și ingerința produsă extrateritorial, astfel formându-se legătura jurisdicțională dintre acțiunea statului și imixtiunea în drepturile și libertățile unei persoane aflate în afara teritoriului statului respectiv.

Importanța speței rezidă în următoarele:

1. Curtea a accentuat autonomia noțiunii de jurisdicție, aplicând pentru prima dată criteriul de *autoritate agent-stat* în circumstanțe de conflict armat. Astfel, noțiunea de jurisdicție din art.1 CEDO nu reflectă percepția tradițională a acesteia din dreptul internațional public.

2. CEDO se aplică extrateritorial ori de câte ori un agent al statului săvârșește o ingerință în afara teritoriului acestuia, ceea ce poate fi privit ca un punct de plecare de la conceptul „excepțiilor de la principiul teritorialității”, agresiv promovat de Curte în practica precedentă.

3. Conceptul de *espace juridique* nu mai este viabil în sensul limitării aplicării extrateritoriale a Convenției.

4. În cazul aplicării criteriului de *autoritate agent-stat*, partea contractantă va fi responsabilă pentru respectarea drepturilor și libertăților fundamentale proporțional acțiunilor/omisiunilor săvârșite.

5. Pentru atragerea răspunderii extrateritoriale nu este necesar ca statul să exercite competențele unei administrații civile (argument al Curții în speța *Bankovic*⁵⁵⁰).

⁵⁴⁹*Idem*, para. 63.

Este oportun să observăm și criteriul *jurisdicției funcționale* elaborat de judecătorul maltez Bonello în opinia separată în speța *Al-Skeini*, fiind propusă aplicarea unui criteriu unic – *autoritate și control*, care, de altfel, fusese mult timp aplicat de alte jurisdicții internaționale fără careva dificultăți tehnice sau doctrinare. După cum remarcă judecătorul: ”*Jurisprudența Curții cu privire la art. 1 al Convenției (jurisdicția părților contractante), a fost, până în prezent, chinuită de incapacitatea sau refuzul de a se stabili un regim coerent și axiomatic, întemeiat pe elementele de bază esențiale și imparțial aplicabile în cel mai larg spectru de controverse jurisdicționale*”⁵⁵¹.

Conform opiniei judecătorului, persoanele ar cădea sub jurisdicția statului ori de câte ori acțiunile/omisiunile statului ar putea fi incluse în una din următoarele 5 funcții:

- respectarea drepturilor omului;
- implementarea sistemelor pentru prevenirea încălcărilor;
- investigarea plângerilor cu privire la încălcarea drepturilor omului;
- pedepsirea agenților statului care încalcă drepturile omului;
- compensarea victimelor încălcărilor.

Funcțiile pe care le-a propus judecătorul maltez reprezintă nimic altceva decât o clasificare specifică a obligațiilor pe care le poartă statele în legătură cu CEDO, de aceea „funcțiile” n-ar trebui să provoace dificultăți suplimentare de interpretare.

Conform conceptului de *jurisdicție funcțională* statul ar avea jurisdicție „extrateritorială” asupra persoanelor ori de câte ori va exercita autoritatea asupra persoanei prin intermediul agentului său sau va deține un grad de control suficient asupra unui teritoriu sau localuri (sediul misiunii diplomatice sau consulare, navă maritimă sau aeriană, orice bun imobil) în care s-a aflat persoana în momentul săvârșirii actului cauzator de ingerință în drepturile și libertățile fundamentale. Cu alte cuvinte, în ce măsură încălcarea a depins de agenții statului reclamat.

Speța *Al-Jedda*⁵⁵², la rândul său, se referă la încălcarea art. 5 § 1 din CEDO pentru detenția ilegală a reclamantului timp de 3 ani în cadrul localurilor britanice, fără a-i furniza vreo învinuire. Curtea din nou a aplicat criteriul de *autoritate agent-stat*, utilizând aceeași formulare ca și în *Al-Skeini*: „astfel reclamantul se afla sub autoritatea și controlul Regatului Unit de-a lungul detenției”, în mod analogic referindu-se în mod exclusiv la localurile aflate sub controlul britanic. Dacă speța nu suscită controverse cu privire la aspectele legate de jurisdicție, atunci ea a pus în discuție chestiuni legate de existența încălcărilor. Guvernul reclamat considera că detenția reclamantului era imputabilă Națiunilor Unite. Curtea a menționat că la momentul invaziei în

⁵⁵⁰Speța *Bankovic ș.a. c. Belgiei ș.a.*, decizia din 12 decembrie 2001. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22099> (Vizitat la 20/02/2015).

⁵⁵¹Speța *Al-Skeini*... Opinia separată a Judecătorului Bonello.

⁵⁵²Speța *Al-Jedda c. Regatului Unit*, hotărârea din 7 iulie 2011. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105612> (Vizitat la 20/02/2015).

Irak în martie 2003, nu a existat nici o rezoluție a Consiliului de Securitate (CS) care să prevadă modalitatea de repartizare a rolurilor în Irak în caz de schimbare a regimului. Potrivit Curții, ONU și-a atribuit un rol în domeniile asistenței umanitare, susținerii la reconstituirea Irakului și asistenței pentru constituirea unei autorități provizorii irakiene, dar nu în domeniul securității. Pentru Curte, rezoluțiile ulterioare ale Consiliului de Securitate nu au schimbat cu nimic situația, detenția reclamantului nefiind imputabilă ONU, dar Regatului Unit. Cel de-al doilea argument al guvernului reclamat a constat în faptul că Rezoluția 1546 a Consiliului de Securitate pune pe seama Regatului Unit obligația de a recurge la detenții în Irak și că, în contextul art. 103 din Carta ONU, aceste obligații enunțate în Rezoluție prevalează asupra celor decurgând din art. 5 § 1 din Convenție. În opinia Curții, Națiunile Unite nu au fost create cu unic scop de a menține pacea și securitatea internațională, dar în egală măsură pentru „realizarea cooperării internaționale”, dezvoltând și încurajând respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Curtea a fost de părerea că o rezoluție a CS trebuie interpretată în sensul prezumției că aceasta nu presupune obligații care ar contraveni principiilor fundamentale în materia protecției drepturilor omului. În caz de ambiguitate cu privire la conținutul unei atare rezoluții, Curtea este cea care trebuie să rețină interpretarea, care cel mai bine ar corespunde exigențelor convenționale și care ar permite evitarea oricărui conflict dintre obligații.

Ținând cont de importanța rolului pe care îl au Națiunile Unite în dezvoltarea și apărarea drepturilor omului, Consiliul de Securitate, potrivit Curții, trebuie să utilizeze un limbaj clar și explicit dacă intenționează ca statele să adopte măsuri particulare susceptibile să intre în conflict cu obligațiile lor ce decurg din normele internaționale de protecție a drepturilor omului. În absența unei dispoziții clare în sens contrar, Curtea prezumă că CS aștepta de la statele-membre ale forței multinaționale să contribuie la menținerea securității în Irak cu respectarea obligațiilor lor decurgând din dreptul internațional al drepturilor omului, din care face parte și Convenția europeană. În final, Curtea a considerat că Rezoluția 1546 a CS autoriza Regatul Unit să ia măsuri pentru a contribui la menținerea securității și stabilității în Irak, dar nicidecum să încarcereze fără termen și inculpare un individ care potrivit autorităților, constituia un risc pentru securitatea Irakului.

Totuși nu suntem întrutotul de acord cu poziția Curții. Dacă potrivit majorității judecătorilor suntem de acord cu aspectele legate de jurisdicție, atunci nu considerăm că în speță a avut loc o încălcare a art. 5 § 1 din Convenție⁵⁵³. Dezacordul se fundamentează pe caracterul art. 103 din Carta ONU, care dispune că obligațiile statelor-membre în virtutea acestui text prevalează asupra oricărei alte obligații de drept internațional. În paragraful 10 al Rezoluției sale

⁵⁵³A se vedea opinia separată a judecătorului M. Poalelungi la hotărârea *Al-Jedda c. Regatul Unit*.

1546, adoptată la 8 iunie 2004⁵⁵⁴, CS a decis că forța multinațională este „abilitată să ia toate măsurile necesare pentru a contribui la menținerea securității și stabilității în Irak conform scrisorilor care figurau în anexa acestei rezoluții. Una dintre aceste scrisori, adresate de către secretarul de stat al SUA, Colin Powell, confirma că forța multinațională era pregătită să-și asume un ansamblu larg de sarcini, în special pentru a proceda la detenția persoanelor atât de necesară pentru rațiuni imperioase de securitate. Majoritatea Curții a concluzionat că dispozițiile Rezoluției 1546 nu erau suficient de clare. Cu regret, suntem de părerea că este ireal să pretindem de la Consiliul de Securitate ca acest organ să expună în avans, în detalii, fiecare măsură pe care o forță militară ar putea să o adopte pentru a contribui la pace și securitate în virtutea mandatului în cauză. Detenția este o măsură adeseori utilizată în situațiile de conflict, pe care dreptul umanitar o recunoaște timp îndelungat. Considerăm că din textul Rezoluției și din contextul în care forța multinațională opera deja și recurgea la detenții în Irak, rezultă clar că statele-membre erau autorizate să continue adoptarea acestui tip de măsuri atât de necesare. Prin urmare, obligația de internare a reclamantului care-i incumba Regatului Unit în virtutea autorizării Consiliului de Securitate prevala asupra obligației rezultate din art. 5 § 1 din Convenție.

O altă speță - *Al-Saadoon și Mufdhi*⁵⁵⁵ - se referă la perioada de după 28 iunie 2004, când ocupația Irakului de către forțele armate britanice a luat sfârșit – fapt important din punct de vedere al criteriului aplicabil. În general, e vorba despre 2 resortisanți ai Irakului, care au fost inițial (din martie 2003) deținuți în localurile aflate sub controlul forțelor armate britanice, apoi transmiși autorităților irakiene (31 decembrie 2008), fiind învinuiți de către ultimele de comiterea crimelor de război. Ambii au fost ulterior transferați, cu încălcarea obligației impusă de Curtea Europeană, prin măsura provizorie de a nu-i transmite autorităților Irakului, din motivul că ei ar putea fi supuși pedepsei capitale în lipsa unui proces echitabil, concluzionând că suferințele psihologice ale reclamanților rezultate din teama de executare de către autoritățile irakiene se califică ca și tratament inuman în sensul art. 3 din CEDO⁵⁵⁶.

Curtea nu a fost excesiv de specifică în concluzia sa privind jurisdicția Regatului Unit asupra reclamanților în cauză, și anume: „Curtea consideră că, având în vedere controlul total și exclusiv *de facto* și *de jure*, exercitat de către autoritățile din Regatul Unit asupra sediului în cauză, persoanele deținute acolo, inclusiv reclamanții, se aflau sub jurisdicția Regatului Unit (a

⁵⁵⁴ Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU nr. 1546 (2004) din 8 iunie 2004. În: baza de date a actelor adoptate de ONU. [On-line]: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1546\(2004\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1546(2004)) (Vizitat la 20/02/2015).

⁵⁵⁵ Speța *Al-Saadoon și Mufdhi c. Regatul Unit*, hotărârea din 2 martie 2010, definitivă din 2 octombrie 2010. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97575> (Vizitat la 20/02/2015).

⁵⁵⁶ *Idem*, para. 144.

se vedea *Hess c. Regatului Unit*)”. În concluzia Înaltei Curți se evidențiază două elemente. În primul rând, ea se referă doar la localurile aflate sub controlul Regatului Unit și nu la teritoriul ocupat de forțele armate britanice. În al doilea rând, Curtea face trimitere la speța *Hess c. Regatului Unit*, unde a statuat doar că statul poate, în anumite circumstanțe, să fie responsabil prin prisma CEDO pentru acțiunile/omisiunile autorităților sale în afara teritoriului său⁵⁵⁷. Totodată circumstanțele speței sunt apropiate acelorora în care se afla a șasea victimă – Baha Mousa – din speța *Al-Skeini*. Prin urmare, considerăm că Înalta Curte deși nu a specificat *in terminis*, de fapt a aplicat criteriul de *autoritate agent-stat* în sensul îngust al acestuia, deci asupra localurilor controlate de guvernul reclamat.

Curtea a întâmpinat noi provocări în recenta speță *Hassan c. Regatului Unit*⁵⁵⁸. Reclamantul a invocat încălcarea art. art. 2, 3, 5 în privința fratelui său – Tareh Hassan. Fiind capturat de către forțele armate britanice și deținut într-un local aflat sub controlul prioritar al forțelor armate americane, reclamantul ulterior a fost găsit la o distanță de 700 km de la locul detenției, cu 8 răni de gloanțe și leziuni corporale multiple.

Speța a ridicat mai multe chestiuni, anterior neabordate expres în jurisprudența Înaltei Curți. În primul rând, ne interesează problema jurisdicției și atribuirii faptelor invocate de către reclamant Regatului Unit. Fiind capturat, el indubitabil se afla sub controlul și autoritatea agenților britanici, însă ulterior a fost transmis în localurile americane, unde agenții britanici dețineau un anumit grad de control asupra persoanelor capturate de către ei. Gradul de control necesar pentru atragerea elementului de jurisdicție a fost disputat de către părți. Principala controversă consta în aplicabilitatea criteriilor existente. Controlul efectiv/general asupra spațiului nu putea fi aplicat din 2 motive: capturarea și detenția au avut loc în timpul fazei active a conflictului armat, ea precedând perioada de ocupație; victima a fost găsită la 700 km de la locul detenției, spațiul respectiv nefiind nici sub controlul forțelor armate americane, nici britanice. Unicul criteriu aplicabil rămâne acel al *autorității agent-stat*, care de asemenea trezește dificultăți de interpretare. *Autoritatea agent-stat* solicită un grad sporit de probațiune, statul trebuind să-și exercite controlul asupra victimei și să-i cauzeze pretinsa încălcare dincolo de orice dubiu rezonabil⁵⁵⁹. Situația este mai dificilă pentru faza a 2-a – probarea cauzalității dintre faptul detenției lui Tareh și găsirea ulterioară a acestuia decedat, cu multiple răni și vânătăi, însă, după cum invocă reclamantul, victima nu a mai intrat în contact cu nimeni după capturare și nici după eliberarea sa din detenție. Este oarecum dubioasă posibilitatea reală a atribuirii Regatului Unit a încălcării art. 2 și art. 3, decât sub aspectul procedural al acestora. Și într-adevăr,

⁵⁵⁷ Speța *Hess c. Regatului Unit*, decizia din 28 mai 1975. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70003> (Vizitat la 20/02/2015).

⁵⁵⁸ Speța *Hassan c. Regatului Unit*, hotărârea din 16 septembrie 2014. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146501> (Vizitat la 20/02/2015).

⁵⁵⁹ *Idem*, para. 48.

reclamantul nu a reușit să probeze dincolo de orice dubiu rezonabil că pentru guvernul britanic au existat premise de maltratare, care ar atrage obligația procedurală de a investiga actele de tortură invocate. Absența probelor în mod egal se referă și la cauzalitatea dintre acțiunile soldaților britanici și decesul lui Tareh⁵⁶⁰.

În privința jurisdicției, Curtea a respins obiecțiile guvernului britanic și a conchis că fratele reclamantului s-a aflat în limitele jurisdicției Regatului Unit în sensul art. 1 din Convenție, desconsiderând criteriul de control efectiv în favoarea celui de *autoritate agent-stat* și subliniind că Tarek Hassan a fost plasat sub autoritatea și controlul fizic al soldaților coroanei. Pe acest teren, Curtea a stabilit că Regatul Unit a deținut autoritatea și controlul asupra lui Tareh începând cu capturarea lui și terminând cu eliberarea lui⁵⁶¹.

Astfel nu a fost luată în considerare jurisdicția SUA asupra localurilor de detenție, în rezultat fiind ignorat *principiul aurului monetar*, o limitare specifică a aplicării extraterritoriale a CEDO, ce constă în regula că Curtea nu poate judeca statul reclamat fără să se expună asupra răspunderii unui stat terț, absent în proces, la caz SUA, care a exercitat control efectiv asupra închisorii unde Tareh a fost deținut. Putem observa că jurisdicția Regatului Unit a fost regăsită doar în măsura relevanței aplicării dreptului la libertate, conform regulii stabilite anterior în *Al-Skeini* – drepturile pot fi ”divizate și adaptate”.

Oricum, cel mai important moment al hotărârii se referă totuși la pretinsa încălcare a art. 5 pe capătul detenției provizorii pentru a se determina statutul (de combatant sau civil) a lui Tareh, conform Convenției III de la Geneva⁵⁶², luând în considerare că ultima permite detenția provizorie a persoanelor pentru determinarea statutului acestora. Astfel, conform statului reclamat, după detenția lui Tareh și interogarea lui de către agenții britanici și americani, acestuia i-a fost conferit statutul de necombatant, după ce el și fusese eliberat. Problema constă în faptul că art. 5 §1 prevede excepțiile de la dreptul la libertate într-un mod limitativ și exhaustiv, printre ele neregăsindu-se și „detenția provizorie întru determinarea statutului persoanei conform normelor dreptului umanitar”, fapt desconsiderat de Marea Cameră a Curții. Deci suntem în fața situației în care, conform dreptului internațional umanitar detenția lui Tareh a fost legitimă, nu și conform dreptului CEDO. Amintim că Regatul Unit nu a făcut nici o declarație în sensul art. 15 al Convenției pentru a suspenda/limita aplicarea art. 5. Curtea a considerat că art. 5 urmează să fie aplicat în mod diferențiat arestărilor efectuate pe timp de pace și pe timp de război, astfel că, chiar și în lipsa unei limitări exprese, înaltele părți contractante pot deține persoanele în baza Convențiilor de la Geneva atât timp cât: detenția nu este arbitrară; este legitimă în sensul

⁵⁶⁰ Speța *Hassan*, para. 62-63.

⁵⁶¹ *Idem*, para. 78, 82.

⁵⁶² Convenția nr.III privind tratamentul prizonierilor de război, semnată la 12 august 1949 la Geneva. [On-line]: <http://www.icrc.org/ihl/INTRO/375?OpenDocument> (Vizitat la 20/02/2015).

dreptului umanitar; și sunt respectate standardele procedurale adaptate dreptului umanitar: evaluarea bianuală a detenției de către un organ non-judiciar⁵⁶³. Mai mult, pentru o asemenea interpretare a art. 5 nu este necesară derogarea în sensul art. 15⁵⁶⁴.

”Acomodând” art. 5 la circumstanțe de conflict armat, Marea Cameră a modificat pe cale jurisprudențială conținutul art. 5, care prevede limitativ în textul § 1 limitările permisibile. Deci Curtea nu pur și simplu a interpretat extensiv articolul, ci i-a modificat scopul. Pentru a fundamenta raționamentul, Curtea a invocat următoarele. În primul rând, s-a aplicat art. 31 §3 lit. c) al Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor, care a și permis interpretarea art. 5 în lumina dreptului umanitar. Însă mai important este argumentul ce reiese din art. 31 §3 lit. b), precum că textul Convenției poate fi modificat și în baza practicilor consecutive ale părților contractante. Deoarece ulterior adoptării CEDO, după cum observă Curtea, statele nu au făcut declarații derogatorii în circumstanțe de conflict armat internațional (nu și de conflicte interne), Marea Cameră a considerat că inacțiunea dată poate fi considerată suficientă pentru modificarea conținutului Convenției și într-un final a conchis cu o majoritate de voturi (13 la 4) asupra neîncălțării la caz a art. 5 (§ 1-4) CEDO, detenția lui Tareh Hassan de către autoritățile britanice nefiind calificată ca arbitrară.

În acest context, evidențiam că, într-adevăr, în anumite circumstanțe conținutul tratatului poate fi modificat pe calea practicilor statelor, însă în acest caz existența intenției părții contractante pare a fi dubioasă. De altfel, ori de câte ori statele nu ar aplica Convenția, ar putea exista riscul unei eventuale alterări pe cale jurisprudențială a acesteia. În orice eventualitate, hotărârea dată va avea repercusiuni majore, asupra practicii aplicării CEDO în circumstanțe de conflict armat.

Jurisdicția Olandei în limitele teritoriului irakian

În același context al acțiunilor efectivului militar străin în Irak, cu referire la acțiunile contingentului aflat sub coroana oficialului Amsterdam, menționăm o altă speță recentă *Jaloud c. Olandei*⁵⁶⁵, în care Marea Cameră a Curții s-a pronunțat asupra jurisdicției Olandei în cazul omorului cetățeanului irakian Azhar Jaloud, fiului reclamantului, de către soldații olandezi în cadrul unui incident la punctul de control (bloc-post) situat în or. Ar Rumaytah, provincia Al- Muthanna, Irakul de Sud-Est, regiunea fiind aflată sub controlul forțelor militare ocupante.

Reclamantul a pretins nerespectarea de către guvernul reclamat a obligațiilor pozitive ce reies din art. 2 al Convenției în aspect procedural, și anume investigarea eficientă a omorului victimei, din următoarele considerente: incidentul produs a fost cercetat exclusiv de către

⁵⁶³ Speța *Hassan*...para. 97, 105, 106.

⁵⁶⁴ *Idem*, para. 104.

⁵⁶⁵ Speța *Jaloud c. Olandei*, hotărârea din 20 noiembrie 2014. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-148367> (Vizitat la 20/02/2015).

membrii Unității de Jandarmerie dislocați în Irak subordonați direct comandantului de batalion olandez, fără implicarea organelor procuraturii; decizia ulterioară a procurorului olandez și a Camerei de Apel din Arnhem (Olanda) de a nu-l persecuta pe făptuitorul locotenentul A., acțiunile cărui cel mai probabil au cauzat decesul lui Azhar Jaloud, s-au bazat exclusiv pe datele incluse în raportul succint perfectat de către membrii Unității de Jandarmerie enunțate; la perfectarea raportului nu au fost audiați martorii (personal militar irakian) care au asistat la incidentul în urma cărui a victimă a decedat, depozitiile preluate de soldații olandezi de la unicul civil ce a asistat la incident au fost extrem de superficiale și contraveneau declarațiilor acestuia făcute ulterior în fața unui oficial irakian; locotenentul A. a fost audiat abia peste 7 ore de după incident și nu a fost separat de martorii care au asistat la acesta, având posibilitate reală să discute cu dâșii și să-i influențeze; locotenentul A. a recunoscut că a avut posibilitate să ceară și a obținut de la comandamentul irakian lista cu numele militarilor irakieni care de asemenea au tras focuri (și nr. exact de focuri trase) în automobilul în care s-a aflat victima, fapt care demonstrează posibilitățile reale ale făptuitorului de a manipula probele; neanexarea listei respective cu numele militarilor irakieni la dosarul de investigație perfectat de către membrii Unității de Jandarmerie; deținerea cadavrului victimei pentru câteva ore fără a fi efectuată autopsia, cu transferarea ulterioară a acestuia într-un spital irakian civil unde a fost examinat în absența reprezentanților contingentului olandez, în rezultat fiind întocmit un raport de expertiză scurt și fără detalii; membrii familiei victimei nu au fost implicate în investigație și nici informate despre rezultatele acesteia⁵⁶⁶.

Curtea Europeană în primul rând a analizat chestiunea jurisdicției Olandei în speță, guvernul reclamat invocând lipsa acesteia pe motiv că oficialul Amsterdam niciodată nu a fost “autoritate ocupantă” în termenii dreptului internațional, acestea fiind SUA și Marea Britanie, precum s-a menționat expres și în rezoluțiile Consiliului de Securitate, adoptate în privința Irakului; contingentul național olandez nu a beneficiat de careva puteri publice pe teritoriile ocupate în cadrul intervenției conduse de Washington și Londra; deși militarii olandezi au participat la asigurarea ordinii publice în Irak, la momentul evenimentelor în cauză și decesul lui Azhar Jaloud, responsabilitatea principală pe acest teren a fost transferată către forțele militare și de poliție irakiene; moartea victimei a survenit în apropierea unui punct de control aflat în subordinea autorităților irakiene și necontrolat de militari olandezi, care deși se aflau în apropierea acestuia, nu exercitau careva autoritate oficială; Olanda niciodată nu a exercitat autoritate asupra victimei și nu l-a deținut în custodie, neavând nici atribuții legale în acest sens; faptul că un militar olandez ar fi împușcat o persoană, chiar admitând că focul tras de primul a fost fatal și a cauzat decesului acestuia din urmă, nu poate fi calificat ca suficient pentru a

⁵⁶⁶*Idem*, para. 105-108.

determina jurisdicția statului pe care făptuitorul îl reprezintă; chiar și admitând că Olanda prin intermediul contingentului său militar ar fi exercitat control asupra autovehiculului în care s-a aflat victima, spațiul respectiv este atât de mic încât aici nu ar mai fi nici o diferență semnificativă între “control efectiv asupra unui spațiu” și „autoritatea agent-stat”⁵⁶⁷.

În acest context, în privința jurisdicției olandeze, sunt interesante argumentele Guvernului britanic care a avut calitatea de intervenient în prezenta speță, agentul coroanei susținând că în eventualitatea în care Curtea Europeană va decide asupra jurisdicției statului reclamat, va surveni un risc real că în viitor statele-contractante vor fi foarte reticente să răspundă chemării Națiunilor Unite de a contribui cu trupele și contingentele naționale la operațiunile și misiunile internaționale mandatate să asigure pacea și securitatea în lume⁵⁶⁸.

Oricum, chintesența speței rămân a fi constatările Înaltei Curți la acest subiect. Astfel, magistrații europeni au subliniat că în chestiunea stabilirii jurisdicției unui stat conform Convenției, ei sunt ghidați de circumstanțele de fapt ale cauzei și normele relevante ale dreptului internațional, conchizând că statutul de putere ocupantă în sensul art. 42 al Regulilor de la Haga, sau absența acestuia, *per se* nu sunt determinante la stabilirea jurisdicției. Iar faptul executării unei decizii sau a unui ordin a unui stat străin (putere ocupantă) nu este suficient pentru a scuti un stat de obligațiile ce-i revin în virtutea CEDO. Prin urmare, statul reclamat nu este privat de jurisdicție în sensul art. 1 al Convenției prin simplul fapt că a acceptat controlul operațional de comandament al militarilor britanici. Suplimentar, Curtea a notat că Olanda a deținut drepturile exclusive de comandament asupra personalului său militar dislocat în Irak, deși acesta s-a aflat sub conducerea comandanților străini, formularea politicilor de bază, printre care și stabilirea limitelor admisibile și regulilor de utilizare a forței, a constituit domenii rezervate statelor ce și-au trimis contingentele naționale. Nu este decisiv dacă punctul de control unde a avut loc incidentul a fost în mod nominal controlat de către forțele de ordine ale Irakului, deoarece în conformitate cu ordinul Administrației provizorii, efectivele irakiene respective au fost subordonate și controlate de forțele coaliției.

Cu referire la circumstanțele cauzei și decesul fiului reclamantului, Curtea a subliniat că Azhar Jaloud și-a găsit moartea în momentul în care asupra automobilului în care dânsul se afla ca pasager au fost trase focuri de armă în timpul trecerii prin punctul de control aflat în gestiunea personalului militar subordonat direct ofițerilor armatei olandeze, prin urmare Regatul Olandei a exercitat jurisdicție în sensul art. 1.

Precum vedem, Curtea nu a fost destul de explicită în a releva criteriul de stabilire a jurisdicției Olandei în prezenta cauză (control efectiv/autoritate agent-stat), având în vedere cele

⁵⁶⁷ Speța *Jaloud*... para. 112-120.

⁵⁶⁸ Idem, para. 121-126.

din urmă constatări elucidate *supra*, aparent ar rezulta că a fost aplicat criteriul de control efectiv pe care l-au avut militarii olandezi asupra forțelor de ordine irakiene, și, implicit, punctului de control în raza căruia victima a fost ucisă. Însă având în vedere cele dintâi concluzii ale Curții pe acest teren, și anume cele referitoare la faptul că statul reclamat și-a păstrat autoritatea de comandament asupra personalului său militar dislocat în Irak, precum și a beneficiat de competențe exclusive în stabilirea limitelor admisibile și regulilor de utilizare a forței, inclusiv cu referire la locotenentul A., acțiunile căruia cel mai probabil au cauzat decesul lui Azhar Jaloud, sesizăm și anumite elemente caracteristice criteriului autoritate agent-stat.

Este notabil faptul că în prezenta cauză, Curtea a fost nevoită să-și motiveze într-un mod mai specific concluziile cu privire la jurisdicția Olandei, decât în jurisprudența anterioară, deoarece în spețele analizate anterior, statul reclamat – Regatul Unit din start a fost poziționat ca putere ocupantă în sensul regulilor de purtare a războiului, ce exercita control efectiv asupra teritoriilor irakiene aflate sub ocupația sa în urma intervenției din martie 2003.

Referitor la fondul pretențiilor reclamantului – și anume investigarea inefficientă de către autoritățile olandeze a decesului fiului său, și, deci, încălcarea art. 2 din CEDO în aspectul său procedural, magistrații europeni deși au notat că la caz nu poate fi stabilit cu certitudine că anume în urma acțiunilor ofițerului olandez victima Azhar Jaloud a decedat, ei au conchis că oricum autorităților olandeze le-a incumbat obligația să investigheze circumstanțele acestui deces.

În privința independenței anchetei, Curtea a subliniat că în cadrul investigației cazurilor de deces, independența și eficiența anchetei poate fi pusă la îndoială în situația în care anchetatorii și cei investigați mențin relații strânse între ei, însă în prezenta speță nu a găsit temeiuri suficiente pentru a considera că independența celor ce au investigat incidentul a fost subminată.

Cât despre eficiența investigației, s-a notat că discrepanțele în depozițiile martorului civil în fața comandamentului olandez și oficialului irakian, invocate de către reclamant, pot releva neconcordanțele existente în oricare dintre aceste declarații și sunt insuficiente pentru a califica ancheta ca fiind inefficientă în sensul art. 2 CEDO. Referitor la audierea cu întârziere a locotenentului A., magistrații au stabilit că simplul fapt de neadoptare a măsurilor corespunzătoare și potrivite poate submina eficiența anchetei, deși nu există probe că ofițerul ar fi încercat să manipuleze probele. Din dosar rezultă că nu au fost luate careva măsuri pentru a preveni o atare situație. Pe terenul argumentului obținerii de către locotenentul A. a listei cu numele persoanelor-militari irakieni care de asemenea au tras focuri de armă în automobilul în care s-a aflat victima, Curtea a enunțat că simplul fapt al dobândirii actului respectiv nu ridică careva chestiuni deoarece ofițerul olandez în virtutea funcției a fost responsabil pentru acțiunile

contingentului national, dar și forțelor irakiene, care i se supuneau direct, mai mult ca atât, urmau a fi întreprinse acțiuni pentru a ancheta fapta. Totuși, în condițiile în care lista enunțată a fost obținută, ea urma a fi anexată la materialele cauzei, informația conținută în ea ar putea fi utilă în special în comparație cu depozițiile date de membrii forțelor de ordine irakiene. Prin urmare, Curtea a semnalat o deficiență de anchetă pe acest teren. Cât privește argumentul reclamantului despre ineficiența autopsiei, Curtea a conchis că nu se cunoaște nimic despre medicul-legist irakian care a efectuat-o, iar însăși raportul este extrem de succint, lipsit de detalii și careva fotografii. Mai mult, din materialele speței rezultă că nu s-au apreciat careva opțiuni alternative de a efectua autopsia, oricare din puterile ocupante sau una din forțele coaliției urmând a avea facilități în acest sens. Drept consecință, și în privința condițiilor de efectuare a autopsiei și raportului final perfectat, investigația a demonstrat deficiențe. Cu privire la neexaminarea și nepăstrarea gloanțelor depistate în cadavrul victimei, CEDO a hotărât că lipsa cercetării acestora în condiții corespunzătoare este inacceptabilă în cadrul unei investigații de deces, împărtășind argumentele reclamantului în acest sens. Însă pronunțându-se asupra celui din urmă argument – neînștiințarea rudelor despre mersul și rezultatele anchetei, Curtea l-a apreciat ca neîntemeiat în condițiile în care tatăl a avut acces la dosar și materialele anexate la acesta, expediind copiile relevante chiar în adresa Curții, prin urmare la acest punct ancheta nu a fost inadecvată.

În concluzie, deși a semnalat deficiențele întâmpinate de personalul militar olandez pe parcursul anchetei, precum dislocarea într-un stat străin în proces de restaurare după ostilități, a cărui limbă și cultură le este complet străină și ai cărui cetățeni au fost martorii incidentului în urma căruia fiul reclamantului a decedat, Curtea totuși a decis că investigarea circumstanțelor decesului lui Azhar Jaloud a fost ineficientă pentru a satisface standardele cerute de art. 2 din CEDO din următoarele considerente: actele ce au conținut informații relevante nu au fost puse la dispoziția autorităților judecătorești și reclamantului; nu au fost adoptate careva măsuri pentru a preveni contactele între locotenentul A. și martorii la incident înainte de a-i interoga; nu au fost luate măsuri pentru a efectua o autopsie corespunzătoare, în rezultat raportul perfectat în urma examinării cadavrului a fost insuficient; și în ultimul rând nu au fost păstrate gloanțele depistate în corpul neînsuflețit al victimei – probele materiale importante care ar putea dezvălui detaliile decesului⁵⁶⁹.

⁵⁶⁹ Speța *Jaloud*... para. 226-228.

CONCLUZII

Prin prezenta lucrare ne-am propus să abordăm fundamentul teoretic și practic al instituției obligațiilor pozitive și negative ale statelor-părți la Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Studiul ne-a condus la formularea următoarelor *concluzii*:

1. Deși Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu stabilește *in terminis* și nici nu enumeră obligațiile la care sunt ținute statele-părți, sursele jurisprudențiale fundamentate în hotărârile și deciziile pronunțate de Curtea de la Strasbourg reprezintă acel izvor nemijlocit de obligații pozitive și negative concrete ce le incumbă statelor, ele servind ca fundament juridic practic pentru stabilirea esenței, limitelor și particularităților respectivelor obligații. Doar studiind raționamentele magistraților europeni pe marginea alegatelor încălcări ale drepturilor și libertăților consacrate de Convenția Europeană, se pot defini obligațiile certe formulate în baza unui conținut uneori extrem de general al textului respectivului instrument internațional cu vocație regională, și se pot desprinde aspectele specifice ce le sunt proprii.

2. Principiul universalismului drepturilor omului care presupune supremația drepturilor la cea mai largă scară, impune statele lumii să garanteze exercițiul efectiv al drepturilor și libertăților inerente valorii umane nu doar resortisanților proprii și persoanelor aflate sub jurisdicția teritorială a acestora, dar și străinilor ce se regăsesc sub controlul sau autoritatea lor efectivă dincolo de limitele teritoriale, implicând obligații pozitive și negative de protecție. Exercițarea jurisdicției în mod extrateritorial în mod inevitabil presupune anumite carențe atât de ordin juridic, cât și de ordin practic, însă raționamentele mai recente formulate de magistrații principalelor foruri judiciare din lume demonstrează că eliminarea respectivelor lacune constituie o sarcină primordială impusă statelor deoarece *protecția teritorială sau personal limitată* a anumitor drepturi și libertăți nu mai răspunde progreselor înregistrate în domeniul dreptului internațional al drepturilor omului și dreptului internațional umanitar, scopul primordial al tuturor actorilor statali fiind *protecția indiscutabilă* a respectivelor drepturi.

3. Obligațiile extrateritoriale ale statelor deși nu reprezintă o novație a Curții de la Strasbourg, anume în practica dezvoltată de aceasta au căpătat o expresie deosebită, iar abordările normative și jurisprudențiale date de organe abilitate în alte sisteme de protecție decât cel regional european edificat în baza CEDO, au pregătit un teren favorabil pentru magistrații Curții Europene, care în ultimii ani sunt tentați tot mai des să stabilească jurisdicția și răspunderea unui stat reclamat în fața Curții pentru încălcările drepturilor omului și a libertăților fundamentale comise dincolo de frontierele Consiliului Europei, aplicând Convenția europeană în mod extrateritorial.

4. Din punct de vedere al contenciosului Curții Europene, termenul de jurisdicție, reprezintă un criteriu de admisibilitate. Însă acesta se deosebește de criteriile clasice de admisibilitate, cum ar fi respectarea termenului de șase luni, caracterul neanonim al plângerii, sau epuizarea căilor interne de atac. Jurisdicția este un criteriu cu caracter special, reieșind din care, Curtea Europeană va decide două chestiuni: dacă statul reclamat a avut obligația a cărei încălcare se invocă; și dacă victima a avut dreptul corelativ obligației respective. Prin intermediul jurisdicției se va purcede astfel la concluzia, dacă reclamantul poate pretinde încălcarea. Din punct de vedere al procedurii, chestiunea privind jurisdicția statului reclamat poate fi soluționată atât la etapa examinării admisibilității, cât și a fondului, în dependență de complexitatea circumstanțelor și dificultăților cu care se confruntă Curtea.

5. Pe terenul aplicării extrateritoriale ale Convenției, reieșind din jurisprudența Curții, pot fi identificate anumite elemente absolut necesare, și anume: actul extrateritorial, jurisdicția statului, legătura jurisdicțională dintre actul extrateritorial și ingerința produsă. Prezența tuturor elementelor este necesară pentru angajarea răspunderii extrateritoriale a statelor. Ingerința comisă extrateritorial va avea drept premisă un act extrateritorial, care va consta dintr-o acțiune/omisiune a statului cu caracteristici specifice doar categoriei date de fapte. Iar pentru ca actul extrateritorial să poată fi imputat statului, obligațiile extrateritoriale ale acestuia trebuie să se extindă și în privința persoanei care invocă cauzarea unei ingerințe ilegale, deci să fie constatată jurisdicția extrateritorială a statului reclamat asupra victimei ingerinței. Astfel, nu este suficient ca statul să fie doar purtător de obligații extrateritoriale, este necesar de a fi constatată și legătura dintre actul extrateritorial și ingerința în drepturile persoanei aflate sub jurisdicția statului. Doar în acest fel va putea fi angajată răspunderea extrateritorială a statului.

6. În Convenția Europeană a Drepturilor Omului și în jurisprudența Curții de la Strasbourg au fost elaborate anumite limitări aferente aplicării extrateritoriale a CEDO, acestea fiind de caracter general (clauza derogatorie, imunitatea de jurisdicție), și de caracter particular (espace juridique, clauza colonială). La acestea se adaugă și principiul aurului monetar consacrat de practica judiciară a Curții Internaționale de Justiție. Ori de câte ori va fi depistată cel puțin una dintre limitările în cauză, efectele pe care ar trebui să le producă Convenția vor fi înlăturate într-un mod relativ sau absolut, respectiv potențialii beneficiari nu vor mai putea invoca încălcarea acesteia.

7. Pe cale jurisprudențială au fost definitivate o serie de cazuri speciale de aplicare extrateritorială a Convenției Europene, care se referă la activitatea extrateritorială a serviciilor de securitate a statelor, răspunderea statelor pentru actele cu efect extrateritorial, activitatea misiunilor diplomatice în străinătate și relațiile diplomatice ale statelor, acestea implicând anumite particularități la cazul angajării răspunderii extrateritoriale ale statelor.

8. Deși conceptul obligațiilor pozitive nu a fost enunțat expres de autorii Convenției Europene în textul acesteia, el a fost formulat de Curtea de la Strasbourg pe cale jurisprudențială în baza principiului interpretării evolutive și la momentul actual este privit ca o instituție juridică inerentă dreptului CEDO. În mod paradoxal jurisprudența Curții Europene la acest subiect este mult mai bogată și vastă decât în raport cu practica stabilită pe terenul obligațiilor negative. De fapt, procesul de apariție a noilor obligații pozitive nu este finalizat, în dependență de circumstanțele specifice ale cauzei deferite spre soluționare, magistrații forului european pot formula noi obligații spre onorarea cărora statele justițiare ar fi ținute.

9. Studiul atent și detaliat al jurisprudenței Curții de la Strasbourg demonstrează că obligațiile pozitive pe terenul *dreptului la viață și interdicției torturii* pot implica următoarele acțiuni specifice din partea statelor: protecția dreptului la viață a persoanei, planificarea și controlul operațiunilor forțelor de securitate, protecția justițiabililor împotriva amenințărilor din partea terțelor persoane, furnizarea de servicii medicale; obligația de a desfășura o anchetă eficientă adoptarea de măsuri de protecție contra maltratării și abuzurilor, furnizarea condițiilor acceptabile de detenție, asigurarea deținuților cu tratament medical adecvat, asigurarea integrității fizice și morale a persoanei aflate în custodia autorităților, investigarea acuzațiilor de maltratare din partea agenților statului.

10. Sub incidența *drepturilor și libertăților calificate*, CEDO cere statelor semnatare să întreprindă acțiunile concrete se referă la: recunoașterea oficială a alegerii numelui, recunoașterea identității etnice, asigurarea accesului la informațiile oficiale, stabilirea paternității/maternității, asigurarea inviolabilității fizice, morale și sexuale a persoanelor, recunoașterea oficială a transsexualilor, oficializarea relației de familie între părinți și copiii născuți în afara căsătoriei, separarea soților, consultarea părinților naturali în cazul preluării copiilor în custodia statului și/sau adopția, reunirea copiilor cu părinții lor naturali, furnizarea de facilități pentru persoanele cu handicap sau bolnave, admiterea de membri ai familiei non-naționali la cazul deciziilor în materie de imigrație, protecția împotriva poluării, protecția datelor cu caracter personal, protecția imaginii individului, protecția convorbirilor telefonice, protecția informațiilor despre starea sănătății, protecția corespondenței scrise împotriva cenzurii; asigurarea neutralității și imparțialității statului, oficializarea unui cult religios, protecția contra incitării la violență și ură împotriva unei comunități religioase, asigurarea libertății de a-și manifesta religia la locul de muncă, promovarea unui serviciu alternativ pentru persoanele ale căror credință religioasă li interzice satisfacerea serviciului militar; asigurarea pluralismului mass-media, furnizarea informației de către stat, protecția libertății de exprimare a individului contra amenințărilor generate de alte persoane; protecția manifestanților-participanți la o reuniune

pașnică, protecția contramanifestanților, asigurarea unei activități libere pentru partidele politice, protecția sindicatelor.

11. *Garanțiile procedurale* cuprinse în textul CEDO stabilesc următoarele îndatoriri pozitive pentru state – adoptarea măsurilor eficiente pentru a proteja persoanele de riscul dispariției în timpul aflării în custodia statului, investigarea plângerilor privind dispariția persoanelor aflate în custodia statului, informarea promptă a persoanelor arestate despre motivele detenției, aducerea promptă a deținutului bănuit de comiterea unei infracțiuni în fața judecătorului, acordarea deținutului posibilității de a valorifica dreptul la cauțiune cu excepția cazului în care există motive de interes public ce justifică detenția lor până la procesul judiciar, asigurarea accesului deținutului la o instanță pentru verificarea legalității detenției; asigurarea dreptului de acces la un tribunal, asigurarea unui proces judiciar echitabil și public în cauze civile și penale, examinarea cauzelor civile și penale în termeni rezonabili, asigurarea independenței și imparțialității instanței judecătorești, informarea promptă a acuzatului într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit despre natura și cauza acuzației aduse împotriva sa, asigurarea inculpatului de timpul și facilitățile necesare apărării sale, asigurarea inculpatului cu asistența gratuită a unui avocat, asigurarea gratuită a acuzatului cu serviciile unui interpret dacă acesta nu cunoaște limba în care se desfășoară procesul penal, promovarea dreptului acuzatului de a interoga martorii; asigurarea unui remediu intern efectiv privind redresarea încălcării drepturilor și libertăților garantate de Convenția Europeană, asigurarea unui remediu intern efectiv pentru a soluționa plângerile privind tergiversarea nejustificată a procedurilor civile și penale, garantarea unui remediu pentru a soluționa plângerile privind investigația inefficientă.

12. Conceptual, obligația negativă reprezintă îndatorirea statului (funcționarilor de stat) să se abțină de la acțiuni care împiedică valorificarea unui drept garantat prin Convenție și protocoalele sale. Această afirmație trebuie corelată cu faptul că Convenția conține numeroase articole care prevăd, stabilind cât mai clar niște limite, posibilitatea restricției unor drepturi, desigur atâta timp cât aceste restricții beneficiază unei societăți democratice. Cauzele în care sunt permise anumite derogări, ingerințe sau limitări în exercitarea unui drept sunt justificate și expres prevăzute în Convenția Europeană sau explicate de Curtea de la Strasbourg. Obligația negativă presupune o singură formă de conduită pasivă din partea statului, și anume cea de a se abține de la încălcarea sau atingerea neconformă a oricărui drept protejat.

13. La textul dispoziției unei certe clauze convenționale ce prescrie un anumit drept sau o anumită libertate, obligațiile negative deseori nu pot fi de o manieră categorică separate de cele pozitive, fapt recunoscut chiar de instanța forului contenciosului european. Deși obligațiile pozitive și negative sunt aparent separate în categorii juridice diferite, interpretarea eficientă a normelor internaționale care consacră anumite drepturi și libertăți permite a determina o serie de

obligații pozitive corespondente obligației negative enunțate expres prin dispoziția normativă concretă.

14. Analiza jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului pe terenul *drepturilor materiale*, demonstrează că statele-părți pot fi impuse la următoarele obligații negative: abținerea de la cauzarea morții unei persoane; abținerea agenților statului de la aplicarea tratamentelor inumane sau degradante persoanelor aflate sub autoritatea lor, neextrădarea și neexpulzarea dacă pentru persoana în cauză există riscul de fi supusă torturii sau tratamentelor inumane în țara de destinație; nesupunerea persoanei la sclavie sau aservire și netolerarea muncii forțate sau obligatorii; neintervenția statului în viața privată și/sau de familie, neintervenția statului în exercițiul dreptului la respectarea corespondenței, neintervenția statului în domiciliul justițiabilului; abținerea de la oricare ingerințe nejustificate în libertatea religioasă a persoanei; neamestecul statului în libertatea presei și abținerea statului de la identificarea sursei jurnalistică; neadmiterea nici unei forme de discriminare nejustificată a persoanelor; neimixtiunea autorităților în exercițiul dreptului la proprietate; neadmiterea expulzărilor colective de străini.

15. Totodată, în urma studiului jurisprudenței pe marginea *drepturilor de natură procedurală* se deduc mai puține obligații negative, și anume: abținerea statului de la privarea ilegală de libertate a persoanelor, neadmiterea arbitrarității instituțiilor statale; necondamnarea justițiabililor pentru faptele ce nu sunt prevăzute de legea penală; neexpulzarea unui cetățean străin ce are reședința legală pe teritoriul său fără justificare legislativă; neadmiterea atragerii făptuitorului de două ori la răspundere și/sau pedeapsă penală pentru aceeași faptă.

16. Analiza practicii Curții de la Strasbourg în circumstanțele de conflict armat demonstrează, în primul rând, evoluția aplicării extrateritoriale a Convenției Europene, fiind facilitată posibilitatea angajării răspunderii unui stat ori de câte ori reclamantul va putea proba autoritatea și controlul pe care l-a exercitat agentul statului asupra sa pe timp de conflict armat, iar, în al doilea rând, – dificultățile cu care se confruntă Curtea – de aplicare a criteriilor existente întru identificarea jurisdicției, dar și de corelare a normelor Convenției cu acele de drept internațional umanitar și regulile de purtare a războiului.

17. Potrivit jurisprudenței Curții în legătură cu conflictul transnistrean chiar dacă statul nu exercită control efectiv asupra unei porțiuni a teritoriului său, el oricum posedă un set limitat de obligații pozitive în privința persoanelor aflate pe teritoriul respectiv, chiar dacă ingerințele sunt provocate de către o entitate suportată economic și militar totalmente din exterior. Însăși faptul suportului economic și militar al unui regim separatist poate atrage după sine răspunderea extrateritorială a statului, ea fiind proporțională gradului de control astfel exercitat asupra entității separatiste și, respectiv, a teritoriului controlat de către ultima. În pofida

faptului că soluționarea disputelor teritoriale se află în afara competenței *ratione materiae* a Curții, persoanele care suferă în urma acțiunilor regimurilor susținute de către un stat terț totuși pot să-și revendice respectarea drepturilor și libertăților fundamentale garantate prin Convenție;

18. Jurisprudența Curții în spețele cu privire la conflictul transnistrean va influența în mare parte și hotărârile Curții în spețele interstatale *Ucraina c. Federației Ruse* – cerere depusă în legătură cu anexarea⁵⁷⁰ peninsulei Crimeea de către Federația Rusă⁵⁷¹ și obligațiile pozitive ale Ucrainei față de populația sa de pe teritoriul peninsulei; și *Georgia c. Federației Ruse*⁵⁷²(II) – în legătură cu preținsele acte extrateritoriale ale armatei Federației Ruse, provocatoare de ingerințe în drepturile și libertățile fundamentale, săvârșite pe teritoriul regiunilor georgiene Abhazia și Osetia de Sud.

19. În pofida faptului că raționamentele judecătorilor europeni privind aplicarea extrateritorială a Convenției situațiilor de conflicte armate au fost criticate în culoarele unor „establishment-e”, dar și în rândurile juriștilor de carieră ca având conotații politice certe, cel mai des în această privință fiind invocat exemplul resortisanților Iugoslaviei, care s-au plâns de încălcarea drepturilor lor prin bombardarea Belgradului de către forțele NATO, iar Curtea Europeană a decis asupra lipsei competenței jurisdicționale la caz și a declarat cererea lor inadmisibilă, ideea aplicării extrateritoriale a Convenției conflictelor izbucnite în Cipru, Transnistria, Abhazia, Osetia de Sud, Irak, mai recent Crimeea și Ucraina de Est fără îndoială reprezintă o tratare progresivă a dispozițiilor acesteia și contribuie la o afirmare globală a drepturilor și libertăților consacrate de ea.

⁵⁷⁰Rezoluția Adunării Parlamentare a Consiliului Europei cu privire la “Evoluțiile recente din Ucraina: amenințări la adresa funcționării instituțiilor democratice”, nr.1988 din 09 aprilie 2014, para.12-16. [On-line]: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20873&lang=en> (Vizitat la 30.06.2014).

⁵⁷¹La 13 martie 2014 Curtea a fost sesizată cu cererea interstatală, înregistrată sub nr.20958/14. În aceeași zi Curtea, în conformitate cu art.39 a Regulamentului Curții, a aplicat măsura provizorie de a chema ambele părți la conflict (Rusia și Ucraina), de a nu săvârși asemenea acțiuni, cum ar fi acele militare, care ar provoca riscul încălcării în special a articolelor 2 și 3 ale Convenției. Press release din 13/03/2014. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-4699472-5703982> (Vizitat la 25.01.2015).

⁵⁷²Speța *Georgia c. Federației Ruse*, decizia din 13 decembrie 2011. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108097> (Vizitat la 25.01.2015).

BIBLIOGRAFIE

Acte interne si internationale

1. Acordul Berlin Plus dintre UE și NATO. [on-line]: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/berlinplus_/berlinplus_en.pdf (Vizitat la 10/04/2014).
2. Carta africană a drepturilor omului și popoarelor din 27 iunie 1981. [on-line]: http://www.achpr.org/files/instruments/achpr/banjul_charter.pdf (Vizitat la 13/04/2015).
3. Carta arabă a drepturilor omului din 22 mai 2004. [on-line]: <https://www1.umn.edu/humanrts/instree/loas2005.html> (Vizitat la 13/04/2015).
4. Carta ONU din 26 iunie 1945. [on-line]: <http://www.un.org/en/documents/charter/index.shtml> (Vizitat la 10.04.2015).
5. Carta Organizației Statelor Americane din 30 aprilie 1948. [on-line]: https://www.oas.org/dil/treaties_A-41_Charter_of_the_Organization_of_American_States.pdf (Vizitat la 24.04.2014).
6. Convenția americană a drepturilor omului din 18 iulie 1978. [on-line]: http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.htm (Vizitat la 13/04/2015).
7. Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, adoptată de AG a ONU la 18 decembrie 1979. [on-line]: <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cedaw.pdf> (Vizitat la 22.04.2015).
8. Convenția asupra sclaviei din 25 septembrie 1926, încheiată la Geneva (Elveția). [on-line]: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1926/09/19260925%2003-12%20AM/Ch_XVIII_3p.pdf (Vizitat la 17/04/2015).
9. Convenția Comunității Statelor Independente privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului din 11 august 1998. [on-line]: <http://www.terralegis.org/terra/act/c26.html> (Vizitat la 19.04.2014)
10. Convenția de la Haga privind legile și obiceiurile războiului terestru din 26 ianuarie 1910, Regulamentul privind legile și obiceiurile războiului terestru. [on-line]: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp (Vizitat la 04/04/2014)
11. Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 23 mai 1969. [on-line]: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201155/volume-1155-I-18232-English.pdf> (Vizitat la 23.06.2014).
12. Convenția europeană a drepturilor omului, adoptată la 04 noiembrie 1950 la Roma, Italia. [On-line]: http://echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf (Vizitat la 25.01.2015).
13. Convenția împotriva torturii și a altor tratamente crude, inumane sau degradante adoptată de AG a ONU la 10 decembrie 1984. [on-line]: <http://www.un.org/documents/ga/res/39/a39r046.htm> (Vizitat la 22.04.2015).
14. Convenția împotriva torturii și a altor tratamente crude, inumane sau degradante din 10 decembrie 1984. [on-line]: <http://www.un.org/documents/ga/res/39/a39r046.htm> (Vizitat la 22.06.2014).
15. Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială din 21 decembrie 1965. [on-line]: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CERD.aspx> (Vizitat la 15/04/2014)
16. Convenția Internațională privind Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare Rasială, adoptată de AG a ONU la 21 decembrie 1965. [on-line]: <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cerd.pdf> (Vizitat la 22.04.2015).

17. Convenția nr.III privind tratamentul prizonierilor de război, semnată la 12 august 1949 la Geneva. [On-line]: <http://www.icrc.org/ihl/INTRO/375?OpenDocument> (Vizitat la 20/02/2015).
18. Convenția suplimentară cu privire la abolirea sclaviei, comerțului cu sclavi și a instituțiilor și practicilor similare sclaviei din 30 aprilie 1956. [on-line]: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SupplementaryConventionAbolitionOfSlavery.aspx> (Vizitat la 19/04/2014)
19. Declarația de la Viena cu privire la programul de acțiune, adoptată la Conferința Mondială a Drepturilor Omului la 25/06/1993. [on-line]: <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx> (Vizitat la 10.04.2014)
20. Declarația Mileniului ONU, adoptat la 18/09/2000 prin rezoluția AG ONU nr. 55/2 [on-line]: <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf> (Vizitat la 10.04.2014)
21. Declarația privind dreptul la dezvoltare, adoptată la 04/12/1986 prin rezoluția AG ONU nr. 41/128. [on-line]: <http://humanrightsfor youth.org/wp-content/uploads/2011/03/Declaration-on-the-Right-to-Development.pdf> (Vizitat la 10.04.2014)
22. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată prin Rezoluția AG ONU nr. 217A(III) la 10 decembrie 1948. [on-line]: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf (Vizitat la 10.04.2014)
23. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție “Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale”, nr. 3 din 09 iunie 2014. [on-line]: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=181 (Vizitat la 13/04/2015).
24. Legea privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești nr. 87 din 21 aprilie 2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 107-109/282 din 01.07.2011.
25. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16 decembrie 1966. [On-line]: <http://lege5.ro/Gratuit/he2damju/pactul-international-cu-privire-la-drepturile-civile-si-politice-din-16121966-> (Vizitat la 13/07/2014).
26. Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 16 decembrie 1966. [on-line]: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx> (Vizitat la 10.04.2015).
27. Pactul Societății Națiunilor din 28 aprilie 1919. [on-line]: www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=3dd8b9854 (Vizitat la 19.04.2014).
28. Proiect de acord revizuit privind aderarea Uniunii Europene la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. În : Raportul grupului de negociere privind aderarea UE la CEDO. [on-line]: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/accession/Meeting_reports/47_1\(2013\)008rev2_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/accession/Meeting_reports/47_1(2013)008rev2_EN.pdf) (Vizitat la 10/04/2014) .
29. Proiectul de articole CDI privind răspunderea statelor pentru faptele internaționale ilicite. [on-line]: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_6_2001.pdf (Vizitat la 23.03.2014).
30. Proiectul de articole privind răspunderea organizațiilor internaționale. [on-line]: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_6_2001.pdf (Vizitat la 23.03.2014).

31. Protocolul 14 la CEDO din 13 mai 2004[on-line]: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/FR/Treaties/Html/194.htm> (Vizitat la 20.04.2014).
32. Protocolul nr. 6 din 28 aprilie 1983 la Convenția europeană a drepturilor omului. [On-line]: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/114.htm> (Vizitat la 25.01.2015).
33. Rezoluția Adunării Parlamentare a Consiliului Europei cu privire la “Evoluțiile recente din Ucraina: amenințări la adresa funcționării instituțiilor democratice”, nr.1988 din 09 aprilie 2014, para.12-16. [On-line]: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20873&lang=en> (Vizitat la 30.06.2014).
34. Rezoluția AG a ONU nr.11493 din 27 martie 2014 privind apelul către state de a nu recunoaște modificarea statutului regiunii Crimeea. [On-line]: <http://www.un.org/News/Press/docs/2014/ga11493.doc.htm> (Vizitat la 25.01.2015).
35. Rezoluția Consiliului de Securitate a ONU asupra Ciprului, nr. 186 din 4 martie 1964. [On-line]: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/186\(1964\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/186(1964)) (Vizitat la 25.01.2015).
36. Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU nr. 1546 (2004) din 8 iunie 2004. În: baza de date a actelor adoptate de ONU. [On-line]: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1546\(2004\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1546(2004)) (Vizitat la 20/02/2015).
37. Rezoluția nr.1633(2008) a APCE privind consecințele războiului dintre Georgia și Rusia. [On-line]: <http://assembly.coe.int/ASP/XRef/X2H-DW-XSL.asp?fileid=17681&lang=en> (Vizitat la 25.01.2015).
38. Rezoluția nr.1647(2009) a APCE privind implementarea rezoluției nr.1633(2008). [On-line]: <http://assembly.coe.int/ASP/XRef/X2H-DW-XSL.asp?fileid=17708&lang=en> (Vizitat la 25.01.2015)
39. Tratatul de la Maastricht din 7 februarie 1992. [on-line]: <http://www.eurotreaties.com/maastrichtec.pdf> (Vizitat la 10/04/2014)
40. Tratatul de Pace între Puterile Aliate și Asociate și Austria; Protocol, Declarația și Declarația specială, Saint-Germain-en-Laye din 10 septembrie 1919. [on-line]: <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1920/3.html> (Vizitat la 19/04/2014)
41. Tratatul dintre Principatul Liechtenstein și Elveția privind uniunea primului cu teritoriul vamal elvețian din 29 martie 1923. [on-line]: <http://www.worldlii.org/int/other/LNTSer/1924/1.pdf> (Vizitat la 18/04/2014)

Monografii și alte lucrări științifice

42. Baieș S. ș.a. Dreptul Civil. Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor. Vol. II. Chișinău: Cartier juridic, 2005. 528 p.
43. Bianchi A. Human Rights and the Magic of Jus Cogens. European Journal of International Law, 2008, Vol.19, nr.3. p. 491-508.
44. Bîrsan C. Convenția europeană a drepturilor omului: comentariu pe articole. București: C.H. Beck, 2010. 1887 p.
45. Brownlie I. Principles of Public International Law. 7th edn. Oxford University Press, 2008. 838 p.
46. Burian A. ș.a. Drept Internațional Public. Ediția a IV-a. Chișinău: Elena V.I., 2012. 635 p.

47. Cassesse A. The Nicaragua and Tadic Test Revisited in Light of the ICJ Judgement on Genocide in Bosnia. In: *European Journal of International Law*, 2007, Vol. 18, no.4, p. 649-668.
48. Charrier J.-L., Chiriac A. *Codul Convenției Europene a Drepturilor Omului*. Chișinău: Balacron, 2008. 724 p.
49. Coomans F. Kamminga M.T. *Extraterritorial Application of Human Rights Treaties*. Antwerp: Intersentia, 2004. 281 p.
50. Costa J-P. The European Court of Human Rights: Consistency of its case law and positive obligations. In: *Netherlands Quarterly of Human Rights*, Vol.26/2. Netherland: 2008, p.449-455.
51. Давид Э. Принципы права вооружённых конфликтов: Курс лекций, прочитанных на юридическом факультете Открытого Брюссельского университета. Москва: Международный Комитет Красного Креста, 2011, 1144 с.
52. Dijk P. van. Positive obligations' implied in the European Convention on Human Rights: are the states still masters of the Convention? In: *Human Rights International Organisations and Foreign Policy. Essays in Honour of Peter Baehr*, 1998. The Hague/Boston/London: Kluwer Law International, 1998, p. 17-33.
53. Drooghenbroeck S. van. *La Convention européenne des droits de l'homme: Trois années de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme 2002-2004 – Articles 1 à 6 de la Convention*. Vol. I. Bruxelles: Larcier, 2006. 206 p.
54. Mann F. *The Doctrine of Jurisdiction in International Law*. Hague: Recueil Des Cours, Hague Academy of International Law, 1964. 130 p.
55. Naert F. *International Law Aspects of the EU's Security and Defence Policy*. Antwerp: Intersentia, 2010, p. 15–191.
56. Fredman S. *Human Rights Transformed: Positive rights and positive duties*. Oxford: Oxford University Press, 2008. 261 p.
57. Gibney M et. al. *Litigating transnational human rights obligations: alternative judgments*. London/New York: Routledge, 2014. 366 p.
58. Glendon M.A. The Rule of Law in the Universal Declaration of Human Rights. In: *Northwestern Journal of International Human Rights*, 2004, Vol. 2, p. 3-19.
59. Grevi G. ș.a. *European security and defence policy. The first 10 years (1999-2009)*. Paris: The EU institute for security studies, 2009, 448 p. [online]:http://www.iss.europa.eu/uploads/media/ESDP_10-web.pdf (Vizitat la 10/04/2014)
60. Гусейнов Л.Г., Абдуллаев М.К. Позитивные и негативные обязательства в области прав человека. В: *Научном журнале Проблемы Управления*, 2011, №2 (39), с. 140-142.
61. Haeck Y., Brems E., *Human Rights and Civil Liberties in the 21st Century*. Dordrecht: Springer, 2013. 262 p.
62. Lautenbach G. *The Concept of the Rule of Law and the European Court of Human Rights*. Oxford : Oxford University Press, 2013. 272 p.
63. Laval P.-F. A propos de la jurisdiction extraterritoriale de l'état. Observation sur l'arrêt Al-Skeini de la Cour Européenne des droits de l'homme du 7 juillet 2011. In: *Revue generale de droit international public*, Vol. CXVI, 2012, p. 61-89.
64. Лукашук И. В. *Право Международной Ответственности*. Москва: Wolters Kluwer Russia, 2004, 404 с.
65. Лукашук И.В. *Медународное право. Общая часть*. Москва: Волтерс Клувер 2008, 544 с.

66. Mowbray A.R. The development of positive obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights. Oxford-Portland-Oregon: Hart Publishing, 2004. 239 p.
67. Nica A. Abordările actuale ale principiului imunității de jurisdicție a statelor în lumina hotărârii Curții Internaționale de Justiție din 03 februarie 2012. În: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei în contextul valorificării opțiunii europene: viziuni ale tinerilor cercetători”, Ediția a-VII, Chișinău, 30 mai 2013, Vol. I, p. 243-252.
68. Norris R., Reiton P. The suspension of guarantees: a comparative analysis of the american convention on human rights and the constitutions of the states parties. In: American University Law Review, 1981, Vol. 30, p. 189-219.
69. O'Connell R. Releasing political equality: the European Court of Human Rights and positive obligations in a democracy. In: Northern Ireland Legal Quarterly, 2010, no. 61 (3), p. 263-279.
70. Panoussis I. L'obligation générale de protection des droits de l'homme dans la jurisprudence des organes internationaux. In: Revue trimestrielle de droit de l'homme, 2007, p. 450.
71. Poalelungi M. ș.a. Manualul judecătorului pentru cauze civile. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1200 p.
72. Poalelungi M. ș.a. Manualul judecătorului pentru cauze penale. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.
73. Popescu C. L. Protecția internațională a drepturilor omului – surse, instituții, proceduri, Editura All Beck, București, 2000. 346 p.
74. S. Skogly. Extraterritoriality – Universal Human Rights without Universal Obligations? Lancaster, 2010. [on-line]: http://eprints.lanccs.ac.uk/26177/1/Microsoft_Word_-_Monash_-_Extraterritoriality_-_Final_draft.pdf (Vizitat la 10.04.2014)
75. Sârcu-Scobioală D. Actul jurisdicțional internațional. Chișinău: Elan Poligraf, 2013, 329 p.
76. Spielmann D. Obligations positives et effet horizontal des dispositions de la Convention. In: Actes du colloque «L'interprétation de la Convention européenne des droits de l'homme» organise par l'Institut de droit européen des droits de l'homme, faculté de droit de l'Université de Montpellier, 13-14 mars 1998, p. 133-174.
77. Sudre F. Les obligations positives dans la jurisprudence européenne des droits de l'homme. In: Protection des droits de l'homme : la perspective européenne. Melange a la mémoire de Rolv Ryssdal, 2000. Koln/Berlin/Bonn/Munchen: Carl Heymanns Verlag KG, 2000, p. 1359-1376.
78. Toner H. Partnership rights, free movement and EU law. Oxford/Portland/Oregon: Hart Publishing, 2004. 286 p.
79. Urbaite L. Judicial activism in the approach of the European Court of Human Rights to positive obligations of the State. In: Baltic Yearbook of International Law, Volume 11, 2011. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2011, p. 211-239.
80. Velu J., Ergec R. La convention européenne des droits de l'homme. Bruxelles: Bruylant, 1990. 1185 p.
81. Xenos D. The positive obligations of state under the European Convention of Human Rights. Abingdon, Oxon: Routledge, 2012. 231 p.

Jurisprudenta internațională

82. Opinia disidentă a judecătorilor MacDonald și De Meyer în speța *Guillot c. Franței*, În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58069> (Vizitat la 25/03/2015).
83. Opinia separată concurentă a judecătorului Giovanni Bonello în speța *Al-Skeini ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 7/07/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105606> (Vizitat la 25/03/2014).
84. Speța *A. c. Regatului Unit*, hotărârea din 19/02/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91403> (Vizitat la 25/03/2015).
85. Speța *A. c. Regatului Unit*, hotărârea din 23/09/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58232> (Vizitat la 25/03/2014)
86. Speța *Abdulaziz, Cabales și Balkandali c. Regatului Unit*, hotărârea din 28/05/1985. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57416> (Vizitat la 25/03/2015).
87. Speța *Activitățile armate asupra teritoriului Congo* (Republica Democrată Congo c. Ugandei), hotărârea din 09 decembrie 2005. [on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/116/10455.pdf> (Vizitat la 24/06/2014)
88. Speța *ADT c. Regatului Unit*, hotărârea din 31/07/2000, definitivă din 31/10/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58922> (Vizitat la 19/04/2015)
89. Speța *Aerts c. Belgiei*, hotărârea din 30/07/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58209> (Vizitat la 25/04/2015).
90. Speța *Airey c. Irlandei*, hotărârea din 09/10/1979. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57420> (Vizitat la 25/03/2015).
91. Speța *Al Akidi c. Bulgariei*, hotărârea din 31/07/2003, definitive din 31 octombrie 2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61275> (Vizitat la 20/04/2015).
92. Speța *Al Nashiri c. Poloniei*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146044> (Vizitat la 25/07/2014)
93. Speța *Al-Adsani c. Regatului Unit*, hotărârea din 21/11/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59885> (Vizitat la 25/03/2015).
94. Speța *Alexandrou c. Turciei*, hotărârea din 20 ianuarie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90812> (Vizitat la 25.01.2015).

95. Speța *Al-Jedda c. Regatului Unit*, hotărârea din 7 iulie 2011. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105612> (Vizitat la 20/02/2015).
96. Speța *Al-Moayad c. Germaniei*, decizia din 20/02/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-79710> (Vizitat la 04/05/2014).
97. Speța *Al-Saadoon și Mufdhi c. Regatului Unit*, hotărârea din 2 martie 2010, definitivă din 2 octombrie 2010. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97575> (Vizitat la 20/02/2015).
98. Speța *Al-Skeini ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 7 iulie 2011. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105606> (Vizitat la 25.01.2015).
99. Speța *Andreou c. Turciei*, decizia din 03 iunie 2008. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88068> (Vizitat la 25.01.2015).
100. Speța *Andreou Papi c. Turciei*, hotărârea din 10 mai 2001. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94204> (Vizitat la 25.01.2015).
101. Speța *Andronicou și Constantinou c. Ciprului*, hotărârea din 09/10/1997. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58102> (Vizitat la 25/03/2015).
102. Speța *Angelova și Iliev c. Bulgariei*, hotărârea din 26/07/2007, definitivă din 26/10/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81906> (Vizitat la 25/04/2015).
103. Speța *Anguelova c. Bulgariei*, hotărârea din 13/06/2002, definitivă din 13/09/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60505> (Vizitat la 25/04/2015).
104. Speța *AOA Neftyanaya Kompaniya Yukos c. Rusiei*, hotărârea din 20/09/2011, definitivă din 08/03/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-106308> (Vizitat la 25/04/2015).
105. Speța *Aplicarea Convenției internaționale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială (Georgia c. Federației Ruse)*, Cerere pentru indicarea măsurilor provizorii. Ordonanța CIJ din 15/10/2008 [on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/140/14801.pdf> (Vizitat la 23/04/2014)
106. Speța *Aplicarea Convenției internaționale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială (Georgia c. Federației Ruse)*, Obiecțiile preliminare a Federației Ruse, din 01/12/2009. Volumul 1. <http://www.icj-cij.org/docket/files/140/16099.pdf> (Vizitat la 18/04/2014)
107. Speța *Aplicarea Convenției internaționale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială (Georgia c. Federației Ruse)*, hotărârea din 1 aprilie 2011 în privința obiecțiilor preliminare. [On-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/140/16398.pdf> (Vizitat la 25.01.2015).
108. Speța *Appleby și alții c. Regatului Unit*, hotărârea din 06/05/2003, definitivă din 24/09/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]:

- <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61080> (Vizitat la 25/04/2015).
109. Speța *Armado Alejandro Jr. ș.a. c. Cubei*, raportul Comisiei IADO din 29/09/1999. [on-line]: <http://www1.umn.edu/humanrts/cases/86-99.html> (Vizitat 24/04/2014)
110. Speța *Arslan c. Turciei*, hotărârea din 08/07/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58271> (Vizitat la 25/04/2015).
111. Speța *Asociația 21 decembrie 1989 și alții c. României*, hotărârea din 24/05/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104864> (Vizitat la 25/04/2015).
112. Speța *Assanidze c. Georgiei*, hotărârea din 8 aprilie 2014. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61875> (Vizitat la 25.01.2015).
113. Speța *Assenov și alții c. Bulgariei*, hotărârea din 28/10/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58261> (Vizitat la 25/04/2015).
114. Speța *Aurul monetar scos din Roma în 1943. Obiecții preliminare*. Hotărârea CIJ din 15/06/1954. [on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/19/4761.pdf> (Vizitat la 25/03/2015).
115. Speța *Avilkina și alții c. Rusiei*, hotărârea din 06/06/2013, definitivă din 07/10/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-120071> (Vizitat la 25/04/2015).
116. Speța *Avșar c. Turciei*, hotărârea din 10/07/2001, definitivă din 27 martie 2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59562> (Vizitat la 25/04/2015).
117. Speța *Aydın c. Turciei*, hotărârea din 25/09/1997. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58371> (Vizitat la 25/04/2015).
118. Speța *Azemi c. Serbiei*, decizia din 05 noiembrie 2013. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-139052> (Vizitat la 25.01.2015).
119. Speța *B. c. Franței*, hotărârea din 25/03/1992. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57770> (Vizitat la 25/03/2015).
120. Speța *B. și P. c. Regatului Unit*, hotărârea din 24/04/2001, definitivă din 05/09/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59422> (Vizitat la 25/04/2015).
121. Speța *Babar Ahmad ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 10/04/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-110267> (Vizitat la 04/05/2014).
122. Speța *Bader și Kanbor c. Suediei*, hotărârea din 08/11/2005, definitivă din 08/02/2006. În: baza de date HUDOC. [on-

- line]:<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70841>(Vizitat la 20/04/2015).
123. Speța *Bamaca Velasquez c. Guatemalei*, hotărârea asupra fondului din 25/11/2000. În: baza de date a Curții Interamericane a Drepturilor Omului. [on-line]: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_70_ing.pdf (Vizitat la 21/07/2014)
124. Speța *Bankovic ș.a. c. Belgiei ș.a.*, decizia din 12 decembrie 2001. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22099> (Vizitat la 20/02/2015).
125. Speța *Bankovic ș.a. c. Belgiei ș.a.*, decizia din 12 decembrie 2001. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22099> (Vizitat la 25.01.2015).
126. Speța *Bayatyan c. Armeniei*, hotărâre din 07/07/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]:<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105611> (Vizitat la 25/04/2015).
127. Speța *Behrami și Behrami c. Franței*, decizia din 02/05/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80830> (Vizitat la 25/03/2015).
128. Speța *Belgian linguistic c. Belgiei*, hotărârea din 23/07/1968. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57525> (Vizitat la 25/07/2014)
129. Speța *Berisha c. Elveției*, hotărârea din 30/06/2013, definitivă din 30/01/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122978> (Vizitat la 25/03/2015).
130. Speța *Bertrand Russell Foundation ltd. c Regatului Unit*, decizia Comisiei EDO din 02/05/1978. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-73447> (Vizitat la 02/05/2014)
131. Speța *Blagojevic c. Olandei*, decizia din 9 iunie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-93401> (Vizitat la 25.01.2015); Speța *Galic c Olandei*, decizia din 09 iunie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-93400> (Vizitat la 25.01.2015).
132. Speța *Block c. Ungariei*, hotărârea din 25/01/2011, definitivă din 25/04/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-103043> (Vizitat la 25/04/2015).
133. Speța *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi c. Irlandei*, hotărârea din 30.06.2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69564>(Vizitat la 30/06/2014).
134. Speța *Botta c. Italiei*, hotărârea din 24/02/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58140> (Vizitat la 25/03/2015).
135. Speța *Broniowski c. Poloniei*, hotărârea din 24/01/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61828>(Vizitat la 13/07/2014)

136. Speța *Brozicek c. Italiei*, hotărârea din 19/12/1989. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57612> (Vizitat la 25/04/2015).
137. Speța *Buchen c. Republicii Cehe*, hotărârea din 26/11/2002, definitivă din 26/02/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65341> (Vizitat la 23/04/2015).
138. Speța *Buchholz c. Germaniei*, hotărârea din 06/05/1981. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57451> (Vizitat la 25/04/2015).
139. Speța *Bui Van Thanh ș.a. c. Regatului Unit*, decizia din 12/03/1990. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-647> (Vizitat la 25/03/2015).
140. Speța *Burdov c. Rusiei*, hotărârea din 07/05/2002, definitivă din 04/09/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60449> (Vizitat la 25/04/2015).
141. Speța *Burghartz c. Elveției*, hotărârea din 22/02/1994. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57865> (Vizitat la 25/03/2015).
142. Speța *Burgos c. Uruguayi*, Comunicarea comitetului pentru drepturile omului din 29/07/1981. [on-line]: <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/e3c603a54b129ca0c1256ab2004d70b2?Opendocument> (Vizitat la 22/04/2014).
143. Speța *Bursuc c. României*, hotărârea din 12/10/2004, definitivă din 12/01/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67028> (Vizitat la 13/07/2014).
144. Speța *Čalovskis c. Letoniei*, hotărârea din 24/07/2014, para. 136-147. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145791> (Vizitat la 25/07/2014)
145. Speța *Campbell și Fell c. Regatului Unit*, hotărârea din 28/06/1984. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57456> (Vizitat la 25/04/2015).
146. Speța *Castillo Paez c. Peru*, hotărârea asupra fondului din 03/11/1997. În: baza de date a Curții Interamericane a Drepturilor Omului. [on-line]: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_34_ing.pdf (Vizitat la 21/07/2014)
147. Speța *Catan ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, hotărârea din 19 octombrie 2012. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114082> (Vizitat la 25.01.2015).
148. Speța *Centro Europa 7 S.R.L. și Di Stefano c. Italiei*, hotărârea din 07/06/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-111399> (Vizitat la 25/04/2015).
149. Speța *Ceylan c. Turciei*, hotărârea din 08/07/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58270> (Vizitat la 25/04/2015).

150. Speța *Chagos Islanders c. Regatului Unit*, decizia în din 11/12/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115714> (Vizitat la 25/03/2015).
151. Speța *Chirica c. Moldovei*, hotărârea din 22/07/2014, definitivă din 22/10/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145709> (Vizitat la 25/04/2015).
152. Speța *Christine Goodwin c. Regatului Unit*, hotărârea din 11/07/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60596> (Vizitat la 25/03/2015).
153. Speța *Ciorap c. Moldovei*, hotărârea din 19/06/2007, definitivă din 19/09/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81136> (Vizitat la 25/04/2015).
154. Speța *Cipru c. Turciei*, hotărârea din 10/05/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58007> (Vizitat la 30/03/2014).
155. Speța *Cipru c. Turciei*, hotărârea privind satisfacția echitabilă din 12 mai 2014. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-144151> (Vizitat la 25.01.2015).
156. Speța *Cisse c. Franței*, hotărârea din 09/04/2002, definitivă din 09/07/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60413> (Vizitat la 23/04/2015).
157. Speța *Ciubotaru c. Moldovei*, hotărârea din 27/04/2010, definitivă din 27/07/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-98445> (Vizitat la 25/03/2015).
158. Speța *Coard ș.a. c. SUA*, raportul Comisiei IDO din 29/09/1999. [on-line]: <http://www1.umn.edu/humanrts/cases/us109-99.html> (Vizitat la 24/04/2014)
159. Speța *Confédération Française Démocratique du Travail c. Comunităților Europene*, decizia Comisiei EDO din 10/07/1978, para. 4. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-74373> (Vizitat la 06/04/2014)
160. Speța *Conka c. Belgiei*, hotărârea din 05/02/2002, definitivă din 05/05/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60026> (Vizitat la 23/04/2015).
161. Speța *Consecințele Juridice ale Construirii unui Zid în Teritoriul Palestinian Ocupat, avizul consultativ al CIJ din 9/07/2004*. [on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf> p.179, para. 109 (Vizitat la 18/04/2014)
162. Speța *Cossey c. Regatul Unit*, hotărârea din 27/09/1990. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57641> (Vizitat la 25/03/2015).
163. Speța *Cotleț c. României*, hotărârea din 03/06/2003, definitivă din 03/09/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]:

- <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65680> (Vizitat la 25/04/2015).
164. Speța *Creangă c. României*, hotărârea din 23/02/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109226> (Vizitat la 20/04/2015)
165. Speța *Demir și Baykara c. Turciei*, hotărîre din 12/11/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-89558> (Vizitat la 25/04/2015).
166. Speța *Dink c. Turciei*, hotărârea din 14/09/2010, definitivă din 14 decembrie 2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-100383> (Vizitat la 25/04/2015).
167. Speța *Dougoz c. Greciei*, hotărârea din 06/03/2001, definitivă din 06/06/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-63896> (Vizitat la 25/04/2015).
168. Speța *Drozd și Janousek c. Franței și Spaniei*, decizia Comisiei EDO din 12/12/1989. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-24752> (Vizitat la 04/04/2014)
169. Speța *El-Masri c. Fostei Republice Iugoslave a Macedoniei*, hotărârea din 13/12/212, para. 218. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115621> (Vizitat la 07/05/2014)
170. Speța *Ergi c. Turciei*, hotărârea din 28/07/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58200> (Vizitat la 25/04/2015).
171. Speța *Ernst și alții c. Belgiei*, hotărîrea din 15/07/2003, definitivă din 15/10/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65779> (Vizitat la 21/04/2015).
172. Speța *Eweida și alții c. Regatului Unit*, hotărârea din 15/01/2013, definitivă din 27/05/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115881> (Vizitat la 25/04/2015).
173. Speța *Faber c. Ungariei*, hotărîre din 24/07/2012, definitivă din 24/10/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112446> (Vizitat la 25/04/2015).
174. Speța *Fosfații în Maroc*, Obiecțiile Preliminare, hotărârea CPJI din 14/06/1938 [on-line]: http://www.icjci.org/pcij/serie_AB/AB_74/01_Phosphates_du_Maroc_Arret.pdf (Vizitat la 15/04/2014)
175. Speța *Fox, Campbell și Hartley c. Regatului Unit*, hotărîrea din 30/08/1990. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57721> (Vizitat la 25/04/2015).

176. Speța *Fuentes Bobo c. Spaniei*, hotărârea din 29/02/2000, definitivă din 29/05/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-63608> (Vizitat la 25/04/2015).
177. Speța *Gaskin c. Regatului Unit*, hotărârea din 08/07/1989. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57491> (Vizitat la 25/03/2015).
178. Speța *Gavriel c. Turciei*, hotărârea din 20/01/2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90751> (Vizitat la 25.01.2015).
179. Speța *Georgia c. Federației Ruse(I)*, hotărârea din 03/07/2014. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145546> (Vizitat la 25.01.2015).
180. Speța *Georgia c. Federației Ruse(II)*, decizia din 13/12/2011. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108097> (Vizitat la 25.01.2015).
181. Speța *Georgia c. Federației Ruse*, decizia din 16/03/2010. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-98167> (Vizitat la 25.01.2015).
182. Speța *Georgia c. Rusiei*, decizia privind admisibilitatea cererii din 13/12/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108097> (Vizitat la 02/04/2014)
183. Speța *Georgieva c. Bulgariei*, hotărârea din 03/07/2008, definitivă din 03/10/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-87315> (Vizitat la 25/04/2015).
184. Speța *Golder c. Marii Britanii*, hotărârea din 21/02/1975. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57496> (Vizitat la 25/04/2015).
185. Speța *Goodwin c. Regatului Unit*, hotărârea din 27/03/1996. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57974> (Vizitat la 25/04/2015).
186. Speța *Gorea c. Moldovei*, hotărârea din 23/07/2013, definitivă din 23/10/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122891> (Vizitat la 20/04/2015).
187. Speța *Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani c. Italiei*, hotărârea din 02/08/2001, definitivă din 12/12/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59623> (Vizitat la 23/04/2015).
188. Speța *Gregacevic c. Croației*, hotărârea din 10/07/2012, definitivă din 10/10/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112090> (Vizitat la 25/04/2015).
189. Speța *Guerra și alții c. Italiei*, hotărârea din 19/02/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58135> (Vizitat la 25/03/2015).

190. Speța *Guillot c. Franței*, hotărârea din 24/10/1996. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58069> (Vizitat la 25/03/2015).
191. Speța *Gul c. Turciei*, hotărârea din 14/12/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59081> (Vizitat la 25/04/2015).
192. Speța *Gündüz c. Turciei*, decizia cu privire la admisibilitate din 13/11/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23973> (Vizitat la 25/04/2015).
193. Speța *Gustafsson c. Suediei*, hotărâre din 25/04/1996. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57993> (Vizitat la 25/04/2015).
194. Speța *Gutsanovi c. Bulgariei*, hotărârea din 15/10/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-126982> (Vizitat la 25/04/2015).
195. Speța *H.L.R. c. Franței*, hotărârea din 29/04/1997. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58041> (Vizitat la 20/04/2015)
196. Speța *Haralambie c. României*, hotărârea din 27/10/2009, definitivă din 27/01/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-95302> (Vizitat la 19/04/2015).
197. Speța *Harkins and Edwards c. Regatului Unit*, hotărârea din 17/01/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108599> (Vizitat la 04/05/2014)
198. Speța *Hasan și Chaush c. Bulgariei*, hotărârea din 26/10/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58921> (Vizitat la 25/04/2015).
199. Speța *Hassan c. Regatului Unit*, hotărârea din 16/09/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146501> (Vizitat la 25/03/2015).
200. Speța *Hatton și alții c. Regatului Unit*, hotărârea din 08/07/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61188> (Vizitat la 25/03/2015).
201. Speța *Helmers c. Suediei*, hotărârea din 29/10/1991. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57701> (Vizitat la 25/04/2015).
202. Speța *Hermi c. Italiei*, hotărârea din 08/10/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77543> (Vizitat la 25/04/2015).
203. Speța *Hess c. Regatului Unit*, decizia din 28/05/1975. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70003> (Vizitat la 22/04/2014)
204. Speța *Hirsi Jamaa ș.a. c. Italiei*, hotărârea din 23/02/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109231> (Vizitat la 30/04/2014).

205. Speța *Hirsi Jamaa și alții c. Italiei*, hotărârea din 23/02/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109231> (Vizitat la 25/04/2015)
206. Speța *HL c. Regatului Unit*, hotărârea din 05/10/2004, definitivă din 05/01/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-66757> (Vizitat la 20/04/2015).
207. Speța *Hokkanen c. Finlandei*, hotărârea din 23/09/1994. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57911> (Vizitat la 25/03/2015).
208. Speța *Hristova c. Bulgariei*, hotărârea din 03/12/2006, definitivă din 07/03/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78367> (Vizitat la 25/04/2015).
209. Speța *Huber c. Elveției*, hotărârea din 23/10/1990. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57644> (Vizitat la 25/04/2015).
210. Speța *Hümmer c. Germaniei*, hotărârea din 19/07/2012, definitivă din 19/10/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112280> (Vizitat la 25/04/2015).
211. Speța *Hurtado c. Elveției*, decizia de radiere de pe rol din 28/01/1994. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57868> (Vizitat la 25/04/2015).
212. Speța *Husayn (Abu Zubaydah) c. Poloniei*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146047> (Vizitat la 25/07/2014)
213. Speța *Husayn (Abu Zubaydah) c. Poloniei*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146047> (Vizitat la 25/07/2014)
214. Speța *Huseyn și alții c. Azerbaidjanului*, hotărârea din 26/07/2011, definitivă din 26/10/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-106308> (Vizitat la 25/04/2015).
215. Speța *I.P. c. Moldovei*, hotărârea din 28/04/2015. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-154152> (Vizitat la 25/04/2015).
216. Speța *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, hotărârea din 08/07/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61886> (Vizitat la 30/03/2014)
217. Speța *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, decizia din 04/07/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-5948> (Vizitat la 25/03/2015).
218. Speța *Ilhan c. Turciei*, hotărârea din 27/06/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58734> (Vizitat la 25/04/2015).

219. Speța *Înaltul Consiliu Spiritual al Comunității Musulmane c. Bulgariei*, hotărârea din 16/12/2004, definitivă din 16/03/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67795>(Vizitat la 21/04/2015).
220. Speța *Informationsverein Lentia și alții c. Austriei*, hotărâre din 24/11/1993. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57854> (Vizitat la 25/04/2015).
221. Speța *Iorga c. Moldovei*, hotărârea din 23/03/2010, definitivă din 23/06/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97883> (Vizitat la 25/04/2015).
222. Speța *Irlanda c. Regatului Unit*, hotărârea din 18/01/1978. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57506> (Vizitat la 25/03/2015).
223. Speța *Isaak c. Turciei*, decizia din 28 septembrie 2006. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77533> (Vizitat la 25.01.2015).
224. Speța *Isayeva, Yusupova și Bazayeva c. Rusiei*, hotărârea din 24/02/2005, definitivă din 06/07/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-68379>(Vizitat la 25/04/2015).
225. Speța *Issa c. Turciei*, hotărârea din 16/11/2004, para. 67. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67460> (Vizitat la 24/06/2014)
226. Speța *Ivanțoc ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, hotărârea din 15/11/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-107480> (Vizitat la 02/04/2014)
227. Speța *Jaloud c. Olandei*, hotărârea din 20 noiembrie 2014. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-148367> (Vizitat la 20/02/2015).
228. Speța *James c. Regatului Unit*, decizia cu privire la admisibilitate din 11/05/1984. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-73433> (Vizitat la 25/04/2015).
229. Speța *Johnston și alții c. Irlandei*, hotărârea din 18/12/1986. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57508> (Vizitat la 25/03/2015).
230. Speța *Jones ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea în din 14/01/2014, definitivă din 02/06/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-140005> (Vizitat la 25/03/2015).
231. Speța *Kalageropoulou ș.a. c. Greciei și Germaniei*, decizia din 12/12/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23539> (Vizitat la 25/03/2015).

232. Speța *Kamasinski c. Austriei*, hotărârea din 19/12/1989. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57614> (Vizitat la 25/04/2015).
233. Speța *Karaahmed c. Bulgariei*, hotărârea din 24/02/2015. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23973> (Vizitat la 25/04/2015).
234. Speța *Karataş c. Turciei*, hotărârea din 08/07/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58274> (Vizitat la 25/04/2015).
235. Speța *Kaya c. României*, hotărârea din 12/10/2006, definitivă din 12/01/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77454> (Vizitat la 26/04/2015).
236. Speța *Kaya c. Turciei*, hotărârea din 19/02/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58138> (Vizitat la 25/04/2015).
237. Speța *Kelly și alții c. Regatului Unit*, hotărârea din 04/05/2001, definitivă din 04/08/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59453> (Vizitat la 25/04/2015).
238. Speța *Khrabrova c. Rusiei*, hotărârea din 02/10/2012, definitivă din 11 februarie 2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-113632> (Vizitat la 25/04/2015).
239. Speța *Kirovi c. Bulgariei și Turciei*, decizia din 02/10/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77726> (Vizitat la 25/03/2015).
240. Speța *Kommersant Moldovy c. Moldovei*, hotărârea din 09/01/2007, definitivă din 09/04/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78892> (Vizitat la 25/04/2015).
241. Speța *Korbely c. Ungariei*, hotărârea din 19/09/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88429> (Vizitat la 23/04/2015).
242. Speța *Krestovskiy c. Rusiei*, hotărârea din 28/10/2010, definitivă din 28/01/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-101314> (Vizitat la 25/04/2015).
243. Speța *Krušković c. Croației*, hotărârea din 21/06/2011, definitivă din 21/09/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105197> (Vizitat la 25/03/2015).
244. Speța *Kudla c. Poloniei*, hotărârea din 26/10/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58920> (Vizitat la 25/04/2015).
245. Speța *Kurt c. Turciei*, hotărârea din 25/05/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58198> (Vizitat la 25/04/2015).

246. Speța *Kyriakou c. Turciei*, hotărârea din 22 iunie 2010. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-99587> (Vizitat la 25.01.2015).
247. Speța *L. c. Olandei*, hotărârea din 01/06/2004, definitive din 01/09/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61799> (Vizitat la 19/04/2015).
248. Speța *L.C.B. c. Regatului Unit*, hotărârea din 09/06/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58176> (Vizitat la 25/04/2015).
249. Speța *Le Compte, Van Leuven și De Meyere c. Belgiei*, hotărârea din 23/06/1981. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57522> (Vizitat la 25/04/2015).
250. Speța *Leander c. Suediei*, hotărârea din 26/03/1987. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57519> (Vizitat la 25/04/2015).
251. Speța *Loizidou c. Turciei*, hotărârea din 18/12/1996. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58007> (Vizitat la 26/03/2014)
252. Speța *Loizidou c. Turciei*, hotărârea privind obiecțiile preliminare din 23/03/1995. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57920> (Vizitat la 25.01.2015).
253. Speța *López Ostra c. Spaniei*, hotărârea din 09/12/1994. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57905> (Vizitat la 25/03/2015).
254. Speța *Lupsa c. României*, hotărârea din 08/06/2006, definitivă din 08/09/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-75688> (Vizitat la 25/04/2015).
255. Speța *M. c. Danemarcei*, decizia Comisiei EDO din 14/10/1992. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-1390> (Vizitat la 25/03/2015).
256. Speța *M. c. Danemarcei*, decizia Comisiei EDO din 14/10/1992. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-1390> (Vizitat la 02/05/2014)
257. Speța *M.C. c. Bulgariei*, hotărârea din 04/12/2003, definitivă din 04/03/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61521> (Vizitat la 13/07/2014)
258. Speța *M.H. c. Regatului Unit*, hotărârea din 22/10/2013, definitivă din 22/01/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-127107> (Vizitat la 25/04/2015).
259. Speța *Makaratzis c. Greciei*, hotărârea din 20/12/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67820> (Vizitat la 25/03/2015).

260. Speța *Malone c. Regatului Unit*, hotărârea din 02/08/1984. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57533>(Vizitat la 25/04/2015).
261. Speța *Mamadaliyev c. Federației Ruse*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145746> (Vizitat la 25/07/2014)
262. Speța *Mangouras c. Spaniei*, hotărârea din 28/09/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-100686> (Vizitat la 25/04/2015).
263. Speța *Manoilescu și Dobrescu c. României și Federației Ruse*, decizia din 03/03/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72683> (Vizitat la 25/03/2015).
264. Speța *Marcks c. Belgiei*, hotărârea din 13/06/1979. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57534> (Vizitat la 25/03/2015).
265. Speța *Markovic ș.a. c. Italiei*, hotărârea din 14.12.2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78623> (Vizitat la 29/06/2014)
266. Speța *Marzari c. Italiei*, decizia cu privire la admisibilitate din 04/05/1999. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22827> (Vizitat la 25/03/2015).
267. Speța *Mathews c. Regatului Unit*, hotărârea din 18/02/1999. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58910> (Vizitat la 07/04/2014)
268. Speța *Mattoccia c. Italiei*, hotărârea din 25/07/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58764> (Vizitat la 25/04/2015).
269. Speța *McCann ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 27/09/1995, § 161. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57943> (Vizitat la 25/07/2014)
270. Speța *McGinley și Egan c. Regatului Unit*, hotărârea din 09/06/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58175> (Vizitat la 25/03/2015).
271. Speța *McKay c. Regatului Unit*, hotărârea din 03/10/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77177> (Vizitat la 25/04/2015).
272. Speța *Mededyev ș.a. c. Franței*, hotărârea din 29/03/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97979> (Vizitat la 28/04/2014)
273. Speța *Mikulic c. Croației*, hotărârea din 07/02/2002, definitivă din 04/09/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60035> (Vizitat la 25/03/2015).
274. Speța *Mitkus c. Letoniei*, hotărârea din 02/10/2012, definitivă din 02/01/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]:

- <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-113648> (Vizitat la 25/04/2015).
275. Speța *Mitropolia Basarabiei și alții contra Moldovei*, hotărârea din 13/12/2001, definitivă din 27/03/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59985> (Vizitat la 25/04/2015).
276. Speța *Mocarska c. Poloniei*, hotărârea din 06/11/2007, definitivă din 06/02/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-83076> (Vizitat la 22/04/2015).
277. Speța *Mohammad Munaf c. României*, Comunicarea Comitetului ONU pentru drepturile omului din 21/09/2009. [on-line]: <http://www.refworld.org/docid/4acf500d2.html> (Vizitat la 22/04/2014)
278. Speța *Moreno Gomez c. Spaniei*, hotărârea din 16/11/2004, definitivă din 16/02/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67478> (Vizitat la 25/03/2015).
279. Speța *Muşuc c. Moldovei*, hotărârea din 06/11/2007, definitivă din 06/02/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-83081> (Vizitat la 25/04/2015).
280. Speța *Myrna Mack Chang c. Guatemalei*, hotărârea din 25/11/2003. În: baza de date a Curții Interamericane a Drepturilor Omului. [on-line]: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_101_ing.pdf (Vizitat la 21/07/2014)
281. Speța *N. c. Finlandei*, hotărârea din 26/07/2005, definitivă din 30/11/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69908> (Vizitat la 20/04/2015)
282. Speța *Nachova și alții c. Bulgariei*, hotărârea din 06/07/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69630> (Vizitat la 25/04/2015).
283. Speța *Nada c. Elveției*, hotărârea din 12/09/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-113118> (Vizitat la 30/06/2014)
284. Speța *Nefedov c. Rusiei*, hotărârea din 13/03/2012, definitivă din 24/09/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109550> (Vizitat la 25/04/2015).
285. Speța *Nezihe Kaymaz c. Turciei*, hotărârea din 31/07/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112568> (Vizitat la 25/04/2015).
286. Speța *Nicaragua c. SUA*, hotărârea CIJ din 27 iunie 1986, para. 242, 277. [on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf> (Vizitat la 16/04/2014)
287. Speța *Nikolayenko c. Ucrainei*, hotărârea din 15/11/2012, definitivă din 15/02/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114457> (Vizitat la 25/04/2015).

288. Speța *Nikolova c. Bulgariei*, hotărârea din 25/03/1999. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58228> (Vizitat la 25/04/2015).
289. Speța *Novoseletskiy c. Ucrainei*, hotărârea din 22/02/2005, definitivă din 22/05/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-68372> (Vizitat la 25/04/2015).
290. Speța *Nowak c. Ucrainei*, hotărârea din 31/03/2011, definitive din 15/09/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104289> (Vizitat la 26/04/2015).
291. Speța *Ocalan c. Turciei*, hotărârea din 12/05/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69022> (Vizitat la 25/03/2015).
292. Speța *Odièvre c. Franței*, hotărârea din 13/02/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60935> (Vizitat la 19/04/2015).
293. Speța *Ognyanova și Choban c. Bulgariei*, hotărârea din 23/02/2006, definitivă din 23/05/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72549> (Vizitat la 25/04/2015).
294. Speța *Okçuoğlu c. Turciei*, hotărârea din 08/07/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58277> (Vizitat la 25/04/2015).
295. Speța *Oleynikov c. Rusiei*, hotărârea din 14/03/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-117124> (Vizitat la 03/05/2014)
296. Speța *Ollinger c. Austriei*, hotărârea din 29/06/2006, definitivă din 29/09/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-76098> (Vizitat la 23/04/2015).
297. Speța *Olsson c. Suediei*, hotărârea din 24/03/1988. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57548> (Vizitat la 25/03/2015).
298. Speța *Olymbiou c. Turciei*, hotărârea din 27 octombrie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-95300> (Vizitat la 25.01.2015).
299. Speța *Oneryildiz c. Turciei*, hotărâre din 30/11/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67614> (Vizitat la 25/04/2015).
300. Speța *Oral și Atabay c. Turciei*, hotărârea din 23/06/2009, definitivă din 23/09/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-93168> (Vizitat la 25/04/2015).
301. Speța *Organizația macedoniană unită Ilinden-Pirin și alții c. Bulgariei*, hotărâre din 20/10/2005, definitivă din 20/01/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70731> (Vizitat la 25/04/2015).

302. Speța *Orhan c. Turciei*, hotărârea din 18/06/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60509> (Vizitat la 25/04/2015).
303. Speța *Osman c. Regatului Unit*, hotărârea din 28/10/1998, § 116. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58257> (Vizitat la 25/07/2014)
304. Speța *Ostace c. României*, hotărârea din 07/02/2002, definitivă din 25/02/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-141171> (Vizitat la 25/03/2015).
305. Speța *Ostrovar c. Moldovei*, hotărârea din 13/09/2005, definitivă din 15/02/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70138> (Vizitat la 25/04/2015).
306. Speța *Othman(Abu Qatada) c. Regatului Unit*, hotărârea din 17/01/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108629> (Vizitat la 07/05/2014)
307. Speța *Otto-Preminger-Institut c. Austriei*, hotărârea din 20/09/1994. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57897> (Vizitat la 25/04/2015).
308. Speța *Ouranio Toxo și alții c. Greciei*, hotărârea din 20/10/2005, definitivă din 20/01/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70720> (Vizitat la 23/04/2015).
309. Speța *Oya Ataman c. Turciei*, hotărârea din 05/12/2006, definitivă din 05/03/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78330> (Vizitat la 25/04/2015).
310. Speța *P.,C. și S. c. Regatului Unit*, hotărârea din 16/07/2002, definitivă din 16/10/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60610> (Vizitat la 25/04/2015).
311. Speța *Pad ș.a c. Turciei*, decizia din 28/06/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81672> (Vizitat la 20/04/2014)
312. Speța *Păduraru c. României*, hotărârea asupra fondului din 01/12/2006, definitivă din 01/03/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-71444> (Vizitat la 25/04/2015).
313. Speța *Paladi c. Moldovei*, hotărârea din 10/03/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91702> (Vizitat la 25/04/2015).
314. Speța *Palau-Martinez c. Franței*, hotărârea din 16/12/2003, definitivă din 16 martie 2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61548> (Vizitat la 23/04/2015).
315. Speța *Panigua Morales ș.a. c. Guatemalei*, hotărârea asupra fondului din 08/03/1998, § 173. În: baza de date a Curții Interamericane a Drepturilor Omului. [on-

- line]:http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_37_ing.pdf (Vizitat la 21/07/2014)
316. Speța *Partidul Republican al Rusiei c. Rusiei*, hotărîre din 12/04/2011, definitivă din 15/09/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104495> (Vizitat la 25/04/2015).
317. Speța *Patyi și alții c. Ungariei*, hotărîrea din 07/10/2008, definitivă din 07/01/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88748>(Vizitat la 23/04/2015).
318. Speța *Peck c. Regatului Unit*, hotărârea din 28/01/2003, definitivă din 28/04/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60898>(Vizitat la 25/04/2015).
319. Speța *Peers c. Greciei*, hotărârea din 19/04/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59413> (Vizitat la 25/04/2015).
320. Speța *Pekaslan ș.a. c. Turciei*, hotărîre din 20/03/2012, definitivă din 20/06/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109750> (Vizitat la 25/04/2015).
321. Speța *Pélissier și Sassi c. Franței*, hotărârea din 25/03/1999. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58226> (Vizitat la 25/04/2015).
322. Speța *Penev c. Bulgariei*, hotărârea din 07/01/2010, definitivă din 07/04/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-96610> (Vizitat la 25/04/2015).
323. Speța *Pereira Henriques c. Luxemburgului*, hotărârea din 09/05/2006, definitivă din 09/08/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-75350>(Vizitat la 13/07/2014)
324. Speța *Perry c. Regatului Unit*, decizia cu privire la admisibilitate din 26/09/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22694> (Vizitat la 19/04/2015).
325. Speța *Perry c. Regatului Unit*, hotărîrea din 17/07/2003, definitivă din 17/10/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61228> (Vizitat la 19/04/2015).
326. Speța *Pesukic c. Elveției*, hotărârea din 06/12/2012, definitivă din 06/03/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114965> (Vizitat la 25/04/2015).
327. Speța *Piersack c. Belgiei*, hotărârea din 01/10/1982. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57557> (Vizitat la 25/04/2015).

328. Speța *Pisari c. Moldovei și Rusiei*, hotărârea din 21/04/2015. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-153925> (Vizitat la 25/04/2015).
329. Speța *Pisk-Piskowski c. Poloniei*, hotărârea din 14/06/2005, definitivă din 14/09/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69356> (Vizitat la 25/04/2015).
330. Speța *Platform "Arzte fur das Leben" c. Austriei*, hotărârea din 21/06/1988. În baza de date HUDOC [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57558> (vizitat la 15/05/2015)
331. Speța *Prado Bugallo c. Spaniei*, hotărârea din 18/02/2003, definitivă din 18/05/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65499> (Vizitat la 20/04/2015)
332. Speța *Prettyc. Regatului Unit*, hotărârea din 29/04/2009, definitivă din 29/07/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60448> (Vizitat la 25/04/2015).
333. Speța *Price c. Regatului Unit*, hotărârea din 10/07/2001, definitivă din 10/10/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59565> (Vizitat la 25/04/2015).
334. Speța *Procurorul c. Dusko Tadic*, decizia privind cererea de apel provizoriu cu privire la jurisdicție din 2 octombrie 1995. [On-line]: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm> (Vizitat la 25.01.2015).
335. Speța *Procurorul c. Tadic*, Camera de apel a Tribunalului internațional pentru fosta Iugoslavia, hotărârea din 15/07/1999. para.117. [on-line]: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf> (Vizitat la 16/04/2014).
336. Speța *Procurorul c. Tadic*, Camera de apel a Tribunalului internațional pentru fosta Iugoslavia, hotărârea din 15/07/1999, para. 137 [on-line]: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf> (Vizitat la 16/04/2014)
337. Speța *Prodan c. Moldovei*, hotărârea din 18/05/2004, definitivă din 10/11/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61757> (Vizitat la 25/04/2015).
338. Speța *Puhk c. Estoniei*, hotărârea din 10/02/2004, definitivă din 10/05/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61628> (Vizitat la 24/04/2015).
339. Speța *Quark Fishing Ltd. c. Regatului Unit*, decizia din 19/09/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77008> (Vizitat la 25/03/2015).
340. Speța *R.M.S. c. Spaniei*, hotărârea din 18/06/2013, definitivă din 18/09/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-121906> (Vizitat la 25/03/2015).

341. Speța *Radio ABC c. Austriei*, hotărîre din 20/10/1997. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58104> (Vizitat la 25/04/2015).
342. Speța *Radu c. Moldovei*, hotărârea din 15/04/2014, definitivă din 15/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-142398> (Vizitat la 25/04/2015).
343. Speța *Railean c. Moldovei*, hotărârea din 05/01/2010, definitivă din 28/06/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-96449> (Vizitat la 25/04/2015).
344. Speța *Ramirez Sanchez c. Franței*, hotărârea din 04/07/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58007> (Vizitat la 26/03/2014)
345. Speța *Raza c. Bulgariei*, hotărîrea din 11/02/2010, definitivă din 11/05/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97292> (Vizitat la 25/04/2015).
346. Speța *Rees c. Regatului Unit*, hotărârea din 17/10/1986. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57564> (Vizitat la 25/03/2015).
347. Speța *Refah Partisi (Partidul prosperității) și alții c. Turciei*, hotărîre din 13/02/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60936> (Vizitat la 25/04/2015).
348. Speța *referitoare la anumite aspecte de utilizare a limbilor în cadrul educației în Belgia c. Belgiei (Afacerea lingvistică belgiană)*, hotărârea din 23/07/1968. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57525> (Vizitat la 25/03/2015).
349. Speța *Religionsgemeinschaft Der Zeugen Jehovas și alții c. Austriei*, hotărârea din 31/07/2008, definitivă din 31/10/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88022> (Vizitat la 25/04/2015).
350. Speța *Remetin c. Croației (2)*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145741> (Vizitat la 26/07/2014)
351. Speța *Roemen și Schmit c. Luxemburgului*, hotărîrea din 25/02/2003, definitivă din 25/05/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60958> (Vizitat la 23/04/2015).
352. Speța *Rowe și Davis c. Regatului Unit*, hotărîrea din 16/02/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58496> (Vizitat la 25/04/2015).
353. Speța *Ruotsalainen c. Finlandei*, hotărîrea din 16/06/2009, definitivă din 16/09/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-92961> (Vizitat la 26/04/2015).

354. Speța *Ryakib Biryukov c. Rusiei*, hotărârea din 17/01/2008, definitivă din 07/07/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-84452> (Vizitat la 25/04/2015).
355. Speța *S și Marper c. Regatului Unit*, hotărârea din 04/12/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90051> (Vizitat la 25/04/2015).
356. Speța *Saadi c. Italiei*, hotărârea din 28/02/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-85276> (Vizitat la 20/04/2015).
357. Speța *Sabeh El Leil c. Franței*, hotărârea din 29/06/2011. Para. 61-67. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105378> (Vizitat la 02/05/2014)
358. Speța *Sabou și Pircalab c. României*, hotărârea din 28/09/2004, definitivă din 28/12/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-66714> (Vizitat la 19/04/2015).
359. Speța *Saddam Hussein c. Albaniei, Bulgariei, Croației ș.a.*, decizia din 14.03.2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-1618258-1694937> (Vizitat la 25/03/2015).
360. Speța *Salman c. Turciei*, hotărârea din 27/06/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58735> (Vizitat la 25/03/2015).
361. Speța *Şaman c. Turciei*, hotărârea din 05/04/2011, definitivă din 05/07/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104355> (Vizitat la 25/04/2015).
362. Speța *Şarban c. Moldovei*, hotărârea din 04/10/2005, definitivă din 04/01/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70371> (Vizitat la 25/04/2015).
363. Speța *Satik și alții c. Turciei*, hotărârea din 10/10/2000, definitivă din 10/01/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58851> (Vizitat la 25/04/2015).
364. Speța *Saveriades c. Turciei*, hotărârea din 22 septembrie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94238> (Vizitat la 25.01.2015).
365. Speța *Schmidt și Dahlstrom c. Suediei*, decizia cu privire la admisibilitate din 17/07/1974. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-73547> (Vizitat la 25/04/2015).
366. Speța *Şen c. Olandei*, hotărârea din 21/12/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-64569> (Vizitat la 25/03/2015).
367. Speța *Sergey Zolotukhin c. Rusiei*, hotărârea din 10/02/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91222> (Vizitat la 26/04/2015).

368. Speța *Serif c. Greciei*, hotărârea din 14/12/1999, definitivă din 14/03/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58518>(Vizitat la 21/04/2015)
369. Speța *Sevtap Veznedaroglu c. Turciei*, hotărârea din 11/04/2000, definitivă din 18/10/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58897> (Vizitat la 25/04/2015).
370. Speța *Siliadin c. Franței*, hotărârea din 26/07/2005, definitivă din 26/10/2005, § 77. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69891>(Vizitat la 13/07/2014)
371. Speța *Silver și alții c. Regatului Unit*, hotărârea din 25/03/1983. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57577> (Vizitat la 25/04/2015).
372. Speța *Sindicatul Suedez al Conducătorilor de Locomotivă c. Suediei*, hotărâre din 06/02/1976. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57527> (Vizitat la 25/04/2015).
373. Speța *Smaltini c. Italiei*, decizia cu privire la admisibilitate din 24/03/2015. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-153980>(Vizitat la 25/04/2015).
374. Speța *Soering c. Regatului Unit*, hotărârea din 07/07/1989. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57619> (Vizitat la 03/05/2014)
375. Speța *Solomonides c. Turciei*, hotărârea din 20 ianuarie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90738> (Vizitat la 25.01.2015).
376. Speța *Solomou c. Turciei*, hotărârea din 24 iunie 2008. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-87144> (Vizitat la 25.01.2015).
377. Speța *Sorensen și Rasmussen c. Danemaricii*, hotărârea din 11/01/2006, § 57. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72015>(Vizitat la 13/07/2014)
378. Speța *Sovtransavto Holding c. Ucrainei*, hotărârea din 25/07/2002, definitivă din 06/11/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60634> (Vizitat la 25/04/2015).
379. Speța *Stephens c. Maltei (nr.1)*, hotărârea din 21/04/2009, definitivă din 14/09/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-92351> (Vizitat la 25/04/2015).
380. Speța *Stepuleac c. Moldovei*, hotărârea din 06/11/2007, definitive din 06/02/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-83085>(Vizitat la 20/04/2015).
381. Speța *Stewart c. Regatului Unit*, decizia cu privire la admisibilitate din 10/07/1984. În: baza de date HUDOC. [on-line]:

- [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23650#{"docname":\["Stewart"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23650#{) (Vizitat la 25/04/2015).
382. Speța *Stichting Mothers of Srebrenica ș.a. c. Olandei*, decizia din 11/06/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122255> (Vizitat la 25/03/2015).
383. Speța *Stjerna c. Finlandei*, hotărârea din 25/11/1994. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57912> (Vizitat la 25/03/2015).
384. Speța *Stoke c. Germaniei*, hotărârea din 19/03/1991. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57673> (Vizitat la 28/04/2014)
385. Speța *Strati c. Turciei*, hotărârea din 22 septembrie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94200> (Vizitat la 25.01.2015).
386. Speța *Stubbings și alții c. Regatului Unit*, hotărârea din 22/10/1996. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58079> (Vizitat la 25/03/2015).
387. Speța *Sürek și Özdemir c. Turciei*, hotărârea din 08/07/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58278> (Vizitat la 25/04/2015).
388. Speța *Taylor-Sabori c. Regatului Unit*, hotărârea din 22/10/2002, definitivă din 22/01/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60696> (Vizitat la 20/04/2015).
389. Speța *Tanrikulu c. Turciei*, hotărârea din 08/07/1999. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58289> (Vizitat la 25/04/2015).
390. Speța *Taş c. Turciei*, hotărârea din 14/11/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58976> (Vizitat la 25/04/2015).
391. Speța *Terra Woningen B.V. c. Olandei*, hotărârea din 17/12/1996. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58082> (Vizitat la 25/04/2015).
392. Speța *Thlimmenos c. Greciei*, hotărârea din 06/04/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58561> (Vizitat la 25/04/2015).
393. Speța *Thorgeir Thorgeirson c. Islandei*, hotărârea din 25/06/1992. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57795> (Vizitat la 25/04/2015).
394. Speța *Tocono și Profesorii Prometeiști c. Moldovei*, hotărârea din 26/07/2007, definitivă din 26/09/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81193> (Vizitat la 25/04/2015).
395. Speța *Toshev c. Bulgariei*, hotărârea din 10/08/2006, definitivă din 10/11/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-76687> (Vizitat la 25/04/2015).

396. Speța *Tuquabo-Teklec. Olandei*, hotărârea din 01/12/2005, definitivă din 01/03/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-71439> (Vizitat la 25/03/2015).
397. Speța *Tyrer c. Regatului Unit*, hotărârea din 25/04/1978, § 31. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57587> (Vizitat la 25/07/2014)
398. Speța *Uniunea Națională a Poliției Belgiene c. Belgiei*, hotărârea din 27/10/1975. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57435> (Vizitat la 25/04/2015).
399. Speța *Van der Leer c. Olandei*, hotărârea din 21/02/1990. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57620> (Vizitat la 25/04/2015).
400. Speța *Van der Musselle c. Belgiei*, hotărârea din 23/11/1983. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57591> (Vizitat la 17/04/2015).
401. Speța *Van Rossem c. Belgiei*, hotărârea din 09/12/2004, definitivă din 09/03/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67709> (Vizitat la 21/04/2015).
402. Speța *Van Vondel c. Olandei*, hotărârea din 25/10/2007, definitivă din 25/01/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-82962> (Vizitat la 25/04/2015).
403. Speța *Varnava ș.a. c. Turciei*, hotărârea din 18 septembrie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=002-1322> (Vizitat la 25.01.2015).
404. Speța *Vaudelle c. Franței*, hotărârea din 30/01/2001, definitivă din 05/09/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59167> (Vizitat la 25/04/2015).
405. Speța *Velásquez Rodríguez v. Honduras*, hotărârea din 21/07/1989. IACJ Reports 1999. [on-line]: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_07_ing.pdf (Vizitat la 16/04/2014)
406. Speța *Velikova c. Bulgariei*, hotărârea din 18/05/2000, definitivă din 04/10/2000. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58831> (Vizitat la 25/03/2015).
407. Speța *Venema c. Olandei*, hotărârea din 17/12/2002, definitivă din 17/03/2003. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60824> (Vizitat la 25/03/2015).
408. Speța *Vetter c. Franței*, hotărârea din 31/05/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69188> (Vizitat la 25/03/2014)

409. Speța *Von Hannover c. Germaniei (no. 2)*, hotărârea din 07/02/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109029>(Vizitat la 25/04/2015).
410. Speța *Von Hannover c. Germaniei (no. 3)*, hotărârea din 19/09/2013, definitivă din 17/02/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-126362> (Vizitat la 25/04/2015).
411. Speța *Von Hannover c. Germaniei*, hotărârea din 24/06/2004, definitivă din 24/09/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61853>(Vizitat la 25/04/2015).
412. Speța *Voskuil c. Olandei*, hotărârea din 22/11/2007, definitivă din 22/02/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-83413>(Vizitat la 23/04/2015).
413. Speța *Vrenčev c. Serbiei*, hotărârea din 23/09/2008, definitivă din 23/12/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88554> (Vizitat la 25/04/2015).
414. Speța *Vrioni și alții c. Albaniei și Italiei*, hotărârea din 29/09/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94452> (Vizitat la 25/03/2015).
415. Speța *W. c. Regatului Unit*, hotărârea din 08/07/1987. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57600> (Vizitat la 25/03/2015).
416. Speța *Wallishauer c. Austriei*, hotărârea din 17/07/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=002-6294> (Vizitat la 02/05/2014)
417. Speța *Weeks c. Regatului Unit*, hotărârea din 02/03/1987. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57594> (Vizitat la 25/04/2015).
418. Speța *Welke și Bialek c. Poloniei*, hotărârea din 01/03/2011, definitivă din 15/09/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-103696> (Vizitat la 25/04/2015).
419. Speța *Wilson, Sindicatul Jurnaliștilor și alții c. Regatului Unit*, hotărârea din 02/07/2002, definitivă din 02/10/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60554> (Vizitat la 25/04/2015).
420. Speța *X c. Finlandei*, hotărârea din 03/07/2012, definitivă din 19/11/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-111938> (Vizitat la 25/04/2015).
421. Speța *X și Y c. Olandei*, hotărârea din 26/03/1985. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57603> (Vizitat la 25/03/2015).

422. Speța *X. c. Germaniei*, decizia din 02/01/1970. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-3085> (Vizitat la 02/04/2014)
423. Speța *X. c. Germaniei*, decizia din 25/09/1965. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-82912> (Vizitat la 30/04/2014)
424. Speța *X. c. Regatului Unit*, decizia din 15/12/1977. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-74380> (Vizitat la 04/04/2014)
425. Speța *X. și Y. c. Elveției*, decizia Comisiei EDO din 14/07/1977. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-74512> (Vizitat la 25/03/2015).
426. Speța *Xhavera ș.a. c. Italiei și Albaniei*, decizia din 11/01/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-31884> (Vizitat la 30/04/2014).
427. Speța *Y.C. c. Regatului Unit*, hotărârea 13/03/2012, definitivă din 24/09/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109557> (Vizitat la 25/03/2015).
428. Speța *Yonghong c. Portugaliei*, decizia din 25/11/1999. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-5646> (Vizitat la 25/03/2015).
429. Speța *Z c. Finlandei*, hotărârea din 25/02/1997. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58033> (Vizitat la 25/04/2015).
430. Speța *Z și alții c. Regatului Unit*, hotărârea din 10/05/2001. În baza de date HUDOC [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59455> (vizitat la 15/05/2015)
431. Speța *Zamferesko c. Ucrainei*, hotărârea din 15/11/2012, definitivă din 15/02/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114455> (Vizitat la 25/04/2015).
432. Speța *Zdravko Stanev c. Bulgariei*, hotărârea din 06/11/2012, definitivă din 06/02/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114259> (Vizitat la 25/04/2015).
433. Speța *Ziliberberg c. Moldovei* din 04/05/2004, decizia cu privire la admisibilitate. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23889> (Vizitat la 25/04/2015).
- 434.
435. Speța *Vilnes și alții c. Norvegiei*, hotărârea din 05/12/2013, definitivă din 24/03/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-138597> (Vizitat la 25/04/2015).
436. Spețele *Behrami și Behrami c. Franței*, decizia din 02.05.2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80830> (Vizitat la 29/06/2014).

Alte surse

437. African Commission on Human and People' Rights: Principles and Guidelines on the Implementation of Economic, Social and Cultural Rights in the African Charter on Human and Peoples' Rights, p. 10. [on-line]: http://www.achpr.org/files/instruments/economic-social-cultural/achpr_instr_guide_draft_esc_rights_eng.pdf (Vizitat la 13/04/2015).
438. Datele actuale oficiale privind statele-membre la CEDO, [on-line]: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=005&CM=&DF=&CL=ENG> (Vizitat la 17/04/2014)
439. "FACTBOX-What is Georgia's rebel South Ossetia region?" din 08 august 2008. [On-line]: <http://www.reuters.com/article/2008/08/08/idUSL8557850> (Vizitat la 25.01.2015).
440. Fișierul tematic al Grefei CEDO asupra conflictelor armate вшт тцщуьикшу 2014. [On-line]: http://echr.coe.int/Documents/FS_Armed_conflicts_ENG.pdf (Vizitat la 25.03.2015).
441. Fișierul tematic al Grefei CEDO asupra mediului ambiant din aprilie 2015. [on-line]: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Environment_ENG.pdf (Vizitat la 25/04/2015).
442. Înregistrarea ședinței în speța *Georgia c. Federației Ruse(II)*, din 22 septembrie 2011, 9:00. [On-line]: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings&w=3826308_22092011&language=lang (Vizitat la 25.01.2015).
443. Înregistrarea ședinței în speța *Hassan c. Regatului Unit* din 11 decembrie 2013. [On-line]: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings&w=2975009_11122013&language=lang&c=&py=2013 (Vizitat la 25.01.2015).
444. Înregistrarea ședinței în speța *Hassan c. Regatului Unit* din 11.12.2013. [on-line]: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings&w=2975009_11122013&language=lang (Vizitat la 22.06.2014).
445. General Comment No. 31 (80) on -The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenants, 29/03/2004. [on-line]: <http://www.refworld.org/docid/478b26ae2.html> (Vizitat la 22/04/2014)
446. Maastricht Guidelines, Guideline no. 6. The Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights. [on-line]: http://www1.umn.edu/humanrts/instreet/Maastrichtguidelines_.html (Vizitat la 14/04/2014)
447. Observațiile finale ale Comitetului împotriva torturii în Regiunea Administrativă Specială Macao din 19/01/2009. [on-line]: <http://www.refworld.org/country,,CAT,,MAC,,4986bc0c13,0.html> (Vizitat la: 20/04/2014).
448. Occupation and other forms of administration of foreign territory. Raport. Comitetul Internațional al Crucii Roșii, 2012. [on-line]: <http://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/icrc-002-4094.pdf> (Vizitat la 15/04/2014).
449. Press release-ul Grefei CEDO din 13/03/2014. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-4699472-5703982> (Vizitat la 25.01.2015).

450. Press release-ul Grefei Curții din 26 noiembrie 2014 cu referire la cazurile pendinte ce vizează Crimeea și Ucraina de Est. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/003-4945099-6056223>(Vizitat la 25.01.2015).
451. Press release-ul grefei Curții privind acordarea măsurilor provizorii în speța *Ucraina c. Rusiei*, publicat la 13/03/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-4699472-5703982> (Vizitat la 02/04/2014).
452. Press-release-ul Grefei Curții privind scoaterea de pe rol a 1549 de cereri individuale împotriva Georgiei. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-3391240-3803578> (Vizitat la 25.01.2015).
453. Raportul Comitetului Internațional al Crucii Roșii: Dreptul Internațional Umanitar și provocările conflictelor armate contemporane. Geneva, 2011, p.13-15. [On-line]: <http://www.icrc.org/eng/assets/files/red-cross-crescent-movement/31st-international-conference/31-int-conference-ihl-challenges-report-11-5-1-2-en.pdf> (Vizitat la 25.01.2015).
454. Raportul nr. 31 al Comitetului ONU pentru Drepturile Omului asupra naturii obligației juridice generale impuse statelor în lumina Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice, 29 martie 2004. [on-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G04/419/56/PDF/G0441956.pdf?OpenElement> (Vizitat la 13/07/2014)
455. Raportul privind situația drepturilor omului în Ucraina din 15 iulie 2014. Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru drepturile omului. [On-line]: <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/HRMMUReport15June2014.pdf> (Vizitat la 25.01.2015).
456. Site-ul oficial al Organizației Statelor Americane [on-line]: <http://www.oas.org/en/default.asp> (Vizitat la 23.04.2014).
457. The Maastricht Principles on Extraterritorial Obligations of States. [on-line]: <http://www.lse.ac.uk/humanRights/articlesAndTranscripts/2011/MaastrichtEcoSoc.pdf> (Vizitat la 13.04.2014)
458. Travaux préparatoires la art. 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. [on-line]: [http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART1-COUR\(77\)9-EN1290551.PDF](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART1-COUR(77)9-EN1290551.PDF) (Vizitat la 25/03/2015).